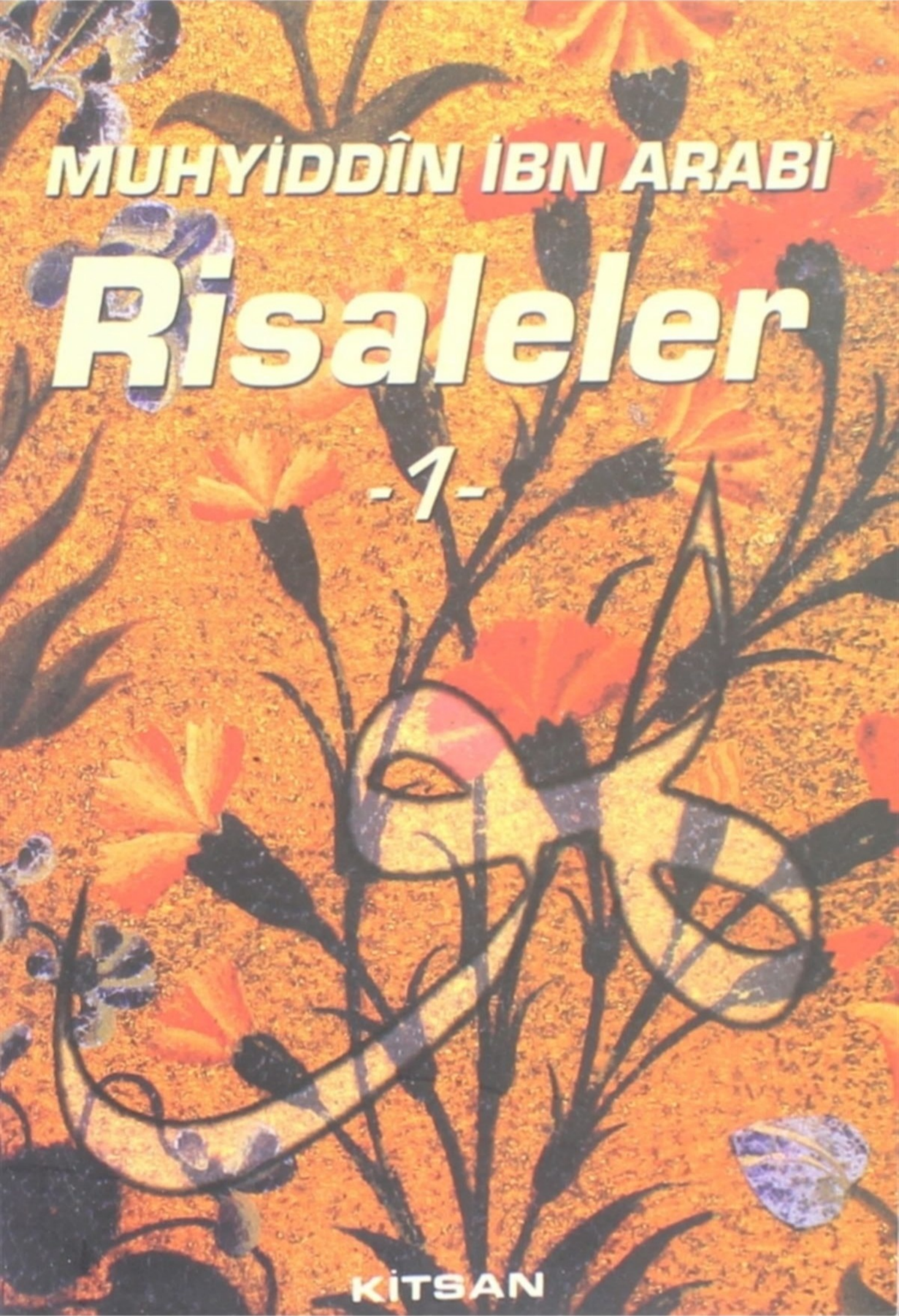
MUHYİDDÎN İBN ARABİ
Risaleler
-1-
KİTSAN

RESÂİLU İBN – EL ARABİ

Birinci Cilt

İBN'İ ARABİNİN RİSALELERİ

Eş-Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN.ARABÎ K.S.
H.560-638 / M.1164-1240

Tercüme
Vahdettin İNCE

Birinci Cilt

İBN'İ ARABİNİN RİSALELERİ

* İbn-i Arabinin Hakkında İbn-i Kemal Efendi tarafından Yavuz Sultan Selim Devrinde Verilen Fetva

* Şeyhu'l Ekber Muhyiddin İbn.i Arabînin Hayatı, Görüşleri, Seyahatleri ve Eserleri hakkında bilgi

1. Kitab: Müşahadede Fena "Yok" Olma kitabı
2. Kitab: Celâl ve Kemâl Kitabı
3. Kitab: Elif "Tek'lik" Kitabı
4. Kitab: Celâlet "Kelimetullah / ALLAH" Kitabı
5. Kitab: İş, Durum Günleri Kitabı / Kitabu Eyyami'ş-şen
6. Kitab: Yakınlık Kitabı / Kitabu'l Kurbe
7. Kitab: İlham Ehlinin İşaretiyle Alâmetler Kitabı Kitabu'l A'lam bi İşarati Ehli'l İlham
8. Kitab: Mim, Vav, Nun Kitabı
9. Kitab: İlahi Yeminler
10. Kitab: "YA" Kitabı
11. Kitab: Ezel Kitabı
12. Kitab: Fusus Nakşı Kitabı
13. Kitab: Vasiyetler Kitabı
14. Kitab: Tasavvuf Istılahları Kitabı

Şeyh-i Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

H.Z. ŞEYH'İN
DUASI

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Şeyhu'l Ekber, nadide zümrüt, parlak nur, efendim, Şeyh Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Mağribi, el-Endülüsi:

- Allah, Muhammed ve al-i Muhammed hakkı için bizi dünya ve ahirette onun ilimlerinden faydalandırsın- der ve şöyle devam eder:

- Hamdolsun Allah'a, uygun kılmasının güzelliğinden dolayı.

O'ndan diliyorum; Yoluna salik olmayı nasip etmesini,

Bu yolu tah-kik ehli biri olarak kat etmemi ilham etmesini,

Yolunu tasdik etmekten dolayı huzura ermiş mutmain bir kalp bahşetmesini,

Önce geçmesini sağlayan özelliklerle donattığı aydınlık bir akıl vermesini,

Şereflendirmesinin makamına huzur veren bir sururla koşmayı,

Cehaletten uzaklığın mutmainliğini yaşayan bir nefis, fikrin kıvılcım ve şuleleriyle parlayan bir anlayış,

Fethin pınarından ve halis şarabından zahir olan bir sır,

Neşenin genişliği ve enginliğiyle açılmış bir lisan vermesini,

Fani dünyanın çekici süslerinden ve zevk veren cazibesinden beri, yüksek bir düşünce bahşetmesini,

Kevnin batışında ve doğuşunda varlığın sırrını gözlemleyen bir basiret nasip etmesini,

Huzur rüzgarının arındırması neticesi her türlü bozukluktan beri duyular vermesini,

Noksanlığın taşkınlığından ve tatbikinden uzak tertemiz bir fıtrat vermesini,

Şeriatın egemenliğine ve güvencelerine uyan bir huy,

Toplayıp ayırmaya elverişli bir vakit bahşetmesini...

Salât ve selam Muhammed'e- al-i Muhammed'e ve grubuna,

Ondan sonraki halifelere ve yolunu izleyen tabîlerine,

Selam ve esenlik onların üzerine.

Bil ki, varlıktan ve şühuddan murat Allah'tır ve amaç da O'dur.

Ne inkar var ne de rat.

O, bana yeter ve O ne güzel vekildir.

Abdullah M.İbn.Arabi

Yayınevinin Önsözü

Değerli Dostlar..

Allah Dostlarının seçkinlerinden, tasavvuf erbabının zirve isimlerinden olan Şeyhu'l Ekber Muhyiddin ibn. (k.s.) hazretlerinin Haydarabad'da 1948 yılında yayınlanmış 29 küçük kitabçık-lardan/risaleden oluşan aşağıda isimlerini verdiğimiz, çok derin tasavvufî manâlar ihtiva eden bu eserini Türkçeye tercüme ettirerek yayınlamayı Kitsan Yayınevi olarak bizlere nasib eden Rabbimize ne kadar şükretsek azdır. Bu risaleler sırasıyla şunlardır:

1) Kitabu'l Fena Fil Müşahede

2) Kitabul Celal ve'l Kemâl

3) Kitabul Elif "Ahadiye"

4) Kitabul Celalet "Kelimetullah "

5) Kitabu Eyyami'şe'n

6) Kitabul Kurbe

7) Kitabul Alam Bi İşarati Ehil İlham

8) Kitabul Mim Ve'l Vav Ve'n Nun

9) Risaletu'l Kasemi'l İlahi

10) Kitabul Ya

11) Kitabu'l Ezel

12) Risaletu'l Envar

13) Kitabu'l İsra İlâ Makami'l Esra

14) Risaletun Fi Suali İsmail B. Sevdekin

15) Risaletun İla'l İmam Er'Razi

16) Risaletun La Yaulu Aleyha

17) Kitabu'ş Şahid

18) Kitabu't Teracim

19) Kitabul Menzili'l Kutbi ve Mekalihi ve Halihi

20) Risaletu'l İntisar

21) Kitabu'l Kutub

22) Kitabu'l Mesail

23) Kitabu't Tecelliyat

24) Kitabu'l İsfar an Netaici'l Esfar

25) Kitabu'l Vesaya

26) Kitabu'l Hilyeti'l Ebdal

27) Kitabu'l Nakşi'l Fusus

28) El- Vasiye

29) Kitabu İstilahi's Sufiyye

İbn. Arabî (k.s.) hazretlerinin bu risaleleri "kitabçıkları titiz bir şekilde (Haydarabad

baskısı esas alınarak Beyrut ve Kahire'de yakın tarih olarak basılanlar) incelenmiş, mümkün mertebe lafızları ve harekeleri en anlaşılır şekilde olmasına dikkat edilerek tercümesi kontrol edilmiştir. Risalelerde geçen Kur'ân ayetlerinin orji-naline mümkün mertebe sadık kalınarak lâtin harflerle (Türkçe) okunuşları, anlamları, sure adları ve ayet numaraları belirtilmiştir. Ayrıca okurlarımızın tercihleri göz önüne alınarak rahat şekilde okunması için orta boy ve üç cilt olarak hazırlanmıştır. Ve her cildin sonuna (yararlı olacağı düşünülerek) Fusûs Nakşı Kitabı, Vasiyetler Kitabı ve Tasavvuf Istılahları Kitabı konulmuştur. İnşallah Allah'ın yardımı ve Tevfik-î Samadaniyesiyle başarılı olmayı umuyor ve nasibi olanlar için gereğince bu eserlerin faydalı olmasını Cenab-ı Hakdan diliyoruz.

İbn-i Kemal efendinin Fetvası

İbn. Arabî k.s hazretleri hakkında birçok alim gerek yaşadığı devirde gerekse günümüze kadar çok çeşitli görüşler bildirmişler, tartışmışlar; bazıları onu övmüşler, onun derin mânâ ifade eden remizli sözlerini anlamayanlar eleştirmişler hatta zaman zaman eleştiri sınırlarını aşacak şekilde dil uzatanlar da olmuştur. Onlara kanımızca en güzel cevabı, araştırmalarımız esnasında Muftiy u's-Sekaleyn namıyla anılan ve bu isimle şöhret olan Mısır fatihi Padişah Yavuz Sultan Selim'in hocası aynı zamanda da Kanuni ve Yavuz devrinin tanınmış şeyhu'lislam-larında Mevlâna İbn-Kemâl (k.s.) efendinin bu mev-zuyla ilgili olarak yayınlanmış bir fetvasında bulduk. Şeyh Ahmed Hamdî al-Kadirî (k.s.) telif etmiş olduğu "Kitab-ul Burhan Al-Azhar Manâkıb eş-Şeyh el-Ek-ber" Arapça ve Osmanlıca olan ve yayınevimiz tarafından Türkçeye çevirisi ve sadeleştirmesi yaptırılan ve çok yakında yayımlıyacağımız bu eserde bulunan bu fetvayı biraz sadeleştirme yaparak önemine binaen kitabımızın bu kısmına almayı uygun gördük..

Fetvanın sahibi olan İbn-i Kemâl efendi, yaşadığı devirde yukarda bahs ettiğimiz gibi talebesi olan padişah tarafından çok sevilmiş ve sayılmıştır. Öyle ki Yavuz, hocasının atından sıçrayan çamurla kirlenmiş olan kaftanının öldüğü zaman tabutunun üstüne ör-tülmesini vasiyet etmiştir. Ve öyle de olmuştur. Yakın tarihe kadar sandukasının üzerinde serili olan bu kaftan, günümüzde üzeri camla kaplı tahtadan yapılmış bir koruma kabına konarak sandukanın yanına yerleştirilmiş türbeyi ziyaret edenlere gösterilmektedir. Kısaca İbn-i Kemâl efendi çok özel bir zattır..

Hazreti Şeyh'e karşı olanlar o gün olduğu gibi bu günde mevcuttur. İbn-i Kemâl efendinin fetvası sanıyoruz o gün olduğu gibi bu günde hazreti şeyh'e karşı olanlara yetecek bir cevab olacaktır. Hazret şöyle fetva vermiştir:

Bismillahirrahmanirrahim..

Kullarından bir kısmını ilim ve ihsana mümtaz ve enbiya ve murselîne vâris eden Cenab-ı Hakka hamd ve sena ve ehl-i dalâl-ı ıslâha meb'ûs olan (gönderilen) Nebiy-yi zîşân ile şer'i metini (sağlam şeriatı) icraya ced ve gayret eden âl ve ashabına edayı selât ve selam bî intiha (sonsuz selât ve selam) olunduktan sonra; ma'lum olsun ki hakikât ehlinin uyduğu; Hazret-i Şeyh Âzam Kutb-ul Arifin Muhyiddîn Âlî al-Arabî at-Tâi al-Hatemî al-Endülüs-i hazretleri muctehid-i kâmil ve mürşid-i fâzıldır. Hayret veren menâkıbında mevcud olan harikulade kerametleri müridler, alimler ve fâzıl kişiler tarafından kabul ve tasdik edilmiştir. İnkâr edenlerin, çok büyük hata edecekleri ve inkârda ısrar edenlerin ise çok dalâlete duçar olacakları aşikârdır. Emr-i bil ma'ruf ve nehyi anil münker'le me'mur hakimlerin, işbu batıl inanç sahihlerinin hallerini düzeltmelerine ve itikâdlarını değiştirmelerine teşvik ve te'dîb (uslandırma) eylemeleri boyunlarına borçdur.

İbn-i Arabi hazretleri birçok kitab ve resâil te'lif buyurmuşlardır. Fusus'ul Hikem, Fütuhatı Mekiyye diğer te'lif ettiklerinin yanında meşhurdur. Hazreti Şeyh'in kitablarında ve

risalelerinde bulunan bazı ibârelerinn lafzları ve manâları ilâh-i emre ve şer'i nebeviye yakın yani anlaşılır olması yönüyle itiraz edilmemektedir. Ancak bazı ibarelerin derecâtmın yüksek olması yani keşf ve tevhîd ehlinden olmayanların idrâklarmın fevkinde olması, amaçlanan manâyı idrâk edemeyenlerin ve tasavvuf ehli olmayanların "Sakın bilmediğin şeyin ardına düşme. Doğrusu kulak, göz ve kalp bunların hepsi o şeyden sorumlu olur" (İsra/36) âyetine uyarak sükût etmeleri ve itirazdan kaçınmaları vaciptir. Büyüklerden birisi şöyle buyurmuştur: Kim tasavvu-Jî hakikatlerin ehli ile beraber otururşa ve onların ortaya koydukları hakikatlerin bazısını inkâr ederse, Allah iman nurunu onun kalbinden söküp alır."

İbn-i Arabî (k.s) hâlen, ilmen, tarikat şeyhi ve hakikat ehlinin büyüğü olduğu gibi; ilim müessesesi teşkilatının kurucusudur. Cenab-ı Şeyh, öyle ucu bucağı olmayan bir denizdir ki sahilini görmeğe beşer gözü, dalgalarının çalkalanırken çıkardığı sesi işitmeğe; beşer kulağı acizdir. İnci taneleri olan sözleri ise yâr'dan uzak olanların ellerine ulaşıp ziyan olmaktan korunmuş ve gönül ehline neş'e bahş olacak feyizler ile dopdoludur. İbn-i Arabîye mensub olan tâife-i nâciye doğru yola girmiş mümtaz bir kavimdir. Sözleri ve diğer tasavvufî ıstılahları diğer tasavvuf ehlî gibidir. Hatırdan çıkarılmamalıdır ki, hilali görmeye, kusurlu gözler nasıl müsaid değilse hazreti herkesin idrâk etmesi mümkün olmayabilir. Allah'a yeminle beraber beyân olunur ki şübhesiz Şeyh'ul Azam b. Arabî ilminin ihata etmediği şeyi yazmamıştır ve ilmi ise; malumatın şekillerini hakikati vechle, ru'yetle hasıl olmuş ilm-i şuhûddur. Hak Subhanehû tealâ hazretleri bazı kullarını nübüvvetle bazısını da velayetle seçmiştir. Durum şudur ki, bir şeyi bilmemek, görmemek o şeyin yok olduğunu gerektirmez. Bulup görmemekle de o şeyin varlığını inkâr lâzım gelmez. Örneğin; yarasanın güneşi görmeyerek inkâr etmesi, güneşin olmadığı anlamına gelmez. Taassubun zarardan başkaca faydası yoktur. Hususiyle Ricâl-ul Gayb hakkında hadis-i şerif vârid olmuştur. Onların çaresiz kalanlara Allah'ın emriyle yardımları meşhurdur. Şu satırları yazan ben dahi bu ruhanî yardımlarına mazhar olmuşumdur. Munasib olan budur ki her zaman mukaddes mevcudiyedlerini ikrar edib özellikle Şeyh'ul Ekber Muhyiddin ibn-i Arabî ve Şeyh Abdulkadir Geylânî hazretlerini uygun tabirlerle yâd etmek lüzumludur. Setr ettikleri ve gizledikleri ibareleri idrâk edememek sebebiyle inkâr uygun değildir. Cifir, Nucûm ve İksir ilmi gibi konuları avamdan gizlemişlerdir. Ekseriya sözleri vicdanidir, tatmayan bilmez kabilindendir. Onların yolu sırat-ı müstakimdir, muhabbetullahtır. Onlar "Muhammedf'dirler. Bilinmelidir ki, Allah'ın dostları ile Allah'tan bize haber getiren herkes, TEK görüş üzeredirler. Allah'dan getirdikleri bilgiye ne bir şey eklerler, ne noksan söylerler, rıe de birbirlerine muhalefet ederler. Aksine onlar; birbirlerini doğrularlar. Tıbkı buluttaki yağmur suyunun yere inmesi halinde özünde değişiklik olmaması gibi onların kelâmlarının özleri BİR'dir manâsı BİR'dir. Bizlere düşen "Bilmiyorsanız bir bilene sorunuz" ilâhi hükmüne riayet etmektir ki bu hüküm İslamın şart-larmdandır. "Hak teâla cümlemize tevfîk ve basiret ihsan eyleye"

İnanırız.. Hazreti Şeyhin buyurduğu gibi... O, Allah Hakkı söyler ve O, doğru yola iletir.

Muftîyu's sekaleyn ibn-i Kemâl

Artık bu derûni anlam ifade eden fetvadan sonra, bize..

"Allah erlerinden zuhura gelen eserler; müessir-i hakiki olan Hazreti Allah C.C. dır" inancı ve bu gibi eserlere hizmetin de Cenab-ı Hakk'm büyük bir lütfü olduğu bilinciyle Elhamdülillah der ve Subhanehû tealâ'dan okurlarımızın bu eserden, yayınlamış olduğumuz ve diğer yayınlayacağımız eserlerden amacına uygun istifade etmelerini, acizliğimizden oluşan hata ve kusurlarımızın affını niyaz ederiz.

Allah Rasûlü s.a.v. efendimize, âline, ashabına tüm Resullere, Nebilere, Ehlibeytine, Veliyullaha, onların dostu olma şerefine nali olanlara ve ümmet-i Muhammed'e selam olsun.

Gönülleriniz Allah Celle Celalehû'nun, Allah Rasûlu'nün ve dostlarının muhabbetiyle dolsun. Allah Muîn'niniz olsun.

KİTSAN YAYINEVİ

Vahdettin İnce:

1961 yılında Van/Erciş Dinlence (Pertak) köyünde doğdu, ilköğretimini köyünde tamamladı. İlkokula devam ederken bir yandan da köyün medresesinin müderrisi Molla Salih Kozi'den Sarf ve Nahiv derslerini aldı. Sonra Erciş ilçesinde orta okulu okudu. Arkasından Muş İman Hatip Lisesine devam etti. Molla Abdurrahman Soskuni'den Hadis derslerini okudu. 1981 tarihinde girdiği Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Arap Fars ve Edebiyatları Bölümünden 1985 tarihinde mezun oldu. Bugüne kadar çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve kırkın üzerinde tercüme eseri vardır. İslami ilimlerin hemen her alanında tercüme eserler vermiştir. Yayımlanmış ola tercüme eserlerinden bazıları şunlardır: Fi Zilal'il -Kur'ân 10 cild, El Mizan Fi Tefsiri'l Kur'ân 20 cild, Et- Tefsiru'l Hadis 7 cild, Hz. Muhammed'in Hayatı 2 cild, Ehl-i Beyt Ahlâkı, Usul-u Kafi 3 cild, Mutezile ve İnsanın Özgürlüğü Sorunu, İslam Düşüncesinde Değişim.

Mütercimin Önsözü

İnsan, yeryüzündeki hayat serüvenine başladığı günden beri ilahi desteğe mazhar olmuştur. Yaratılışı itibariyle bu hayatı sürdürmesine, varlığının devamını sağlamasına yardımcı olacak donanımlara sahip kılınmasının yanı sıra bu donanımı doğru bir istikamette ve yapıcı bir şekilde kullanmasını sağlamaya dönük olarak doğuştan sahip kılındığı maddi ve manevi güçlerinin muharriki, organizatörü konumundaki aklı da vahiy ile desteklenmiştir. Akıl, esasında insanın sahip olduğu maddi ve manevi güçleri doğru ve yapıcı bir biçimde işlevsel kılma yeteneğine sahiptir. Ancak insan hayatının gereği olarak akıl, olumsuz, yıkıcı, ifsat edici, yoldan çıkarıcı olgulardan etkilenme özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla akıl insanın varoluşsal güçlerini amaçları dışındaki bir faaliyet alanına yöneltebilir, verimliliklerini ortadan kaldırarak tamamen yıkıcı birer etkene dönüştürebilir.

İnsanı bütün yapıp ettiklerinden sorumlu olarak yaratan, faaliyetlerini de yukarıda işaret ettiğimiz özelliklere sahip aklın kontrolüne bırakan yüce Allah'ın yol gösterici vahyini devreye sokmadan, aklın yolunu aydınlatmadan insanı sorumluluk pozisyonunda bırakması düşünülemez.

Nitekim yüce Allah başta da vurguladığımız gibi ilahi desteğini sunmuş; Peygamberler göndererek, kitaplar indirerek akla, verimli bir rehberliğin nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Aklı, insanın maddi ve manevi güçlerinin rehberi kılan Allah, onu rehber-siz bırakmamıştır, yaratılışı itibariyle yıkıcı olgulardan etkilenme özelliğine sahip olduğu için gaybi desteğini sunarak asıl mecrasına dönmesini sağlamıştır.

Vahyin yol gösterici ışığıyla aydınlanan insan aklı, hayatın bütününü baz aldığımızda

verimlilik göstermiş, her gün yeni keşifleri insanlığın hizmetine sunmuştur. Vahyin ana prensipleri ışığında insanın bireysel ve toplumsal hayatının varoluş gayesi doğrultusunda sürmesini gerçekleştirmiştir. Fakat vahiy ile arasına mesafe koydukça, vahiyden uzaklaştıkça bu varoluşsal işlevini göremez olması bir yana, insanlığın başını türlü badirelere sokmuştur. Tarihin akışı .içinde aklın vahiyden bağımsız hareket ettiği bütün dönemlerin ne denli yıkıcı izler bıraktığı hepimizin malumudur. Özellikle çağdaş dünya bu anlamda tartışılmayacak netlikte bir delildir. Evet, aklın bu şekilde ifsat edici olgulardan etkilenip kendisi de daha ifsat edici bir güce dönüşünce devreye gaybm eli girmiş ve dönemin ihtiyacına göre aklı varoluş gayesinin rotasına döndürmüştür.

İslam tarihinde de bu doğal yasanın geçerli olduğunu görüyoruz. Hz. Peygamberin (s) getirdiği şeriatı şiar edinen İslam ümmetinin tarihi bizim için çokça materyalin bulunabileceği bir alandır. Kuşkusuz nübüvvet Hz. Peygamberle son bulmuştur. Ancak misyonlarını nübüvvete varis olmaktan alan alimler, İslam tarihinin en kritik dönemlerinde, yani aklın ifsat edici olguların etkisinde kaldığı için, rehberlik işlevini göremediği koşullarda ümmetin önünde yeni ufuklar açmışlardır.

Algılanış biçimi çeşitli düşünce gruplarına göre farklı da olsa, karşıt uç tartışmalara konu da olsa Muhyiddin İbni Arabi sözünü ettiğimiz bu alimlerden biri olarak zahirin, maddenin kıskacında bunalan zamanının toplumsal hayatının önüne madde ötesi ufuklar açma çabası içinde olmuştur. Söylediğimiz gibi karşıt uç tartışmalara konu olması, bu ufuk açıcı işlevini gördüğünü, düşünsel dinamikleri harekete geçirici bir etkinlikte söylemini dillendirdiğini gösteren somut bir delildir. Tartışılan biri olması, tartışılacak kadar dikkate değer çapta, büyüklükte şeyler söylediğini gösterir.

İbni Arabi söyleminin, ufuk açıcı mirasının bir halkası ve belki de bütün müktesebatmın bir özeti özelliğine sahip "Resalf'ini tercüme etmiş bulunuyoruz. İbni Arabi'nin de söylediği gibi "mütercim tercüme ettiği sözü, o sözü söyleyenin zihnindeki anlamı esasında aktarmaz. Aksine o sözden anladığını aktarır." İbni Arabi gibi mecazı alabildiğine kullananı, madde ötesi manaları maddi lafızlar çerçevesinde maharetle sunması hasebiyle arapçanın sınırlarını zorlayan; zahiri kurallar kıskacına sokulduğu için vahyin ilk döneminin engin irfanından önemli ölçüde yoksun bırakılan "pratikteki din"in kalıplarını da alabildiğine esneten bir kişinin eserini tercüme etmek zor; o eseri müellifinin tüm maksadını Türkçe'ye aktarabilmek de -en azından benim açımdan- daha da zor olduğunu belirtmek isterim.

İlmin büyük ölçüde meraktan, perdenin gerisini merak etmekten, kalıpların ötesinin peşinde olmaktan, gaybı kurcalamaktan doğduğu düşüncesinden hareketle bu zor işe kalkıştım. Bugüne kadar yaptığım ciltlerce çeviriden çok daha farklı ve ağır ibarelere sahip bu eseri elimden geldiğince ruhuna ve anlamına sadık kalarak çevirmeye çalıştım. Bir çevirinin hiçbir zaman mükemmel olamayacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak, ilim adamlarının, farkında olmadan yaptığımız hataları düzeltici eleştirilerine her zaman açık olduğumuzu vurgulamalıyım.

Yaşadığı dönemde toplumu derinden sarsan, hala etkinliğini ilk günkü gibi gösteren İbni Arabi'nin bu eserinin vahyin rehberliğinde okunmasını ve de yapıcı etkinlikleri göstermesini diliyorum.

Bu vesileyle KİTSAN sahibi Remzi Göknar beyefendiye ve yayınevi çalışanlarına bu eserin okuyuculara kazandırılması yönündeki gayretlerinden ve tercüme esnasında bana karşı sergiledikleri nazik hoşgörülerinden, engin sabırlarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Çaba bizden başarı Allah'tan .

Vahdettin İNCE

27 Ekim 2004 / Üsküdar

ŞEYHU'L EKBER
MUHYİDDİN B. ARABÎ HAZRETLERİNİN
HAYATI, GÖRÜŞLERİ ve ESERLERİ

İsimleri, Soyu:

H. 560-638 / M. 1164-1240 yılları arasında yaşamış olan Cenab-ı Şeyh'in bilinen yüce isimleri; Ebubekir Muhyiddin İbn. Muhammed bi Ali bin al-arabî at-Taî al Hatemî, İbn-u Süraka, Kibriti Ahmer, Rehberi Âlem, Kutbu'l-Ârifin, Şeyhu'l A'zam'dır. Abdullah Muhyiddin al-Arabî ve Şeyhu'l Ekber, İbn'i Arabî isimleri onun en tanınmış olan isimleridir. Tasavvuf büyükleri arasında ise; Hazreti Muhammed'in velayet mührü manâsına gelen "Hatmu'l-Vilâyet el Muhammediyye" diye anılmıştır. Kendileri bu mevzuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: "Ben Nebi değilim, Resûl'de değilim, velâkin ben vârisim. Verâset-i Muhammediyye hasebiyle tecelli etmekteyim, Hakikat-i Muhammediyyeden mütecelll olan mâhiyeti, O'nun Um ü hâlini, kemâlatının bütün suretini, evlâd-ı sulbisi gibi uâris olarak, verâset-i külliyeyyi cem'iyyetim hasebiyle emri Hak ve emr-i Resul ile inzal ve tenzil ederim. Ve bu esrarı, süret-i Muhammediyyeden alıp emr-i Hak ile izhâr etmekle merci'ım ve akıbetim yine Hazreti Muhammed dir. Âhıretim için ise harisim."

Sahabe-i kiramın cömertliğiyle meşhur Adiy b. Hatem et-Taî'nin kardeşi Abdullah b. Hâtem et-Taî'nin neslinden zuhura gelmiştir.

Fiziği - Ahlâkı:

Sahih olan rivayetlere göre İbn-i Arabî hazretleri orta boylu, orta başlı, daima şefkatli bakışlı, açık buğday tenli, münevver yüzlü, beyaz sakallı bir zattı. Alnı açık, hilâle yakın kaşlı, orta ve çekme burunlu, mübarek vücudu zayıf, mütenasib endamlı, el ve ayakları küçük ve lâtifti. Sabır ve metanette benzersiz, cömerdlikte eşsizdi. Sözleri denizler kadar dalgalı ve coşkun olup nihayetsiz cami olmakla onu herkes ilk hamlede anlayamaz, ancak onun lâhuti büyüklüğü altında hayrette kalırdı. O, ahlâkın en üstün örneklerinden birisi olarak ahlâkının temelini daima şefkat ve merhamette görürdü. Herkese en derin bir muhabbetle bakar hatta düşmanları olanlar için bile "Benim şefaatim beni inkâr edenlere" buyurarak düşmanları olanlara bile muhabbet beslediğini duyurmuştur.

Bir başkası: "O sûreten narin, temiz olduğu kadar siyreten de ahlâkın en yüce mertebesinde idi. Çoğu zaman riyazet yapmışlardır. Yaşadıkları dönemlerde ülkenin meliki olan Ebu Bekir bin Eyyub tarafından çok sevilmiş ve onun tarafından kendisine hediye olunan bütün şeyleri hatta evini bile ihtiyaç sahihlerine cömertçe dağıtmış ve kendisi ölmeyecek kadar rızıkla yetinmiştir. Kısaca nefsani hislerden kendisini arıtmış ve halkın arasında Hakk ile olarak Fîsebilillâh "Allah için" daim irşâd görevini yerine getirmiş ve getirmektedir" demiştir.

Bir başkası: "Onun ahlâkı Kur'ân'dır" demiştir.

Bir başkası: "Onun ilmi; ilm-ü ledündür. Onun lisanı Hakk'm lisanıdır" demiştir.

Doğumu, Yetişmesi ve Üstatları:

H.560 senesinin Ramazan ayının on yedisine denk gelen Pazartesi günü Endülüs'ün Mursiya kentinde doğmuştur. Arifler arasında bugün "nimet günü" olarak

anılmıştır.

Cenab-ı Şeyh sekiz yaşına gelince babası Mehmed efendi ile birlikte İşbiliye'ye şimdiki Sevilla şehrine taşınmıştır. Çok küçük yaşta olmasına rağmen oranın ünlü alimlerinden ders alarak Hadis ve fıkıh ilimlerinin yanı sıra birçok ilmi tahsil etmiştir. Ders aldığı alimler arasında bölgenin ünlü alimlerinden olan Ebu Muhammed Abdulhak b. Abdurrahman b. Abdullah el-İşbilî de bulunmaktadır. Ayrıca Kur'ânı, Hafız Abdullah ve Ebûbekir İbn-i Half'dan yedi kıraat üzere talim etmiş bu üstadlarmdan icazet almıştır. Eğitimi esnasında ünlü filozof İbni Rüşd'le görüşerek onunla sohbet etmiştir. Daha sonraları Endüsülüs'te ve Mağrib(Fas) da birçok yerlere gitmiştir. Bu seyahatleri esnasında görüşmüş olduğu birçok alim ve mutasavvıfla istişarelerde bulunarak çeşitli ilim dallarında bilgi sahibi olmuştur. Görüşmüş olduğu alimler arasında; İbn-i Asakir, Ebu'l Ferec İbn-i Cevzî, İbn-i Sekine, İbn-i Ulvan, Cabir bin Eyyub'un yanı sıra özellikle batını ilim de söz sahibi olan Cemâlleddin Yunus ibn Yahya al-Kassar, Ebu Abdullah al-Fasî, Ebu al-Hasan bin al-Cami, Şeyh Abdulaziz el-Mehdevi ve Şeyh Ebu Medyen al-Mağribî hazretlerinin isimlerini "El Futuhat-ı Mekkiye" adlı eserinde bizzat bildirmiştir. Özellikle bunlardan ünlü mutasavvıflardan olan Şeyh Ebu Medyen al- Mağribi ve Şeyh Abdulaziz el-Mehdevi hazretlerinden övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca Mekke'de bulunduğu H. 600 senesinde adı geçen üstadına tevcih ettiği ve Müşahedetu'l-esrari'l-kuddisiye ve metaliu'l-envari'l-ilahiye adı verilen "Ruhu'1-Kuds" risalesinde daha önce bilmediği bazı hakikatleri bu zatlardan öğrendiğini özellikle belirterek, Tunus'ta Ahmed b. Kasiyy'in oğluyla tanıştığını ve ondan babasının Hal'un-na'leyn" adlı kitabından ders aldığını bildirmiştir. Beyazıd-ı Bestâmi k.s hazretlerinden de sevgiyle, övgüyle bahsederek, onun görüşlerine kitablarında çok yer vermiştir. Ayrıca batında Kutb'ul Azam Şeyh Abdulkadir Geylâni hazretleriyle görüştüğünü ondan engin feyizler aldığını ve manen derecelere nail olduğunu söylemiş ve yine Hızır Aleyhisselâm'la manevî hususi arkadaşlığı olduğunu ve kendisine Hızır aleyhisselâm tarafından hırka giydirildiğini beyan etmiştir.

Seyahatleri:

Sahih rivayetlere göre; ilk Endülüs dışı seyahati Fas(Marakeş)a olmuştur. Oradan H.598 senesinde hac maksadıyla Medine'ye ardından Mekke'ye gitmiş Hicaz'da iki sene kalmıştır. Sonra H.601 tarihinde Bağdat'a gitmiş orada 12 gün kalarak ulemâ ve meşayışla görüşmüş Abdulkadir Geylâni tarafından yarım asır evvel kendisine bırakılan elbiseyi giymiştir. Daha sonra önce Kudüs'e oradan da h.607 tarihinde Kahire'ye geçmiş, h.608 tarihinde bir kez daha Bağdat'a gelmiştir. H.611 tarihinde Mekke'ye bir kez daha gitmiş sonra tekrar Musul'a ve Haleb'e sonra da Anadoluya geçerek bir müddet Konya'da kalmıştır. Orada rivayete göre Sadreddin Konevî hazretlerinin dul olan annesiyle evlenmiş ve onu yetiştirmiştir. Daha sonra Sivas yoluyla Malatya'ya gelmiştir. Orada iki oğlu Sadreddin k.s ve İmadettin k.s ve kitablarında da olağanüstü özelliklerinden bahs ettiği tek kızı Zeyneb dünyaya gelmiştir. Bir müddet burada ailesiyle beraber yaşayan Cenab-ı Şeyh ailesini de yanma alarak Konyaya ardından da Şam-ı Şerife giderek yerleşmiştir. H. 638 tarihinde "Mate Kutbu Humam" ibaresinin remziyle yetmiş sekiz yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuşlardır. Cebel-i Kasiyun eteğinde Salihiyye adı verilen mahalde defn edilmişlerdir. Kabri şeriflerinin yanında evladlarıda medfun bulunmaktadır.

Kabri şerifleri bir müddet sonra kendisine muhalif olan bazı kişilerce tahrib edilmişse de Yavuz Sultan Selim Han tarafından Şam feth olununca Hazreti Şeyh'in "İzâ dehales siynu fiş şıynî yazharu kabri muhyiddînî / Sin sına girerse ben Muhyiddînin kabri meydana çıkar" sözünün tecellisiyle belirlenmiştir. Padişah tarafından türbesi, camisi ve imareti yaptırılmıştır. Hala kabri şeriflerinin bulunduğu mevki etrafında bulunan çarşısı ile bir bereket timsali olarak türbesiyle camisiyle huzur mevkidir. Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen ziyaretçilerini zahiri ve batını ikramlarla karşılamaktadır.

Allah kendisinden, ailesinden, sevenlerinden ve ümmet-i muhammedden hoşnud ve razı olsun.

Hazreti Şeyh'in İlmi Şahsiyeti:

Şeyh-i Ekber İbn Arabi, tasavvufun sembol isimlerinden biri olarak ün salmış, mutasavvıflar tarafından da Veliyullah olarak derecesinin yüksekliği tartışmasız kabul edilmiştir. Tasavvuf erbabı nazarında o "Allah'ın başkasına bahşetmediği sırlara vakıf kıldığı" kimselerden birisidir. Dolayısıyla onun eserlerini inceleyen, okuyup anlamaya çalışan arif-i billâh zümresinin haklı olarak saygısını ve sevgisini kazanmıştır. Ancak zahir uleması olarak tanınan bazı kimseler tarafından da çok çeşitli eleştirilere uğramıştır. Muhyiddin ibn-i Arabi hazretleri zamanında anlaşılamamanın verdiği elem ve ızdırabı bütün ömrünce duymuştur. Halbuki onun zekâsının genişliği, engin ilm ü irfanı anlayanları dün olduğu gibi bugün de hatta yarında hayretten hayrete düşürecek seviyededir. Onun asırlarca zaman sonra vuku bulacağını haber verdiği nice hadiseler bugün birer birer hakikat olmuştur. Büyük insanların dostları kadar ve belki daha çok düşmanları bulunuyor. Ancak onun dostlarından olan İbn Müsdi onun hakkında şöyle demiştir: "Genelde ve ayrıntılarda güzeldi. İlmin her dalında en özel bilgilere sahip olmuştu. Edebiyatta erişilmez bir önceliği, geçilmez bir öncülüğü vardı. İbadette zahiri, akidede Batıni idi. O ibareler denizlerine dalmış, remzler alemine uzanıver-miştir. Ortaya koyduğu eserler, basiret sahibi kimseler nazarında öncülüğünün, önderliğinin, ayakların çokça kaydığı kaygan zeminlerde dimdik duruşunun kanıtlarıdır. Bu yüzden onun hakkında en küçük bir kuşkuya düşmedim. Bununla beraber onun gizli hallerini Allah herkesten daha iyi bilir."

Muhammed Şahabeddin Arabî ise görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "İbn-i Arabi'nin tasavvuf anlayışının dayandığı en önemli esaslar, marifet nazariyesi, vahdet-i vücud (varlığın birliği), dinlerin birliği ve Muhammedi hakikat şeklinde sıralanabilir. Marifet; geleneksel şekilleri ve mutassavıflarca geliştirilen üçlü tasnifiyle mükaşefe, tecelli ve müşahede'den ibarettir. Bu, İbn Arabi'nin ilgisiz kalmayacağı temel kabullerden biridir, ancak İbn Arabi bu kavramı daha açık bir yöntemle izah etmiştir. Bu bağlamda marifete dair bu şekillerin arasında kesin ayrılıkların olduğu gibi karışımın da söz konu olduğunu vurgulamıştır. Konuyla ilgili olarak şöyle der: "Müşahede tecelli ile beraber olabildiği gibi tecellisiz de olabilir. Tecelli müşahede ile beraber olabildiği gibi müşahe-desiz de olabilir. Ama her ikisi de mükaşefesiz olmaz. Ama mükaşefe, bunlar olmadan da olur." Sonunda mükaşefeyi beşer nefsi ile ilahi celâl arasındaki bir perde olarak nitelendirir. Ona göre perdeyi aradan kaldırmak ve ilahi sırları keşfetme derecesine ulaşmak mümkündür. Ama bunun için insan nefsinin-ta-savvuf tarikatlarında kabul gören- mücahede ve riyazet aşamalarından geçmesi gerekir. Bu aşamaları geçtiğinde nefis, kendisiyle Allah'a yakınlık makamı arasında bir engel gibi duran yaratılmışlık niteliği ortadan kalkar.

Ona göre tecelli "ilahi zat ve sıfatların, manevi ve ilahi işlerin nurani olarak zuhur etmesinden ibarettir." Allah'ı nurun merkezi kabul eder. "Ondan sadır olan bütün mahlukatın da nurlu, aydınlık olması zorunludur. Ancak her mahlukun nurluluk derecesi farklıdır. İnsan nefsi de Allah tarafından yaratıldığına göre, o da Allah'ın nurundandır. Ancak bedenle bütünleştiği için nuru, aydınlığı zayıflamıştır. Bununla beraber Allah'ın nuru ondan büsbütün kopmuş, uzaklaşmış değildir. Halâ insan nefsinde Allah'ın nurundan bir iz vardır. Az önce söndürülmüş bir lambanın fitilinden yükselen cılız duman gibi. Hiç kuşkusuz cılız da olsa bu duman, ışık saçan parlayan bir lambadan kaynaklandığını gösterir. Ve çünkü lambanın nuru, ışığı bu duman aracılığıyla lambanın fitiliyle temas kurar. îşte ilahi nur da bu şekilde nefislerle bağını kesmez. İlahi nurun nefislere tecelli etmesi tam veya eksik, bir şekilde nurun derecesine göre mutlaka gerçekleşir... Bu tecellî de ya ruh yoluyla gerçekleşir ya da doğrudan yüce Allah tarafından gerçekleşir. Ne var ki, ruh-ki İbn Arabi'ye göre hayvani bir mahluktur-Al-lah'tan sadır olan şualara tahammül

edemez, bunların ağırlığını taşıyamaz. Bu yüzden, kalbe yönelik nur dalgaları başladığı zaman ruh kamaşır kalır. Vecd bu anda gerçekleşir. Bundan az önce ise, müthiş bir ruhi bunalım baş gösterir. Bu bunalım, ruhun, Allah katından üzerine inen şualara tahammül etme çabasının bir neticesidir."

İbn Arabi bakış açısına göre müşahede makamı şu şekilde elde edilir: "Perdeler kaldırıldığı, nefis yüce, ulvî nurlarla aydınlandığı zaman, geride bir tek seçenek kalır, o da müşahededir." İbn Arabi'ye göre müşahedeyi tasavvur etmek, çıplak gözle algılamak mümkündür. Onun bakış açısında nefis, Allah'ı doğrudan algılama, kavrama dürtüsüyle yanıp tutuşurken asıl hedefi, ilahi nuru tecrübî olarak doğrudan görmektir.... O cevheri görmek ki, onun yanında, mahlukata tahakküm gibi yüklenen şekiller ve keyfiyetler arınır gider. Bu hususta İbn Arabi şöyle der: "Mükaşefe, ilahi nuru insanların gözlerinden gizleyen perdelerin kaldırılması ve tecellî de ilahi yüceliğin nurlarının algılanması olduğuna göre, müşahede,bu nurların kalbe yansımasından başka bir şey değildir. Kalb, bir ayna gibidir; zikir sayesinde parlatılmıştır. Bu parlak yüzeyinde ilahi nurdan kaynaklanan nurlar görülür."

İbn Arabi, tasavvufî marifetin şekillerini tahlil ederken oldukça girift, remizli bir yaklaşım sergiler. Ojıa göre bu marifet "Allah ile beraberdir, kulun çalışmasıyla, kazancıyla elde edebileceği bir makam değildir. O Allah'tan gelen bir keramettir, ve Allah kendisinden bir lütuf olarak onu kullarından dilediğine bahşeder. Bununla beraber bu hususta da farklı dereceler vardır. Allah, bir inayetle bu dereceleri belirlemiştir ki, nefis bu Batınî bağışa ulaşabilsin. Derken erdem ve kemâlin en yüksek makamlarına yükselebilsin." Ve "İnsanlar ehl-i kemâl ve seyr-i cemâl için bu dünyaya gelmişlerdir" buyurmuşlardır.

İbn-i Arabî (k.s.) Vahdet-i Vücûd inancını şiir kalıplarında şöyle dile getirir:

Ey varlıkları yaratan; kendi içinde!

Sen yarattıklarını toplamışsın kendinde;

Yaratırsın, varlığı son bulmayan şeyleri.

Dar ve geniş olan sensin, kendi içinde

Başka bir yerde de: "Vücûdun tamamı birdir. Yaratılmışların mevcudiyeti de Yaradanın mevcudiyetiyle mevcuddur. Yetersiz akıl iki varlık arasında fark olmadığını anlayamaz. Gerçekte ikisi arasında öz cihetinden fark yoktur." diyerek su ve buhar örneğini vererek suyun buzun hakikatinin buhar olmasına rağmen kendilerine mertebeleri yani şekil aldıkları halleri itibariyle buhar denmeyeceğini ancak asılları itibariyle BİR olduklarını söyleyerek Tevhid inancını öğretmeye çalışmışlardır. Ve bir başka yerde bu mevzuyu cömerdçe açarak; "Gerçekte olan sadece O dur. Bizim varlığımız, Onun varlığıdır. Biz varlığımız açısından O'na muhtacız. O ise kendisini göstermek için bize muhtaçtır. Hükümler hususunda sen Onun gıdasısın, varlık hususunda O senin gıdandır. Dolayısıyla senin açından belirginleşen husus Onun açısından da belirginleşmiştir. Sen O'nu zikredersin, O da seni zikreder. Bir farkla sana mükellef denir... Ama "O" mükellef diye isimlendirilmez" demişlerdir. "Fütuhat" adlı eserinde ise: "Varlıkta Allah'dan başka bir şey yoktur. Biz, eğer var ise bizim varlığımız O'nunladır. Varlığı bir ba-şkasıyla olan bir şey'de "yok" hükmündedir." diyerek aşağıdaki şiirleri söylemiştir:

Kimden kaçıyorsunuz, varlıkta "O"ndan başkası yok ki?

"O"ndan başkasına "O" demek caiz olur mu?

Eğer "O" desem, gözün görmesi inkar eder

Ya da "nedir O?" desem, "O"ndan başkası olmaz.

Kaçma; aramaya da kalkma;

Çünkü gördüğün her şey Allah vechidir.

İbn-i Arabî (k.s.) bu bağlamda, bütün eşyanın içinde toplandığı "zâti bir"liği açıklama amacındadır. İbn Arabi, Vahdet-i Vücûd'u kanıtlamak için geliştirdiği sisteminde kendine özgü bir şekilde Kur'ânı tefsir etmiş, batını birçok hakikatlerin perdelerini aralamıştır. Örneğin "Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur." ayetini, "zatî birlik" hakikatinin idraki olarak açıklamıştır. Kısaca insanlara Ehl-i Tevhîd imanının yani şirkten kurtuluşun nasıl olacağını, Resulullâh Efendimizi s.a.v. tebliğlerini nasıl anlamamız ve uygulamamız gerektiğini Vahdet-i Vücûd öğretisi içinde öğretir diyebiliriz.

Zaman olarak Cenab-ı Şeyh'den önce yaşamış olan ünlü sufî Hallac-ı Mansur (k.s.) "Varlık olmadan önce Muhammedi nur parladı. Nebiler, Rasuller hidayetlerini ve veliler irfanlarını bu nurdan aldılar" der. Ve, bu teorisine "Muhammedi Nur" adını verir, aynı şekilde Şeyhu'l Ekber hazretleri de: "Muhammedi hakikat, ilâhî nurdur ki, bu nur; Allah'ın nurunun feyzinden yarattığı bütün mahlukattan öncedir" demiştir. Bunu vahdet-i vücûd teorisini destekleyici bir burhan olarak kullanarak: "Yüce Allah tozdan mahlukatı yaratmaya başlayınca, orada ilk mevcud olan Muhammed'in rahmani hakikatiydi, ki rahman'm arşına istiva etmekle nitelenmiştir. Dolayısıyla bu hakikat ilâhî arştır, ayırt edilmediği içinde "Eyne/nerede" ile sınırlandırılamaz. Toz, Hakkın kendisiyle kaim olan ve O'na dair bilgi diye tabir edilen misâl üzere var oldu. O da Muhammedi hakikatin var ettiği ilahi hakikatlerin ortaya çıkması için var edilmiştir. Sonra O'ndan (s.a.v.) ruhların pınarları fışkırdı. Bunlar da en ulu görünümde olan mele-i a'lâyı arındırdılar. Muhammed (s.a.v.) bütün mahlukatın en yüce hemcinsidir. Bütün varlıkların ve insanların en büyük babasıdır. Bundan yüce Allah, nuru yarattı ki, arş Ö'ndan doğmuştur. Sonra Allah bu nurun arşı istiva etmesini sağlamıştır. Mele-i a'lâyı ve başka varlıkları da bunun muhtevası kılmıştır."

Hallac-ı Mansur (k.s.) ve İbn-i Arabî (k.s.) hazretleri semavî olsun putperest olsun insanların hakikatleri yönünden aralarında bir fark görmemişlerdir. Dolayısıyla bütün inançların amacının BİR hakikat olduğunu yani Allah sevgisi olduğunu söylemişler yalnız puta tapanların surette kaldıklarını hakikatin Bir ligini idrak edemedikleri için delalete düşerek şirk ehli yani gerçeği örtenlerden (kafir) olduklarını belirtmişlerdir. Onların bu görüşüne Dinlerin Birliği adını verenler olmuştur. İbn-i Arabi'den önce ve sonra yaşamış mutasavvıfların bir çoğunun savunduğu bir fikirdir bu. Bu hususta İbn-i Arabî hazretleri: "Özel bir akideye bağlanmaktan ve onun dışındaki akideleri inkar etmekten kaçın, yoksa büyük bir nasibi kaçırırsın. Daha doğrusu gerçeği olduğu gibi elinden kaçırmış olursun. Çünkü yüce Allah, bütün inanç sistemleri içinde sadece bir inanç sistemi tarafından kuşatılmaktan, sınırlandırılmaktan yücedir, geniştir. Allah şöyle diyor: "Fe eynema tuvellu fesemme vechullahi/ Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır." Şu halde bu hakikata inanan ve bu hakikatin gereğini yerine getiren herkes "kullar" doğruyu bulmuştur. Her doğruyu bulanda sevabını alır, "kul" olarak da sevabını alan herkes de mutlu olur, mutlu olan herkesten de razı olunur." Sonra bu söylemini şiir olarak dile getirir:

Kullar ilah hakkında akideler ortaya koydular

Ben de kulların inandıkları akidelerin tümüne inandım.

Böylece iman ettiği akidesini, insanları çağırdığı ve yayılması için amel ettiği inanç sisteminin yani "İslarrTm, diğer bütün inanç sistemlerini içeren bir ilâhi sistem akidesi olduğunu açıklamıştır.

İbn-i Arabî (k.s.) hazretlerinin görüşlerini kısaca anlatma saadedinde bu özet açıklamanın ardından belirtmek gerekir ki, hazreti şeyhi diğer bütün ilim dallarından çok tasavvuf ilmi ilgilendirmiştir. Bütün eserlerinin eksenini tasavvuf ilmi oluşturmuştur. Bunun yanında kendine özgü üslûbu, irfâni boyutu, ilmi kapasitesi ve te'vil gücüyle diğer tasavvuf ekollerinde ayrılmıştır. Bu farklılığı, karşılaştığı her meseleyi ele alış yönteminde rahatlıkla gözlemlemek mümkündür. Bunu da vurguladıktan sonra diyoruz ki: İbn-i Arabî hazretleri tasavvufu kendine meşreb edinmiş, hayat felsefesi olarak kabul etmiş bütün âlimlerden ayrı ve seçkin bir yere sahibdir. Arif-i bil-lâhların Muhammedi rehberidir. Telif etmiş olduğu eserler birçok ünlü mutasavvıf tarafından şerh edilmeye çalışılmıştır.

Eserleri:

Telif ettiği eserler, yine kendisinin kendisiyle ilgili olarak kaleme aldığı bir müzekkire de belirttiğine göre toplam iki yüz seksen dokuz (289) eser kaleme almıştır. Eş-Şa'rani el Yevakit ve'l-cevahir adlı eserde İbn-i Arabi'nin geride dört yüz (400) bir başkası ise beş yüz (500) eser bıraktığını söylemiştir.

Bunların en mühimlerinden biri 37 cild olan Mekke'de başlayıp Konya'da devam ettiği ve Şam'da bitirmiş olduğu "Futuhat-ı Mekkiye ve Şam'da telif ettiği "Fususu'l Hikem" adlı eseridir.

Fütuhat, Cenab-ı Şeyh'in hayatını, üstadlarını ve kendi tasavvuf görüşlerinin yanında, telif etmiş olduğu diğer eserlerindeki konuları açıklayan bölümleriyle birlikte, kendisini destekleyen mutasavvıfların görüşlerini ihtiva etmesiyle adeta bir nevî tasavvuf ansiklopedesi mahiyetindedir.

Fusûsu'l-Hikem ise; eserin önsözünde İbn Arabî, Hz. Rasulullah (s.a.v.) görüştüğünü ve kendisine Fu-sûs kitabını verdiğini beyan ederek şöyle söyler:

- "İmdi... Ben altı yüz yirmi yedi senesinin Muharrem ayının son on gününde Şam bölgesinde gerçekleştirdiğim bir riyazette Resulullah'ı (s.a.v) gördüm. Elinde bir kitab vardı. Bana dedi ki: ***"Bu Fusûsu'l-Hikem (Hikmetlerin Mahiyetleri) kitabıdır. O'nu al ve insanların önüne koy, ondan yararlansınlar"*** *dedim ki: Allah'ı, Resulünü ve bizden olan emir sahibini, bize emredildiği gibi duyduk ve itaat ettik. Kendime güvenimi sağladım, niyetimi hâlis kıldım, maksadımı arındırarak kitabı Resülullah'ın (s.a.v) belirlediği şekilde insanlara duyurmaya karar verdim.Ne bir arttırmada bulundum, ne de eksiltmeye gittim. O halde Allah'ı dinleyin ve Allah'a dönün."*

Cenab-ı Şeyh'in diğer eserlerinden bazıları şunlardır:

Risâlet'ul-Ahlâk

Ankâ'u Mugrib

Divân

Heyâkil el-envâr

Mevâki'un Nucûm

Meşâhid'ul- Kudsiyye

El-Tedbîrât-ul Eşvâk

El-Zaman ve Mârifet'ud Dehr

Mârifet'ul Kutb vel-İmâmeyn...

Not: Şeyh Ahmed Hamdı al-Kadîri k.s telif etmiş olduğu "Kitab-ul Burhan Al-Azhar Manâkıb eş-Şeyh el Ekber" adlı eserinde iki yüz almış üç eserin adı zikr olunmaktadır. İnşallah Türkçeye çevirisi yayınevimiz tarafından yaptırılmış olan bu eser en yakın bir zaman da yayınevimiz yayınları arasında okurlarımızın istifadesine sunulacaktır.

BİRİNCİ KİTAB

KİTABU'L
FENÂ FÎ'L MÜŞAHEDE

MÜŞAHEDE'DE FENÂ
"YOK" OLMA KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

MÜŞAHEDE'DE FENÂ
"YOK" OLMA KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet O'ndandır.

Takdir edip tasarlayan, hükmedip uygulayan, razı olup razı olunan, azameti ve ululuğuyla münezzeh olan, münezzeh olduğu şeylere bedel olmaktan uzak olan, cevher veya araz olmayan Allah'a hamdolsun. O seçtiği kullarının kalplerini arındırmıştır, onların kalplerinden kuşku illetlerini ve hastalık şüphelerini söküp atmıştır. Onları tartışma ve hasımlaşma oklarının hedefi haline getirmemiştir. Kalplerini bu sayede aydınlatmış, önlerine kesin ve çıplak bir hidayet rehberi koymuştur, fezayı onlar için daraltmıştır. Dolayısıyla kimisi giyinir, kimisi soyunur, kimisi suları bol nehirler gibi akar, kimisi cömertliğin doruklarına çıkar. Giysilerini giyinen kimse, Onun kendisine bahşettiklerini bir borç gibi algılar. Elbisesini çıkaran ise sünnetini farza dönüştürür. Allah, kullarını Mele-i A'lânın övünç yarışlarının hedefi kılmıştır. Onları yüce ve aşağı alemlere hakim kılmış, onla-rı göklerin ve yerin mirasçıları yapmıştır. Bu yüzden cesur ve seri adımlarla semayı ve arzı enine boyuna dolaşırlar. Bazen uygulamak bazen nakzetmek şeklinde kurallar hükmederler. Salât ve selâm kendisi hakkında "Ve lesevfe yu'tike rabbume Jeterda/Pek. yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın." (Duhâ, 5} denilenin üzerine olsun. Allah O'nu "Ve aciltu ileyke rabbi literda / Ben, memnun olasın diye sana acele ile geldim Rabbim." (Tâ-hâ, 84) diyenden ayırmıştır. En kadim lisânlarla salât ve selâm Onun üzerine olsun ve bu dilek hiç kesilmeden devamlı sürüp gitsin. Onun ehlibeytinin, ilahî rızaya özgü kılınmış ashabının, yüce ve razı olunmuş makamda onu tasdik eden kardeşlerinin üzerine de salât ve selâm olsun.

İmdi...İlahî hakikat, işi görmek olan göz tarafından müşahede edilmekten yücedir. Varlığın, gözlemleyen göz üzerinde bir etkisi vardır. Fani olduğu için olmayan şey yok olduğunda ve baki olduğu için daima var olan da bakî olduğunda, o zaman kesin delil güneşi gözlerin idrâkinin üzerine doğar. Ve mutlak cemalde gerçek ve mutlak münezzehlik gerçekleşir. Bu, birleşme ve varlık gözüdür, duruş ve donuş makamıdır. Burada sayıların bir olduğunu görürsün; ama mertebelerde bir seyre çıkmış olarak. Bu yolculukta sayıların objeleri belirginleşir. Bu makamda birlikten söz eden kişinin ayağı kaymıştır. Çünkü birin vehmi mertebelerde yolculuğa çıktığını ve mertebelerin farklılığına bağlı olarak farklı isimlerle anıldığını görmüştür. Bu yüzden sayıların ancak bir olduğunu düşünür. Bu yüzden birlikten söz eder. Oysa sayı ismiyle zahir olduğu zaman zatıyla zahir olmaz; kendine özgü mertebesi hariç. Bu mertebe, vahdaniyet makamıdır. Bu makamın dışındaki bir mertebede zatiyle zahir olduğunda , ismiyle zahir olmaz. O zaman bu mertebenin hakikatine uygun bir isimle anılır ve ismiyle fena bulur. Ama zati ile bakî kalır. Bir dediğin zaman, bu ismin hakikatiyle başka her şey yok olur. İki dediğin zaman, bu mertebede bir zatın varlığıyla zahir olur, ismiyle değil. Ve ismi de zatının bu mertebesinin varlığıyla çelişir.

Keşfin ve ilmin bu dalını insanların büyük kısmından gizlemek gerekir. Çünkü yüksek seviyesi nedeniyle ona bütünüyle dalmak uzak bir ihtimal ve dalıp da mahvolmak yakın bir ihtimaldir. Dolayısıyla bu hakikatlere dair marifete sahip olmayan, bu inceliklerin nerelere kadar uzandığından habersiz, sadece ehl-i tahkik olan arkadaşının dilinden dökülen sahneyi algılayıp ötesine geçemeyen, bunun zevkine varamayan bir kimse "Ben yukarıdan aşağıya düşenim, yukarıdan aşağıya düşen benim." diye bilir. Bu yüzden bu keşif ve ilim dalını gizliyoruz, saklıyoruz.

Hasan el-Basrî (r.a.), bu yolu bilmeyen kimselerin vâkıf olmamaları gereken bu gibi sırlarla ilgili konuşmak istediği zaman Ferkad es-Subhî, Malik b. Dinar gibi bu zevke varmış kimseleri çağırır, kapısını diğer insanlara kapatırdı. Onların ortasına oturur bu gibi meseleler hakkında konuşurdu. Eğer bu sırları gizlemesi zorunlu olmasaydı, böyle bir şey yapmazdı. Buharî'nin sahihinde belirttiğine göre Ebu Hureyre (r.) şöyle demiştir: "Resûlullah'tan (s.a.u) iki kap aldım. Birinin içindekilerini size dağıttım. Diğerini dağıtmaya kalksam şu boynumu keserler." İbn Ab-bas (r.a.) "Ellezi halake seb'a semauatin ve mine'l ardı mislehunne yetenezzelu'l emru beynehunne / Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasından inip durmaktadır." (Talâk, 12) ayetiyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Eğer bu ayetin tefsirini açıklasaydım, mutlaka beni taşa tutardınız ve benim için "kafirdir" derdiniz." Rivayet edilir ki, Ali b. Ebûtalib (a.s.) elini göğsüne vurarak, "Ah!.." derdi, "burada ne çok ilim vardır. Keşke bunları taşıyacak birilerini bulabüseydim." Resûlullah (s.a.v) bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Ebübekir'in sizden üstünlüğü kıldığı namazdan, tuttuğu oruçtan dolayı değildir. Fakat göğsüne düşen bir şeyden dolayı sizden üstündür." Hz. Resûlullah (s.a.v) bu şeyin ne olduğunu açıklamamış, onu gizlemiştir. Bir alimin her ilmi açıklaması zorunlu değildir. Hz. Resûlullah (s.a.v.) "İnsanlara, onların akıllarının kapasitesini gözeterek hitap ediniz." buyurmuştur. Dolayısıyla bir kimsenin eline, bilmediği, yolunu yordamını izlemediği, içindekilerini açıkça anlamadığı, defalarca incelemediği bir ilme dair bir kitap geçse, onu hemen ehline götürmeli, hemen inanmak veya inkar etmek yoluna gitmemeli ve kesinlikle bu ilme dalmamalıdır. Nice fıkıh ilmi taşıyıcısı vardır ki, fâkih (derin kavrayış sahibi) değildir. "Bel kezzebu bima lem yuhitu bi ilmihi /Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıklarını... yalanlamışlardır." (Yunus, 39) "Fe lime tuhaccune fima leyse lekum bihi Umun / Bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz?" Bu metinlerde, yolunu yordamını bilmedikleri, yöntemini izlemedikleri meseleler hakkında konuşmuş oldukları için bir takım kimseler yerilmişlerdir. Bütün bunları sunmamızın nedeni şudur: Bizim tarikatımıza mensup olanların kaleme aldıkları eserler bu gibi sırlarla doludur, fikir sahihleri fikirleriyle bu sırları incelemeye alırken, zahir ehli olanlar, sözün akla getirdiği ilk ihtimali esas alarak bu sırların arasına dalıyorlar. Halbuki bunlara sadece bu eserleri yazan kimselerin kullandıkları terimlerin anlamları sorulsa, kesinlikle bilmeyeceklerdir. O halde aslını, temelini muhkem bir bilgiyle kavrayamadıkları bu gibi ilimler hakkında nasıl konuşabiliyorlar?!..

Bazen, bu gibi sırlara sahib kimselerle beraber olduklarında veya buldukları bazı gerçekleri arkadaşlarıyla paylaştıklarında, bu kimseler, onlar için "bu kapalı bir dindir, bulanık bir dindir." derler. Halbuki dinin nice cihetlerinin olduğunu bilmezler. Bunlarsa sadece dini gizlemezler, dinin neticelerini, Hakka itaat ederlerken Hakkın kendilerine bu itaatin karşılığı olarak bahşettiklerini de gizlerler. Hükümlerle ilgili nice hadisler vardır ki, bunların zayıflıkları ve ravilerinin kusurlu oldukları hususunda ittifak edildiği halde, onlar bu hadisi bizzat keşif yoluyla asıl söyleyeninden sahih olarak alırlar ve ulemanın esas aldığı törenlerden farklı bir şekilde ibadetlerinde bu hadisleri izlerler. Sonra bu alimler çıkıp onları dinden çıkmakla suçlarlar. Bu suçlamalarında hiç de insaflı değildirler. Çünkü Hakkın bir çok vechi/yüzü vardır, bu vechlerden/yüzlerden birine de bu yolla varılabilir. Nice hadis de vardır ki, alimler sahih olduğu hususunda görüş birliğine vardıkları halde, sır ehli nazarında bu hadisler sahih değildir. Çünkü keşif yoluyla bunu öğrenmişlerdir. Bu yüzden bu tür hadislere göre amel etmeyi terk ederler. Buna daha bir çok örnek vermek mümkündür. En iyisi; insanın teslim olması, Hakka teslim olmayı dilemesi ve sırf nefsiyle meşgul olması, onu bulunduğu mertebeden daha iyi bir mertebeye yükseltmeye çalışmasıdır. İşte varlığın hakikatlerine ulaşmış said/mutlu insan budur. Bu sırları lafızlara dökme-yip gizleyenler, yabancılar farkına varmasın diye onları saklayanlar, himmet neticesinde bir takım eserlerin meydana geldiğini söyleyenler, her zaman bu metotlarını devam ettirirler. Tâ ki fehvanı (anlamsal) makamlardan yakınlığa erişmişlerin mertebesindeki yüce ruhaniler kendi elleriyle parlak alametleri onlara gösterinceye kadar. Bu makamda ise yazılı kutsal kitablar vardır. Böylece bu sırların sahipleri bildikleri hakikatlere dair gerçek şahidler görmüş

olurlar. Bu vasıftan başka bir vasfa intikalin ne büyük bir aşama olduğunu anlarlar. Bu intikalin ayırıcı özelliği, sırrı gizleyenin sırrının artık ortaya çıkması, düğümün çözülmesidir. Kilidinin açılması, bağının çözülmesidir. Böylece bu diğerinin himmetleri de aynı noktada birleşir. Çünkü teklik hakikatini görmüştür. Her ikisi tekten başka bir şey görmezler. Bütün etkiler ve eserler hakikate dayanır böylece. Bazen döndürmek şeklinde tezahür ederken, bazen de bu himmetler doğrudan O'ndan gelmiş gibi belirginleşir. Çünkü hakikate bütün yönleriyle yönelmiştir, bilmese de. Her himmeti istemiştir, bizzat ulaşmasa da. Telaffuz edemese de bütün lisânlarla konuşmuştur. Bu ne dehşetli bir hayret ve ne çetin bir hasrettir! Perde açıldığı zaman, gözle bütünleştiği zaman. Ay ve güneş bir araya geldiği, eser sahibi eserde zuhur ettiği ve de çıplak gözle görüldüğü zaman! Onlara suretlerde belirdiği, tuzağı kuran tuzağa düştüğü, iman edenin kazandığı, inkar edenin de kaybettiği zaman!

İlâhî hitap, en kutsal lisânla ve ihlâs diye ifade edilen bir ibareyle yönelmiştir. Dolayısıyla alacağı ödül için değil, ibadetini ihlâsla sunan, her türlü sapıklıktan uzak hanîf yolunu izleyen, ilâhî yakınlık mezhebine intisab eden kimse, emri yerine getirme sorumluluğunu gerçekleştirmiş olur. Böyle bir kimse nur alemine mensub olur, ücret alemine değil. "Aüa-hu nuru'ssemavati ue'l ardi / Allah göklerin ve yerin nurudur." (Nûr, 35) "Lehum ecruhum ve nuruhum /Onların ücretleri ve nurları verilir." (Hadid, 19) "Nuruhum yes'a beyne eydihim / Onların önlerinden nurları gider." (Tahrirn, 8) Nur, "Ben sizin rabbiniz-im", der, onlar da Ona tabi olurlar.

Hakikat ehli nazarında ücret, ceza Allah'a döndürülmüştür. Vakitlerinin darlığından ve Allah ile meşgul olmalarından dolayı ücrete yönelik bir talepleri yoktur. Onlar için Allah ile meşgul olmak her şeyden daha önemlidir. Kim Allah ile ilgili payını ka-çırırsa, işte büyük hüsrana uğrayan odur. Bir farzı veya sünneti ikame eden bir kimsenin bu ameli yerine getirmesinin sebebi, sevab taleb etmekse, sen nefsini böyle bir amelle meşgul etme. Çünkü bedenlerin hareketlerinin sonuçlarının da somut olması zorunludur. Bizzat yerine getirdiğin hareketlerle bir şey isteme. Yoksa vaktini boşa harcamış olursun. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur. "Kullu yevmin huve fi şa'n / O, her an (gün) yaratma halindedir." (Rahman, 19) Gün, bir zaman dilimidir. Bu zaman dilimindeki faaliyeti seninle ilgilidir. Senin için vücûda getiriyordur, kendisi için değil. Çünkü O, amaçlardan münezzehtir. Yarattığı bir şeyin yararı da O'na dönmez. Ya da daha önce kendisinde olmayan bir şeyi kendisi için yaratmaz. O halde yarattığını senin için yaratır. O halde sen de bu emrin karşısında dur. Onunla meşgul ol. Sen de her gün Rab-binle ilgilen. Tıpkı Rabbin her gün senin için yaratma halinde olduğu gibi. Çünkü O seni, sırf kendisine ibadet edesin, Onunla kendini gerçekleştiresin diye yarattı. Senden ve O'ndan başkasıyla meşguliyeti ise kendin için bir rızık olmak üzere taleb etmelisin. Bu da sana ulaşır kuşkusuz. "Ma uridu minhum min rızkın ve ma uridu en yut'imun. İnnellahe huve'rrez-zak I Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz rızık veren ancak Allah'tır." (Zâriyât, 57-58) Sana "al" dediği zaman, "sen al" de. Sana "dön" dediği zaman, "senden sana" de. Eğer sana "Ben sana "al" dediğim zaman, nasıl bana "sen al" diyebiliyor sun, ben almam ki?" dese, O'na de ki, "ben de gerçekte almıyorum. Çünkü almak bir fiildir. Oysa benim fiilim olamaz. Dolayısıyla alan sensin. Çünkü fail sensin. Dolayısıyla sen, bana verdiklerini benim için al. Ey almayan, bana al, deme. Almayı benimle arana perde olarak koyma. Benim almam yoktur ve sen de benim için değilsin. Benim almam olmaz. Yokluktan hasıl et, ki yokluk serlerin en kötüsüdür. Yoksa asıl feshetme, akdi bozma bu helak edici hitaptan gelir, ey idrâk eden ve idrâk edilmeyen, sahib olan ama sahib olunmayan!"

Bu aşamaların bazısında, karşına hikmet esaslı, nebevi, has kılınmış ve halis din ile birlikte dosdoğru olmayan, fikir ve akıl karışımı bir din çıkar. Bunları birbirinden ayırman gerekir. Bir de şunu göreceksin: bunların her birinin gayesi haktır, maksat senin mutluluğundur, mutsuzluğun değil. Sen has kılınmış, halis nebevi dini izle. Çünkü o daha

yüksek ve daha faydalıdır. Öbürünün aydınlığı daha parlak olsa da. Ama bu diğerinin varlığıyla resmi dağılır. Bir açıdan hak olsa da bu böyledir. Hatta o dinin kurucusu, yaşayanlar aleminde hazır olsaydı, onun da has kılınmış nebevi dine döndüğünü görürdün. Ya da daha önceki has kılınmış dinin sonraki has kılınmış nebevi dine döndüğünü görürdün, bu bir tür nesihtir. Musa ve İsa (a.s.) peygamberlerin ümmetleri gibi önceki ümmetlerin üzerinde bulundukları şeriatlar bazı açılardan Muhammed (s.a.v) şeriatı tarafından neshedilmediler mi? Nitekim Hz. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Eğer Musa yaşasaydı, bana uymaktan başka bir seçeneği olmazdı." Dolayısıyla hükmi, fikri donanımlı bir şeriatın, daha önce söylediğimiz gibi bazı açılardan hak olsa da kaldırılması daha uygundur. Bedbahtların en bedbahtı, bir kitaba sahib olduğu halde sapan, hevasına tabi olan, kitabına iman ettiği halde arzularının peşinden koşan kimsedir.

Burada açıklamak istediğim bir nükte vardır ve bir çok kimse bunun farkına varmamıştır. Bir topluluk da mümkün nitelikli varlığın olabilirliği hususunda büyük bir yanılgı içine düşmüştür. Varlık, mümkünlüğün iki zıt ucu açısından kanıtlanmıştır. Bunu değiştirmenin, tersine çevirmenin imkanı yoktur. Şöyle ki: Hak teala bir şeye tecellî ettiği zaman ondan asla gizlenmez. Bir kalbe de iman yazdığında, onu bir daha silmez. Bir kimse, "bana tecellî ettikten sonra benden gizlendi" diyorsa, ona kesinlikle tecellî etmemiştir. Fakat ona bir tecellî görünmüştür, o da bu tecellîyi O sanmıştır. Böyle bir tecellînin de sebatı olmaz, bir halde durmaz, dolayısıyla onun açısından durumda değişiklik yaşanmıştır. İman yazılması da öyle. Ayetlerin ve apaçık belgelerin gelmesi gibi olağanüstü kanıtlar kalplere bahsedildiği zaman, buna dair şahidler de gösterildiği zaman, bunlar ebediyen yok olmazlar. Bir adamın kalbinden bunlar silinip gidiyorlarsa, bil ki kalbinin levhasına kesinlikle yazılmamışlardır ve bir daha da ona dönmeyeceklerdir. Sadece kalbine bir örtü gibi bir zaman bürümüş, bunların ibareleri ve lisânları verilmiş, varlıkları ve a'yanları verilmemiştir. Böyle bir bağış da geri alınır ve yok edilir. Bu yüzden bir ayette şöyle denilmiştir: "Utlu aleyhim nebeellezi ateynahu ayatina fenseleha minha / Onlara, kendisine ayetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan kimselerin haberini oku." (A'raf, 175) Ayetin orijinalinde geçen "inselahe" fiili, bir insanın üzerindeki elbiseyi çıkarması veya yılanın deri atması anlamındadır. Bu elbise ve deri bir örtü işlevini görür, yukarıda vurguladığımız gibi gerçeklikle bir ilgisi yoktur. Böyle bir kimsede sadece lisân olur. Konuştuğu zaman ismin gizliliklerini açığa vurur, etkilerini özellikle aktırır, yansıtır. Bu anlamda tek kalan havas için arındırma, tenzih etme, huzur ve birleşme ve de iman ve küfür şart değildir. Sadece o belli harflerle konuşur. Konuşan kişi konuştuğunun farkında değilse bile sonuçlarını izhar eder. Bazı arkadaşlarımız arasında da böyle kimseler görülmüştür. Örneğin Kuran okur, bir ayete gelince orada üzerinde bir etkilenme hisseder ve buna şaşırır, ama sebebini bilemez. Bu sefer önceki ayetleri bir kez daha okur. O belli ayete gelince aynı etkilenmeyi bir kez daha görür. Her tekrarladığında aynı etkilenmeyi hisseder. O zaman anlar ki, ayet, havastan kimseler üzerindeki etkinliğini gösterdiği mahalle tesadüf etmiştir. Onu kendisi için bir isim kılmıştır. İstediği zaman aynı etkiyi göstermektedir. Muhakkik bir kimse bu gibi etkilenmelere aldanmaz, bunlara itibar etmez. Sadece böyle bir durumla karşılaştığı zaman sevinir. Nitekim Ebu Yezid'e: "Allah'ın ism-i azamı (en büyük ismi) hangisidir?" diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Önce tasdik et, sonra istediğin ismi al, o'nu gerçekten hisset, konuşma ve lafız olarak değil." Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ulaike ketebe fi kulubihimu'l iman / İşte onların kalbine Allah, iman yazmıştır." (Mücâdele, 22)

Kalbin iki yönü vardır; biri zahir biri de batın. Kalbin batını silinmeyi kabul etmez. Aksine kalbin batını sırf ispat ve gerçekliktir. Zahiri ise silinmeyi kabul eder, çünkü mahv ve ispat (silme ve yerinde bırakma) levhidir. Kalbin zahirinde bir şey bir vakit yerinde bırakılır, sonra "Yemhullahu ma yeşau ve yusbitu ve indehu ummu'l kitab / Allah dilediğini siler, sabit bırakır. Bütün kitabların aslı Onun yanındadır." (Ra'd, 39) Eğer kitab sahibi, bütün kitablara inanan biriyse ebediyen sapmaz. Ama bazı kitablara inanan, bazısını da inkar

eden biriyse, o, gerçek kafirdir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve yekulune nu'minu biba'din ve nekfuru biba'din ve yuridune en yettehizu beyne zalike sebila / Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız, diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler..." (Nisa, 150) "Ulaike humu'l kafirune hakka / İşte gerçekten kafirler onlardır." (Nisa, 151) "İnnellezine keferu min eh-li'l kitabi ulaike hum şerru'l beriye / Ehli kitab-tan...olan inkarcılar... İşte halkın en şerlileri onlardır." (Beyyine, 6) Bu anlayışlarından dolayı onlar şekilsel, törensel kalıpların ehlidir. Filozoflardan düşünsel bakış sahibi kimselerin ve kelâm ehlinin büyük kısmı, Allah'ın velilerinin/evliyaullah'm sergiledikleri vecdlerin, görüp buldukları sırların bir kısmını tasdik ederler. Kendi görüşlerine ve ilimlerine uyanı doğrularlar, görüşlerine ve ilimlerine uymayanı da reddedip inkar ederler ve kanıtlarımıza aykırı olduğu için batıldır, derler. Kim bilir; belki de bu miskinin kanıtının temelleri tamamlanmamıştır; ama o, kamil olduğunu sanmaktadır! Oysa Allah'ın velilerinin söylediklerini onlar açısından tasdik edip, kendisini böyle bir tasdikin mecburiyetinden bırakmasay-di da sırf sahibinin sözünü teslim etmesinin semeresini devşirseydi olmaz mıydı! Ben, Allah'a yemin ederim, bu taifeyi inkar edenlerin durumundan endişe ediyorum. Hakikat ehlinden biri şöyle demiştir:

- Kim onlarla, tasavvufî hakikatlerin ehli ile beraber otururbut ve onların ortaya koydukları hakikatlerin bazısını inkar ederse, Allah iman nurunu Onun kalbinden söküp alır.

Kendinde hikmet olduğunu iddia eden münazara ehlinden biri, vahdet-i vücût anlayışına sahib muhakkiklerden birine bir soru sordu. Ben de orada bulunuyordum. Talebeler de etrafını sarmış oturuyorlardı. Muhakkik adam konuyla ilgili konuşmaya başladı. Bu münazaracı o'na dedi ki: "Bu söylediklerin benim nazarımda sahih değildir. Bunu benim için biraz daha açıkla. Belki de ben bu hususta yanlış bir anlayışa sahibim."Muhakkik adam münazaracının sözlerinin boş olduğunu anladı ve sustu. Çünkü bundan sonrası cedel ve tartışma olurdu. Muhakkikler ise edebe aykırı olan ve bereketin kalkmasına neden olan tartışma ve cedeli uygun görmezler. Efendimiz(s.a.v.)in yanında ashab arasında tartışma çıkar. Hz. Resulullah (s.a.v) "benim yanımda tartışma olmaz." der. Bir hadiste de şöyle buyurmuştur: " Bana kadir gecesi gösterildi. İki adam saç baş olup kavga ettiler. Bunun üzerine kadir gecesi kaldırıldı."

Dolayısıyla keşif ve şühûd yöntemi tartışmayı kaldırmaz. Bu yöntemi esas alan muhakkikleri reddetmek, sonunda münkirin kendisine dönen bir reddiyedir. Vecd sahibi, tahsil ettiği hakikatlerden dolayı mutludur. Nitekim sözünü ettiğimiz şeyhin talebelerinden biri kalktı ve meseleyi tartışanlara dedi ki, "efendimizin biraz önce gayet açık bir şekilde ortaya koyduğu izah sahihtir. Ancak ben bunları ifade edecek, dile getirecek gücü kendimde bulamıyorum". Bunun üzerine fıkıhçı şöyle dedi: "Bunlar süslü ve tatlı sözlerdir, ahenkli bir şekilde ifade edilmişlerdir. Akıl, ilk anda kabul eder ama münazara mihengine vurduğunda, delillerle irdelediğinde yok olup gider, geride hiçbir izi kalmaz. Sırf batıl olduğu görülür. Tıpkı efendimizin az önce dile getirdiği şeyler gibi..." Bunun üzerine Şeyh bu konuyla ilgili sözlerini kesti.Münazaracı ise onun dediğini, onun lisânından dökülenleri anlayamadı. Bu, muhakkike, münazaracı-mn içindeki duyguları göstermekten ibaret bir tavırdı ki, bu gibi meselelerde böyle münazaracılarla konuşmaya son versin.

Sonra bilesin ki, salih amelle pekiştirilmiş iman mukaddes huzurun elindedir. Bu imanın bu mukaddes huzurda ikame edilmesi esnasında ilim, irfan, hikmet ve sır nehirlerinin parmaklarının arasından fışkırdığı ve bu elin Muhammedi makamlara sahib kimseleri nelere mâlik kıldığı da görülür ve bu huzurda sakin olan kişinin ruhaniyeti beslenir. Bu makamın sakini derken dört kişilik huzurun dördüncüsünü kast ediyoruz. Bunların her biri bu kutsal makama ortaktır. Bu sözünü ettiğimiz ikamet huzurudur, ikincisi nur huzuru, üçüncüsü akıl huzuru ve dördüncüsü insan huzurudur.

İnsan huzuru varlık bakımından huzurların en tamamıdır. Kul ikamet huzuruna

konakladığı zaman, devamlılık nehrinin suyundan içer ve bu huzurda ikamet etmek ona rabbani haşyet, ilâhî rıza makamını kazandırır. İlâhî haşyet ise o'na bundan ayrı bir huzurun kapısını açar. Ki "el-Futûhatu'1-Mekkiye" menzilleri kapsamında bunlarrele alacağız. Öte yandan hüviyet haşyetinden de "el-Futûhatu'1-Mekki-ye"de söz edilecektir. Bu yüzden burada açıklama gereğini duymuyoruz.

Bu kitapta üzerinde durduğumuz menzil "fena" (yokluk) ve "güneşin doğması" menzilidir. Bunun da ihsan mertebesi vardır ki, bu, seni O'na gösteren ihsandır, O'nu sana gösteren ihsan değildir. Cebrail (a) Hz. Nebiye (s.a.v.): "İhsan nedir?" diye sordu. Hz. Nebî (s.a.v.): "İhsan, Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir", dedi. Bu arada Hz. Resulullah (s.a.v.) işaret ehline de bu açıklaması kapsamında şu işareti vermiştir: Eğer sen O'nu göremezsen, O seni görür. Yani Onun seni görmesi, mutlaka senin kendinden yok olmanı gerektirmez.

"O'nu görmen" ifadesinin orijinali olan "terahu" ifadesinde "elif" harfine yer verilmesinin nedeni, görmenin taalluk ettiği şeye işaret etmesinin gayet açık olmasıdır. Eğer "elif" harfi hazfedilseydi ve "terehu" denilseydi, görme sahih olmazdı. Çünkü "terahu" ifadesinin sonundaki "ha" gâib (üçüncü şahıs)ten kinayedir. Gâib ise görülmez. "Elif" harfi hazfedildiğinde görmesiz görme söz konusu olurdu. Bu ise doğru değildir. Bu nedenle ifadede "elife yer verilmiştir.

İfadede "ha" harfinin yer almasının hikmetine gelince; "eğer sen Onu göremezsen" ifadesinin anlamında şuna yönelik bir işaret vardır: Eğer sen ifadede "elifin varlığından dolayı O'nu görmüş olsan da O'nu bütünüyle ihata ettim, deme. Çünkü Allah ihata edilmekten yücedir, üstündür. Allah ihata edilmediğine göre, sözünü ettiğimiz "ha" zamiri görme esnasında senden gâib olan Hakkın hakikatine işaret etmiş olur ve senin O'nu bütünüyle ihata etmediğine tanıklık eder.

Vallahu yekulu'l Hakka ve Huve yehdi's sebile.

Gerçeği Allah söyler ve doğru yola iletir.

Nimetler bahşedici "Vahhab" Melikin lütfüyle kitab tamamlandı.

İKİNCİ KİTAB

KİTABU'L
CELÂL VE'L CEMÂL

CELÂL VE CEMAL
KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

CELÂL VE CEMÂL KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kudret " O"ndandır.

Cemâli zahir olduğu için celâli ulu, yaklaşmasında yakın ve yüceliğinde mürakebe eden Allah'a hamd olsun. O, izzet, göz kamaştırıcı parlaklık, azamet ve büyüklük sahibidir. O'nun zatı başka zatlara benzemekten yücedir, hareketlerden, duruşlardan, sağa sola dönmelerden, işaret ve ibareleri algılamak gibi beşeri olgulardan beridir. Nitelenmekten, sınırlardan, hareket olarak inip çıkmaktan, istiva edilen şeye temas etmek anlamında istiva etmekten, oturmaktan, bir maksadı olsa bile maksat peşinde koşuşturup seğirtmekten, yitik bir şeyle karşılaşmaktan dolayı coşkuyla kahkaha atmaktan yücedir. Tafsilatlı olarak izah edilmekten, toplanmaktan, damgalanmaktan, milletlerin değişmesiyle değişmekten, lezzet almaktan, bir amelden dolayı acı duymaktan veya ezeli olmamakla nitelenmekten münezzehtir. Yer kaplamaktan, bölünmekten ya da cisimlerin niteliklerini almaktan, anlayışların hakikatinin künhünü ihata etmesinden ya da vehimlerin şekillendirdikleri gibi olmaktan, yahut uyanıklık veya uyku halinde olduğu gibi kavranmaktan, mekanlarla ve günlerle kayıtlandırılmaktan, varlığının devamlılığının üzerinden ayların ve yılların geçmesine bağlı olmasından, üstünün, altının, sağının, solunun, arkasının veya önünün olmasından, akılların veya düşlerin celâlini kavramasından uludur. Kapasitelerinin yüksekliğine rağmen akılların fikirleriyle, keşif ehlinin zikirleriy-le, gerçek ariflerin sırlarıyla, gözdelerin gözleriyle idrâk etmelerinden beridir. Hicâb ve perdelerin gerisinde noksan bir varlık olmaktan da münezzehtir. O, ancak nurlarında idrak edilebilir. İnsan suretinde olmaktan da beridir. Objelerin varlıklarından uzak olmaktan, ya da daha önce yok iken sonradan onlara dönmekten, varlıkları yarattıktan sonra kendisinde daha önce olmayan bir halin meydana gelmesinden kalbin habbesi ve özü tarafından dilsiz bir şekilde sınırlandırılmaktan, ya da O'na bu mahiyette inanılmasından, objelere tecelli etmesiyle bir mekan edinmekten, mazi, gelecek veya şimdiki zaman dilimlerine tabi olmaktan yücedir. Duyularla kaim olmaktan, şüpheye düşmekten, olayların kendisine karışık gelmesinden, misâllerle veya kıyasla idrâk edilmekten ya da cinsler gibi çeşitlenmekten, ünsiyet kurmak için alemi yaratmış olmaktan, oturan üç kişinin üçüncüsü olmaktan münezzehtir. Eş ve çocuk edinmekten, bir kimsenin kendisine denk olmasından, varlığından önce yokluğun olmasından, el, dirsek ve ayak gibi organlarla nitelenmekten, öncesizlikte bir başkasıyla beraber olmaktan, kulların tevbe etmelerinden dolayı insanlarda bilindiği şekilde gülmekten ve sevinmekten, öteden beri biline gelen öfke ve şaşırmaktan, insanlarda olduğu gibi suretten surete girmekten yücedir. Ululuğunda üstün iradeli ve heybetinde azamet sahibi Allah yücedir. "Leyse kemisli-hi şeyun ve huve's semi'ul basir / O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir." (Şûra, 11)

Hiç kuşkusuz tasavvuf ehlinden Allah'ı bilen muhakkikler celâl ve cemâl kavramlarına büyük önem vermişlerdir. Bunların her biri sözkonusu kavramlarla ilgili olarak kendi durumuna uygun açıklamalar yapmıştır. Çoğunluğu, ünsiyeti cemâl sıfatıyla, heybeti de celâl sıfatıyla irtibatlı olarak ele almıştır. Bir açıdan böyle olsa da, aslında söyledikleri gibi değildir mesele.. Çünkü, celâl ve cemâl Allah'ın sıfatları, ünsiyet ve heybet ise insanın sıfatlarıdır. Ariflerin hakikatleri celâl sıfatını müşahede ettiğinde heybetinden etkilenir ve deyim yerindeyse kabına çekilir, büzülür; ama celâl sıfatını müşahede ettiğinde bununla yakınlık kurar, açılır. Bu yüzden sözünü ettiğim muhakkikler celâl sıfatını kahır ve cemâl

sıfatını da rahmet gibi algılamışlardır ve kendi içlerinde hissettikleri duygular çerçevesinde hüküm vermişlerdir. Bense, inşallah, bu iki hakikati, yüce Allah'ın bu ibareler çerçevesinde bana yardım ettiği oranda açıklamak istiyorum.

Öncelikle diyorum ki: Allah'ın celâl sıfatının bir anlamı var ki, bu yüce Allah'a dönüktür ve Allah'ı bilmemizi engelleyen de bu anlamdır. Cemâl ise, bizden O'na dönen bir anlam ifade etmektedir. Onunla ilgili olarak sahib olduğumuz bilgiyi bize bahşeden O'dur. İnişler, müşahedeler ve haller de öyle. Onun bizde iki etkisi vardır: Heybet ve Ünsiyet. Çünkü bu cemâlin bir ulviyeti/yüksekliği, bir de aşağılığı (önemsiz, çirkin) vardır. Yüksekliğe; cemâlin celâli adını veriyoruz. Arifler bunun hakkında konuşmuşlardır. Kendilerine tecellî eden de budur ve bu yüzden, yukarıda işaret ettiğimiz ilk celâl hakkında konuştuklarmı sanmışlardır. Sözünü ettiğimiz bu cemâlin celâli ile birlikte bizde ünsiyet oluşur. Ama aşağılık durumunu yansıtan cemâl ile birlikte bizde heybet meydana gelir. Cemâlin celâli bizde tecellî ettiğinde bizimle ünsiyet kurar. Eğer bu ünsiyet olmasaydı, bizde tecellî eden cemâlin celâli bizi helak ederdi. Çünkü celâl ve heybetin gücü karşısında hiçbir şey duramaz. Bunun karşısında ise ünsiyet eşliğindeki celâl yer alır ki, bunun amacı, müşahede sırasında itidal üzere olmamız, dolayısıyla gördüklerimizi anlamamız ve gaflet içinde olmamamızdır. Burada cemâl sıfatı bize tecellî ettiğinde, cemâl, hakkın bize açılması, yayılması, celâl ise bizden üstün ve aziz olmasıdır. Biz Onun, cemâli içinde bize açılmasına, yayılmasına heybetle karşılık veririz. Çünkü açılmaya, yayılmaya, aynısıyla karşılık vermek edebsizlik olur. İlâhî huzurda edeb-sizlik ise kovulmanın, rahmetten uzaklaştırılmanın sebebidir. Bu yüzden bu anlamı bilen muhakkiklerden biri şöyle demiştir: "Bu döşeğin üzerine otur, ama sakın uzanma. Çünkü Onun, bizim içimizdeki celâli, huzurda edebsizlik etmemizi engeller." Tıpkı Onun cemâli ve açılması karşısında ürpermemiz, heybete kapılmamız, edebsizlik etmemize engel olması gibi. O halde bizim ashabın keşfi doğrudur, ama celâl içlerine kapanmalarına, cemâl ise açılmalarına neden oluyor, hükmünde bulunmaları ise yanlıştır. Keşif doğru olduktan sonra gerisine aldırmamak gerekir. İşte hakikatlerin anlattığı kadarıyla celâl budur.

Bil ki, Kur'an cemâlin celâlini ve cemâli ihtiva eder. Mutlak cemâle gelince hiçbir mahluk onu bilmeye nüfuz edemez, onu müşahede edemez. O sadece Hakka has bir alandır. Burası yüce Allah'ın kendisini olduğu gibi gösterdiği huzurdur. Eğer bu huzura ve bu huzurda sergilenen mutlak celâle müdahale imkanımız olsaydı, o zaman bilgi olarak Allah'ı ve Onun katında olan şeyleri ihata etmiş olurduk ki, bu imkansızdır.

Bil ki, ey kardeşim! Yüce Allah'ın iki hakikati vardır ve kendisini iki el ile vasfetmiş, iki kabzasının olduğunu bize öğretmiştir. Varlık da bu çerçevede meydana gelmiştir. Bu nedenle varlıkta her ne varsa, mutlaka bunlara tekabül eden bir özelliği vardır. Tekabül derken özellikle celâl ve cemâle dönük boyutları kast ediyoruz. Yine celâl derken az önce söylediğimiz gibi cemâlin celâlini kast ediyoruz. Çünkü yüce Allah'tan haber veren Resulden aktarılan kutsi hadislerde celâlden söz edilen her yerde mutlaka cemâlden ona karşılık gelecek bir husus da zikredilmiştir. Nazil olan kitablarda ve her şeyde böyledir. Aynı şekilde Kur'ân'da rahmetten söz eden her ayetinin mutlaka azaptan bahseden bir karşılığı vardır. Buna aşağıdaki ayetleri örnek gösterebiliriz: "Ğafiri'z zenbi ve kabili't tevbi / Günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden." (Mü'min, 3) Buyuruyor ve buna karşılık olarak da "Şedid'ul İkab / azabı çetin."(Mü'min, 3) buyuruyor. Bir ayette "Nebbi' İbadi enni ene'l Gafuru' Rahim / Kullarıma, benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver." (Hicr, 49) buyuruyor. Hemen arkasında da "Ve enne azabi huve'l azabu'l elim / Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir." (Hicr, 50) buyuruyor. Bir yerde "Ve ashabu'l yemini ma ashabu'l yemini fi sidrin mah-dudin I Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Düzgün kiraz ağaçları içindedirler." (Vakıa, 27-28) buyuruyor. Hemen arkasında da "Ve ashabu'ş Şimali ma as-habu'ş şimali fi semumin ve hamim / Soldakiler; ne yazık o soldakilere! İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içindedirler." (Vakıa, 41-42) Bir ayette "Vucu-hun yevme izin nadiretun / Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır."

(Kıyamet, 22) buyuruyor. Buna mukabil olarak da "Vucuhun yevme izin basire-tun I Yüzler vardır ki, o gün buruşacaktır." (Kıyamet, 24) buyuruyor. Bir yerde "Yevme tebyeddu vucuhun / Nice yüzlerin ağardığı gün."(Al-i İmran, 106) buyuruyor. Arkasından "Ve tesveddu vucuhun / Nice yüzlerin karardığı gün." (Al-i İmran, 106) buyuruyor. Bir yerde "Vucuhun yevmeizin haşiatun amiletun nasibe-tun tesla naren hamiyeten / O gün bir takım yüzler zelildir, durmadan çalışır, yorulur, kızgın ateşe girer." (Gaşiye, 2-3-4) buyuruyor, arkasından da şöyle buyuruyor: "Vucuhun yevme izin naimetun li sa'yiha radiyetun / O gün bir takım yüzler vardır ki, kutludurlar; çabalarından hoşnut olmuşlardır." (Gaşiye, 8-9) Bir surede "Vucuhun yevme izin musfiretun da-hiketun mustebşiretun / O gün bir takım yüzler parlak, güleç ve sevinçlidir." (Abese, 40-41) buyuruyor. Arkasından da "Vucuhun yevmeizin aleyha gaberetun terhekuha kateretun / Yine o gün bir takım yüzleri de keder bürümüş, hüzünden kapkara kesilmiştir." (Abese, 40-41) buyuruyor. Kur'an'ı incelediğin zaman bütün ifadelerin bu türden ve bu çerçevede sunulduğunu görebilirsin. Bütün bunlar iki yönlü ilâhî denetime işaret etme amacına yöneliktir. Yine yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Kulen numiddu haulai ve haulai /Hepsine, onlara da bunlara da veririz." (İsra, 20)

"Fe elhemeha fucureha ve takvaha / İyilik ve kötülüklerini ilham edene." (Şems, 8) Ayrıca hakkı tasdik ederek bağışta bulunan kimse hakkında "Fesenuyes-siru.hu lil yusra / Biz onu en kolaya hazırlarız." (Leyi, 7) buyurmuş, buna mukabil, hakkı yalanlayarak cimrilik eden kimse hakkında da "Fesenuyessiruhu lil Usra / Biz onu en zora hazırlarız." (Leyi, 10) buyurmuştur. Bil ki, Allah'ın kitabındaki celâl ve cemâl ayetleri de böyledir. Celâl ve cemâl ayetlerinin az bir kısmını zikretmek ve beşeri tortulardan ve hayvani şehvetlerden arınmış, kutsal anlamları kavramaya hazır bembeyaz bir sayfa gibi boşalmış zihinlerin anlayacağı işaretlerle bu ayetler üzerinde konuşmak istiyorum. Allah, izzetiyle bizi korusun ve söz ve fiil olarak doğruyu bulmamızı sağlama noktasında bizi desteklesin. Amin. Bu açıklamaları "fasıl" veya "bab" gibi başlıklar yerine "işaret" olarak nitelendireceğim. Önce celâl ayetleriyle işe başlayacağım, bunun hemen yanı başında cemâl ayetlerine yer vereceğim. Sonra başka celâl ayetlerine geçeceğim ve inşallah bu çerçevede açıklamaları sürdüreceğim. Hiç kuşkusuz bir ayetin iki boyutu olabilir: Biri celâl boyutu, biri cemâl boyutu. Dolayısıyla aynı ayeti hem celâl konusuna hem de cemâl konusuna örnek olarak sunacağım. Çünkü sözünü ettiğim bu tür ayetler karşılıklılık hususuna elverişli anlamlar içermektedirler. İnşallah bu noktanın daha belirgin bir şekilde anlaşılmasını sağlamış olacağız.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette "Leyse ke mislihi şey'un / Onun benzeri gibi hiçbir şey yoktur." (Şûra, 11) buyurmuştur. Bu ayetin anlamının mukabili yine kendi içindedir. Ayrıca ayetin devamı olan "Ve huve's Semi'ul Basir / O, işitendir, görendir."(Şûrâ, 11) ifadesi de önceki cümlenin anlamının karşılığı, mukabili konumundadır. Hadislerden de buna tekabül den rivayet şudur: "Allah Adem'i kendi suretinde yarattı." Ey müşahede denizine dalmış kimse! Bil ki, celâl'de benzerlik manevidir, cemâlde benzerlik ise dilseldir. Bu ayette sıfatlarda ortaklık anlamına gelen benzerlik nefyedilmiştir. Burası büyük denizler gibi engin bir alandır. Şöyle ki: iki şey arasındaki benzerlik, ikisinin de kemâl sıfatına sahib olmasını gerektirmez. Faziletler gibi hususlarda da denkliklerini zorunlu kılmaz. Eğer nefsin sıfatları yoluyla aralarında bir benzerlik olsa, mana sıfatları yoluyla ya aralarında benzerlik olur ya da çelişki. Tıpkı nefsin bir sıfatında aralarında benzerlik olan, buna karşılık biri aciz, yetersiz, câhil, dilsiz, kör ve sağır, öbürü de âlim, güçlü, irade sahibi, konuşan, gören ve işiten iki adam gibi. Aralarındaki onca farklılığa rağmen bir tek sınır onları bir araya getirmiştir. Bu ortak sınır şayet varsa, örneğin onların ikisinin de konuşan ve ölümlü hayvan olmalarıdır. İşte bu bir işarettir ve bunu iyi anla. Aynı şekilde mana sıfatları noktasında da ortaklık ve benzerlik olabildiği halde bütünüyle benzerlik anlamında bir oraklık söz konusu olmaz, "ayet bir şeyin hakikati nefsinin sıfatlarından ise ve bir başka

şey de bu sıfatın bazı hususlarında ona ortak olursa, bu şey, her açıdan diğer şeyin benzeri olarak kabul edilemez. Hem insan hem de diğer canlılar için kullanılan "hayvan" niteliği gibi. Çünkü insan at gibi değildir. Ve çünkü benzerliğin şartlarından biri nefsi sıfatların tümünde ortaklıktır. Bu da ancak aynı türün bireyleri arasında olabilir.

Bu tür bir benzerliğe manevi benzerlik denir. Buna, külli ve kamillik benzerliği adını verelim. Cüz'î benzerlik ise, nefsin bazı sıfatlarında ortaklığın olmasından ibarettir. Bu sıfat açısından benzerlik vardır, ama diğer alanlarda ayrılık belirginleşir. Gerçekler mana sıfatlarında benzerliğin olmasını kabul etmez. Çünkü mana sıfatları, bunlarla mevsuf olan zatın hakikati değildirler. Bunlar zattan ayrılmaz olsalar da, yoklukları imkansız sayılsa da araz konumundadırlar. Çünkü bir benzerlik varsa burada, o da iki anlam arasındadır, benzer iki anlamın kaim oldukları iki şey arasında değildir. İki alimin benzerliği gibi. İki alim arasında benzerlik manen ve hakikaten vardır. Eğer iki alim bu açının dışında da benze-şirse, anlamlar, kaim oldukları kimsenin belirginleş-mesiyle belirginleşirse, anlamların belirginleşmeleri tabilik hükmünde olur. Tıpkı arazın, tabi olarak yer aldığı mahalle yerleşmesi gibi. Araz, yer aldığı mahalli itibariyle bir anlam ifade eder. Çünkü araz yer tutmak durumundadır. İşte bu, yüce yaratıcıyla bizim aramızda nefsin sıfatları açısından gerek küllî ve gerekse cüz'î olarak bir ortaklığın olmadığının işaretidir. Bu yüzden hakikatler açısından bizimle Onun arasında benzerlik nefyedilmiştir. Sakın Allah'ın kendisini vasfettiği gibi seni de alim, irade eden vb. sıfatlarla vasf etmiş olmasına aldanmayasın. Bilesin ki hayvanlar da işitirler, görürler ve irade ederler. Bu noktayı iyice anlayın.

Cemal:

"Leyse kemislihi şey'an /O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur." (Şûra, 11) ayeti, dil açısından da bir benzerliğe işaret etmektedir. "Zeyd Aslan gibidir" sözü gibi. Ayetin orijinalinde yer alan "kaf" harfi sıfat anlamındadır. Çünkü ayetin açılımı "benzerinin benzeri bir şey yoktur." şeklindedir. Böylece Hak teala cemal sıfatıyla ariflerin kalblerine açılma makamına inmiştir. Bu ayette yüce Allah, mahlukat içinde onlara benzeyen varlıkların olmasını nefyediyor. Aynı şekilde celâl sıfatıyla da bu ihtimali nefyediyor. Böylece bu ayette yüce Allah, insanın, bütün yaratılmışlardan şerefli ve üstün olduğuna dikkat çekiyor.. Bu arada insan için tamamlık ve kemâl sıfatlarını ispat ederek onu bahşedici bir konuma getiriyor ve isimlerin anahtarlarına sahib kılıyor. Bu dilsel benzerlikledir ki, insanın halifeliği sahih olmuş, dünya ve ahi-ret imarı onunla mümkün olabilmiştir. Ruhlar bundan dolayı O'nun emrine verilmiş ve bundan dolayıdır ki yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve sahhare le-kum mafi's Semavati ve mafi'l ardi cemian / O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından size boyun eğdirmiştir." (Câsiye, 13) Bu ayet, yüce Allah'ın, hakikat ehli olan birinin kalbine tecellî ettiği zaman, açılmasına, yayılmasına işaret etmektedir. Bu vakitte Onun durumu, celâliyle ilgili olarak bizden sadır olan anlamlar gibi olur. Yani bu ayetteki celâli hakikat ehlinin kalbine tecellî ettiği zaman, bu esnada Onun hali cemâlinin anlamı gibi olur. Aynı durum söylediğimiz gibi her tecellî için geçerlidir. Dolayısıyla celâli, denklik varsaymak ama benzerlik ve eşitliği nefyetmek, cemâli ise mislin bulunması ve mümasilin nefyedilmesi mahiyetindedir. Celâl hakkın kutsanmasını, cemâl kulun yüceltilmesini ispat eder. Nitekim yüce Allah celâli ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Leyse kemislihi şey'un / Onun benzeri gibi hiçbir şey yoktur." (Şûra, 11) Bu, ilâhî haki-katlere mukabil hakikatleriyle ilgilidir. Sonra bunun karşılığında, Hakkın işitme ve görme niteliği itibariyle benzerlik makamına inişine yer verilmiştir. Bu işareti iyice anlayın. Çünkü kulun nefsinin sıfatlarıyla bekası, Allah'ın bekasına bağlıdır. Onun bekası, ru-bubiyette sabit, ama kullukta arızi olan kemâl sıfatlarıyla beka bulması, Allah'ın onu baki kılmasına bağlıdır. Allah'ın baki kılmasıyla hakikat mertebesine eren kişi, mecnun konumundadır. Çünkü kesintisiz bir müşahede halindedir, bunun nedeni de karşılıklılık konumunda olmasıdır. Allah'ın baki kılmasıyla hakikate ermeyen kimse de mecnun konumundadır.

Çünkü ilahlaşmaktan engellenmiş durumdadır. O benzerlik noktasında evrende Allah ile beraber fiil halindedir ve bu bir haldir. Cennetlikler cennette bir şey istedikleri zaman ona "Ol!.." derler, o da oluverir. Hakikat ehli, bunu sözünün anlamında görür, sözünde değil. Hakikat ehli olmayan da, bunu sözle birlikte gerçekleştiği için bu oluşu sözden görür. Ama her ikisi de kudretin kendilerinde olmadığı noktasında birleşmişlerdir. Bu noktayı da iyice anlamak gerekir.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "La tudrikuhu'l Ebsar / Gözler O'nu göremez." (En.am, 103) Bu ayetin anlamının mukabili de içindedir. Hz. Resulullah'a (s.a.v.): "Rabbini gördün mü?" diye soruldu. Efendimiz (s.a.v): "Nurani bir varlığı mı göreceğim?" diye cevap verdi. İzzet perdesi her zaman indirilmiş haldedir. Ebediyen açılmaz. Bu yüzden gözler O'na hükmedemez. Bu durum Allah'ı müşahede esnasında da geçerlidir. Çünkü burası şaşkınlık ve acizlik makamıdır. Orada gerçekleşen görme, görme değildir. Ebubekir es-Sıddik şöyle demiştir: "İdrâki derk etmekten acizlik idrâktir."

İşaret:

Gözler, içinde yüzdükleri için havayı göremezler. Kim bir şeyin avucunda ise o şeyi göremez.

İşaret:

Göz suyun rengini ve en son noktaya varmış şeffaflığı görmek ister, ama göremez. Çünkü onu görürse sınırlandırmış olur. Bunun nedeni saflıkta gözün de ona benzemesidir. İdrak kendi kendisini idrak edemez, çünkü idrak kendisinin içindedir ve onu idrak eder. İşte bu gören gözdür.

İşaret:

Göz parlak bir cisme baktığı zaman, onun içindeki sureti görür. Görmesi parlak cismin suretiyle ilintilidir. Ama parlak cismin içindeki suretin karşıtını parlak cisimden görmek için çabalasa, buna güç ye-tiremez. Çünkü parlaklık kayıtlandırılamaz. O'na neyi gördüğü sorulsa, parlak cismi gördüm diye cevap veremez, çünkü parlaklık kayıtlandırılamaz ve hakkında bir hüküm de verilemez. Eğer dese, şudur, o cahildir, gördüğü şeyle ilgili bilgisi yoktur. Ama gördüm, derse ve gördüğü sureti veya suretleri haber verirse, doğru söylemiş olur. Kuşkusuz bu varlıklar, yaratılmış olmalarına rağmen gözlerin görmelerinden arındırılmışlardır. Bu noktanın da iyice anlaşılması gerekir. °u kadarı var ki, gören kişi, bu varlıkları aslında kayıtlandırmadan görmüştür. Bu varlıkların zâti suretleri kabul etmeleri hususu, görenin görmesi esnasında kesinlikle suretten ayrı olamaz. İşte senin görmen de budur. Anlattığımız bu hususlar üzerinde tahkik edici bir gözle durmalısın.

Bil ki, bir gözün veya aklın Allah'ı ihata etmesi olabilir; ancak dayanaksız vehim O'nu ölçülere vurur, sınırlandırır, zayıf hayâl ise misallendirir ve tasavvur etmeye kalkar. Bu değerlendirme bazı akıl erbabı için geçerlidir ki, onlar Allah'ı hayâl ettiklerinden ve vehmettikleri suretlerden tenzih etmişlerdir. Sonra hakkın tenzilinin ardından vehmin ve hayâlin hakimiyeti altına girerler ve Allah hakkında ölçüler ve sınırlar tasavvur ederler. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İza messehum taifun mine'ş Şeytani tezekkeru fe iza hum mubsirun / Onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda hatırlayıp hemen gerçeği görürler." (A'raf, 201) Gerçeği görürler derken, sahih bir kanıt neticesinde aklın kendilerine

telkin ettiği Allah'ı böyle bir nitelemeden tenzih etme anlayışına geri dönüşleri kast ediliyor.

Cemâl:

Bu celâlin cemâline gelince, ona da şu ayetlerde işaret edilmektedir: "Vucuhun yevmeizin nadiretun ila rabbiha naziretun / Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır, rablerine bakacaklardır." (Kıyamet, 22-23) Bu ayet bağlamında yüce Allah manevi açılım şeklinde cemâliyle inzal buyuruyor ki gözlerimizle O'nu görelim. Efendimiz (a.s)m şu hadisi de bu ayetin anlamına işaret etmektedir: "Ayın on dördünde ayı, öğle vakti bulutsuz bir günde güneşi gördüğünüz gibi rabbinizi kıyamet günü görürsünüz ve görmeden zarar görmez, rahatsız olmazsınız." Yüce Allah cehennemlikler hakkında şöyle buyuruyor: "Kella inne-hum an rabbihim yevme izin le mahcubun / Hayır! Onlar şüphesiz o gün rablerinden mahrum kalmışlardır." (Mutaffifin, 15) Arapça'da "nazare" fiili "ila" harfi cerriyle geçişli (müteaddi) kılındığı zaman, sadece gözle görme anlamını verir. Buna karşılık "fi" harfi cerriyle geçişli (müteaddi) kılındığı zaman, akıl ve fikirle görmeyi ifade eder. "Lam" harfi cerriyle geçişli kılındığında ise rahmet ve acıma anlamına gelir. Harfi cersiz kullanılınca karşılık, mücadele ve gecikme anlamına gelir. Görme yüzün bir sıfatıdır. Akıl ise bu sıfatlardan biri değildir. Bu yüzden aklın görmesi kaçınılmazdır. Yüce Allah'ın Musa'ya (a.s.) hitaben söylediği "Len terani / Sen beni asla göremezsin." (A'raf, 143) sözü, bir hükümdür ki, yüce Allah'ın Musa'nın (a.s.) sorusu ile ilgili olarak bildiği bir hale dönüktür. Bu konuda bir şey söyleyemeyiz. Nitekim yüce Allah o'nu dağa çıkartmış, sonra dağ parçalanmış ve Musa düşüp bayılmıştı. Oysa idrâk kendinden geçmez. İdrâk için özel bir bünyenin bulunması şart değildir, ayrıca herhangi bir bünyenin olması da idrâk için şart değildir. Sadece kendisiyle kaim olacağı bir varlık lazımdır, çünkü idrak bir anlamdır. Bayılma, kendinden geçme katı bünye ile kaim olmuştur. Nitekim ayılıp kendine gelince derhal Allah'ı tenzih etmiştir. Böyle bir yerde kaim olduktan sonra tenzih ediliyorsa, bu, bir müşahedenin gerçekleştiğini gösterir, başka türlü tenzihin anlamı olmazdı. Çünkü burada bu makamda idrâk için bünye şartını koşmaktan tevbe etme marifeti ilham edilmiştir. Sonra o saikada, bayılmada gördüğüne ilk inanan olduğunu ikrar ediyor Musa. Çünkü iman, ancak bir görme neticesi tasavvur edilebilir, bu da hangi alemde olursa olsun. Bu yüzden Hz. Nebi (s.a.v.) Harise'ye şöyle demiştir: "Senin İmanının hakikati nedir?" o da şu cevabı vermiştir: "Sanki rabbimin arşına çıplak gözle bakıyor gibiyim." Bu, herhangi bir alemde rü'yetin varlığını ispat etmektedir. Bununla imanın hakikati sahih oluyor. Nitekim Hz. Nebî (s.a.v.) bu sözden sonra onun marifet sahibi olduğunu ikrar ediyor. Bundan ötesine mecazi iman denir. Müşahede, bizzat görme ile desteklenmedikçe gâibden imanın bir faydası yoktur. Ancak o zaman imana şüphe sızmaz. O halde Musa (a.s), ne şekilde olursa olsun, Allah'ı ilk görendir. Bu mertebenin bir hali ve bir makamı vardır. Eğer makamda ise Musa onu ilk görendir, yok eğer halde ise başkasının da O'nu görmesi mümkündür. Bu takdirde ilk olma, hale bağlı olur ve kıssanın kemaliyle ilintili olur. Bu da çokça olan bir şeydir. Dolayısıyla bu ayette işaret edilen müşahede açısından Hak sana açılırsa, gözlerin O'nu göremeyeceğine kesin olarak kani ol. Eğer böyle yapmazsan helak olursun, sana daha önce haber verdiğim gibi. Sakın bu müşahededе açılma, bilakis ürperti ve heybet halinde ol. Bu seni koruyacaktır, sakın unutma. Yol gösterici yüce Allah'tır.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve ahsa kule şey'in adeda / Ve her şeyi bir bir saymıştır." (Cin, 28) Bu ayette yüce Allah'ın geçmişte olan, şu anda olmakta olan ve gelecekte olacak bütün esmaları/isimleri kuşattığına işaret ediliyor. Buradaki kuşatıcılık sırf geçmişte olan, şu anda bulunan ve olmakta olan varlıklara özgü kılınamaz. Böyle bir özgü kılma "Ehate bi külli şey'in ilmen / Ve her şeyi ilmiyle kuşatmıştır." (Talâk, 12) ayetinin taalluk ettiği alandan daha özel ve daha dar bir alanı gösterir. Oysa ilgili ayet varlığı

zorunlu, varlığı caiz (mümkün) ve varlığı imkansız olan her şeyi kapsamaktadır. Bazı alimler "şey" ismini sadece mevcut olanlar için kullansalar da, biz bu yaklaşımı dikkate almıyoruz. Çünkü yüce Allah her şeyi ilmiyle kuşatmıştır ve imkansızı da bilmektedir. Bu sınırlandırmayı yapan kişi, ayette geçen kuşatıcı ilim kavramını sırf mevcut varlıklarla sınırlandırsa da, buna dair bir delili yoktur. Sadece mevcut olan varlıklara "şey" denir diye bir anlayışın hakim olması söz konusudur. Şu halde ayette işaret edilen ihâta/kuşatma tam da asıl anlamı olan genellik mahiyetinde kullanılmıştır. Saymak (ihsa) ise sayılan şeyin sınırlılığını gerektirir. İhâ-ta/kuşatma ise, burada, bilginin sonsuz bilinenlere taalluk etmesinden ibarettir. Buradaki sayma fiili ihata anlamında genel bir kavram mahiyetinde kullanılmış olabilir. Tıpkı gelecekte olacak şeylerin sonsuz olduklarını söylediğimiz gibi. Çünkü Allah'ın güç yetirdiği şeyler sonsuzdur, bildikleri de güç yetirdiklerinden (takdir ettiklerinden) çok daha fazladır. Sayılarla sayılmak Ona taalluk etmez, çünkü Onun için bu caiz olmaz, dolayısıyla kendisi sayılmaz. İmkansız olan bir şey de sayı ile vasfedilmez, dolayısıyla sayılmaz. Ancak ilim onu kuşatır. Artık ilminin hangi yönünü esas alıp anlamlandırıyorsak. Hak te-ala her şeyi bir bir saydığına ve sen de sayılan şeylerden biri olduğuna göre, Onun koruması ve denetimi altındasın. Sırlar O'nu bu ayet çerçevesinde müşahede edince, Hakkın celâli karşısında donup kaldılar, nefesleri, anları, parıldayışları, kokuları ve yücelikleri, O'nda ve O'ndan olan her şey karşısında hayrete düştüler. Bu müşahede ile gerçekleşince Hak teala biraz sonra bu celâlin cemâli ile ilgili olarak zikredeceğim ayette bu tahakkuku açmıştır. Bununla ünsiyet istenince, söz konusu ayette bu celâl kapsamında isteyene tecellî eder ve onu hayrete düşürüp mahveder. Bu inceliğin de iyice anlaşılması gerekir.

Cemal:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve er-selnahu ila mieti elfin ev yezidun / O'nu yüz bin veya daha çok kişiye resul olarak gönderdik." (Saffat, 147) Bu ayetin orijinalinde şüphe ve tereddüt anlamını ifade eden "ew/veya" edatı kullanılmıştır. Şüphe ve tereddüt ise yüce Allah hakkında imkansızdır. Hak teala bu ayette cemâli kapsamında bize açılma şeklinde nazil olunca, şüphe de bu durumla irtibat-landırıldı. Böylece kul için bir tür münasebet ikame edilmiş oldu. Kul câhilse eğer rabbini kendine ham-leder ve O'nu şüphe ile vasfederek dalâlete düşer. Ama hakikat ehli biriyse o zaman şu ayete sığınır: "Ve ahsa kule şey'in adeda / Ve her şeyi bir bir saymıştır."... (Bakara, 163) Bunun sırrı üzerinde durur, şüpheyi beşeri görmeyle irtibatlandırır. Ki Araplar arasında çokça görülen bir hitap şeklidir bu. Böylece şüphe mahlukatla ilgili olarak belirginleşir. Eğer sayıları saymayı irade etse ve kendisini de yaratıcısını tenzih ettiği yönden farklı olarak tenzih etmek istese, o zaman bunu sayısal olarak çokluk anlamına almalıdır. Yine de çokluk anlamında olsa bile gerçek sayıdan yoksun değildir. Şu kadarı var ki, burada söyleyenin maksadı sayı belirlemek değildir, bilakis, irâde, çokluğu bildirmekle ilgilidir. Bu tür bir ifade, kendilerine resuller gönderilen kimseler arasında bilindiğinden, gerçek sayılar üzerinde durmaları kast edilmiş olamaz. Kul burada çokluk iradesini müşahede edince, öğrendiği şeylerin varlık vakitlerinden kendi vaktine kadar ve de sonsuza kadar olanların sayılması hususu belirginleşir. Ne var ki, bu da bazı kelâm alimlerinin bizden farklı düşündükleri bir hakikat şeklinde olur. Bu hakikat bilginin bilinenler ve ötesi ile ilgili olmasıdır. Bazılarına göre bu imkansızdır. Fakat bazıları da bunun olabileceğini söylemişlerdir. İmam Ebu Amr es-Selalifi (r.a) gibi. Es-Selali-fi bu hususta bizden farklı düşünmüyor.

El-Esferaini Ebu İshak'm: "Kalb, bir zamanda sadece bir bilgiyi kaldırabilir." şeklindeki sözüne gelince, bunun bizim görüşümüze yönelik bir işaret olması mümkündür. Aynı durum, bilgiyi, fiili muhkem yapma ve sağlam kılma gibi ondan tasavvur edilen şey olarak sınırlandırması için de geçerlidir. Bu sınırlandırmada da buna yönelik bir işaret vardır çünkü. Biz, Allah ehli, hakikatler ve sırlar erbâbıyla konuyoruz. Şekil alimlerinin sözleriyle bağlantı kurmamın nedeni, hakikatler açısından bu yoldan uzak düşen kalpleri ısındırma

isteğimdir. Bunu unutma.

Vallahu yekulu'l Hakka ve huve yehdi's Sebile

Allah Hakkı söyler ve doğru yola O eriştirir."

(Ahzâb, 4)

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve ila-hukum ilahun vahid / İlâhınız bir tek ilâhtır." (Bakara, 163) Bu ayetin anlamının mukabili de içindedir. Bu, kulluk sunulan, ilâh edinilen her şeyi kapsayan bir hitabdır.

İşaret:

Eğer ulûhiyet sırrını, her ibadet eden kişi, mabudunda, yani mabuduna ibadet ettiği esnada görme-seydi, Ona ibadet etmezdi. Aynı şekilde eğer tam açıklayıcı bir söz olarak söyleme imkanını bulsalar-dı, şöyle derlerdi: Sapık kimsenin sapmasının nedeni, ulûhiyeti ilâh olmayana nispet etmesidir. O söz konusu mabuda ibadet ederken ulûhiyet sırrına ibadet etmiştir ve bu da sadece yüce Allah'a ait bir niteliktir. Çünkü yüce rabbimiz bu sırrın etkisini o mabuda yansıtmamıştır. İşte "Ve ilahukum ilahun va-hidun la ilahe illa hu / İlâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur." (Bakara, 163) ayetinin ruhu budur. Böylece ayet hakikat hükmü açısından olum-suzladığının aynısını olumluyor. Allah'tan başka şeylerin ilâh edinilmesi, onlara izafe ettikleri niteliklerden kaynaklanmaktadır. Yani onları yontmuş, sonra onlara isim vermiş ve tanrı olarak önlerine koyarak ihtiyaçlarını onlara sunmuşlardır. Burayı iyi anlayın, çünkü bu enteresan bir sırdır.

İşaret:

Ayette varlığı olmayan ortak nefyediliyor. Şu halde ayette bir şey nefyedilmiyor. Çünkü ortak var olmayan vaz'î bir itibardır. Vazedilmiş şeyler de izafelerdir. İzafelerinse hakikati yoktur. Dolayısıyla şirk olumsuzlanınca vahdaniyet ispat edilmiş oluyor. Vahdaniyetin ispatı varlıkla ilintili bir olgudur. Şirkin nefyedilmesi ise yoklukla ilintili bir olgudur. Bunu iyice anlayınız.

İşaret:

Vahdaniyetin tecelli etmesi... İlahi istivanın insanî arşı bürümesinden ibarettir ve bu rahmani istivadan farklıdır. Çünkü ilâhî istiva dâirenin noktası içindedir. "Arzıma, semâma sığmadım, ama mümin kulumun kalbine sığdım" sözü buna işaret etmektedir. Rahmani istiva ise dâireyi kuşatmıştır. Buna da "Er-Rahmanu ale'l Arşi'steua / Rahman arşa istiva etmiştir." (Tâ-hâ, 5) ayetinde işaret ediliyor. Şu halde rahmani istiva bağlamında arş, insanî istiva bağlamında Hakk konumundadır. İlâhî istiva bağlamında kalb, rahmani istiva bağlamında Hakk konumundadır. Dolayısıyla vahdaniyet tecellî edince müşahededе bulunan kişi, ister vahdaniyet makamında olsun ister başka makamda olsun, kendisinden başkasını gözlemlemez. Buna sayılar dünyasından bir örnek verecek olursak, birin birle çarpılması gibidir ki sonuç gene birdir. 1x1 = 1 Eğer vahdaniyetten başka olursa o zaman, birin ikiyle çarpılması gibi olur ki, sonuç ikiden başka bir şey olamaz. Bu durum sonsuza kadar bütün sayılar için geçerlidir. Örneğin 1x15=15 ya da 1x55 = 55 Yani biri hangi sayıla çarparsan onu elde edersin. 1x155=155 gibi. Bunu iyice anlayınız.

Cemâl:

Bu cemâlin celâline gelince, o da "Kulid'ullahe evid'ur Rahmane eyyen ma ted'u felehu'l esmau'l husna / De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel esmalar /isimler O'na hastır." (İsra, 110) ayetinde ifadesini bulmaktadır. Hak teala cemâli içinde rahmanlığıyla bize açılarak inzal buyurmuştur. Arşa bu isimle istiva etmiştir ki, bu genel marifettir. Ariflerin ulaştıkları son nokta burasıdır. Muhakkikler burada açılır ve ilâhî celâl karşısında burada toparlanıp içlerine kapanırlar, bu da "Ve ilahukum ilahtın vahid / ilâhınız bir tek ilâhtır." (Bakara, 165) cümlesinde ifadesini bulmaktadır. Allah her şeyi cem ettiği, rahman da alemin hakikatlerini ve alemde bulunan şeyleri cem ettiği için "dünyada ve ahirette rahmandır" denilmiştir. Bu yüzden onlara "Kulid'ullahe evid'ur Rahmane eyyen ma ted'u felehu'l esmau'l husna / de ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." denilmiştir. Çünkü onların duaları, ancak bilgileri oranında menfaatleri için O'na yönelmeleri ile ilgili olur. Bu da "Rahman" ismiyle irtibatlı bir olgudur. Bu "Rahman" ismi, "ALLAH" ismi hariç bütün güzel isimleri kapsar. Çünkü güzel isimler "Allah"a aittir. "Rahman" ise "Allah" isminin kapsamındaki isimlerden biridir. Allah'a seslendiğin zaman, onunla özellikle "Rah-man"a seslenmiş olursun. Rahman'a seslendiğinde ise seni dua etmeye yönelten hakikatin ilgili olduğu isme seslenmiş oluyorsun. Örneğin boğulmak üzere olan kişi "Ey Gayyas/ey yardım eden!" Aç olan bir kimse "Ey Rezzak!", günah işleyen bir kimse "Ey Gaffar /Ey bağışlayıcı!" diye seslenir. Aynı durum diğer bütün isimler için geçerlidir. Sana gösterdiğimiz bu hususları iyice anla. Çünkü bu çok büyük ve çok faydalı bir konudur.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "La yus'elu amma yefalu / Allah yaptığından sorumlu tutulmaz." (Enbiyâ, 23) Bu ayet kahır ve ceberutla, mülkün ispatıyla ilgilidir. Bu sıfatlar kulun kalbine yerleşince, artık neden aramak, itiraz edilebilecek başka şeyleri taleb etmek onun için imkansız olur.

İşaret:

Nefsinde ne olduğunu bilen kimse nefsini sorgu-lamaz. Ancak nefsinin ne üzerine kaim olduğunu bilmeyen bir kimsenin sorması başka. Böyle bir kimseden soru sadır olabilir. Bu gerçekleşince, yani kendinin içindekileri bilme durumu gerçekleşince artık yaptığını sormaz. Çünkü Allah'tan, sıfatlarından ve fiillerinden başka bir şey söz konusu değildir. Bu anlama şu cümlede cevap veriliyor: "Ve hum yus'elun / Onlar ise sorguya çekileceklerdir." (Enbiyâ, 23) Çünkü hakikat birdir. Allah, onlara, kendilerine yaptıklarını ve onlardan zahir olanları sorar, onlar da O'nu kendilerine yaptıklarını cevap olarak gösterirler. Bunu anlayın, çünkü ben işaret ehline özet açıklamalar sunmak istiyorum.

Cemâl:

Yukarıda üzerinde durduğumuz ayetin cemâli ise "Lime ketebte aleyne'l kitale / Savaşı bize niçin yazdın." (Nisa, 77) ayetinde belirginleşmektedir. Burada Allah cemâli içinde bize açılarak inzal buyuruyor ve biz de soru sormak suretiyle konuşuyoruz. Bu ayetin içerdiği cemâl, bize o vakitteki celâlin marifetini yi-tirmişliğimizi göstermesidir. Oysa kulun, "O yaptıklarından sorgulanmaz." ayetiyle birlikte böyle bir soru esnasında bu gerçeği hatırlaması gerekirdi. Bu yapının bina edilmesinden sonraki işareti, ancak te-kellüf eden ve bu gerçeği ikame etmeyi zahmetli bulan kimse için zordur. Bir de bu hususta herhangi bir sorumluluk hissetmeyen kimseler için. Oysa mahlukatın varlığı ve yokluğu

Onun için birdir. Bunu yaptığı zaman, Onun hakkında "hikmet sahibi değildir" denemez.

İşaret:

Eşyayı ait olduğu yere koymak hikmetin bir gereğidir. Suretleri çerçevelerine yerleştirmek de hikmetin bir göstergesidir. Ahiret çerçevesi dünya çerçevesi gibi değildir. Bu yüzden dünya hayatının ahiret hayatı olması uygun olmaz. Bilâkis ahiret hayatının, Hz. Resulullah (s.a.v.) söylediği gibi nimet ehli için saf, ince, güzel ve mutedil, cehennem ehli için de bunun tam tersi olması kaçınılmazdır. Çünkü dünya bulanıktır ve değişkendir, bu yüzden dünya hayatı hastadır, sakattır, karanlıktır; buradan taşınmak kaçınılmazdır; hayat değiştirmek zorunludur. Nitekim bunu gerçek olarak gördükleri için, ayetin sonunda işaret edildiği gibi "Lev la ahhartena ila ecelin karibin /Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen olmaz mıydı?" (Nisa, 77) demişlerdir. Çünkü hayatı değiştirmekten başka çare yoktur.

İşaret:

"Lime ketebte aleyne'l kitale / Savaşı bize niçin yazdın?" (Nisa, 77) ifadesi, düşünce yoluyla Allah'tan bilgi taleb etmek ve karanlık şüpheyi geri çevirmek mahiyetindedir. Aynı zamanda mücâdele ve zahmet çekme yoluyla müşahede talebinde bulunmak anlamındadır. Bütün bunlar Hakkın onlara açılması anlamına gelir. Allah da onlar hakkında yol gösterme şeklinde hükmünü açıklıyor. Aslında bu tavırlarıyla onlar sui edebde bulunmuşlardır, ehli hakikat olsalardı böyle yapmazlardı.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "İnnel-lahe la yeğfiru en yuşreke bihi / Allah, kendisine şirk/ortak koşulmasını asla bağışlamaz." (Nisa, 48) "La ilahe illallah /Allah'dan başka ilah yoktur" dairesi, ateşte ebedi olarak kalmayacak bütün muvahhit-leri içine alır. Bu sözün hakimiyeti, sadece bu ilke ile birlikte kendilerinde hayır bulunan kimseler için geçerlidir. Bu sözü söylemiş olanlara da özellikle merhametlilerin en merhametlisi olan Allah şefaat eder. Allah'dan başkasının şefaati ise, tevhid olmaksızın, zerre ağırlığınca hayır bulunan kimseler için geçerlidir. Aslında bizim amacımız, "la ilahe illallah" ve ehli ile ilgili olarak ayrı bir kitab yazmaktır. Çünkü la ilahe illallâh'ın celâli zordur. Çünkü insanda bu anlamdan başkasına dayanmamak gibi bir hâlin olmasını gerektirmektedir. Bu ise zordur. Çünkü ulûhiyet sırrının genel olarak en aşağısından en yukarısına bütün mevcudata ve mabudata sirayet edi-şindeki bu en büyük celâl onları bütünüyle kaplar. Ulûhiyet sırrının fiilen sirayet edişine vakıf oldukları zaman, sebeblere açılırlar ve onlar aracılığıyla yaratılış gayaleri ile birlikte kendileri için yaratılan şeyleri de öğrenirler. Bu noktanın üzerinde durup anlamak gerekir.

Cemal:

"înnellahe yeğfiru'z Zunıibe cemian /Allah bütün günahları bağışlar." (Zümer, 53) Şirk de bir günahtır; ama bağışlanmaz. Bu ayette Hak teala cemâli içinde bize açılarak inzal buyurdu ve ulûhiyetin mabudlara sirayet edişini bize gösterdi. İnsanlar şirke açılınca "înnellahe la yeğfiru en yuşreke bihi /Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz." (Nisa, 48) ayetindeki celâl ile onları kabzetti. Çünkü ulûhiyet sırrını kendi içlerinde saklayıp üzerinde bulundukları hâlin zıddmı sergilediler. Bunun üzerine Allah sergiledikleri muhalifliklerini gizledi. Bunun nedeni o'rıu kalb-lerinde gizlemeleridir. Onları bu gizleme ile ilgili olarak iki kısma ayırdı: bir kısmını başkalarından gizledi. Bir kısmını da kendilerinden gizledi. Nitekim cehenneme girdikleri zaman acıları da onlardan gizler. Yani onları orada

bir şekilde öldürerek acı duymamalarını sağlar. İşte bu kalblerinde gizledikleri tev-hiddir. Ve acıların mahalli olan kalbleri gizleyen de budur. Yani acıları bizzat görseler de bunları hissetmezler. Bu, harikulade bir işarettir ki cemâli kalbleri kuşatır, kalbin gözeneklerini ve inceliklerini bü-rür.

İşaret:

O'nu gizlemedikleri için, O da onları hiçbir yerde gizlemez, şahidlerin önünde onları rezil eder.

İşaret:

Allah bu ayette "Gaffar" (çok bağışlayan) anlamında kullanılmıştır. Böyle bütün sıfatları kapsayan bir ismin kullanılmasının nedeni, ayette "bütün/ce-mian" gibi genel ve kapsayıcı bir ifadenin kullanılmış olmasıdır. Gaffar ismininse bu bağlamda böyle bir kapsayıcılığı yoktur, bu yüzden "Allah" denilmiştir.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve ma kade-ru'llahe hakka kadrihi / Allah'ı gereği gibi tanımadılar." (En'am, 91) Her bilinen ve tanınan bağlamında tanıma/marifet iki olguyla ilintili olur: Bu olgulardan biri hak, biri de hakikattir. Hak, akılların delil yoluyla idrâk ettikleri bir şeydir. Hakikat ise; keşif ve müşahede ile idrâk edilir. İdrâk edilecek bir üçüncü olgu kesinlikle yoktur. Bu yüzden Harise: "Ben gerçek (hak) bir müminim" demiştir. Bu sözünde Harise, idrâk edilenlerin ilkini zikredilmiştir. Çünkü ikinci idrâk edilen aracılığıyla pekiştirilmiş, vurgulanmış bir olgudur onun nazarında. Ama bu noktaya değinmeden susmuştur. Hz. Resulullah (s.a.v.) ona şöyle demiştir: "Senin imanının hakikati nedir?" Efendimiz (s.a-.v.), eğer o ikinci olguyu idrak etmiş biri olsa, bizzat gözlem, muttali olma ve keşif şeklinde cevap vereceğini düşünmüştür. Nitekim bu yönde bir cevap verince Efendimiz (s.a.v.): "Bildin, bundan ayrılma" şeklinde karşılık vermiştir. Bir şeyi kemâl derecesinde bilmenin, tanımanın şu iki gerçekten başka bir yolu yoktur: Hak ve Hakikat. Yüce Allah, kendisini "hakk"ıyla bilmekten aciz olduğumuzu haber verdiğine göre, acaba O'nu "hakikaf'iyle bilebilir miyiz? Ayette geçen "kadr"dan maksat, ulûhiyet makamının gerektirdiği azameti bilmekten başka bir şey değildir. Biz bundan aciz olduğumuza göre, yüce zatını bilmememiz çok daha belirgin olarak ortaya çıkar. Muhakkikler bu celâli/ululuğu bizzat gözlemleyince, kesin olarak O'nu hakkıyla bilemeyeceklerini ifade ettiler, bununla beraber ta'zimde de kusur etmediler. Bu noktada sergiledikleri yetersizlik oranında şunu da öğrendiler: Sonradan olma (hadis) bir varlığın, öncesiz (kadim) bir varlığı hakkıyla bilmesi, gücü dahilinde değildir. Çünkü bu, bir tür gerçek bir münasebete bağlıdır. Oysa bu hayret sahralarında bu celâlle münasebet kurmak da mümkün değildir.

Cemal:

Bu celâlin cemali şu ayette gizlidir: "Ve ma halak-tu'l cinne ve'l inse illa li ye'budun / Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56) Muhakkiklerin nefisleri şuna iyice alışmış ve kesin olarak inanmışlardır. Ki üzerinde yerleşik olarak bulundukları durumu ancak Onun başarılı kılmasıyla elde edebilmişlerdir. Nitekim bu makamın açılımını gerçekleştirdiklerinde "Allah'ı gereği gibi tanımadılar." ayetinin celâli onları yakalayıverir.

İşaret:

Bu ayette, senden taleb edilen marifetin sınırını bilmek istersen, senin için yaratılan ve üzerlerine hakim kılındığın varlıklara bak, sonra senin için yaratılan bu varlıklardan seni bilmelerini taleb ettiğin zaman, içinde neler geçtiğine bak. İşte hakkın senden kendisini bilmesini de aynen böyledir; yani O'nu ne fazla ne de eksik, tam anlamıyla bilmeni taleb etmektedir. Ama sen buna güç yetiremiyorsun, muvaffak olamamandan dolayı. Yüce Allah Tevrat'ta şöyle vahyetmiştir: "Ey Adem oğlu! Eşyayı senin için yarattım, seni de kendim için yarattım, senin için yarattığım şeyler uğruna benim için yarattığımı kirletme."

İşaret:

Senin için yaratılmış bir varlık sana isyan ettiği zaman onu yerme, çünkü senin yermen, hoşuna gitmeyen bu şeyi yapan faile yönelik olur, ortada Allah'tan başka fail de yoktur. Allah ise yergiyi hakketmez. Kaldı ki sen nefsinin cahilliğine ve su-i edebine de tanıklık etmektesin. İşte bu açılımdan nice teferruatlar dal budak salmıştır. Bu nedenledir ki, cemâl karşısında bizim heybetin etkisinde kalmamız devreye girer. Şayet "Allah'ı celâliyle birlikte hakkıyla bilemediler" açılımı esnasında bu heybete kapılma durumu olmasaydı, helak olurduk.

Uyarı:

Senin için yaratılan bir varlık sana isyan ettiği zaman, önce ondan ne istediğine bak, sonra kendi nefsine dön ve senin dile getirdiğin bu talebe uygun olarak rabbinin senden ne istediğine bak. Eğer rab-binin bunun aynısını senden istediğini, senin de isyan edip yüz çevirdiğini görürsen, bil ki kendisinden talepte bulunduğun varlık da bu yüzden sana baş kaldırmıştır. Çünkü yüce Allah, ister senin benzerin olsun ister olmasın senin için yarattığı şeylere yönelik bir talebi senin içine yerleştirmişse, bil ki yüce Allah da senden aynısını taleb etmektedir, ama sen bunun farkında değilsin. Eğer sen bu hususta Allah'a itaat etmişsen, talepte bulunduğun varlık da sana itaat edecektir. Eğer tam tersi bir davranış ser-gilemişsen, sana karşı da tam tersi bir davranış sergilenecektir. Bil ki, yüce Allah şu insan türünü yine insan için yaratmıştır. Nitekim bir ayette bu konuya şöyle işaret etmektedir: "Ve refe'na ba'dehum feuka ba'din derecatin li yettehize ba'duhum ba'den suhriy-ya I Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık." (Zuhruf, 32) Bu işareti iyice anla; inşallah doğruyu bulursun.

Celâl İşaretleri:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Fette-ku'llahe mesteta'tum / Gücünüz yettiğince Allah'a isyandan kaçının." (Teğâbun, 16) Allah'ın kitabındaki her ayetin ve varlıkta yer alan her kelimenin mutlaka üç yönü vardır: Celâl, cemâl ve kemâl. Kemâli; zatının bilinmesi, varlığının illeti ve bulunduğu makamın gayesinden ibarettir. Celâli ve Cemâli ise; heybet, ünsiyet, kabz(kapanma), bast (açılma), havf(kor-ku) ve reca (umut) şeklinde kendisine yönelene onunda yönelişinin bilinmesinden ibarettir. Bu yöneliş şekillerinin her birinin kendisinden bilinen bir algılanışı vardır. Bu cüzde bir ayetin celâlini bir diğerinin de cemâlini ele almamızın nedeni, bilgi peşindeki müride, iki ayrı şey arasındaki uyum suretlerini göstermektir. Çünkü bir kelimenin dördüncü bir makamı olmaz. Bunun sırrı, ilâhlık bağlamında, hakkın kendisini, elini ve kabzedişini bilme ile açığa çıkar. Bunu aklından çıkarma. Nitekim bu sözün celâli muhakkikleri dehşete düşürmüştür. Çünkü ayet, onları yapabilirliklerine, istitaatlerına havale etmektedir. Yani onları uzaklık denizlerine atmıştır. Celâl sıfatı da Allah'ın izzetinde zühûr etmiştir. Çünkü hiçbir mükellef, Allah'tan korkup sakınma hususunda gücünün, yapabilirliğinin tümünü tüketmemiştir. İşte

bu sehl-i mümteni (bir benzerini getirmek imkansız olan basit) söz onları helak etmiştir. Bu celâl onları helak edecek kadar şiddetlenince, hakk onlara açılmış, onlarla ünsiyet kurmuş ve onlara şu hakikati göstermiştir: "İttekullahe hakka tukatihi / Allah'tan, Ona yaraşır şekilde korkun." (Al-i İmran, 102)

Cemal:

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İttekullahe hakka tukatihi / Allah'tan, Ona yaraşır şekilde korkun" (Al-i İmran, 102) Bu ayette Hak teala cemâlinde açılarak onlara inzal buyurmuştur. Onlara hakkıyla sakınma noktasında tüm güçlerini tüketmeyi emretmesiyle onlarla bir ünsiyet kurmuş, mutmain olmalarını sağlamıştır. Onlar da açılımın gaileleri ile ilgili olarak kendileri adına endişeye kapılmışlardır. Dolayısıyla "Fettekullahe mesteta'tum / Allah'tan gereğince sakının." (Tegabun, 16) ayetinin anlamı noktasında hem nefislerini hem de sırlarını kullandılar. Bunun üzerine bu ayet, huzurun edebini korumalarını sağlayarak, Allah'dan Allah ile sakınmalarını işaret etmiştir. Nitekim Efendimizin (s.a.v.) bu anlamda bir hadisi vardır: "Allah'ım! Senden sana sığınırım." Yüce Allah da bir ayette şöyle buyurmuştur: "Zuk inneke ente'l azizu'l kerim /Tat bakalım. Hani sen kendince üstündün, şerefliydin!" (Duhân, 49) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "Yetba'ullahu ala külli kalbi mutekebbirin cebbarın / Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini mühürler." (Mü'min, 35) Bu ayetlerde, Allah'ın gazap eden oluşundan razı olan oluşuna sığının demek isteniyor.

Genel Kevnî Bir İşaret:

Cezalandırıcı Allah'tan affedici Allah'a sığının. Esmaların /isimlerin hakikatlerini bilen bir kimseye kuşkusuz ilimlerin anahtarları verilmiştir ve bu kadarı yeterlidir. Çünkü bu ayetlerin ayrıntılarının zikredilmesinin amacı, bu ilmin girişini öğretmek, kaynağını göstermektir. Hiç şüphesiz bu üstün bir kaynaktır. Allah bizi ve seni asılsız iddialardan korusun.

Uyarı:

Bil ki, ey Kardeşim! Aziz Kur'an, Allah'ın hakkı ile ilgili olarak bize iki yoldan hitab eder. Kur'an'da-ki bazı ayetlerde bize, bizden başkalarının halleri, sergiledikleri tavırları, varlığımızın nereden başladığı, nereye varacağımız öğretilir. Bu birinci yoldur. Kur'an'ın diğer bazı ayetlerinde ise, bize hitab edilir ki, bunlar aracılığıyla O'na hitab edelim. Bunlar da iki kısımdır: Bir kısım ayetlerde O'na fiili olarak hitab etmemiz telkin edilir: "Akimu's Salate ve Atu'z Zekate I Namazı kılın, zekatı verin." (Bakara, 110} "Ve Etimmu'l Hacce ve'l Umrete lillahi / Haccı ve Umreyi Allah için tamamlayın." (Bakara, 196) ayetlerinde olduğu gibi. Diğer bazı ayetlerde ise O'na lafzı olarak hitab etmemiz telkin edilir: "İhdina's sirate'l müstakim /Bizi dosdoğru yola ilet." (Fatiha, 6) "Rabbena amenna Jağjirlena /Rabbimiz! İman ettik, bizi bağışla." (Mü'minun, 109) "Rabbena la tuahizna in nesina ev ahta'na / Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi sorumlu tutma." (Bakara, 186) ayetlerinde olduğu gi-bi. Bunlar gibi çok sayıda ayet vardır. Ama Kur'an bunun dışında bir şey ihtiva etmez. Allah'ın kelamını okuduğun zaman ifadelerin bölümlerine dikkat etmen gerekir. Örneğin şu ayeti okuduğunda; "Ve iza lekullezin amenu / Müminlerle karşılaştıkları vakit. Derler ki:" Burada dur ve "iman ettik." sözünü açıkla Dur, sonra de ki: "Ve iza haleu ila şeyatinihim kalu /şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise, derler ki:" burada da dur, sonra de ki: "İnna meakum innema nahnu mustehziun / Biz sizinle beraberiz, biz onlarla sadece alay ediyoruz." (Bakara, 14) Dur, sonra de ki: "Allahu yestehziu / Gerçekte, Allah istihza eder."(Bakara, 15) Bu ayetleri bu şekilde bölerek okursan, sırlarını öğrenirsin, hitab

yerlerini, durumların, sözlerin ve davranışların hikâye edildiği ifadeleri ve olguların birbirleriyle olan uyumunu ayırt edersin. Bunu unutma. Maksat açığa kavuştu, o halde dizginleri çekelim.

Allah bizi ve sizi ilimden yararlandırsın ve bizi ilim ehlinden kılsın.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Kitab tamamlandı.

ÜÇÜNCÜ KİTAB

KİTABU'L
ELİF "AHADİYE"

ELİF "TEKLİK"
KİTABI

Şeyhul'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

ELİF “TEKLİK” KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet O'ndandır

Bismillahirrahmanirrahim. Muhammed'e ve al-i Muhammed'e salât ve selâm olsun. Rabbi yessir ve feth / Rabbim! Kolaylaştır ve aç. Elif Kitabı, Tek'lik kitabıdır. Şeyh, muhakkiklerin imamı Muhyiddin Muhammed b. Arabi'nin telifidir. O diyor ki:

-"Bu kitabı Mescid-i Aksa'da gündüzün bir saatinde yazdım."

Birin hamdinin/övgüsünün tekliği vahdaniyetin-dedir. Tek'in övgüsünün vahdaniyeti tekliğindedir. Yalnızın övgüsünün ferdliği yalnızlığındadır. Ferdin övgüsünün yalnızlığı ferdiyetindedir. Allahu Ekber! Bakan bakışı yeniden telafi etti. Hatırladığı zaman hatırlayan bu sırra vakıf oldu. Beşerin varlığı açık olarak değil zımnen parıldadı. Birin övgüsünün vahdaniyeti ikiliğindedir. Ferdin övgüsünün fertliği çift oluşundadır. Yalnızın övgüsünün yalnızlığı eşliliğin-dedir. Ama tekin övgüsünün tekliği tekliğinde baki kaldı. Yüce ve münezzeh Bir münezzehliğiyle Bir olan İnsan Muhammed'e salât etti. Ki sayı sanatına ilişkin örnekten sonra ortaya çıkarıldı. Tek'in dışında, yalnız ve ferd de öyledir. Şu halde salât yine kendisine döndü, çünkü istinat edeceği kimse yoktur. Bu makamdan ona selâm etti.

Emin, muttaki, beri ve aydınlık kardeşlerim! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun, dinleyin, dinlediklerinizi iyi saklayın, sakın kimseye açıklamayın, yoksa rahmetten kesilirsiniz. Bu Elif Kitabıdır ve O Ahadiye Kitabı/teklik kitabıdır. Size "O"nun Bir olan Resulü, O'nun tekiyle tek olduğunuz için getirdi. Tekliğin resulü onu, O'nun birliğiyle ikiliğinize getirdi. Onun yalnızlığıyla eşlendiğiniz için yalnızlığının resulü getirdi size. O halde resullerinin gelişine hazırlanın, yollarının amaçlarını gerçekleşti-rin, Allah size desteğiyle yardım etsin. Amin! İmdi... Tek'in mekanı olan tekliğin üzerinde izzet perdesi vardır ve bu perde ebediyen açılmaz. O'ndan başkası "O"nu teklikte göremez. Çünkü hakikatler buna imkan vermiyor.

Bilin ki, suretlerin en mükemmeli ve varoluşların en tamamı olan insan , ahadiyet/teklik üzere değil, vahidiyet/birlik üzere yaratılmıştır. Çünkü teklik mutlak olarak müstağnidir. Bir güçlenmez, dolayısıyla bir olan insan için bu anlam (yani mutlak müstağnilik) sahih olmaz. Vahdaniyet (birlik), ahadiyetin (tekliğin) gücüyle güçlenmez. Aynı şekilde bir de tek'e eşit, denk olmaz. Çünkü teklik kimliğin zatıyla ilintili zatidir. Birlik ise onun ismidir. İkilik de bundan alır ismini. Bu yüzden rabbin nesebi ile ilgili olarak "AHAD" (tek) ifadesi kullanılırken, vahid (bir) ifadesi kullanılmamıştır. Teklikle birlikte tenzih sıfatlarına da yer verilmiştir.Yahudiler Hz. Muham-med'e (s.a.v.): Bize rabbinin nesebini anlat, dediler. Bunun üzerine "Kul huvellahu ehad / De ki: O Allah tektir." (İhlas, 1) ayetiyle başlayan sure nazil oldu. Bu rivayette dikkat edilirse Yahudiler neseb ifadesini kullanıyorlar, bize vasf et veya nitelendir, şeklinde bir ifade kullanmıyorlar.

Öte yandan "teklik" niteliği, insan gibi diğer varlıklar için de kullanılır. Ki insan bu hususta bir aç gözlülüğe kalkışmasın. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Fel ya'mel amelen salihan ve la yuşrik bi ibadeti rabbihi ahada /İyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." (Kehf, 110) Müşrikler melekleri, yıldızları, insanları, şeytanları, hayvanları, ağaçları ve cansız varlıkları O'na ortak koştular. Böylece teklik her mevcuda sirayet etmiş oldu. İnsan da bu hususta tek olmayı, özellikli olmayı ister oldu.

Teklik bütün mahlukatı kaplayacak genelliğe büründü, çünkü ilâhîlik onlara sirayet etti, ancak Allah'ın dilediğinden başka kimse bu sirayetin farkında değildir. İşte şu ayette bu gerçeğe işaret edilir: "Ve kada rabbuke ella ta'budu illa iyyahu / Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, kesin bir şekilde emretti." (İsrâ, 23) Allah'ın verdiği hükmü, bir mahlukun geri çevirmesine imkan yoktur. Onun hükmü geçerlidir, uygulanır. Dolayısıyla kulluk eden hiç kimse O'ndan başkasına kulluk edemez. Şu halde ortak "tek"tir. Mabud, dikilen heykel değildir; istenen, talep edilen sırdır. O da teklik sırrıdır. Ve o yakalanamayan bir sırdır. İbadet edilen rabdir ve cem edici Allah'dır. Anlayış sahibi kimseler şu ayetin buna yönelik bir işaret olduğunu söylemişlerdir: "Ve la yuşrik bi ibadeti rabbihi ahada / Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." (Kehf, 110) Çünkü "tek" ortaklığı kabul etmez. Ortak koşulana ibadet etmek diye bir durum söz konusu değildir, ibadet ancak rabbe yöneliktir. Dolayısıyla rubûbiyet makamının yeterliliğine ve tekliğin de münezzehlik üzere oluşa devam ettiğine işaret ediliyor. Ki biz az önce buna işaret etmiştik. Şu halde "tek" üstün iradelidir, kutsiyet sahası dokunulmazdır, aşılmazdır ve her zaman bilinmezlik, görünmezlik üzeredir, ebediyen tecellî etmez. Çünkü Onun hakikati buna engeldir. Yakıcı teşbihlerin yöneldiği taraf da budur. Nasıl olmasın ki! Ey kardeşlerimiz! O halde bu perdeyi kaldırmaya sakın yeltenmeyin. Çünkü bilmezsiniz ve boşuna yorulursunuz. Ama vahdaniyete nail olmak için gerekli gücü ve hazırlığı temin edin. Çünkü vahdaniyetten neş'et ettiniz ve çünkü vahdaniyet, sizden başkasına yöneliktir. Nitekim adn cennetlerinde ve başkasında zühûr etti, sonra sizin için bu birlik ikilendi, ardından yüce Allah onu "ben"e izafe etti.

Biz, "O" kitabı olarak bilinen "YA" kitabında "ben'den, izafeden ve buna benzer zamirlerden söz ettik. Oraya bakılsın. Bir kendisinden başkasıyla ikilenmez. Sayılar ve çokluk, birin manevi ama mevcut olmayan mertebelerde çekime tabi tutulmasıyla zühûr eder. O halde varlıkta olan her şey birdir. Eğer bir olmasaydı, varlığın yanında yüce Allah açısından vahdaniyet ispatlanamazdı. Çünkü varlık, neyin üzerindeyse var edicisi için de bunu ispat eder. Şairin dediği gibi.

Her şeyde O'nun bir ayeti vardır;

Delâlet eder ki: O birdir.

Her şeyde olup da Allah'ın vahdaniyetine delalet eden ayet, şey'in birliğidir, başka bir şey değildir. Varlıkta olan güzellik gibi şeyler, yükseklik ve alçaklık, mutlaka yaratıcısının birliğini bilir, dolayısıyla kendisi de zorunlu olarak birdir. Bir müşrik'in birliğe inanmadığı düşünülemez. Aksine, birliğe inanır, ama uzak ve dolaylı bir mekandan, bu yüzden uzaklık bedbahtlığına mahkum olmuştur. Mümin ise, birliği yakın bir mekandan ifade eder, bu yüzden yakınlıkla mutlu olur. Yoksa müşrik dediğimiz insan, mabudun zatının vahdaniyetini ispat ettiği gibi ortağın (şerik'in) vahdaniyetini de ispat etmiş, sonra ortağın birliğine, maddi bir birlik atfetmiştir. Hakkın birliğine de vahdaniyetinin sırrını atfetmiştir. Tıpkı yüzün Kabe'ye kalbin ise Hakka yönelmesi gibi. Ancak Kabe'ye yönelmeye ilişkin emir meşru olduğu için yakınlık olarak kabul edilmiştir, ve tıpkı meleklerin zatlarının Adem'e, sırlarınınsa Adem'in yaratıcısına secde etmesi gibi. Şu halde bir emirden dolayı yerine getirilen her ibadet övülmüş, bir emirden dolayı olmayan her ibadet de yerilmiş, övülmemiştir. Ancak emir dışı ibadet de meşiyetle kaimdir ki, teklik (ahadiyet) zatının düzeyidir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ma ketebnaha aleyhim ü-lebtiğae ridvanülahi fema ra'avha hakka riayetiha / Onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar." (Hadîd, 27) Burada, riayet edilmesi gereken ve korunması gereken bir hakkının olduğuna işaret ediliyor. Bu, ilâhî gayret içindir. Çünkü sözkonusu mabuda ilâhî sır olduğunu tahayyül etmeselerdi, kesinlikle ona ibadet etmezlerdi. Dolayısıyla onlar açısından bu ilâhî sır, bizim açımızdan ilâhî emir konumundadır. Ancak Hak teala mutluluğu, meşiyet emrine, mutsuzluğu da meşiyet

iradesine bağlı kılmıştır. Çünkü Allah'tan başka yasa koyucu, sari yoktur. İlâhî yasalar, akıl perdesinin gerisinden sırlara iner. Bunu fikir resulü/elçisi meşiyet iradesinden indirir ki, filozoflar buna siyaset derler. Nitekim Nebilerin şeriatlarının onlara bu şekilde nazil olduğunu düşünmüşlerdir. Aslı da böyledir, ancak meşiyet emrini bilemedikleri için iki durumu birbirine karıştırmışlardır.

Bunun sebebi, meşiyeti bilmemeleridir. Şu halde her dilden, her halde ve her zamanda ibadet edilen mabud birdir. İbadet eden her abid de birdir. Ortada birden başkası yoktur. İki, birden başka bir şey değildir, üç, dört, on, yüz, bin...de öyle. Birden başkasını bulamazsın. Fazladan bir şey yoktur. Bir manevi iki mertebe zühûr etmiş iki (II)ismini almıştır. Sonra üç mertebede zühûr etmiş (111) diye isimlendirilmiştir. Buna bir daha eklediğimizde dört olur. Dörde bir eklediğimizde beş olur. Bir bu sayıları inşa ettiği gibi, onları yok da edebilir. Birle mevcut olan beşten biri yok ettiğimizde beş de yok olur. Bir ortaya çıktığında beş de ortaya çıkar. Bu her şey için geçerlidir.

İşte bu, Hakkın vahdaniyetidir ve biz Onun varlığıyla ortaya çıkmışız. O olmasaydı biz olmazdık. Ama bizim olmamamız yüce Allah'ın olmamasını gerektirmez. Beşin olmamasının birin olmamasını gerektirmemesi gibi. Çünkü sayılar birden meydana gelirler, ama bir onlardan meydana gelmez. Bu yüzden sayılar birle zühûr ederler, ama sayıların yok olmasıyla bir yok olmaz. Aynı durum nail olduğu mertebeler için de geçerlidir. Eğer bir manevi bir mertebede olmazsa, birlikte zühûr edemezler. Bu biri ve tevhidi iyice anla. Bu bağlamda birleşmekten, ittihattan sakın. Çünkü birlikte zühûr edilen bu mertebede birleşme sahih değildir. Çünkü iki ayrı zat bir olmazlar. İki tane bir vardır ve bunlar iki ayrı mertebede zühûr eden bir'den ibarettir.

Bu nedenle bir birle çarpıldığı zaman artmaz, ikisinin çarpımından çokluk doğmaz. Çünkü ikisi ondan ibarettir. Sen bir şeyi kendisiyle çarptığın zaman kendisinden başka bir şey elde edemezsin. Örneğin "ben"i "ben"le çarpsan "ben" elde edersin. "O"nu "O"yla çarpsan "O" elde edersin. Bu kendisiyle çarpılan her şey için geçerlidir. Hatta cümleler (topluluklar) da öyle. Bir cümleyi bir cümleyle çarpsan, çarpılan cümlenin bireylerinin her birinin mertebesinde iki cümleden birinin sayılarını eksiksiz bir şekilde elde edersin. Çünkü cümle, cümleler içinde birdir. Cümleler ve cümle de birlerden meydana gelirler. Birler ise birin mertebelerde tekrarlanmasından ibarettir. Şu halde vahdaniyet gayrısına sirayet eder. İkilik hal gibi bir şeydir ve mevcut değildir. Çünkü hakikat onu yok eder veya ona imkan vermez. Ama yok da değildir, çünkü hak onu ispat etmektedir.

Bu anlattığımızın örneği dört kere dört (4x4) de-mendir. Bu işlemin sonucu on altı (16) dır. Sanki, dört bütün olarak diğer dördün bireyleri içine veya kendi bireylerinin içine yürümüştür. Ki bu zorunlu olarak sahihtir. Bunun sonucu da on altı (16) olur. Çünkü dört bir hakikattir, on altı da bir hakikattir. Birden de ancak bir çıkar, işte bizim yukarıda söylediklerimizin anlamı budur ve bu doğru bir sonuç çıkarmadır. Aynı şekilde yedi kere sekiz (7x8) dediğimiz zaman, ki bu birbirinden farklı rakamların çarpımından ibarettir, ikisinin çarpımından elli altı (56) elde edilir. Sanki şöyle söylemiş gibiyim: Yedi, sekizin bireylerinin içine veya sekiz yedinin bireylerinin içine girdiğinde, bu bireylerden kaç mertebe zuhur eder? Buna cevap olarak elli altı tane bir demen gerekir. Bir anlamda bir, elli altı menzil yürümüştür, deniyor. Birin bu şekilde bilinmesi gerekir. Şu kadarı var ki bir (vahid) isminin anlamına sadece yalnız (vitr) kelimesi ortaktır. Çünkü vitr, vahid'e kaynak bakımından ortaktır. Bu yüzdendir ki vitir namazı bir rekat veya üç...rekat kılınabiliyor. Fert de bire ortaktır. Çünkü fert, ancak üç veya daha yukarı sayılarda ortaya çıkar ve iki eşit sayıya da bölünemez, beş, yedi, dokuz, on bir... gibi. Sanki vitr, vahid'den intikam almak istemektedir. Çünkü vahid (bir) onun şeklini gizlemiş, bir çok konumdan onu indirmiştir, geride çok az bir yer bırakmıştır. Sadece bir namaz türünde (vitir namazı) ve yüce hakkın isimlerinde kalmasına imkan vermiştir. Vahid, her mertebe ve menzile akan, sirayet eden bir isimdir. Sözlükte vitir kelimesi bir şeyin içine girme anlamına gelir ki, bu, intikam alma isteğini ifade eder. Vitrin vahidle kaynak olarak ortak olmasının nedeni, vahid'un onu bir

çok mertebeden indirmesidir, aksi değil.

Vahidin vitr'i mertebelerden azletmesinin nedeni, kaynakta kendisine ortak olmasıdır. Ferd ise vahid gibi mertebelerde varlığını sürdürüyor, çünkü kaynak itibariyle vahid'e ortak değildir. Vahid, ferdin mertebelerde belirmesini mubah kılmıştır ve bu vahidin ona yetki vermesiyle mümkün olmuştur. Bu bakımdan birin hükmü altında olmasına önem vermemek gerekir. Vitr de vahid'in yetki verdiğidir, bu yüzden bizim yaptığımız değerlendirmenin esas alınması gerekir.

Ferdliğin ilk basamağı üçtür. Bu yüzden insanlığın latif ferdaniyeti vahdaniyetine muhaliftir. Çünkü insanlığın ferdaniyeti, ikiliğin önce var olmasıyla sabit olmuştur. İkilik ise bedenin şekillendirilmesi ve küllî ruhun ona tevcih edilmesidir. Bundan da cüz'î nefis doğmuştur. Cüz'î nefis latif insanlıktır. Bu terkiple insan ferd olmuştur. Şu şekil verilmiş bedenin kocası küllî ruhtur. Cüz'î nefis ise bu ikisinin çocuğu ve ferd olarak doğmuştur. Ferd, kendisine ısınacağı, tıpkı babası olan küllî ruhun anası olan bedende sükun bulduğu gibi sükun bulacağı bir eş istemiş ve şöyle demiştir: "Rabbi la tezerni ferden ve ente hayru'l varisin / Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, varislerin en hayırlısısm." (Enbiyâ, 89) Bu talebde bulunmasının nedeni, kendisinden sonra işin rabbi-ne döneceğini ve bunun rabbinin kendisini halife kılmasının bir karşılığı olduğunu bilmesidir. Rabbinin onu halife kılmasına şu ayette işaret edilmektedir: "Ve enfiku mimma cealekum mustahlifine fihi / Sizi, üzerinde tasarrufa yetkili (halife) kıldığı şeylerden harcayın." (Hadîd, 7) Alimlerin alimi Resulullah'm (s.a.v.) sefer duasında da bu anlamın belirginleştiğini görüyoruz: "Allahumme entel halifehu fi ehil / Allah'ım! Ailemde benim halifem sensin." Burada Resulullah (s.a.v.), yüce Allah'ı ailesinden sorumlu halifesi olarak nitelendiriyor. Sanki Hak kul hük-mündeymiş de onun emriyle iş görüyormuş gibi. O'ndan başka ilâh yoktur, üstün iradelidir, her yaptığı yerindedir. Aynı şekilde yüce Allah miras hakkında şöyle buyurmuştur: "Ve inne'l Arda lillahi yuri-suha men yeşau min ibadihi / Şüphesiz ki arz/yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar." (A'raf, 128) Daha önce ferd olan kulun da Allah'a "Ve ente hayru'l varisin / Sen varislerin en hayırlısısm." (Enbiya, 89) dediğini görmüştük. Diğer bir ayette de yüce Allah şöyle buyuruyor: "İnna nah-nu nerisu'l arda ve men aleyha ve ileyna yurceun / Yeryüzüne ve onun üzerindekilere ancak biz varis oluruz ve onlar ancak bize döndürülürler." (Meryem, 40) Akıllar nerede! Niçin hakkın şu tecellîsine, kulun işini görmesi anlamındaki nüzulüne bakmazlar? Neden "Ve ma kadarullahe hakka kadrihi / Allah'ı gereği gibi bilemediler." (En'am, 91) ayetinin ışığında yeniden meseleyi incelemezler? Nasıl oluyor de izzet sıfatına sahib yüce Allah'ın kullarına yönelik bu tecellîsi üzerinde düşünmezler? Daha önce ferdiliğin insanî cisimlerde iki yerde zuhur ettiğini söylemiştim. Biri Adem'de (a.s.): "Fe iza sevveytu.hu ve nefahtu fihi min ruhi / Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın." (Hicr, 29) Bir de İsa'da (a.s): "Ve Meryeme'bnete İmrane elleti ahsenet ferceha fenefahna fihi min ruhi-na I İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de. Biz, ona ruhumuzdan üfledik."(Tahrim, 12) Böylece İsa (a.s), Meryem açısından, Adem'deki ruhun işlevini görmüştür. Bu ruhun cisim olarak çıkmasının nedeni cisimler aleminde zuhur etmesidir. Çünkü cisimler dünyasına çıktığında bedensellikten çok cismaniliğe yakındır. Dolayısıyla melekûtî ve ateşten ruhların özelliğine sahiptir. Gözlere göründüğü zaman bedene bürünür. Görme duyusu da cisimlerle irtibatlıdır. Ama kendi açısından bedensel ruhîlik üzeredir. Tıpkı hayalde beden suretinde görünen şeyler gibi. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İnne mesele İsa indallahi kemeseli Ademe / Allah nezdinde İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir." (Al-i imran, 59) Bu ortaklık ferdilikleriyle ilgilidir. Ne var ki, İsa'nın (a.s) bedeni daha halistir, bu yüzden ruh olarak isimlendirilmiştir. Aynı durumdaki Adem ismi ise zahir, dış, deri anlamına gelmektedir. Çünkü Adem toprağın dış yüzeyinden yaratılmıştır. Dış nerede nurani saflık nerede! Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Halekahu min turabin / Allah onu topraktan yarattı."(Al-i imran, 59) Ama (Adem'le İsa'yı birlikte kast ederek) "ikisini...yarattı" dememiştir. Ayetteki zamir ise, sözlü anlatımlardan bildiğimiz kadarıyla en yakın olana

dönüktür. Çünkü Adem'in (a.s) çamuru yoğrulmuştur. Onu yoğuran da kutsal eldir. Aynı şekilde İsa (a.s) da, Allah'ın izniyle yarattığı kuşun çamurunu yoğurmuştur. Bu davranışıyla kendisiyle Adem arasındaki benzerlik noktasına dikkat çekiyor. Demek istiyor ki: İş sizin zannettiğiniz gibi değildir; ruhî kuvvet bana aittir; ben bedenim, Adem de bedendir. Ben sağ el tarafından yaratılmışım. Adem de Adem (dış, deri, toprağın dış yüzeyi) olması hasebiyle her ikisi de sağ olan eller tarafından yaratılmıştır, bense serbest el aracılığıyla yaratıldım. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ma meneake en tescude Uma halaktu bi yedeyye /İki elimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir?" (Sâd, 75) Bu ayette yüce Allah Adem'den söz ederken iki elini birden zikrediyor. Çünkü bugün her sebeb o kutsal ele niyabeten, onun adına hareket etmektedir. Eğer sebebler kime naiblik ettiklerini bilirlerse, kapasitelerini, sınırlarını da bilirler. Ama sebebler bunu göremediler ve "ben" dediler de başka bir şey demediler. Biz bunların gözlerinin önündeki perdeyi kaldıracağız ve gözleri keskin olacaktır. (Ben de ben olmam hasebiyle öyleyim) İsa mutlak elden söz ediyor. Ama Meryem açısından bilinen eli zikrediyor. Her ikisi de benim rabbimin sağ elidir. Diyor ki: Bedenim babamın kızının oğludur. Ben babamın, annemin ve ikisinin oğlunun ruhuyum. İki el birleşince ikilik ferdliği belirginleştirir. Bu yüzden Allah nezdinde İsa'nın durumu Adem'in durumu gibidir. İşte bu ferdliğin sırlarından biridir. Havva (a.s) ise vahdaniyettendir. Çünkü ferd, uyandırılıncaya kadar bilmez. Onu uyuyan diriden kendi suretinde yarattı. Tıpkı Adem'i (a.s) kendi suretinde yaratması gibi. Ondan kendisini fazladan düşünmeye gerek olmadan. Cinsel ilişki şehveti, Havva'nın çıkıp imar ettiği yerdeydi. Çünkü varlıkta boşluk olmaz. Havva oraya indiği için şehvet sabitleşti. Havva'nın Adem'den çıktığı yere indi şehvet. O yermamur oldu ve şehvet Havva'da cereyan ettiğinden daha güçlü bir hal aldı. Çünkü Havva'da şehvetin yeri vardır. Bu yüzden kadınlar erkeklerden daha çok şehvetlerine hakim olurlar. Çünkü erkekteki şehvet bizzat vardır, kadında ise, imar ettiği yerde merhametinin bir izi olarak kalmıştır. Şehvet Havva'da yerin suretinden dolayı bir giysi gibiydi. Adem'deki şehvet kabardı ve ikisini de bürüdü. İşte bu gerekçeyle ve bu nedenle orgazm esnasında cinsel ilişki şehveti bütün bedeni kaplar. Ve bu yüzden bedenin tümünün yıkanması emredilmiştir. Çünkü beden o esnada bütünüyle yok olmuştur ve bu yüzden bütünüyle temizlenmesi emredilmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yahrucu min beyni's Sulbi ue't Teraibi /Sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar." (Târik, 7) Şu halde Adem ferdtir. Havva ise birdir (vahid). Bir ferdin içindedir. Bu yüzden kadın aşkı gizlemek hususunda erkekten daha güçlüdür ve bu yüzden kadın icabete daha yakındır ve yer itibariyle de daha saftır. Bütün bunların nedeni vahdaniyettir.

Ferd, ancak ikinin sabit olmasından sonra sözkonusu olabildiği için vahdaniyetin izzeti açısından zayıftır. Bu yüzden"La tezerni ferden / Beni yalnız bırakma." (Enbiyâ, 89) demiştir. Sakın, bunu söylerken vahdaniyete (birliğe) dönmek istemiştir, deme. Çünkü bu iki şeyden dolayı doğru değildir: Birincisi; ferdtir, vahid/bir değildir. İkincisi; yüce Allah duasını kabul etmiştir: "Festecebna lehu ueue-hebna lehu Yahya / Biz onun duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik."(Enbiyâ, 90) Ona eşini bahşedince başka bir ferd zuhur etmiş oldu, o da Yahya'dır. Sonra Hak teala kadının vahdaniyetine, erkeğin fertliğine, miras suretinde kadının gücüne, erkeğinse zayıflığına işaret etti. Nitekim miras bağlamında, daha zayıf olana daha fazla verdi ki zayıflık ve gelişim yönü güçlensin. Çünkü vahdanî olan ancak kendisi gibi olanı kabul eder, bu yüzden ona bir pay verilmiştir. Fert ise ikinin aynısıdır ve kendisinden kaynaklandığı şeye bakar, bu yüzden ona iki pay verilmiştir. Her iki açıdan kadına üçte bir erkeğe ise üçte iki verilir, çünkü ikisinden başkası yoktur. Bu noktayı anlamak için üzerinde iyice düşünün. Çünkü hüküm fazla ve eksiğin intikal etmesiyle intikal eder ve sorunun vazediliş sureti üzere olur. Hüküm her zaman çerçeve ile ilgili olur. Bu yüzden İsa (a.s) ile ilgili olarak dedik ki: Eğer maddî çerçeve olmasaydı, hiçbir zaman cisim olarak ortaya çıkmazdı. Dolayısıyla bu maddi yurt çerçevesi o'na hakim olmuştur, ki bu da Hz. Meryem'dir.

Birin (vahid) ikiliği ve ferdin çift oluşu anlaşılınca, vitri (yalnız) de eşliğinde (şef) aradık

ve bunu kardeşler için açıklamak istedik: Çünkü bunda birin izzeti vardır ve çünkü eşlilik mülkten sana bir payın kalıcı olmasını sağlar. Vitrin (yalnız, tek), kaynak itibariyle çok sayıda payı vardır, ama bir (vahid) gibi değildir. Çünkü bir onun aslıdır. Bu yüzden vitre(tek) çift (şef) eşlik etmektedir, başkası değil. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve'ş Şefi ve'l Vetri / Çifte ve teke." (Fecr, 3) Burada yüce Allah çifte ve teke yemin etmektedir. Ama tek (vitr) bu akıcılığa, sirayet özelliğine sahib değildir. Bu yüzden vahdaniyetin fehvaniyeti (anlamsallığı) devreye sokulmuştur, ama gaybîliği açısından; ayniliği açısından değil. Ki tek çift ile kaim olabilsin ve sirayet etmede vahdaniyetle karşı karşıya gelsin. Ama tekin böyle bir özelliği olmaz. Bundan dolayı yüce Allah "Ve'lieyli iza yer-si / örttüğü an geceye yemin ederim." (Fecr,4) buyurmuştur. Burada birin, sayılar ortaya çıksınlar diye mertebelerde seyre çıkışına dikkat çekiliyor. Ama burada bir yerine kinayeli olarak gece ifadesi kullanılmıştır. Bunun nedeni de, vahdaniyetin aynısı zahir açısından sayıların içinde söndürülmüş, örtülmüş olmasıdır. Sadece her mebdede belirgin olur. Çünkü vahdaniyet mebdelerde bizzat ortaya çıkar. Sen sayı saydığın zaman, birden sonra hiçbir zaman bir demezsin, iki, üç, dört, beş...on dersin. Böylece on iki tane olan yalın sayılar bire benzerler. Çünkü bunlar mertebelerde birin zuhuru gibi zuhur ederler. Dolayısıyla bunlar isim itibariyle birin nabidirler, anlam itibariyle değil. Bu sayılar şunlardır: bir, iki, üç, dört, beş, altı,yedi, sekiz, dokuz, on, yüz, bin... bundan fazlası yoktur. Çünkü hüküm sadece on iki tanesiyle ilgilidir. Yüce Allah varlığı on iki sayısıyla irti-batlandırmıştır. Bunlar meşhur on iki burçtur: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık... Bir, balık burcunundur. On iki ise Koç burcunundur. Sayılarda tertip üzere yürür. Balık suda yaşar. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve cealna mine'l mai külle şey'in hay-ya I Her şeyi sudan canlı kıldık."(Enbiyâ, 30) Varlık aleminde ne varsa canlıdır. Çünkü varlık aleminde bulunan her şey Allah'ı hamd ile teşbih eder. Bir canlı da ancak teşbih edebilir. O halde hayat sırrı bütün varlıklarda mevcuttur. Bir de daha önce söylediğimiz gibi "hay sırrı" bütün varlıklara sirayet etmiştir. Böylece sayılarda bu on iki lafızdan başkası görünmez olmuştur. Örneğin yirmi bir, otuz iki, kırk üç, dört bin, on beş bin, yüz bin...deriz. İşte on iki sayı, bütün türemiş varlıklar açısından on iki burç hükmündedir.

Ruhanî felekler... Vahdaniyetin sultanî kudretini (egemliğinin gücünü) düşünün! Ne üstün ve ne de azametlidir! Bir eşyada ismiyle zuhur etmez, manasıyla zuhur eder. Eğer birin manası olmasaydı, eşyanın objeleri var olamazdı. Eğer bir ismiyle zuhur etseydi, yine de eşyanın objeleri zuhur etmezdi. Bu varlıkların zuhur etmelerinin gerisindeki amaç, birin bunlarda anlamıyla bulunmasının, ismiyle bulunmamasının zorunluluğudur. İsmi zuhur edince varlık iptal olur, manası zail olunca da varlık iptal olur. Ey efendim! Bak; aklınla düşün; bir'den olan bir netice sahih olabiliyor mu? Kesinlikle sahih olamaz. Netice, ancak vahdaniyetin manasının iki mertebede, zuhur etmesiyle olur. İki birin izdivacıyla netice oluşur ve varlık zuhur eder. Ne var ki, insanların büyük çoğunluğu bu gerçeği bilmiyor ve neticenin, ikinin aynısı olduğunu tahayyül ediyor, bu ise batıldır. Halbuki netice üçten olur; iki ve ferten yani. Çünkü bir ikiye eşlik etmediği sürece ikinin arasında sonuç alma gücü kesinlikle olamaz. Dişi ve erkeğe bakın; özel bir şekilde gerçekleştirdikleri özel hareketle ancak sonuç alabiliyorlar, üreyebiliyorlar. Eğer bu özel nitelikli özel hareket olmasaydı, üreyemezlerdi. İki vardı, özel biçimdeki özel hareket olmadığı için, bir sonuç, bir üreme yoktu. Bu da gösteriyor ki hareket üçüncü bir varlıktır ve fert mahiyetinde birdir, ki hiçbir mevcut tevhid/birleme olmadan var olmasın. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Lev_kane fi-hima alihetun illallahu lefesedeta/ Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök kesinlikle bozulup gitmişti." (Enbiyâ, 22) "Ve ilahu-kum ilahun uahid / İlâhınız bir tek ilâhtır." (Bakara, 163) Aynı durum ilmî öncüller için de geçerlidir, ki malumlar delil ile tasavvur edilebilsinler. Hiçbir delil iki öncül olmadan tasavvur edilemez. Her öncül de iki tekilden ibarettir, tekillerden biri diğerinden haber verir. Ama bu da bir sonuç vermez. Çünkü "Sultan zalimdir", "Halid İnsandır" dememize benzer. Bu dört kelime, aralarında bir olmadıkça sonuç vermezler. Şu kadarı var ki, bu dört kelime,

vahdaniyet için bir açıdan üç olmazlarsa, ancak birin bu iki öncülde tekrarlanan dörtten olması durumunda sonuç verirler. Bu takdirde üç olurlar ve sonuç verirler. Bunların arasındaki ilişkiden dolayı özel bir şekilde sonuç vermeleri de kaçınılmazdır. Yani hüküm illetten genel olmalı ve ona eşit olmalıdır. Ayrıca özel bir şekilde de olmalıdır. Eğer bir anlam ifade etmek şeklinde bir sonuç istiyorsan dörtten biri iki öncülde tekrarlanmalıdır. Aksi takdirde sonuç bir anlam ifade etmemiş olacaktır. Yani üç olacaktır, dört değil.

Bundan maksat sonucun varlığıdır, başka değil. Bunda doğruyu veya yalanı ortaya çıkarmak da değildir. Doğruluk ve yalanlık ancak temel açısından söz konusu olabilir, temel de öncüllerdir. Örneğin iki öncülden birinden veya ikisinden, onlarda olan veya olmayan bir şeyle haber verilebilir; onlara yalan veya doğru bir nispette bulunulabilir. Bizim bu açıklamadaki amacımız şunu vurgulamaktır: Varlıkların objelerinin zuhurundan ibaret olan neticeler ancak, fert olan bir ile sahih olabilirler, fert olmayan birle değil.

Baksanıza! Hak Subhanehû, alemi, sadece zat olmasıyla mı yaratmıştır, yoksa bir olmasıyla mı? Allah, alemi; kadir zat olmasıyla yaratmıştır. Bunlar iki şeydir: Zat ve kadir olmak. Kadir olmak başka bir anlam ifade eder ve ondan, Allah'ın zat olmasından farklı bir şey anlaşılır. Yine O'nu zat veya irade eden yahut bilen olarak sınırlandırmak, bizim O'nu kadir olarak sınırlandırmamız gibidir. Sonra bizim yanımızda zat ve kadir olduğu halde var etmeye yönelmemiş olsa, bir şey varlık aleminde zuhur edebilir mi? O halde yönelmesi kadir olmasından ayrıdır. Bu, sabit bir hükümdür. Bu aynı zamanda ferd olan birin hükmüdür. Biz Allah'ın ezelden beri zat ve kadir olduğunu ispat ettik. Fakat ezelde varlık yoktu. Çünkü üçüncü hüküm devrede değildi. Yani henüz ispat etmediğimiz var etmeye yöneliş hükmü. Olmayan varlık ve fiilin ezeli olması imkansızdır. Buna karşılık kadirin olması imkansız değildir. Bu meseleyi etraflıca düşünün.

Yukarıda zikrettiğimiz önermelerin neticelerine gelince, bunların anlaşılmamasından korkuyorum. Anlattıklarımızla ilgili şer'î bir örnek verelim de anlayışına ve dini bilgine daha yakın olsun. Diyorum ki: Varlıkta nebiz denen içkinin haram olduğunun belirginleşmesini istediğin zaman, "her tür nebiz sarhoş edicidir", dersin. Buradaki ikili sarhoş edici ve haram ifadeleridir. Sonra diyoruz ki: nebiz' sarhoş edicidir. O halde bu ikili sarhoş edicidir. Bundan da zorunlu olarak nebizin haram olduğu çıkıyor, hem de tartışmasız olarak. Neticeyi kast ediyorum. Fakat verilen bu hüküm doğru mudur, değil midir? Başka bir şeyi bilmek için başka bir şeye ihtiyaç vardır. Ama bu kitap o tür konuların açıklanmasının yeri değildir. Biz fert birin varlığıyla özel olarak varlık sahnesine çıkan neticeyi kast ediyoruz. Şimdi şu iki önermeye bak; dört mertebede üç unsurdan mürekkep olduğunu göreceksin. O da sarhoş edici, haram ve nebiz ifadeleridir. Ortada bir dördüncüsü yok. Ama sarhoş edici sözünü tekrarlıyorsun, ki istenen bir odur ve netice bununla gerçekleşiyor. Özel yöntem ise bu birin tekrarlanmasıdır.

Bu izdivaçtaki özel şartın hükmüne gelince, o da bu meselede hükmün illetten daha genel olmasıdır. Yani illet sarhoş ediciliktir. Hüküm ise haram kılmadır. Haram kılma sarhoş edicilikten daha geneldir. Çünkü haram olan şeyler çoktur ve sarhoş edici şeyler bunların sadece bir kısmını oluşturmaktadır ve bunlar içinde sarhoş edici olmayan şeyler de vardır. Eğer etkinliğin ve işin birle ilgili olduğunu anladıy-san, amacımız gerçekleşmiş demektir.

Sonra biliniz ki, tıpkı birin bütün sayıların mertebelerine sirayet etmesi gibi elif harfi bütün harflerin mahreçlerine sirayet ettiği için bu kitaba "Elif Kitabı" adını verdik. Harfler elifle kaimdirler. Öncelik itibariyle münezzehlik onun içindir ve sonralık itibariyle de her harfin bağlantısı onunladır. Dolayısıyla her şey onunla ilintilidir ve o hiçbir şeyle ilintili değildir. Bu bakımdan bire benzer. Çünkü sayıların objelerinin varlığı ona taalluk eder ve bir onlara taalluk etmez. Bir onları ortaya çıkarır, ama onlar biri ortaya çıkarmazlar. Bu hüküm bağlamında dal, zal, ra, zeyn ve vav harfleri de ona benzer. Sirayet etmek bakımından makabli mazmum vav ve makabli meksur ya harflerine benzer.

Bütün bunları "Harfler Kitabı"nda zikrettik. Orada yaptığımız açıklamalar yeterlidir, oraya bakılabilir. Bir, daha önce zikrettiğimiz gibi bütün mertebeler içinde bir mertebeyle kayıtlandırılamadığı ve objesi , yani ismi de bütün mertebelerde gizli olduğu gibi, elif de bir mertebeyle kayıtlandırılamaz ve onun ismi de bütün mertebelerde gizlidir. Mertebelerde isim ba'ya, cim'e, ha'ya...bütün harflere ait olur. Anlam ise tıpkı bir gibi elife ait olur. Bu yüzden "Elif Kitabı" adını verdik risaleye. Soru soran kişinin soruyu sorarken bulunduğu konumun gerektirdiği oranda bu kitapla güttüğümüz amaç gerçekleşmiş oldu.

Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Alemlerin Rabbi olan ALLAH'a hamdolsun.

Teklik Kitabı, diğer ismiyle Elif Kitabı sona erdi. İnşallah bunu Celale "KELİMETULLAH" Kitabı izleyecektir.

Alemlerin Rabbi olan ALLAH'a hamdolsun.

Not: Ahadiyet "Teklik" kitabı , yani Elif Kitabı sona erdi. Allah'a hamdolsun. Efendimiz Hatemennebiyyi / Nebilerin sonuncusu, mührü Muhammed'e salât ve selâm olsun. Bu nüshayı naklettiğim asıl kitap bizzat müellifi Şeyh Muhyiddin b. Ali. b. Arabi'nin elyazısıyla hazırlanan nüshadır. Allah onu bağışlasın. Bu nüshayı yazan, Allah'a muhtaç, Rabbinin affını ve bağışlamasını uman fakirleri seven Ebubekir b. İshak b. İbrahim ez-Zahidi eş-Şafiî, el-Kadiri, el-Gazzi el-Cündi'dir. O gün Allah onu bağışlasın, ona lütfetsin, ona geri dönmesiz tevbeyi nasip etsin, sıddıklarm makamlarını ona lütfetsin, ona, şeyhlerine, ailesine, anne babasına, çocuklarına, zürriyetine, arkadaşlarına, sevenlerine, komşularına, memleketinin halkına ve bütün müslümanlara, gönderilmiş resullerin efendisi, muttakilerin imamı, bütün mahlukatm en üstünü, doğru sözlü, emin Muhammed'in (salât ve selâm O'nun, ehlibeytinin, bütün nebilerin, resullerin ve meleklerin üzerine olsun) bereketiyle nasib etsin, AMİN!. Allah, Resulullah'ın (s.a.v.) bütün ashabından, tabiinden ve din gününe kadar onlara güzellikle uyan tebei tabiinden razı olsun. Onlara karşı sergilediğimiz güzel tavırdan dolayı bizden, anne babamızdan, zürriyetimizden ve bütün müslümanlardan, müminlerden razı olsun. AMİN!. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir.

Bu kitap yedi yüz yetmiş sekiz senesinin Cemadiel ahir ayında, yazarının bereketiyle yazıldı. Ki Dibeti'tayda olarak bilinen Cibaliya'da yazıldı. Gazze sahilinde yer alır bu şehir. Sözü edilen Tayda Bahreyn (Maymasaskelan) sahilinde yer alan bir Bizans şehridir.

DÖRDÜNCÜ KİTAB

KİTABUL'L CELÂLETİ VE HUVE KELİMETULLAHİ

CELÂLET "KELİMETULLAH" KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

CELÂLET “KELİMETULLAH” KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve güç Ondandır.

Bismillahirrahmanirrahim.. Salât ve selâm Muhammed'e ve aline olsun. Allah kapıları açandır. Celalet Kitabı, bundan maksat "Allah" kelimesidir. Yazan: Şeyh Muhyiddin b. Muhammed el-Arabî.

Allah'a hamdolsun. Bir hamd ki sırlar O'nu bilemez, ruhlar tanıyamaz, akıllar idrak edemez, kalbler kapsayamaz, nefisler muttali olamaz ve ağızlar dile getiremez. O bütün ezeli hamdleri üzerinde toplamış, ebedi hamdlere uzanıvermiştir, hamd edenlerin eşlerden ve benzerlerden tenzih edişleriyle kutsanmıştır. Salât ve selâm bütün kelâmı toplayan kitabı getiren Efendimiz Muhammed'e olsun. Ki yüzler Onun kaimliği karşısında boyun eğmiş, alınlar O'nun önünde eğilmiştir. Devamlı ve her zaman yerine getirilen bir görev olarak salât ve selam üzerine olsun. Diller ululuğunu andıkça, ağızlar yüceliğini dile getirdikçe bütün salât ve selâmlar O'nun üzerinedir. O'na ve seçilmiş bütün ağırbaşlı ve içten AH! eden bütün resullere selâm.

İmdi...Bu kitapta Allah'ın celâletinin kapsadığı bazı sırlardan ve işaretlerden söz edeceğim. Diyorum ki: Esmalar /isimler açısından "Allah", sıfatların taşıdığı anlamlar açısından zat konumundadır. Dolayısıyla muhakkiklere göre bütün isimler O'nun kapsamına girmekte, O'ndan çıkmakta ve O'na yükselmektedir, bu taalluk mahiyetinde bir ilişki, yaratılma mahiyetinde değil. İşin aslı, bu isimler zatı gösteren delillerdir, başka değil. Sonra bunlar bir çok çerçevede ve sayısız mertebelerde ortaya çıkarlar. Çünkü bu çerçevelerde zatr tasavvur etmenin bir faydası yoktur çünkü bu mertebeler bir takım anlamlar ve hükümler gerektirirler. Dolayısıyla bu çerçevede celâlet, isimlerin anlamlarıyla ilgili olarak ihtiva ettiği manayı verir. Ki bu isim de bu anlam açısından böyle bir fayda sağlar ve bu anlam sırf kendisine özgüdür. Bunda söz konusu ismin şerefi de vardır. Çünkü celâlet, bütün isimlere hakim oluşuyla ve ihata etme özelliğiyle onun yerine kaim olmuştur. Örneğin günah işleyen bir kimse, "ey Allah! Beni bağışla", dediği zaman, celâlet (Allah ismi) burada Gaffar ismine naiblik etmektedir. Bu isteğe cevap olarak ancak Gaffar isminin anlamı çerçevesinde karşılık verilir. Ve celâlet ismi kayıtlardan münezzeh olarak kalır. Sonra celâlet, bütünüyle gaybtir. Onda şehadet (görünür) aleminden bir şey yoktur. Belli bir vakitteki hareketten kaynaklanan derin hissediş durumu başka. O da "Allah" deyip başka bir şey dememenle ilgilidir. Çünkü bu sırada O zuhur eder, O'ndan başkası sırf gaybtir. Lafzı kast ediyorum. Yazı ve rakama gelince, mutlak gaybtan ibarettir, başka değil.

Biliniz ki, "ALLAH" lafzı, altı harf içermektedir: Elif, Lam, Lam, Elif ve Ha... Bunlardan dördü zahirdir, yazıda görünürler. Baştaki Elif ve gaybin başlangıcı olan lam, ki diğer lam'ın içine girdirilmiştir (mudğama), şehaditin (görünürlüğün) başlangıcı "lam" ve bu lam şeddeli olarak telaffuz edilir. Bir de kimlik "ha"sı.

Bunların dördü telaffuzda zahirdir: Kudret elifi, şehadetin başlangıcı olan lam, zat elifi ve huve (o)nin ha'sı. Bunlardan biri de ne lafızda ne de yazıda yer alan "vav"dır. Ancak telaffuzda buna delalet edilir. "Huve"nin vav'ını ve yazıdaki kimlik vav'ını kast ediyorum. Böylece harfler sınırlandırılmış oluyor. Lam orta alem içindir. Orta alem derken manevi bir alem olan berzah alemini kast ediyorum. Ha, gayb içindir. Vav, şehadet alemi içindir. Allah mutlak gayb olduğu için ve içinde de şehadet aleminin vav'ı da yer alınca, dudak harfi olan bu vav'ın Allah lafzında zuhur etmesi mümkün olmamıştır. Bu yüzden yazıda da telaffuzda da yer almaz. Yani gayb içinde gaybdir. İşte gayb dediğimiz zaman bunu kast ediyoruz. Somutun soyuta üstünlüğü de buradan gelir. Çünkü somut bu gün soyut içinde bir gaybdir.

Soyut ise zahirdir. Yarın ahiret gününde egemenlik tamamen ilahi huzurun olacaktır, yoğun görme de maddenin. Gözler ona bakacaktır. Orada amaçlar gözlere, zahirler de akıllara aittir. Eğer amaçlar olmazsa kimse dönüp zahir-liklere bakmaz. Buradaki sırlara bak! O da ahiretin dünyadan daha üstün olmasıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Turidune arada'd Dünya Valla-hu yuridu'l ahirete / Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah ahireti istiyor." (Enfâl, 67) "Ve'l Ahiretu hayrun ve ebka/Ahiret daha hayırlı ve daha devamlıdır." (A'lâ, 17)

Ayrıca ahiret devamlıdır, dünya ise geçici ve yok olucudur. Kalıcılık ve devamlılık, gidicilikten ve yok oluculuktan daha üstündür.

Sonra ilmin başlangıcı Allah'ı bilmek, gayesi de aynen görmektir. Aynel yakin, ilmel yakinden daha şereflidir. Bilme akla, görme ise göze ait bir fonksiyondur. Şu halde his; akıldan daha üstündür. Çünkü akıl için çabalamak gerekir, göz için bakmak yeterlidir. Dolayısıyla şehadet alemi gaybin gaybıdır. Bu yüzden dünyada daire nedeniyle zuhur etmiştir. Çünkü sonu başına doğru eğilir. Bu da gösteriyor ki, şehadet alemi başlangıçtır, mutlak olması gerekeni kayıtlandırıcıdır. Nitekim göz ancak belli bir yönden görebilir ve kulak da ancak yakındaki bir sesi işitebilir. Hakikat yürüdüğünde bunun tersi crtaya çıkar, Sariye'nin işitmesi ve Ömer'in (r.) Medine'den onu görmesi ve sesinin oradan ona ulaşması gibi. Buna benzer bir çok olayı örnek göstermek mümkündür. Böylece gayb alemi orta bir alem olarak belirginleşiyor ve bu da akıl alemidir. Çünkü bilmek istediği şeylere dair delillerini maddi alemden alır. Böylece şehadet alemi mutlak olarak gayb içinde gayb olur. Akıl ona doğru çaba sarf eder, ona hizmet eder ve sureti de bir daire şeklinde olur.

Fasıl:

Her şeyin gölgesi vardır, Allah'ın gölgesi de Arştır. Ama her gölge uzamaz. Ulûhiyette Arş, uzamayan bir gölgedir, fakat gaybdir. Algılanan gölgeleri olan cisimleri görmez misiniz ki, ışıklar onları kuşattığında gölgeleri onların içindedir? Işığın gölgesi kendi içinde, karanlığın ışığı da kendi içindedir. Allah, kulun kalbine istiva edince şöyle buyurmuştur: "Arzım ve semam beni içine alamadı, kulumun kalbine sığdım." Rahman ismi, bilinen zahir arşa istiva etmiş olur böylece. Zahir arş, rahmanın gölgesidir. İnsani arş, Allah'ın gölgesidir. Mertebe bakımından iki arş arasındaki fark, Allah ismiyle Rahman ismi arasındaki fark gibidir. Gerçi yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Kulid'ullahe evid'urrahmane eyyen ma ted'u fe-lehu'l esmau'l husna / De ki: İster Allah deyin, ister. Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler Ona hastır." ((İsra, 110) Ama her akıl sahibi bilir ki, bütün açılardan iki isim arasında mertebe farkı vardır. Bu yüzden "Uscudu li'r Rahmani / Rahman'a secde edin" (Furkan, 60) denildiğinde mükellefler "Rahman nedir?" diye cevap vermişlerdir. Ama onlara, "Allah'a ibadet edin", denildiğinde "Allah nedir?" dememişler. Arş bir taht olduğu için, rahmanhkta gayb olmuştur, kalbe yönelik ilahi istiva "içine sığdım" babında bir durum olduğu için de ulû-hiyet de insanda gayb olmuştun Dolayısıyla görünürlüğü (şehadeti) insan, gaybi de ilâhtır. Gaybi ulû-hiyet insanî şahsa sirayet ettiği içindir ki ilâh ismiyle ulûhiyet iddiasında bulunmuştur. Firavun "Ma alimtu lekum min ilahin gayri / Sizin için kendimden başka ilâh bilmiyorum" (Kasas, 38) demiştir. Ama Fi-ravun'un bu sözü uygun olmamıştır. Çünkü bu sözü kendi iradesiyle söylemiştir, halden dolayı veya emir yoluyla "Enellahu / ben Allah'ım" (Tâ-hâ, 14) demek gibi bir tarzda söylememiştir. Ayrıca ben bir ilâhım da dememiştir, benden başka lafzıyla söylemiştir. Kurnazlık yaparak rubûbiyeti ilan etmiştir. Çünkü ulûhiyet gücüyle desteklenmemiştir! Ve "Ene Rabbukumu'l A'la / Ben sizin yüce rabbinizim" (Nâziât, 24) demiştir. Oysa bunu hâl olarak söyleyen veya meşiyetin yardımıyla ve emir yoluyla söyleyen, böylece ceman ifade eden kimse başkadır. Ebu Yezid gibi. O bir kere "Şüphesiz ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur, bana kulluk edin" demiş, bir keresinde de "Ben Allah'ım" demiştir. Çünkü o bunları söylerken içinde uhıhiyetten hali, okunu atacağı boş bir yer yoktu. Sirayet eksiz olarak gerçekleşmişti. Çünkü ulûhiyetin diğer isimlerin mertebeleri üzerindeki üstünlüğü açık ve sınırsızdır, hiçbir esmanın/ismin O'nun karşısında direnmesi kesinlikle mümkün değildir.

Fasıl:

"Allah" nefiy kelimesidir; ulvî alemde şeddelen-miş ve tercüman ile yükselmiştir. İspattan sonra nef-ye dönenin, lafzen zuhur etse de aynen var olmaz. "O'nun şeriki/ortağı yoktur.'], ifadesiyle "şerik"in nef-yedilmesi gibi. Hükmen şerik'in aynı yoktur. Ama onu dile getiren lafız vardır. (Allah lafzından) nefiy-den sonra geride kalan "la"dır. Ama iki elif hariç. İlk ve son elif. Bunları birbiriyle çarparsan aralarında "ha" çıkar ve ikisi nefyolur. O da "huve"dir. Çünkü yüce Allah için "evvel" (ilk) ismi izafidir, bir hakikati yoktur. Bizim var olmamız ve aynlerimizin meydana gelişiyle Onun hakkında evveliyet hükmü verilmiştir. Bizim aynlerimizin yok olmasıyla da Onun hakkında ahiriyet (sonluk) hükmü verilmiştir. Biz ise hakikat yönünden şu ifadelerde belirtildiği gibiyiz: "Ve lekad halaktuke min kablu ve lem teku şey'a / Daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım." (Meryem, 9) "Lem yekun şey'en mezkura / Henüz zikredilen bir şey olmadığı..." (İnsan, 1) yani biz olmadığımız zaman evveliyet de yoktu. Ve biz olmadığımız için de sonluk (ahiriyet) da olmaz. Dolayısıyla özel olarak "O" baki kalır ve istenen de budur.

Fasıl:

"Allah" isminin ilk "lam"ı harfi tariftir. Çünkü "elif-lam" harfleri, belirtildiği gibi tarif edatlarıdır. İlk elif "Allah vardı, beraberinde hiçbir şey yoktu" anlamını vurgulamak içindir. Geride ikinci "lam" ve "ha" harfleri kalıyor. Sözlerimiz yazı ile ilgilidir. Bu ikinci "lam" malikiyet/sahiplik anlamını vermektedir. Çünkü ilk "elif" ve "lam"ın yok olmasıyla "O"nun bir sureti kalıyor, bu da malikiyet ifade eden "lam"dır. "Ha" mutlak zatın gaybîliğinden kinayedir. Çünkü "ha" harflerin ilkidir. Zira "O/huve" nin başlangıç harfi "ha"dır. Bu harfin bir kaynağı, başlangıç noktası vardır, bu kaynak insanın içinde gaybtir. Bu yüzden gayb uzaklaştırılmıştır ve bu isim bu işaretleriyle, yani "elif" açısından "Allah" vardı, beraberinde hiçbir şey yoktu" anlamını, ilk lam açısından marifet makamını, ikinci lam açısından malikiyet makamını, ki bu makamda Ondan başka her şey zuhur eder, ha açısından alemin O'nu zikretmesini ihtiva eder. Çünkü ha gaybın delilidir ve o alemlere göre gaybdir. Allah'a ancak "O" ismini verebilirler bu yüzden. Elif ile kendisini, ha ile mahlukatı zikreder. Eliften sonra gelen vech ile yani harfi tarif lam ile kendisini ezeli olarak tanıtır, onun diğer veçhiyle de yani malikiyet lami ile de onu mahlukatma ebedi olarak tanıtır. Bu lam'ın kendisi, yani lam-ı tarif itibariyle sonradan olma bir tanımadır. Bununla bilmeyi bildirir. Böylece bu ismin içinde sonradan olma varlık kemâl bulur ki sıfatı kadim mevsufu da hakikidir. Şu ismin ne tamam ve ne de mükemmel olduğunu görüyor musunuz!

Elif harfi, yazıda ha'ya bitişik malikiyet lam'm-dan sonra lafızda zahir olur. Gayb vav'ı ise ha har-findedir. Bu, ruh dile getirdiği zaman böyledir. Ama cisim telaffuz ederse vav harfi ya'ya dönüşür. Benzerlik de içeren nefis telaffuz ederse vav harfi elife dönüşür. Telaffuzda görülen bu elifin ve suretten surete giren bu vav'm hükmü, konuşan kimse açısından ayrı bir hükümdür. Şöyle ki: Ha harfi ilk elife bakar. Elifin oradaki makamı ise, hiçbir harfin kendisine bitişmemesidir. Bu yüzden elif lam'dan sonra ortaya çıkmıştır. Konuşmada lam ona bitişmiştir. Geride ha, beraberinde hiçbir şey olmadan kalmıştır, tabi varlık onu zikretmediği sürece, sakindir. Ama bu hayat sükunetidir, ölüm sükuneti değil. Varlık onu dile getirse ve zikretse, zikredenin daha önce söylediğimiz gibi olması kaçınılmazdır. Yine söylediğimiz gibi ondan sonraki harfler zuhur etmeye başlarlar.

Fasıl:

Sonra bu anlattıklarımız "Huve Kitabında" hu, ha ve hi olarak gerçekleştirmiştir. Varlıkların meydana gelişinde hüviyetlerin kaynaşması meselesini kast ediyoruz. Billahi, vellahe ve Vellahu dediğin zaman, zamme halinde huve, fetha halinde ha ve kesre halinde hiye ile karşılaşırsın. Söylediğimiz gibi de bu bab kapsamında sükun için baki kalır. İşte

sübut dediğimiz de budur.

Fasıl:

O, sair isimler üzerinde egemen olduğu için, zahir olduğu zaman isimler O'na sirayet ederler, isimler zahir olduklarında da O onların içine sirayet eder. Suyun suya sirayet etmesi gibi. Bu isimlerden birinde taayyün etmesi ve bu isimlerin Onda taayyün etmeleri hüküm, sonuç ve yönelinen hususla ilgili olur. Şu halde anlatım isimleri ortaya çıkarır. Ulûhi-yet de bilgi ve isimlerdedir. Sonra ulûhiyet anlatımı icat eder. Bir devri daim varmış gibi.

Fasıl:

Kendine has alemde bu ismin hükmü, toplayıcılık ve egemenlik makamı bağlamında üzerine zaittir. Bu, bilinmek ve gözlemlenmek istendiği zaman herşeye sirayet eden hayrettir. Onun huzuru fiildir ve bu kendisinden başka kimsenin göremediği sahnedir. Kim bu konuda konuşursa konuştuğu şeyi bilemez. Doğru söylediğini sansa da hata etmiştir. İşte bu varoluşsal sahne ve bu fiili huzur ile ilâhlık sahih olur, başka bir şeyle değil. Hatta akıl erbabı ve bizim arkadaşlardan kıyasla iştigal eden Ebu Hamid (Gazali) gibiler, büyüklere göre O'nu bilmenin bizi bilmekten önce geldiğini sanmışlardır. Oysa bu bir hatadır. Evet, büyükler, akli taksim açısından O'nu bilirler. Yani varlık ikiye ayrılır: öncesi olan ve öncesi olmayan... Bunların tümü doğrudur. Ancak Onun kendilerinin O'nu bilmelerinden önce de ilâh olmasıyla, ilâh olmasının dışında bilinen, sahih bir zat olması- birbirinden ayırmazlar. Bizim açıklamalarımızı ulûhiyetle ilgilidir, yok olması imkansız, kadim bir zat oluşuyla ilgili değildir. Bunu söyleyenler için, O'nu ulûhiyetle tanıdıkları söylenemez. On'un Allah ismini belirginleştirmeleri ancak O'nu tanımalarından sonradır. Bu yüzden şeriat sarih bir şekilde ru-bûbiyet üzerinde durmuş ve "Kendini bilen Rabbini bilir" demiştir. "Rabbini bilen kendini bilir" dememiştir. Çünkü bu sahih değildir. Şayet bize en yakın kapı olan rubûbiyeti bilmemiz ancak bizim kendimizi bilmemizle mümkün olabiliyorsa, sen var bir de ulû-hiyeti düşün! Bu ilâhî makamda şeriat, Onun huzurunun hayret olduğunu kinayeli olarak ifade etmiştir. Nitekim Efendimiz (s.a.v.) "Rabbimiz gökleri ve yeri yaratmadan önce neredeydi?" diye sorulduğunda "Fî ama/Bulut içindeydi"-Bu kelimenin orijinalinin son harfi kısa ve uzun okunabilir- (Üstünde ve altında hava yoktu) demiştir. Buradaki kısa telaffuz hayret ifade eder ve bu da Allah ismine özgü bir durumdur. Bu yüzden basiretler ve akıllar hangi açıdan O'nu idrak etmek isterlerse istesinler hayrete düşerler. Çünkü O "nerede" ile sınırlandırılamaz. Uzun okuma ise bulut ifade eder. Bulut hayat demek olan suyu taşır. Her şey ondan canlı kılınmıştır. O da kendi zatı içinde "nerede" sorusuna konu edilemez. Gök ile yer arasındaki ara boşlukta (berzah) yer alan bir varlıkla ona delalet edilir. Berzahlarda hayretler yaşanır. Ya hayret edenler ne yapsın! Gölge ile güneş arasındaki çizgi gibi, iki nokta arasında vehmedilen doğru, iki çizgi ve iki satıh ve de iki her şey arasında hayretler içinde yüzenler! Böylece berzah sözü bizzat hayretin kendisi oldu. Ortada hayretten başka bir şey yoktur. Ondan da herkes ancak kendisinde olanı elde eder. Yabancı bir şey elde etmemiştir, etmemesi gerekir. Eğer O, Odur, desen O Odur, Eğer O O değildir, desen, O, O değildir. Hayret bile hayret ediyor.

Yüce Allah, mahlukatm bazısını uzak bir babdan hayrete düşürmeyi dileyince, sonradan olma (hadis) kadirde, sonradan olma (hadis) kudreti yarattı. Etkinlik verdi ve sonradan olma kadirde fiile yönelme yeteneğini halk etti. İşte buna kesb denir. Böylece daha önce olmayan zuhur etti. Sonradan olma kadir "bu benim fiilimdir, kesbim değildir" dedi. Kadim kadir ise "benim fiilimdir" dedi ve gerçeği söyledi. Akl-i selime sahip bir kimseye göre bir şeyin iki kadirin güç yetirileni (madru) olması imkansız değildir. İmkansız olan bir eserin iki müessire ait olmasıdır. Bu faslı anla, inşallah doğru yolu bulursun. Allah

bilmez, bilinmez, cahil olmaz, cahil olunmaz, görülmez, keşfedilmez, ihata yoluyla görülmez, akledilmez, idrak edilmez. Bu idraklerin tümü sadece ulûhiyet isimlerine ve Hak ettiği isimlere taalluk eder: Rab, Malik, Mümin gibi. Bu yüzdendir ki Kitap ve sünnet, ahirette ve bu dünyada rubûbiyetin görülebileceğini vurgulamıştır. Musa dedi ki: "Rabbi erini enzur iley-ke I Rabbim! Bana kendini göster; seni göreyim!" (A'raf, 143) "Felemma tecella rabbu.hu. lil cebel / Rabbi o dağa tecellî edince..." (A'raf, 143) Buraya ulûhi-yeti hiçbir şekilde karıştırmadığını görüyoruz. Bilakis ulûhiyetin görülmesi kesin bir ifadeyle olumsuz-lanmıştır: "La tudrikuhu'l ebsaru ve huve yudriku'l ebsare / Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür." (En.am, 103) Bu ayette huve (O) zamiri kullanılmış ve görülemeyeceği vurgulanmıştır ve sahih olanı budur. Bir ayette şöyle buyuruyor: "Vucuhun yevmeizin nadiretun ila rabbiha naziretun / Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır." (Kıyamet, 22-23) Hicap da rubûbi-yetle irtibatlandırılmıştır. Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor: "Kella innehum an rabbihim yevmeizin le mahcubun / Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rab-lerinden mahcub kalmışlardır." (Mutaffifin, 15) Hz. Rasulullah (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: "Ay'ı gördüğünüz gibi Rabbinizi görürsünüz." Bir başka rivayette "güneşi gördüğünüz gibi" deniliyor. Bu hadisi Müslim sahihinde rivayet etmiştir. Müslim sahihinde yer alan bir diğer hadiste de şöyle deniyor: "Rab haşirde bir gruba tecellî eder ve: "Ben sizin Rabbini-zim", der. Onlar: Senden Allah'a sığınırız. Rabbimiz gelmeden buradan ayrılmayız, Rabbimiz geldiğinde O'nu tanırız, derler. Derken yüce Allah onlara bildikleri suretiyle gelir ve "Ene Rabbukum / Ben sizin Rabbinizim" (Nâziât, 24) der. Onlar da, "evet, sen bizim Rabbimizsin", derler. Onlara zuhur eden Rabden başkası değildir, tanıdıkları Rabden başkası değildir ve rabden başkası onlara hitap etmemiştir. Bir ayette şöyle buyuruluyor: "Ve cae rabbuke ve'l meleku/Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman." (Fecr, 22) Allah'ın gelmesinden söz ediliyorsa, bunun anlamı daha önce de söylediğimiz gibi rabdir. Çünkü durumlar ve karineler hakikatleri itibariyle yüce Allah'tan kendilerine özgü isimler talep ederler. Vallahu huve'l camiu'l muhitu/ Cem eden ve kuşatan Allah'tır.

Fasıl:

Yüce Allah, Nebîsi(s.a.v.)e, dolayısıyla bize "Fe'lem ennehû lâ ilahe illâllahû / Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur, ancak "O" vardır." diye emrederken ne güzel söylemiş ve dikkatlerimizi bu gerçeğe ne güzel çekmiştir! Bu cümle, nefyin ispatın aynısı, ispatın nefyedenin aynısı, nefyedenin ispat edenin aynısı, ispat edenin ispat edilenin aynısı, ispat edilenin de nefyedilenin aynısı olduğuna delalet etmektedir. Çünkü nefyedilen yalnızca ulûhiyettir, ispat edilen de yalnızca ulûhiyettir. Sabit olan, ispat eden ve ispat edilen de yalnızca ulûhiyettir. Çünkü ulûhiyet kendinde ispat edilmezse, başkasının onu ispat etmesi sahih olmaz. Eğer sabit olmayan bir ispat eden, onu ispat ederse, bu sefer yalan olur. Dolayısıyla gerçekte kendisini ispat eden ulûhiyetin kendisidir. Hakikatler makamından hakikatler makamına dair sözlerimiz altı hükümden ibarettir. Aslında bunlar Tek, Bir hakikattir. Varlığın tümü de böyledir, yani gerçekte birdir ve beraberinde bir şey yoktur. Bu yüzden şeriatın şu işareti ne kadar da latiftir: "Li men kane lehu kalbun ev elkassem'a ve huve şehid / Bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (Kaf, 37) Hazır bulunan yani şahîd O'dur, kalb ve işitme de. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ""O" vardı ve beraberinde bir şey yoktu" buyurmuştur. Alimler bu sözü "Allah ile" tamamlamış ve şöyle demişlerdir: O, şu anda olduğu gibidir. Dolayısıyla şu anda O, Odur. Önce de O, Oydu. O'ndan başka bir şey yoktur. Biz de mevcuduz. Öte yandan halin aynı hal ve aynin aynı ayn olduğu da ispatlanmıştır. Şu halde ortada zuhur eden bir gayb-tan, gayb olan bir zuhurdan başka bir şey yoktur. Sonra gayb olmuş, sonra zuhur etmiş, sonra gayb olmuş... Eğer kitab ve sünneti incelersen, ebedi bir birden başka bir şey bulamazsın. O, O'dur, her zaman ve ebediyen gaibdir.

Muhakkikler, yüce Allah'ın bir şahsa tek bir surette iki kere tecellî etmediği ve tek bir

surette iki kişiye tecellî etmediği hususunda görüş birliği içindedirler. İşte bu "O"nun genişlemesidir. Ebû Talib şöyle der: "Benzeri gibisi olmayanı, ancak benzeri gibisi olmayan görebilir. Dolayısıyla gören görülenin aynısıdır." Bir yerde de şöyle demiştir: Onun benzeri gibisi yoktur. Bu ifadenin anlamı eğer bazılarının iddia ettiği gibi "Onun gibi bir şey yoktur" şeklinde olsa, şey de O olur. Şayet ifadenin orijinalinde geçen "kaf" edatı sıfat veya bir şekilde zait olsa, buna itibar edilmez. Eğer sıfat ise bu takdirde nadir bir şey olur. Ebû Talib şöyle der: "Eğer sıfat değilse, O, O olmaz ve şey O olur, O da O olur. Dolayısıyla O'ndan başka O yoktur."

Yüce Allah ile ilgili olarak söylediklerimizi Hz. Rasulullah (s.a.v.)m şu sözü de desteklemektedir: "Allah'ın nurdan ve karanlıktan yetmiş bin perdesi vardır. Eğer bu perdeleri açarsa, mahlukattan gözleriyle O'nu idrak edenlerin yüzlerinin derisini yakar."" İşte bu Allah'tır ve O, söylediğimiz gibi O'dur. Allah Rasulu (s.a.v.) makamları ne güzel biliyor ve eşyayı ne güzel keşfediyor. Bu açıklamayı yaparken maksadi perdelerin sayısını vermek değildir, bilakis, maksadı yüce Allah'ın zuhur etmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktır. Ayrıca Hz. Rasulullah (s.a.v.) ifadeyi gözlerle de teyit ediyor. Bu, Allah'ın vasfı olduğuna dair en şerefli basirettir. Ama akıl böyle değildir. Çünkü akıl gayb ile ilintilidir. Allah açısından ise gayb diye bir şey yoktur. Her şey Onun için görünendir. Bu yüzden akıl değil gözden, basardan söz edilmiştir.

Yukarıda yaptığımız açıklamalar ışığında bakacak olursak, şu husus da bu kapsama girer: Hayret huzuru, sıfatları gözleyenlerin, fikir erbabının ve basiret sahiplerinin içine giren hayret, yani sıfatların aynlerinin ispatı veya nefyi Allah'a aittir. Hükümlerine gelince, bu hususta akıl erbabı arasında bir ihtilaf yoktur. Bu noktadaki hayretin sureti şöyledir: bu sıfatların aynlerini mevsuf zata zait olarak kabul edenler Allah'ta sayı, çokluk ve muhtaçlık ispat etmiş olurlar. Oysa Allah her açıdan birdir (bizzat müstağnidir ve bizzat kâmildir). Böyle bir şey olabilir mi? Eğer desek ki, sıfatların aynlerinin zata zait nitelikler olduğunu ispat etmekten hiçbir şekilde sayının ispatı çıkmaz. O zaman ortadaki durum, sayı ispat etmekten daha şiddetli olur. Şöyle ki: Böyle bir durumda ilâhî zat başka bir şeyle kâmil olmuş olur. Başkasıyla kamil olan bir şey de zatı itibariyle eksiktir. Sıfatların aynlerini nefyeden ve bu iki makamdan, yani hem kesretten hem de eksiklikten kaçan kimse de başka bir durumla karşı karşıya gelir. Şöyle ki: marifetullah ile ilgili olarak ortaya koyduğunuz delil açısından hüküm, Onun güç yetiremediği şeklinde belirginleşir. Eğer bu hükümler sırf zat için ispatlanırsa, bu takdirde Onun kendisi için kadir olduğu ispatlanır ve fiil de ezelîlik niteliğini kazanır ki bu imkansızdır. Dolayısıyla bu bakımdan Allah'ın kendisi için kadir olduğunu ispat etmek de imkansız olur.

Sonra kalb, görüneni görünmeyene mukayese etmek yoluyla bu açıklığı ve belirginliği bulamaz. Özellikle akim kaynağının ne olduğu, burhanlarını ve delillerini nereden terkip ettiği bilindikten sonra. O halde kusur bu çerçeveyle ilgilidir ve bu gibi işlere dalmak güzel bir davranış değildir. Bir şey ancak gözlem, görme veya tarif ile elde edilebiliyorsa, onu bu yolların dışında elde etmek makama karşı küstahlık ve cüret sayılır.

O halde akıl erbabı için en uygun olanı varlık üzerinde durup ikrar etmek, ötesine geçmemek ve sıfatları sağlamlaştırmaktır. Çünkü bunları nefyetmenin de ispatlamanın da imkanı yoktur. Akıl böyle bir konuya vakıf olmaktan acizdir. Daha doğrusu bu konuyla ilgili olarak dayandığı bilgiler çok azdır. Şu acayip isme ve kelimeye bakın; nasıl da hayretle bütün alemlere hakimdir! Nasıl bir akıl almaz belirsizliğe bürünmüştür! Bak; akıl sahiplerinin hayreti ne çetindir! Hiçbir noktada birleşememişlerdir; ne ispat edenler ne de nefyeden diğerleri! Müşahede erbabına gelince, onlara zahir olmuştur. Ama O'na dair marifetlerinin suretiyle örtüşmediği için bu zuhuru inkar etmişlerdir. Bundan Allah'a sığınırız. O'na dair mari-fetleriyle görmüşlerdir. Oysa O her zaman zahirdir. Ancak aynaya baktığın zaman maksadın kendi yüzünü görmekse, ve aynayı tam karşında tutmazsan, aksine yan tutarsan, orada senden başka bir suret görürsün, böylece tanımadığın için de, benim istediğim bu değildi, dersin. Sonra aynayı tam karşına alıp suretini gördüğünde, bu

doğrudur, dersin. Burada kusur aynanın değil senindir.

İsteği aklındaki suretle sınırlandırdığın zaman çok hayrı yitirirsin. Hiç kuşkusuz, müşahede ehlinin hayreti, müşahede ile birlikte akıl erbabının hayretinden çok daha çetindir. Görme erbabı da ilk görüşte böyle bir durum yaşarlar. Çünkü görme müşahededen ayrı bir şeydir. Bu yüzden rivayetlerde yarın (kıyamet günü) O'nu göreceğimiz haber veriliyor, O'nu müşahede edeceğimiz değil. Biz bu bölümü "Ayn Kitabı"nda açıkladık, oraya bakılabilir. Görme erbabı, kendilerinde meydana gelen duruma sarılmışlardır. Ama başka bir sefer daha gördüklerinde bundan farklı bir durum yaşarlar. Bu farklılık her görüşte gerçekleşir. Burada müşahede ehlinin hayrete düştüğü gibi hayrete düşerler. Aslında hayret içinde hayretten başka bir şey yoktur. Eğer o zahir olsaydı, ihtilaf sahih olmazdı. Eğer O zahir olsaydı, O olmazdı. Ben olurdu. Ama Onun olması kaçınılmazdır, bu yüzden ihtilafın olması da kaçınılmazdır. Bu hususu bir kasidede şöyle dile getirmiştik:

Onun varlığından yararlanmak istediğimde Sahip olduğum her şeyi borçlular arasında paylaştırdım

Gözümde Onun varlığının yerini yok ettimde Onun zuhuru, gizlenmek üzere devam etmektir.

Ben olmadığım zaman O olarak Onun zuhuru Allah'tır, ta ki O olarak O, O olmasın. Aksi takdirde Onun zuhuru esnasında ben kalırsam Sen olur. O halde Onun varlığı kaçınılmazdır. Baki olması zorunludur. Benim baki olmam ise söz konusu değildir. O, ancak O'da yok olur. Çünkü O, "^kendinden Onun içinde olmadığı gibi başkasında da değildir. İlâhî hayret babı da bu konunun kapsamına girer: "Ve marameyte iz rameyte ve lakinnellahe rama / Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." (Enfâl, 17) Yap, ey kulum! Ama sen yapan değilsin, Benim yapan. Ben de ancak seninle yaparım. Çünkü kendimle yapmam mümkün değildir. Senin olman kaçınılmazdır, senin için de ben lazımım, benim olmam da kaçınılmazdır. Böylece bütün işler bana ve O'na bağlıdır. Hayret ettim, hayret de hayret etti ve her şey hayret etti. Ortada hayret içinde hayretten başka bir şey yoktur. Kaç kere şöyle demiştim:

Rab haktır, kul haktır

Keşke bilseydim, mükellef kim?

Eğer kuldur, desem, bu nefiydir

Rabdir desem, o zaman kim teklif eder?

Kaç kere şöyle demiştim:

Bir hayret bir hayretten sadır oldu

Keşke bilseydim, orada kim hayret etmez?

Ben mecburum; bana ait bir fiil yoktur

O halde ne yapıyorsam, zorla yapıyorum

Fiilimi O'na isnat eden

Fiillerinde muhtar değildir

Ben, ben desem, hayır, der

O, ben dese, yine durum değişmez

Ben ve O bir nokta üzerindeyiz

Sabittir, ama kararsız.

Birkaç kere de şöyle demiştim:

Şaşırdım; teklif etmesine yarattığı şeyi; ve ben ki, bana ait bir fiil yoktur, onu görüyorum

Ah, keşke bilseydim; kim mükellef oluyor? Ancak Allah vardır, O'ndan başkası yok ki.

Bütün bu sözlerime rağmen, bana: Yap! denilmiş. İlahi hayret kapsamına giren sözlerden biri de şudur: "Ma yubeddelu'l kavlu ledeyye / Benim huzurumda söz değiştirilemez." (Kaf, 29) Akla göre hareket eden, hükmü, uygulamayı, geçerli kılmayı esas alır; çünkü bu hükmü kendi gücüyle geri çevirmesine imkan yoktur . Muhakkik hayret açısından olaya bakar. Çünkü bundan başkasına imkanı yoktur. Yoksa elli beşe vasıl olduğu ve ondan aşağıya doğru eksilmesi mümkün olmadığı gibi ellinin asıl olarak kalması da mümkün değildir. Çünkü ondan önce söz varit olmuştur. Bu, celâletin içindeki celâletten bazı hususlardı. Vaktin elverdiği ölçüde amacımızı gerçekleştirdik. Allah'a hamdolsun.

Allah'ın hamdı, minneti ve yardımıyla Celâlet Kitabı tamamlandı.

Allah'a hamd olsun,

Salât ve selam efendimiz Muhammed'in, ehlibeytinin ve ashabının üzerine olsun. Amin!.

Efendim Ebu Bekir ez-Zahidi'nin el yazısından bu şekilde istinsah edildi. O da musannifin el yazısından nakletmiştir. Allah kitabın musannif efendim Şeyh imam muhakkik varis Muhyiddin b. Arabi'ye rahmet etsin, bu kitapla onu yararlandırsın. Kitabın tamamlanması fakr Ebubekir b. Abdunnebi ed-Dehnan'm eliyle gerçekleşti. Allah ona muhabbetinin kesesinden içirsin, marifeti önündeki cehalet perdelerini kalbinin üzerinden kaldırsın, onu şevk kanatlarıyla kendine yükseltsin, irfan bahçeleri arasında Hakkın rükünleri içinde onu kurtarsın. Amin!. Allah'ım! Amin! Ey alemlerin Rabbü.

BEŞİNCİ KİTAB

KİTABU EYYAMİ'ŞE'N

İŞ, DURUM GÜNLERİ KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABİ K.S.

KİTABU EYYAMİ'Ş-ŞE'N
(İŞ,DURUM GÜNLERİ KİTABI)

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet O'ndandır.

Şanı yüce ve egemenliği azametli Allah'a hamdol-sun. O, her gün yaratma (iş/şe'n) içindedir. Buna da "Senefruğu lekum eyyuhes sekalân /Ey İnsan ve Cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız." (Rahman, 31) ifadesiyle işaret edilmektedir. Günleri kuşatıcı hareketle belirlemiş, böylece günler belirginleşmişlerdir. Bu hareketin kapsamı içinde devirleri (dönüşleri) ve tabiatları tek tek var etmiştir. Böylece tabii fenomenlerin objeleri zuhur edip sabitleşmişlerdir. Dönüşün etkisiyle bu tabii fenomenlerden gece ve gündüzün varlığı ortaya çıkmış ve bunların ruhaniyetleri rükünlerde muhkemleşmiş, yerleşik hale gelmiştir. Bu rükünler ifşa edilmiştir ki bu dönüşler zaman boyunca muhkemleşsin, gizlediği ve açıkladığı oluşlar bu temel üzerinde belirginleşsin. Böylece tabii oluş kapsamı içinde her varlık istidadına göre tebarüz etmiş ve oluşmuştur. İlâhî saltanat belirginleşince egemen ve gezici ruhlar şaşkına dönmüştür. Güneş onur evine indiği sırada bu ruhlar Pazar günü mutlu olarak yere inmişlerdir. Yer bu ruhlarla kaynaşmaktan ve bunları taşımaktan derin bir sarsıntı geçirmiş, gelişmiştir. Yükünü indirmekten dolayı da durumu güzelleşmiş, süslenmiştir. Günleri müsahhar kılan, hükümleri indiren Allah münezzehtir. O'ndan başka ilâh yoktur, yücedir, her şeyi bilendir. Günü bilinen, görünen, etkili olan ve sırf kendisine özgü olan, yani Cuma günü kendisine has kılman Allah Rasuluna her günün her dakikasında ve her saatin hakikatinde salât ve selam olsun. Yaratılışların en güzeline sahip olmakla bütün yaratılmışlar arasında biricik olan Hz. Muhammed'e eksiksiz salât ve selâm olsun. İmdi... Bu kitaba "Eyyamu'ş-Şe'n" adını verdim. Şe'n (iş, durum) derken, alemdeki en küçük günde meydana gelen ilâhî eserleri, etkileri, terkip, tahlil, yükselme, inme , var etme ve gözlem gibi faaliyetleri kast ediyoruz. Yüce Allah bu küçük günü, halk arasında bilinen "gün" ismiyle nitelemiştir. Böylece ibarede daha geniş bir boyut kazandırmıştır ki muhataplar anlasınlar. Yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "Yes'eluhu men fi's Semavati ve'l ardi külle yevmin huve fi şe'n / Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her an yaratma (iş, durum) halindedir." (Rahman, 29) Ardından yüce Allah şöyle buyuruyor: "Senefruğu lekum eyyuhe's Sekalan / Ey İnsan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız." (Rahman, 31) Demek ki yüce Allah, bizden bize vakit ayıracaktır, bizim durumumuzu ele alacaktır. Çünkü âlemin maksadı biziz, başkası değil. Biz, âlemin, ilâhî nef-hayla üfürülmüş ruhuyuz. Âlem, yüce Allah'ın şekil verdiği, yaratılışını güzel kıldığı, zûlmanî varoluşunu tamamladığı, sonra içine kendi ruhundan bir ruh üflediği, bitişikliğini, yekpareliğini parçaladığı, varlığını aydınlattığı, zûlmanîliğini dağıttığı bir cisimdir. Böylece âlem hamdu senalar getirmeye başlamıştır. O halde bizler halifeleriz, felekler bizim için dönmekte, ruhanîler ve melekler bizim için inmektedir ve Allah, her an bizim için bir iş, durum halindedir. O halde iş, durum (şa'n), isteyenlerin isteğidir. Çünkü hiçbir varlık yoktur ki, Allah'tan istekte bulunmasın, ama istek bakımından her birinin mertebesi farklıdır.

Yüce Allah'ın bir sebebe dayalı olarak yaratmadığı varlıklara gelince, bunlar, arada bir perde olmaksızın istekte bulunurlar. Çünkü onlar, bilgi ve gayb olarak O'ndan başkasını tanımazlar. Bir kısmını yüce Allah, öncesinde yer alan bir sebeple yaratmıştır, âlemin çoğunluğu bu türdendir. Bu gibi varlıklar Allah'tan istekte bulunma bakımından iki kısma ayrılırlar: Bir kısmı kesinlikle sebebiyle birlikte durmaz, sebebinin üzerine de yükselmez. Sebebinden hareketle onun kendisine değil, rabbine delâlet ettiğini anlar. Bu kısmın isteği,

ilk gruptaki varlıklar gibi perdesizdir. Bunların bir kısmı sebebiyle beraberdir. Bunlar da iki kısma ayrılır: Bir kısmı bu sebebi hakkın tayin ettiğini, ötesinde ve üstünde başka bir amacın bulunduğunu, Onun da müsebbib olduğunu bilir. Ama müsebbibin, sebebi var edene dair bilgi kapsamına girmesi mümkün olmamıştır. Bu yüzden O'ndan ancak sebeple ister. Çünkü böyle bir istek nefis için daha güçlüdür. Bir kısmı, sebebin arkasında başka bir maksadın, ortada başka bir sebebin olduğunu bilmez. Bunlara göre sebep, müsebbibin kendisidir. Bu kimse cahildir. Böyle durumlarda muhtaç olunan şeyler bağlamında sebepten istekte bulunulur. Çünkü onun nazarında o kendisinin rab-bidir. Aslında Allah'tan başkasında istekte bulunmamıştır. Çünkü onda istediği şeyi yerine getirme gücü olduğuna inanmasaydı, ona kulluk etmezdi. Bu güce de ancak Allah sahib olur. Dolayısıyla Allah'tan başkasından istekte bulunmamıştır.

Bu noktada Hak isteğine cevap verir, çünkü istekte bulunulan kendisidir. Fakat bu makamla sınırlı bir istektir. Buna-göre, her açıdan, her dilden istekte bulunulan O'dur. Her durumda, Onun mutlak, her şeyde geçerli kudretine tanıklık edilmektedir. Âlemde hiçbir tek cevher yoktur ki, her an ve hatta andan da daha küçük her zaman diliminde Allah'tan istekte bulunmasın. Çünkü âlem, en incesinden, en küçüğüne kadar O'na muhtaçtır, O'na gereksinim duymaktadır. Varlığını korumak ve devam ettirmek için O'na ihtiyacı vardır. Allah her varlığa, varlığını kalıcı kılacak özellikler, donanımlar bahsetmiştir. İstekte bulunmak için bu noktada yalnızca sesli tela-füz şart değildir. Âlemde her şey, ufkuna, feleğinin hareketine ve mertebesine uygun şekilde istekte bulunur. Yüce Allah, Hz. Süleyman'a (a.s) yönelik onurlandırmaları kapsamında o'na kuş dilini, onlarla konuşmayı öğrettiğinden, Hz. Süleyman'ın (a.s), karıncanın: "Udhulu menasikekum / yuvalarınıza girin." (Nemi, 18) sözünü duyduğunda gülümsediğinden söz etmektedir . Hüdhüd şöyle demiştir: "Ehattu bi ma lem tuhit bihi / Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim." (Nemi, 22) Gökler ve yer şöyle demişlerdir: "Eteyna tai'in / İsteyerek geldik." (Fussilet, 11) Ayrıca gökler, yer ve dağlar emaneti yüklenmekten kaçınmış, ondan ürkmüşlerdir.

Sahih rivayetlerde şu tür ifadelere rastlıyoruz: " Bütün canlılar, Cuma günü, kıyametten korktukları için çığlık atarlar." Bir gün Resûlullah (s.a.v.) bir katıra binmiş bir yere gidiyordu. Bir kabrin yanından geçerken, katır kabrin içindeki kişinin azabını işitti, kendisine ilişecek gibi olan bu azaptan ürküp koşmaya başladı." Hz. Resûlullah (s.a.v.) Uhud dağı ile ilgili olarak: "Şu dağ bizi seviyor, biz de onu seviyoruz." demiştir. Resulullah'ın (s.a.v.) avucundaki çakıl taşları Allah'ı tenzih etmişlerdir. "Bu taş bana selam veriyor." "Ayak, sahibinin işlediklerini uyluğuna anlatmadıkça kıyamet kopmaz." "Deriler: her şeyi konuşturan bizi konuşturdu" dediler" Ayrıca yüce Allah, gölgelerin, göklerde ve yerde olan her şeyin, güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, hayvanların ve insanlardan bir çoğunun, âlemde insana gelinceye kadar hiçbir şey bırakmayacak şekilde, onların tümünün Allah'a secde ettiklerini haber vermiştir. Bir ayette şöyle buyuruyor: "Ve in min şey'in illa yusebbihu bi hamdihi ve lakin la tefkahune tesbiha-hum I O'nu övgü ile teşbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların teşbihini anlamazsınız." (İsrâ, 44) Bilindiği gibi, bu noktada bildiğimiz türden bir ses, bilinen herhangi bir harf söz konusu değildir. Ama her varlık türünün konuşması, yaratılışına uygun ve durumuyla uyumludur. Yüce Allah her varlığa, bütün mevcudata sirayet eden ilâhî ruhaniyeti alacak bir kapasite bahsetmiştir. "Her şey yaratılışına göre hareket eder." Bundan sonradır ki Allah'a istekte bulunmayan hiçbir varlık yoktur. O halde Allah'ın işi, her an, her istekte bulunanda istek ve ihtiyaçları gidermek suretiyle icabet yaratmaktır. Bu icabetler istek sahiplerine, icabetlerin yaratıldığı feleklerin dönüşüne göre indirilir. Eğer felek uzak ise, bunu derken takdirin hareketini kast ediyorum ve takdir de icabetin şu şu hareketten sonra inmesini öngörmüşse, icabet gecikir. Hatta feleğin hareketi uyarınca bazen icabet, ahiret yurduna da ertelenir. Eğer felek yakın ise, yani icabetin yaratıldığı takdir hareketi yakın ise "şey" vaktinde zuhur eder veya icabet yakın olur. Bu yüzden Hz. Resulullah (s.a.v.) her duanın mutlaka kabul edildiğini söylemiştir.

Ama duanın kabulünün şartlarından biri, dua vaktinde alelacele kabul edilmek değildir. Takdir hareketine göre bazı dualaların kabulü geç, bazısının ki ise erken olur.

Bir Hakikat:

Bil ki, günler çok olsa bile, şa'n (iş, durumjdedi-ğimiz fiili hükümler onları azaltır. Ve hafta ile sınırlandırır, başka değil. Bu günler aylarda tekrarlanır; gece ve gündüzün günlerde, saatlerin gece ve gündüzde tekrarlanması gibi. Aynı şekilde aylar senelerde, seneler çağlarda, asırlarda tekrarlanır. Dolayısıyla yüce Allah, eşya üzerinde, onlara bahşettiği hakikatler bağlamında icra halindedir. Eğer akıl bunun aksini ileri sürüyorsa, bu, onun yetersizliğinden kaynaklanır. Çükü hakikatler ancak rabbani keşifle belirginleşirler. Kelâm tartışmacılarının elindeki delillerle ancak birkaç kırıntı elde edilebilir. Çoğu zaman da bunlara güven de olmaz. Çünkü akılların, ötesine geçemedikleri bir sınırları vardır. Bu olgular ise aklın faaliyet alanının ötesindedirler. Bu bağlamda akıl için teslim olmaktan ve Allah'a sığınmaktan başka seçenek yoktur. Tâ ki Allah önüne bir zaruret açmcaya veya bir göz ortaya çıkarıncaya kadar. Şu halde Hak teala daima göğüslere mucizelerle yönelir. Dolayısıyla işler bir devr-i daim şeklinde gelişir. Bu devr-i daim ruhanî varlıklarda ve cismanî varlıklarda mevcuttur. Bu ikisi arasında akıl almaz olağanüstü şekiller meydana gelir. "Ve'l Kamere kaddernahu menazile hatta ade ke'l urcuni'l kadim / Ay için de bir takım menziller tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi olur da geri döner." (Yasin, 39) Buna göre gündüz bir kez daha bir gecenin üzerine döner, gece bir gündüze tekrar dönüp gelir. Felek dönmekte, yaratılış dönmekte, kelâm dönmekte, isimler dönmekte, nimetler dönmekte, yaz dönmekte, kış dönmekte, güz dönmekte, bahar dönmekte, gezegen dönmekte.... Sizi ilk kez yarattığı gibi döndürecektir. "Ve le-kad alimtumu'n Neş'ete'l L/la=Andolsun, ilk yaratılışı bildiniz." (Vakıa, 62)

Arş'a bak; suyunun üstünde
Bir gemi. Onun esmâlarıyla yüzmekte
Hayret! Ne dönüp duran bir binektir bu!
Bütün mahlukat içine doldurulmuş!
Sahilsiz bir denizde yüzüyor
Gaybin karanlıklarında, zulmetlerinde
Dalgaları, aşıklarının halleridir
Rüzgarı, haberlerinin nefesidir
Eğer ötelerde yürürken görseydin onu
Yazının elifinden ya'sına kadar
Ki tekrar başladığı yere dönmektedir.
Zaten başlangıçlarının da sonu yoktur
Sabah gecesine dönmekte
Sabahı akşamıyla yok olmakta

Kısacası sayılar tekrarlanıyor, hareketler tekrarlanıyor... Bunları planlayan ve idare edip döndüren ulu Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O azizdir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Beyan / Açıklama:

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve le-kad halekne's Semavati ve'al Arda ve ma beynehuma fi sittetieyyamin ve ma messena min luğub / Andol-sun biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk çökmedi." (Kaf, 38) Kuşkusuz yüce Allah, bunların tümünü, tedrici bir şekilde değil de, bir kerede ve defaten yaratma gücüne sahiptir. Fakat kudretin, kader/takdir üzerinde bir etkisi yoktur. Kudret, makdur/güç yeti-rilen üzerinde etkilidir. Kudret kaderi müşahede eder. Şayet kader, tesir şeklinde ona tanıklık ederse, etkisini gösterir, aksi takdirde etkinlik göstermez; ama kendiliğinden değil, kaderin iznine bağlı olarak. Şu halde evrenin yaratılışının altı günde gerçekleşmesi kaderin hükmüdür, kudretin, kaderin hükmünü değiştirmesine imkan yoktur. "Ma yubeddelu'l kavlu ledeyye / Benim huzurumda söz değiştirilemez." (Kaf, 29) Gün, bizim açımızdan sabit gezegenler feleğinin dönüşlerinden birinden ibarettir. Ki gökler ve yer bunun boşluğunda ve kuşatması altında yer alırlar. Bu da boynuzdan boynuza karıncıktan karıncığa, süreyyadan süreyyaya... menzillerin sonuncusuna kadar devam ederek gerçekleşir. Menzilin derecesi ve dakikasından derecesine ve dakikasına ve bundan daha gizli olan noktaya, derken yanında durulacak en üst noktaya kadar bu dönüş, tekrarla-nış sürer. Ancak bu inceliğin içinde yer aldığı en açık yer derecelerdir. Bu yüzden diyoruz ki: insanlar arasında bilinen hiçbir gün- ki güneşin doğuşundan doğuşuna veya batışından batışına yahut zeval vaktinden zeval vaktine, ya da kişiye göre bunların arasın-daki bir zaman diliminden bir zaman dilimine kadar süren vakte diyoruz-yoktur ki, bu gün üç yüz altmış günün sonu olmasın. Bu sonlukta hergün mevcuttur. Bu yüzden hergünde, senenin başından sonuna ka-darki bütün günlerinde olan şeylerin olması mümkündür. Çünkü bu günde senenin bütün günlerinin sonu vardır. Dolayısıyla o günlerin hükmü de zorunlu olarak onda mevcuttur. Ama gizlidir. Çünkü bu günde olan ancak onlara özel bir sondur. O halde günün uzunluğu üç yüz altmış derecedir. Çünkü günde bütün felekler zuhur eder, bütün hareket günü kaplar. İşte cismanî gün budur. İçinde bir de ruhanî gün vardır. Akıllar bu ruhanî günün bilgilerini, gözler sahnelerini, ruhlar sırlarını algılar. Tıpkı cisimler, bu cismanî günden gıdalarını, artışlarını, gelişmelerini, sağlıklarını, hastalıklarını ve ölümlerini aldıkları gibi. O halde küllî nefsin faal gücünden doğan evrende zuhur eden hükümleri açısından günler yedi tanedir: Pazar, pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma ve Cumartesi. Bu yedi günün içinde de ruhanî günler vardır; arifler onları bilirler. Bunların, akıllar ve ruhlarla ilgili hükümleri vardır; Hakkın her şeyi bilen kuvvetinden doğmuşlardır. Ki gökler ve yer bununla kaimdir. Biz buna ilâhî kelime diyoruz. Bu kitapta biz bu yedi günden söz edeceğiz. Çünkü dönen ve dönüşüne bağlı olarak da hükümleri döndüren bunlardır. Bu günler, içerdikleri zahiri hükümler itibariyle, bizim açımızdan nasıl olduklarını, ne olduklarını ve ne üzerinde göründüklerini tespit etmemizle ancak sabit olabilirler. Çünkü görünen, gecesi ve gündüzüyle sadece bir gündür. Bu günün dönen yedi gün olması ise gözlemlenmez. Bu yüzden biz onu hüküm tertibi olarak algılamışız ve ilim kapsamında ispat etmişiz.

Biz diyoruz ki: yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yukevviru'l Leyle ale'n Nehari ve yukevviru'n Nehare ale'l Leyli / Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor." (Zümer, 5) Maddi günlerden gözlemlenen budur. Bunun ardından Hak teala hüküm yoluyla iki hakikati açıklamıştır: "Ve ayetun lehumu'l Leylu neslehu minhu'n Nehare / Gece de onlar için bir ibret alametidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz." (Yasin, 37) Bu ayette, gecenin asıl olduğu, gündüzün onun içinde bir gayb olduğu, sonra ondan sıyrılıp çıkarıldığı açıklanıyor, tıpkı ışığın karanlığın içine yerleştirilmiş olması gibi. Sıyırıp çıkarmak, üzerini örtmek anlamında değildir. Bu ayette, insanların gözlemlediği günden sarfı nazar edilmiştir. Böylece bizim açımızdan bir husus belirginleşiyor. O da "her kesin giysisini giydiği sırada" (her şeyin ait olduğu yere konulduğu sırada) her gündüzün (cismanî veya ruhanî) gecesini belirlemek durumunda olmamızdır. Çünkü kendisini babasından başkasına nisbet eden kimse melundur.

Yüce Allah başka bir hakikati açıklarken hüküm olarak daha güçlü olmak üzere şöyle buyuruyor: "Yu-licu'l Leyle fi'n Nehari ve yulicu'n Nehare fi'l Leyli / Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın." (Al-i İmran, 27) Böylece yüce Allah bunu bir tür manevi cinsel birleşme olarak nitelendiriyor, çünkü eşya bu ikisinin arasından, onların ilişkilerinden türer. Bu anlamı şu sözleriyle de pekiştirir: "Yuğşi'l Leyle'n Nehare / Geceyi, gündüze bürüyüp örten." (A'raf, 54) Bu cümle, şu ayetteki anlamı çağrıştırıyor: "Felemma teğeşşaha hamelet hamlen hafifa / Eşi ile birleşince (eşini bürüyünce) eşi hafif bir yük yüklendi." (A'raf, 189) Burada yüce Allah kinayeli olarak cinsel ilişkiyi kast etmektedir. Dolayısıyla gece ve gündüzün her biri diğeri için bürüyen, aynı zaman da bürünen konumundadır. Yani her biri diğeri için eş ve koca mahiyetindedir. Buna göre gündüz vakti türeyen her şeyin annesi gündüz, babası da gecedir. Türeyen her şeyin annesi gece, babası da gündüzdür. Şu halde bürüme, çekip çıkarmadan farklı bir' hükme tabidir. Çünkü çekip çıkarma, gündüzün bürüyen ve bürünen olmaktan dönmesi vaktidir, gece de öyle. Ne var ki, sadece bir çekip çıkarmadan söz ediliyor, diğerinden değil. Bunun nedeni de zahir-batın, gayb- görünen âlem, ruh- cisim, harf- anlam ve benzeri durumların varlığıdır. Çünkü bürüme bütünüyle ruhtur, döndürme ise bu bürüme ruhunun cismi konumundadır. Bu yüzden gece ve gündüz bürüme içinde döndürülüp dururlar, döndürülme içinde döndürülmele-ri gibi. Biri cisim âleminde öbürü de ruhlar âleminde geçerlidir. O halde gündüzün döndürülmesi gecenin bürümesi için, gecenin döndürülmesi ise gündüzün bürümesi içindir. Buna karşılık çekip çıkarma bir kere zikredilmiştir, çünkü erbabına açıktır bu durum. Öbür çekip çıkarmadan söz edilmemiştir, çünkü biri bilinince diğeri de malum olur. Eğer bu döndürme olmasaydı, gözlemleyen kimse bürümenin tekrarlanmasına ihtiyaç duydukça bu durum tekrarlanmazdı. Çünkü bunlardan birinin tekrarlanması öbürün tekrarlanması için olmasaydı, o zaman varlık âleminde cisimsiz ruh veya ruhsuz cisim olacaktı. Böyle bir şey kesinlikle olamaz. Bu yüzden her ikisinin tekrarlanması kaçınılmazdır.

Açıklama:

Ben diyorum ki: Genel olarak gözlemlenen ve herkes tarafından bilinen gün ile ilgili olarak, geceyi gündüze, gündüzü de geceye döndürür, diyor. Bu bağlamda acemlerin hesabına göre gündüz geceden öncedir, bu yüzden takvimleri şemsîdir, güneş takvimidir. İsrail oğullarının mucizeleri açıktı. Onların hayatında bu yüzden olağanüstü gelişmeler görülmüştür. Nitekim yüce Allah, Belam b. Baur hakkında şöyle buyurmuştur: "Ateynahu ayatina fehseleha minha / Kendisine ayetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan." (A'raf, 175) Bu ayet gösteriyor ki, ayetler onun üzerinde bir elbise gibi zahiri olarak duruyordu. O'na harfler verilmişti ve doğrulukla değil, zahiri özellikle amel ediyordu. Nitekim İsrail oğullarına göre Cumartesi gecesi, sabahı Pazar olan geceydi. Aynı durum haftanın diğer günleri için de geçerliydi.- Arapların genel olarak hesabı geceyi gündüzden önce saymak esasına dayanırdı. Bu yüzden takvimleri kameridir. Nitekim Arapların ayetleri, alametleri, mucizeleri zahirlerinin silinip batınlarına yöneltilen cinstendir. Dolayısıyla bütün milletler içinde onlar tecellîlerle ayrıcalıklı kılınmışlardır. Nitekim İsrail oğullarına ilişkin "fenseleha minha / ondan sıyrılıp çıkan..." ifadesine karşılık Araplar hakkında "kalplerine yazıldı." denilmiştir. Dolayısıyla biz sahip olduğumuz ayetle ortadayız ve doğruluk bizimledir- Öte yandan Hızır'ın bize katılma yönünde akıl almaz bir gücü olduğu (en çok bize yakın olduğu) için, arkadaşı (Musa), onun verdiği hükmün gerisindeki sırrı kavrayamamıştı. Dolayısıyla bize göre Cumartesi gecesi, sabahı Cumartesi olan (Cumayı Cumartesiye bağlayan) gecedir. Bizim genelimiz, yani Arap âlemi/devleti, acemlere göre ilme daha yakındır. Çünkü onlar dayandıkları bu gözlemle sıyrılıp çıkma şıkkıyla desteklenmektedirler. Ne var ki hükmü bilemediler, bu yüzden geceyi gündüzünden başka bir gündüze nispet ettiler, güneş takvimini kullanan başkalarının yaptığı gibi. Çünkü sadece dönen günleri bilirler. Sıyrılış günlerini arifler bilir. Bürü-me günlerini hikmet sahibi bilginler

bilir. Onlar da Nebilerin (Allah'ın selamı üzerlerine olsun) varisleridir.

Konunun Tamamlanışı:

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve ayetun lehu-mu'l Leylu neslehu minhu'n Nehare / Gece de onlar için bir ibret alametidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz." (Yasin, 37)

Bil ki, günler "şey" oldukları için zahiri, batını, gaybı, görüneni, ruhu, mülkü, melekûtü, latifi ve yoğunu vardır. Bir günün biri zahir, biri de batın olmak üzere gündüzü ve gecesi vardır. Toplam yedi gün eder. Dolayısıyla her günün kendi cinsinden bir gündüzü bir de gecesi vardır. Gündüz bu gecenin gölge-sidir ve hükümde onun suretidir; ama bir hakikat olarak. Çünkü gün haftanın günlerine büründürül-müştür. Daha önce söylemiştik. Dolayısıyla altı gün bir güne büründürülmüştür. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yulicu'l Leyle fi'n Nehari ve yulicu'n Nehare fi'l Leyli / Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar..." Dolayısıyla bu şuna, şu da buna girer. İnşallah bu konuyu ileride açıklayacağız. Gündüz gecenin gölgesidir dedik, çünkü gece asıldır. Aynı şekilde cisim de asıldır. Çünkü şekil verilmesinden sonra, nefha ile birlikte gündüz ondan sıyrılıp çıkarılır. Gündüz örtünme maksadıyla geceye dere edilmiş halde olur. Gündüz ilâhî nefhayı hisseder hissetmez derhal ona koşar ve sıyrılıp çıkmış olarak zuhur eder. Celâlet kitabında maddi gözün aklî/manevi gözden daha üstün olduğunu belirtmiştik. Ruhun üremesinin anlamını açıklamaya kalksak bu yapraklar dar gelir. Biz "Kitabu'n-Neş'e'de açık bir şekilde ortaya koyduk ki, cismin üremesi gibi ruh da ürer. Bu bağlamda olağan üstü bir tertip sunduk. Oraya bakılabilir. Yüce Allah "Ve âyetün lehumul leylu neslehu minhun nehar / Gece de onlar için bir ibret alametidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz." (Yasin, 37) buyururken hangi gündüzün hangi geceden sıyrılıp çıkarıldığını belirtmiyor, falanca gündüzü falanca geceden sıyırıp çıkardık, demiyor. Aksine mücmel bir ifade olarak ortaya koyuyor ki, Allah'ın bu konuya ilişkin bilgiyi ilham ettiği kulları meseleyi ayrıntılı şekilde ortaya koysunlar. Kuşkusuz Allah nimet bahşedendir, kerem sahibidir. Bu, hitabın açıklığıdır. Hikmet ise açıklığın açıklığıdır. Bizim sıyırıp çıkarma ile ilgili sözlerimiz, hitabın açıklığı kapsamına girer. Ama bürüme, katma ile ilgili sözlerimiz ise hikmet kapsamına girer ve açıklığın açıklığı sayılır.

Arap dilinde takvimde gecenin gündüzden önce kabul edilmesi anlayışı üzerine diyorum ki: Yüce Allah Pazar gecesinden Çarşamba gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; Allah Pazar gecesi hangi iş ve durumda ise Çarşamba gündüzünde aynı iş ve durumda (şe'n) olur. Pazartesi gecesinden Perşembe gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; Pazartesi gecesindeki iş ve durum Perşembe gündüzünde de geçerlidir. Salı gecesinden Cuma gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; her ikisindeki iş ve durum aynıdır. Çarşamba gecesinden Cumartesi gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; ondaki iş bunda da geçerlidir. Perşembe gecesinden Pazar gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; iş aynı iştir. Cuma gecesinden Pazartesi gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; iş ve durum aynı iş ve durumdur. Cumartesi gecesinden Salı gündüzünü sıyırıp çıkarmıştır; Cumartesi gecesi bulunduğu iş ve durumu Salı gündüzünde de sürdürür. Böylece hafta tamamlandı. Buna göre yüce Allah her gece ile o geceden sıyrılıp çıkarılan gündüzü arasına üç gece ve üç gündüz koymuştur; böylece toplam altı eder. İşte bu senin gelişimin ve oluşumundur ey altı cihete sahip kardeş! Bu altıdan geceler alt, sol ve arka cihetlerini; gündüzler üst, sağ ve ön cihetlerini temsil eder. Bu yüzden insan şehvetinin gecesinden sıyrılıp çıkmadıkça gündüz, nur olamaz, güneşi parlayıp yerini aydmlatamaz. Tıpkı bir gündüzün gecesinden altı gündüz ve altı gece mesafeyle uzaklaştığı gibi iskeletinin heykelinden arınmadıkça insan, cihet kabul etmez zata yönelemez. Bunu gerçekleştirdiği zaman parlar, zuhur eder, hükmeder, müşahede eder ve müşahede edilir. Kim bu meseleyi bütün gerçekli-ğiyle yaşamak istiyorsa, yaptığımız açıklamalara baksın, dikkatleri çektiğimiz hususa insaf gözleriyle yönelsin. Sadece iş, durum (şa'n) açısından ikisinin arasındaki ortaklık gözlemlenir. Kuşkusuz yüce Allah fiili bu

şekilde birbirine bağlamıştır. Hüküm gecenin ilk saati ve gündüzün ilk saati açısından geçerlidir. Böylece gece, ilk saatinin vekiline nispet edilmiştir, ki bu vekili onun üzerine Allah tayin etmiştir. Vekil onun eşidir. Aynı durum gündüz için de geçerlidir. Bu yüzden bu şekilde nispet ettik.

Tekmile:

Sıyırıp çıkarma ayeti hakkında yeterli açıklamayı yaptığımıza göre şimdi bürüme/katma ayeti üzerinde açıklamalarda bulunalım. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Tulicu'l leyle fi'n nehari ve tulicu'n nehare fi'l leyli / Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın..." (Al-i imrân, 27) Bizim hesabımızda bir gün yirmi dört saattir. Yüce Allah "gün"de iş/durum (şa'n) halinde olduğunu söylediği, işler ve durumlar halinde olduğunu söylemediği için, günün bütün saatlerinin aynı hükme tabi, aynı bakış altında ve aynı hakimin yönetiminde olduğunu anlıyoruz. Bu hakimi Allah onun üzerine tayin etmiştir, günü onun yönetimine vermiştir. Bu hareketi ona özgü kılarak onu hareketin üzerindeki emir olarak belirlemiştir. Dolayısıyla bizim için sahih gün, bütün saatleri eşit olan gündür; eğer saatler değişirse, o zaman bir gün olamaz. Bu anlamı önce sıyırıp çıkarma gününe dair hükümde aradık, ama çok azını bulabildik. Döndürme gününe gelince, bu anlamdan çok uzaktır. Bunun üzerine bürüme/katma gününe baktık, aradığımız anlamın onda yeterince bulunduğunu gördük. Hak teala bununla ilgili ifadeyi de serbest ve mutlak olarak kullanmıştır. Söz gelimi, sabahı Pazar olan geceyi Pazara katmıştır veya akşamı Pazartesi gecesi olan gündüzü Pazartesi gecesine katmıştır, dememiştir. Bu bakımdan Pazar gecesi döndürme gecesidir veya sıyırıp çıkarma gecesidir demek gerekmez. Aksine günün birliği iş ve durumun tekliği için taleb edilir. Şu halde geceyi öne alalım, düşüncelerimizi gecenin ilk saatlerinin üzerine bina edelim, Allah'ın üzerine tayin ettiği hakimine bakalım; bu gece ve gündüzün haftanın sonuna kadar saatlerini inceleyelim. Bir kere toplanı yirmi dört saat olduğunu görürüz. Bu saatleri tam bir gün olarak belirleyelim. İşte bu iş/durum günüdür. Sonra başka bir geceye geçelim; böylece birbirinden ayrı yedi gün tamamlamış oluruz. Bu günler birbirinden ayrı, ama birbirine bürünmüş, katılmış haldedirler. Gecesi gündüzüne ve gündüzü de gecesine türeme ve üreme hikmeti uyarınca birbirine katılmıştır. Çünkü günlere bir hüküm sirayet etmiştir. Daha iyi anlamak için bu hükmü saatlere doğru yürütelim. Öncekileri senenin derecelerine yürüttüğümüz gibi. Bildiği zaman yükselmeyi isteyen varsa söylesin. Ben halkın genelinin bildiği günler ile ilgili olarak konuşuyorum ki, bunlar döndürme günleridir. Önce Pazar günüyle başlayalım. Pazar gününün (el-Ahad) isminden bereketlenmek için. Çünkü el-Ahad Hak tealanın sıfatlarından biridir. Bu yüzden önceliği vardır. Ayrıca kalbi vardır ve bütün şerefler her açıdan bu günde toplanmıştır ki, başkasında bunları bulamayız. Ama gündüzünden önce gecesinden başlayalım; çünkü ben kamerî takvime uyan bir Arabım. Arap olmayan biri de bu hesaba uyar. Bil ki bürüme/katma günü olarak hazar gecesi, Perşembe gecesinin birinci ve sekizinci saati ile Perşembe gündüzünün üçüncü ve onuncu saati, Cuma gecesinin beşinci ve on ikinci saati, Cuma gündüzünün yedinci saati, Cumartesi gecesinin ikinci ve dokuzuncu saati, Cumartesi gündüzünün dördüncü ve on birinci saati, Pazar gecesinin altıncı saatinin birleşiminden ibarettir. İşte Pazar gecesinin saatleri bunlardır. Döndürme günlerindeki Pazar gündüzünün saatleri de söylediğimiz gibi, döndürme (tekvir) günlerinden Pazar gününün birinci, sekizinci, üçüncü ve onuncu saati Pazartesi gecesinde, beşinci ve on ikinci saati pazartesi gündüzünden, yedinci saati Sah gecesinden, ikinci ve dokuzuncu saati Salı gündüzünden, dördüncü ve on birinci saati Çarşamba gecesinden, altıncı saati Çarşamba gündüzündendir. İşte bu iş durum halinde olunan bürüyen Pazar günüdür. Hepsi yirmi dört saattir ve bir tek nefis gibidir. Çünkü aynı madendendirler. Dolayısıyla bunlardan ancak bir anlam doğar ve bu bir anlam varlıklarda, kapasitelerine göre çeşitlenir, şahısların çokluklarına bağlı olarak çoğaiır, kapasitelere göre farklı türler halinde tezahür eder. Bu günde yüce Allah, küllî tek nefse vahyeder ki, ateşin rüknünü hareketlendir ki

âlem ısınsın. Sonra yüce Allah dördüncü feleğin ruhaniyetine, ona yardım etmesini emreder ki, tesir edip âlemi ısıtsın. Bu bağlamda yanıcı özellikte olan yanar, kaynama özelliğine sahip olan kaynar. Aynı şekilde yedinci feleğin ruhaniyetine, yardım et, diye emreder. O da gücünün yarısıyla ona yardım eder. Beşinci feleğin ruhanij'eti bütün gücüyle yardım eder. Altıncı feleğin ruhaniyeti gücünün yarısıyla, ikinci feleğin ruhaniyeti gücünün dörtte biriyle yardım eder. Birinci ve üçüncü feleklerin ruhaniyet-lerinin bu noktada bir yardımları olmaz. Bu gündeki işlerden biri, ruhların ruhaniyetlere, hareketlerin de hareketlilere sirayet etmesidir. İşte içinde olduğu günün işi, durumu (şa'nı) budur.

İş ve durum ile ilgili bürüyen Pazartesi gecesi ise, Cuma gecesinin birinci ve ikinci saatinden, Cuma gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Cumartesi gecesinin beşinci ve on ikinci gecesinden, Cumartesi gündüzünün yedinci saatinden, Pazar gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Pazar gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden, Cumartesi gecesinin de altıncı saatinden mürekkeptir. Bunlar, tekvir (döndürme) günlerinden bir gecenin saatleridir.

Gündüzünün saatlerine gelince; Pazartesi gündüzünün birinci ve sekizinci saatinden, Salı gecesinin üçüncü ve onuncu saatinden, Salı gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Çarşamba gecesinin yedinci saatinden, Çarşamba gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, Perşembe gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden, Perşembe gündüzünün altıncı saatinden mürekkebtir. İşte bunlar tekvir (döndürme) günlerinden, bürüyen Pazartesi gününün zuhur için tebarüz eden yirmi dört saattir. Ki bu şekilde zuhur etmiştir. Allah'a hamdolsun. Bundaki iş, durum da birdir. O da şudur: yüce Allah tek nefse, sıkıştırılmış rüknün ürünlerini,.uzat, yay diye vahye-der. Feleklerin ruhaniyetlerine de yardım edin, diye emreder. Bu feleklerin bazısı bütün yönleriyle bu günün iş ve durumunun altında olur. Dolayısıyla birinci ve üçüncü felekler bütün güçleriyle yardım ederler. İkinci felek, düşüşünde gücünün dörtte biriyle, düşüşündeki seyirde diğer dörtte biriyle yardım eder. Altıncı felek, düşüşünde gücünün yarısıyla yardım eder. Yedinci felek de öyle. Dördüncü ve beşinci felekler yardım etmezler. Bu gündeki iş kapsamında bütün cisimlerin gelişip çoğalması yer alır. Yine bu günün iş ve durumlarından biri, yağmur getiren rüzgarların esmesidir. Bu gün de hareketler güçlenmezler.

İş ve durum içeren bürüyen Salı gününün gecesine gelince; Cumartesi gecesinin birinci ve sekizinci saatinden, Cumartesi gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Pazar gecesinin beşinci ve on ikinci saatinden, Pazar gündüzünün yedinci saatinden, Pazartesi gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Pazartesi gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden, Salı gecesinin altıncı saatinden mürekkeptir. Bunlar, tekvir (döndürme) günlerinden bir gecenin saatleridir.

Gündüzünün saatlerine gelince; Salı gecesinin birinci ve sekizinci saatinden, Çarşamba gecesinin üçüncü ve onuncu saatinden, Çarşamba gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Perşembe gecesinin yedinci saatinden, Perşembe gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, Cuma gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden, Pazar gündüzünün altıncı saatinden mürekkeptir. İşte Salı günü budur. Allah bu günü işaret ettiğimiz bu saatlerden inşa etmiştir. Bu günün bürüyüşü, yedi tekvir gününde uzanmasından ibarettir. Kim bunları aklında tutarsa, Allah'ın bu gündeki işini, durumu bilir. Ki yüce Allah tek nefse vahyetmiştir. O da faal kuvvetini göndermiş, ince zarı andıran havanın letafeti ile zuhur etmiştir. Buna, Hakkın emrine ve ilâhî meşru sınırlandırmaya dayalı olarak felekî ruhlardan bazıları da yardım etmiştir. Ki bunlar kendi hakikatleri içinde bu özelliklere sahiptirler. Bu hakikatler de kendileri, ilâhî sınırlandırma ve nispetleri arasında belirginleşirler; ya her açıdan ya da bir açıdan yahut iki açıdan. Birinci ve üçüncü feleğin ruhaniyetlerinin yardımı söz konusu değildir. Yedinci feleğin ruhaniyeti birkaç açıdan gücünün yarısıyla yardım eder. Altıncı felek de öyle. Dördüncü felek bütün gücüyle yardım eder. Ama birkaç açıdan sadece gücünün dörtte biriyle, yükselişi sırasında ise gücünün dörtte biriyle yardım eder. Bu gündeki iş ve durumun hükümlerinden biri, hamiyetler,

gazabın yayılması ve fitnenin çıkmasıdır. Bu türden olmak üzere başka şeyler de bu günün özelliklerindendir. Maksadımız özet açıklama yapmaktır. Bunu da "Cetveller ve Daireler" kitabında örnekleriyle yeterince açıkladık.

Bürüyen iş, durum günlerinden Çarşamba gününün gecesi ise, Pazar gecesinin birinci ve sekizinci saatinden, Pazar gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Pazartesi gecesinin beşinci ve on ikinci saatinden, Pazartesi gündüzünün yedinci saatinden, Salı gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Salı gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden, Çarşamba gecesinin on ikinci saatinden mürekkeptir. Gecesinin saatleri bunlardır.

Gündüzünün saatlerine gelince; tekvir (dönüş) günlerinden Çarşamba gündüzünün birinci ve sekizinci saatinden, Perşembe gecesinin üçüncü ve onuncu saatinden, Perşembe gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Cuma gecesinin yedinci saatinden, Cuma gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, cumartesi gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden, cumartesi gündüzünün altıncı saatinden oluşmaktadır. İşte Çarşamba günü budur. Bu günün saatlerini, tekvir günlerinde eksiksiz olarak sunduk. Sonra küllî şa'n (iş,durum) gelir. Bu iş kapsamında yaşın buharı kurunun buharıyla karışır. Allah nefse bu karışımı gerçekleştirmesini emreder. Feleklerin ruhaniyetlerine de, bu durumun ruhaniyetine uygun güçleriyle ona yardım etmelerini emreder. Bunun neticesinde felekte yardım etmeyen bir tek ruhaniyet kalmaz. Bu temele dayalı olarak bir çok ilim ortaya çıkar.

İş, durum ile ilgili bürüyen günlerden Perşembe gecesine gelince; Pazartesi gecesinin birinci ve sekizinci saatinden , Pazartesi gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Salı gecesinin beşinci ve on ikinci saatinden, Salı gündüzünün yedinci saatinden, Çarşamba gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Çarşamba gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden ve Perşembe gecesinin altıncı saatinden oluşmaktadır.

Gündüzüne gelince; tekvir günlerinden Perşembe gündüzünün birinci ve sekizinci saatinden, Cuma gecesinin üçüncü ve onuncu saatinden, Cuma gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Cumartesi gecesinin yedinci saatinden, Cumartesi gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, Pazar gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden, Pazar gündüzünün altıncı saatinden oluşmaktadır. İşte Perşembe günü budur. Bu günün saatlerinin tekvir günlerinden teşekkülünü ifade ettik. Allah'ın bu gündeki işi seye-lan ve tahlil olarak belirir. Bu işle ilgili olarak Allah, feleklerin ruhaniyetlerine nefse yardım etmelerini emreder. Birinci felek kuvvetinin yarısıyla ona yardım eder. Diğer feleklerin ruhaniyetleri de ona kuvvetlerinin yarısıyla yardım ederler. Yedinci felek hariç. Altıncı felek ise, ona bütün kuvvetiyle yardım eder. Arzuların harareti içinde iyici duygusallaşan aşıklar bu günün heykeline uygun düşecek dualar, sadakalar ile kulluk sunduklarında ve o günde Allah'a sığındıklarında, o gün Allah'ın işi, iyiliklerini sunmak ve düğüm gibi içinden çıkılmaz olan işleri çözmektir. Biz bunu "Heykeller Kitabı"nda açıkladık. Sonra bu günlerde geçerli olan işler hakkında yeterli bilgi sunduk. Gerçekten o şerefli bir kitaptır.

Cuma gecesine gelince; Salı gecesinin birinci ve ikinci saatinden, Salı gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Çarşamba gecesinin beşinci on ikinci saatinden, Çarşamba gündüzünün yedinci saatinden, Perşembe gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Perşembe gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden, Cuma gecesinin altıncı saatinden mürekkeptir.

Gündüzünün saatlerine gelince; Cuma gününün birinci ve sekizinci saatinden, Cumartesi gecesinin üçüncü ve onuncu saatinden, Cumartesi gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Pazar gecesinin yedinci saatinden, Pazar gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, pazartesi gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden, Pazartesi gündüzünün altıncı saatinden oluşmaktadır. Böylece Cuma günü tamamlanmış oldu. Bu gündeki iş ve durum, buhar rük-nündeki ıslaklığın damlatılmasıdır. Bu iş, üçüncü ve birinci feleklerin ruhaniyetlerinin ilâhî söze dayalı olarak külli nefse kuvvetleriyle yardım etmeleri

sonucu gerçekleşir. İkinci feleğin ruhaniyeti kuvvetinin yarısıyla iniş esnasında yardımcı olur. Altıncı ve yedinci felekler de öyle. Biz burada her günle ilgili olarak asıl ve tek işi ele aldık. Bunlardan da bir takım işler doğar. Ama ilâhî sözle ve iradenin yönlendirmesiyle. Bizzat yapmak veya fiili olarak üstlenmek söz konusu değildir. Aksine bu işler yüce Allah'ın bildirdiği şekilde gerçekleşir: "İnnema kavluna li şey'in iza erednahu en nekule lehu kun fe yekun / Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona söyleyecek sözümüz sadece "ol" dememizdir. Hemen oluverir." (Nahl, 40) Yani söz yöneltilir ve istenen derhal gerçekleşir. Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah münezzehtir.

Haftanın son gecesi olan Cumartesi gecesine gelince, bu gecenin saatleri, Çarşamba gecesinin birinci ve sekizinci saatinden, Çarşamba gündüzünün üçüncü ve onuncu saatinden, Perşembe gecesinin beşinci ve on ikinci saatinden, Perşembe gündüzünün yedinci saatinden, Cuma gecesinin ikinci ve dokuzuncu saatinden, Cuma gündüzünün dördüncü ve on birinci saatinden ve cumartesi gecesinin altıncı saatinden meydana gelmektedir.

Gündüzü ise, tekvir günlerinden Cumartesi gündüzünün birinci ve sekizinci saatinden, Pazar gecesinin üçüncü ve on birinci saatinden, Pazar gündüzünün beşinci ve on ikinci saatinden, Pazartesi gecesinin yedinci saatinden, Pazartesi gündüzünün ikinci ve dokuzuncu saatinden, Salı gecesinin dördüncü ve on birinci saatinden ve Salı gündüzünün altıncı saatinden oluşmaktadır. Bürüyen Cumartesi gününün bünyesi tamamlanmış oldu. Bu günde gerçekleşen ilâhî iş, âlemin suretlerini korumak, onu tutmak ve oluşturmaktır. Bu da yedinci feleğin ruhani kuvvetinin bu işi yapması emredilmiş ve buna vekil kılınmış nefse yardım etmesiyle gerçekleşir. Bir de altıncı felek hariç, geri kalan feleklerin yarı kuvvetlerinin yardımı- söz konudur. Şa'n(iş, durum) ayetinin anlamının belirginleştirilmesine ve bir takım işleri içeren ana işin açıklanmasına dair makale sona erdi. VelhamdutiüâhAllah'a hamdolsun.

Ek:

Lâ yezâl "asla yok olmaz" Yaratıcı her zaman yaratma (şan'/iş) halindedir. Bu günler de ebediyen var olacaklardır; etki, fiil ve etkilenme dünyada ve ahi-rette hep vardır, hep olacaktır. Yüce Allah bu günlerin devamlılığını şöyle vurgulamıştır: "Halidine fiha ma dameti's Semauatu ue'l Ardu / Semâlar ve arz durdukça orada ebedi kalacaklardır." (Hûd, 107-108) Devamlılıkları hep olacaktır; şunlar cennette, şunlar da cehennemde. Semâlar ve arz hep olacaktır, günler daima var olacaktır. Sabit gezegenlerin konkavından merkeze inmek suretiyle günler hep dönecek ve ebediyen oluş halinde olacaktır. "Kullema nedicet culu-duhum beddelnahum culuden ğayreha / Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz." (Nisa, 56) Burada oluş ve bozuluş devamlıdır, sürüp gitmektedir. On dokuz üzerlerine doğup batmaktadır. Bu feleğin konkavı (kub-bemsi içbükeyi), cehennemin tavanıdır. Bundan Allah'a sığınırız. Bu feleğin yüzeyi ise cennet arzıdır, arş da tavanıdır. İşte bu günlerin ruhu budur. Nitekim ilk cüzde günlerin ruhlarının olduğunu belirtmiştik. Yine bu feleklerin hareketiyle cennette günler oluşacaktır. Bunlar, yüce Allah'ın içinde gökleri ve yeri yarattığı günlerdir. Cehennem ehlinin günleri ise bilinen dünyevi günlerdir ve güneş aracılığıyla müşahede edilirler. Bu günler cennetlerde belli ölçülere dahil işaretlere sahiptirler. Bunlar aracılığıyla vakitler bilinir. Dünya günleri vakitlerinde olan amellerin sonuçları da bunlarla bilinir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Lehum rizkuhum fiha bukreten ve aşiyya / Ve orada, sabah-akşam kendilerine ait rı-zıklar vardır." (Meryem, 62) Oluş (kevn) cennette hep olacaktır, somut olarak hissedilecektir, müşahede edilecektir. Çünkü Cennet somuttur. Orada dönüşümler, bir lezzetten diğerine, bir nimetten diğerine yenilenme şeklinde gerçekleşecektir: "Ve utu bihi mü-teşabiha / Onlara benzer olarak verilmiştir." (Bakara, 25) Değişim orada bir suretten diğerine, gü-zelden daha güzele, iyiden daha iyiye, kemâlden daha mükemmele doğru olacaktır. Bunun

nedeni, yüce Allah'ın bu felekî harekete yerleştirdiği sırlar ve içinde tertip ettiği hikmetler ve ayetlerdir. Nitekim ayetlerde işaret edilen hususlar bizim çıkardığımız bu sonuçları destekler niteliktedir: "Kulu veşrebu / Yiyiniz, içiniz..." (Bakara, 60;Tur, 19; Hakka,24; Mürselat,43) ifadesinde olduğu gibi. Bir şeyi yiyen kimse, o şeyin düzenini ortadan kaldırmış, onu üzerinde bulunduğu suretten başka bir surete dönüştürmüş olur. İşte ıstılahta buna fesat/bozma denir. Ama biz bu ifadeden ve tağyir (değiştirme) ifadesinden kaçınıyor, onun yerine tahvil (dönüştürme), tahlil (çözme) ve terkip (birleştirme) ifadelerini kullanıyoruz. Dolayısıyla bir şeyden dönüşüm olunca bu, tahvildir; bir şeyin niteliği değişince, bu da tahlil veya terkiptir. Hiç kuşkusuz dönüşümde, objenin aynı kalması, sadece niteliğin değişmesi mümkündür. Re-sulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen sahih bir hadis bizim bu görüşümüzü destekler niteliktedir. "Cennet ehlinin yedikleri, büyük abdest veya bevl şeklinde dışarı çıkmaz. Aksine bedenlerinden miskten daha hoş kokulu bir ter olarak dışarı çıkar." Elma ve kuş eti ile ter arasında ne gibi bir ilişki olabilir!. İşte bu, Cennetteki değişim ve oluşumdur (tekvin). Çünkü ter yeni oluşmuştur. Kuş eti ise yenmek suretiyle değişmiş ve dönüşmüş olur. Aynı şekilde cennet pazarına dahil olan değişik suretler de buna bir örnektir. O gün iç dünyamızda yaşadığımız türlü haller gibi. Muhakkiklere göre, ilâhî makamdan dolayı âlemde bu tür dönüşümlerin olması kaçınılmazdır. Çünkü "Külle huve yevmin huve fî şan'/O her gün/an yaratma halindedir." (Rahman, 29) ayetinden bu anlaşılıyor. Dolayısıyla bu dönüşüm, bir suretten diğer bir surete, bir işten diğerine doğru gerçekleşir. Nitekim Nebî Aleyhisselâmu efendimiz bir hadisinde buna işaret etmiştir. Şöyle ki: "Yüce Allah kıyamet günü bir taifeye bilmedikleri bir surette tecelli edince, bunlar Ondan kaçınırlar. Bunun üzerine Allah, onların bildikleri bir surete tahvil ederek onlara tecelli eder." Şu halde dönüşüm âlemde sürekli bir haldir ve bu kaçınılmazdır. Ayrıca bize göre ateşten ve nurdan ruhanî varlıkların bedenlere bürünmesi inkar edilemez.

O halde aklı başında olan bir kimsenin çeşitlenmeleri ve değişmeleri inkar etmemesi gerekir. Yüce Allah'ın her gün gerçekleştirdiği şa'n (iş, durum) da ancak böyle şeylerle ilgilidir. Çünkü yüce Allah'ın âlemdeki her varlık hakkında bir işi, bir durumu vardır. Şu ilâhî genişliğe bakın; ne muazzamdır! Daha önce günlerin hep olduklarını ve ebedi sürdüklerini, işin, durumun (Şa'n'm) hep olduğunu vurgula-, mıştık. Dolayısıyla fiil her zaman olacaktır ve ebedidir. O halde etkilenmenin de ebedi olması kaçınıl: mazdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Se nefrugu- lekum eyyuha's sekalan / Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız." (Rahman, 31) Bu ayet, fiilin tertibine, düzenine işaret etmektedir. Günlerle ilgili olarak yaptığımız açıklama yeterlidir. Çünkü bu kadar açıklama doyurucudur. Yedi bin sene olan misil günü, bin sene olan Rabbin günü, elli bin sene olan "O"nun yükselişlerinin günü, yirmi sekiz gün olan ay günü, üç yüz altmış gün, yani tam bir sene olan güneş günü, yaklaşık olarak otuz sene olan Zuhal günü, diğer yedi gezegenin günleri, on iki bin sene olan koç burcu günü, zamanın ömrüne denk olan sair burçların günleri, son gününde olduğumuz başak burcunun günü, ve ilk gününde bulunlduğumuz terazi burcunun günün ki, altı bin senedir… bu günlerin tümü “el-Futûhatu’l-Mekkiye” adlı eserimizde açıklanmıştır. Adı geçen eserimize bakılabilir. Bu kısa açıklama kapsamında bunları yeniden ele almamıza imkan yoktur, çünkü vaktimiz dardır.

Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun. Salât ve Selam efendimiz Hz. Muhammed’in, onun ehlibeytinin ve ashabının üzerine olsun.

İnşallah bundan sonra “Kitabu’l-Kurbe” Yakınlık Kitabı yer alacaktır.

ALTINCI KİTAB

KİTABU'L KURBE

YAKINLIK KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

KİTABU'L KURBE "YAKINLIK KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet O'ndandır

Kullarından dilediğine ilham ilimlerinin hususiyetlerini tahsis eden, her sahnede ve her konumda celal ve keremiyle onlara tecelli eden, nimetlerinin bilgilerini ve faziletlerinin lütuflarını onlara bahşeden, çeşitli ilahi tasarruflarla ve türlü hüküm örnekleriyle onları ruhlar âlemlerinde ve cisimlerin yoğunlukları arasında döndürüp duran, bu âlemler içinde kusurlu davranmakla hükmü eksiksiz uygulamak arasında onları ikame eden Allah'a hamd olsun. Nitekim kullar, düzeni bozulmuş nice emirleri düzenli bir hale getirip icra ederken, düzeni seri olarak uygulanan ve sağlam ve kaynaşmış bir şekilde yürürlükte olan nice düzeni de bozarlar. Böylece ilahi lütuf sayesinde söz, daha önce eğri, büğrü, belli bir kıvamı olmayan anlaşılmaz acemce iken, doğru, anlaşılır ve belli bir sistemi olan öz Arapça olmuştur. Bunun neticesinde sözün kaynağı basiret ve anlayış sahiplerine yakın olmuş, anlaşılması daha önce zor ve içinden çıkılmaz olan nice hususun algılanması kolaylaşmıştır. İlahi mesaj, kapalılık makamından açıklık makamına intikal etmiştir. Bu açık ve anlaşılır mesaj aracılığıyla yücelikler makamından insanlara ikramda bulunulmuş, destekçileri olan ulu Allah tarafından, söze karşı takındıkları müspet tavırlarıyla aziz kılınmışlardır. Allah ilahi mesajı benimseyen, onu özümseyen kullarını izzet sahneleriyle ve alametleri göz önündeki kanıtlarla pekiştirip desteklemiştir. Şu halde bu kullar, görkemli Muhammedi makamlarda tebarüz etmişlerdir. Ki Kura'n diliyle şöyle denilmiştir: "Ya ehle Yesrib la mukame lekum "fî sadri teşrifin" ferciu /Ey Yesribliler! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi (sadr'a şereflenerek) dönün." (Ahzâb, 13) -Allah size rahmet etsin- doğruluk ve hakikati bildirme (irşâd) yollarına dönün. Çünkü siz, insan suretinde görünen tertemiz meleklersiniz, sizler saygı değer resullersiniz. Onlar, ilahi yakınlık mesajı ile gönderilen, ilahi kelam ile şereflendirilen Resulün dilinden izzet ve şerefle nitelendirilmişlerdi. Bu yüzden hakikat pınarlarını gün yüzüne çıkarırlardı. Akli meselelerde ve tasavvur kaynaklarında bilginin incelikleriyle ötelere nüfuz eden basiretlere sahibdirler. Fiilleri, övücülükleri, vaziyetleri ve yeri-cilikleri gibi gerekleriyle birlikte her şeyi bilen yüce yaratıcıya nispet edişleri itibariyle edeb tavrı içindeydiler. Ki bu fiillerin bazısı, tam yergi babında halis olarak belirginleşirler. Gemiyi delmek gibi: "fered-tu en aibeha / Onu kusurlu kılmak istedim." (Kehf, 79) Burada, onu kurtarmak istedim, denilmiyor. Nitekim hastalandığım zaman bu, ağrı ve elemlerin tahakkümü ile gerçekleşir. Fiillerin bir kısmı ise müşterektir, ayrılmazlık kaziyesinin gereği olarak. Musa'nın (a.s) arkadaşının çocuğu öldürmesi olayında olduğu gibi. Bazı fiiller de sırf övgü niteliklidir: "Fe huve yeşfini /Bana şifa veren O'dur." (Şuara, 80) Altında yetimlere ait hazinenin bulunduğu duvarı onarmak da bu tür bir fiildir. Şu halde bu seçkin kullar, ilahi sınırları aşmaktan ve günah işlemekten beridirler. Kötülüklere karşı gayretlilik niteliğine sahibdirler. Bu yüzden sır ve ketmetme ehlidirler. Büyüklük taslayan zorbalara karşı haşmetli bir görünümleri vardır. Çünkü yüce Allah, selam menzilinde onlara tecelli etme şerefini bahsetmiştir. Kusurlu hallerinde zatları izzetle vasfedilmiştir. Bu yüzden onlar "otağlar içinde sahihlerine tahsis edilmiş hurilerdirler. Rablerinden gelen apaçık bir delil üzeredirler, kendilerinden bir şahid de peşinden bu delili pekiştirmiştir. Böylece onları iki güzelliğin, yani iman ve İslam'ın gereklerini yerine getirmenin bağışlarına yüceltmiş, onları ilahi kuvvetle desteklemiştir. Bütün mahlukatm ayanları, daha doğrusu gecelerin ve gündüzlerin ayanları düzeyinde seyre çıkmalarını mümkün kılmıştır. Gerçi, başka ayaklarla değil, Mu-hammed'in (s.a.v.) ayağıyla onurlandırılmışlardır. Bu da sözünü ettiğimiz hususlarda hücum ve ileri atılmaktan

alıkoymamış onları, aksine sakınmadan ileri atılma ve geri durma konumlarında güçlerine güç katmıştır. Onlar öyle ferdlerdirler ki, aptallar onları tanımazlar, Evtadlar onları göremezler, Gavsın, Kutbun ve İmamın hükmü onlara geçmez. Allah'ın salât ve selamı, bu saydığımız hususların parlak nurlarının bir kısmını oluşturan Hz. Muhammed'in üzerine olsun. Ki vesile, fazilet, yüksek derece, Makam-ı Mahmuddaki gizli övgüler, kemal ve tamamlık O'na aittir. Salât ve selam O'nun ehlibeytinin de üzerine olsun. Bulutların gölgelediği köşklerinde iken onlar, alimler onların özlemiyle nefes alıp vermektedirler. Yıldızlar parîadığı ve güvercinler öttüğü sürece değil. Çünkü bu, sonu olan bitimli bir haldir. Ariflerin gayesi bekadır, devamlılık niteliğindeki tanıklıktır. Ve selâm sonsuza dek onların üzerine olsun.

İmdi... Hiç şüphesiz genel hakikat, külli kul üzerinde hakimiyet kurunca, şahidinin üzerinde delaletleri belirince, kendisini izhar edende alametleri, olağanüstülükleri zuhur edince her sıddık sıddıklığı itibariyle zındıklığına tanık olur. Nüfuz ve hüküm sahibi imam da öyle. Çünkü Hakkın bir veçhesini almıştır ki, onun aracılığıyla yaratıcısına ve var edicisine bakmaktadır. Bu yüzden fertler olarak isimlendirilmişlerdir. Yani genellik hükmü onlar için geçerli değildir. Ancak makamı bu olan bir kimse, halkın gözünden gizlenme gücüne de sahiptir. Mahlukat, onun bünyesini ifsat edecek şekilde ona musallat olamaz. İçlerinden bazısı bu makama ulaşmıştır; fakat bu makamda kendisine bir kuvvet bağışlanmış olmasına rağmen, onu taşımaz, bu makamın hükümlerinin izleri de üzerinde belirginleşmez, Ebu Bekir es-Sıddık vb. gibi. Ancak yine de bazı konularda bu makamın hakimiyeti kendini gösterir ve inkar dili ancak bunun hakkında gaflet ve unutkanlık şeklinde tanıklık eder. Sonra bu konumu bilmesine rağmen asıl konumuna geri döner. Buna Ömer'in (r.) şu sözünü örnek gösterebiliriz: "Allah'ın, Ebubekir'in göğsünü savaşa açtığını gördüğümde bu tavrının hak olduğunu anladım." Bu makamda karşılaşma olur. İslam uleması içtihat ettikleri zaman, bu makamda hükümlerini belirginleştirirler. Bu makamda onlara tecelliler belirginleşir, bilmedikleri hükümleri tarifleriyle bilmeye başlarlar. Fakat bu mertebeyi bilmediklerinden onu kendi görüşlerine nispet ederler. Sonra müçte-hid olmadığı halde, hüküm veren, bilinen içtihat yolunu izlemeksizin aynı hükmü alan birini gördüklerinde, -yanı yollar ayrı olmasına rağmen hüküm aynıdır- evet, böyle birini gördüklerinde öldürülmesi için fetva verir, zındıklığına tanıklık ederler, bu caiz değildir, helal olmaz derler. Onlara şöyle cevap vermek gerekir: Allah'ın dininde içtihad edecek müçtehidler için koyduğunuz bu şartları siz kendiniz mi koydunuz, yoksa Resulullah'tan (s.a.v.) mı naklettiğiniz? Eğer siz koyduysanız, sizin bir kerametiniz, bir ayrıcalığınız yoktur, şayet kitab ve sünnetten ve bu görüşü savunanların icmasından naklettiyseniz, o zaman delil getirin.

Eğer deseler ki: Resulullah (s.a.v.): "Her müçte^ hid sevap alır. Hakim içtihad edip yanıhrsa ona bir sevap vardır, eğer isabet ederse ona iki sevap vardır." buyurmuştur. Biz deriz ki: Resulullah (s.a.v.) doğru söylemiştir. Siz sadece onun sözünü anlamışsınız, başka değil. Biz, müçtehitle ilgili olarak size itiraz etmedik, bizim sözlerimiz müçtehidin şartlarıyla ilgilidir; bu şartları sizin için kim belirledi? Diyelim ki, müçtehit için koyduğunuz şartlar doğrudur, o zaman size şunu sormamız gerekiyor: İçtihad türlerini sadece bununla sınırlandırmanızın gerekçesi nedir? Sonra diyoruz ki, müçtenitle ilgili bu şartlar naklidir. Ayrıca içtihat için bir yol daha var. O da nefsi ber-raklaştırma, arındırma ve övgüye değer Hakk ile donatmadır. Rabbani ahlaka sahip kılma, Allah'tan ilim almaya onu hazırlayıp, bu ilimleri alabilecek kabiliyetlerle donatmadır. Mahal bu şekilde arınınca, berraklaşınca, her hangi bir mesele ile ilgili hak onun için belirginleşir, tıpkı sizden bir müçtehide belirginleştiği gibi. Görüldüğü gibi yollar farklı ama hüküm birdir. Böyle iken, hangi gerekçeyle hükmü Şafii'den alıyorsunuz da örneğin onun arkadaşı Şey-ban er-Rai'den almıyorsunuz? İlim Allah'ındır, sizin değildir. Sizin göreviniz içtihat etmek, gözlem yapmaktır, bunu yaptığınızda Allah ilmi onunla beraber ve onun ardından yaratır; ister aklen tasavvur edilen şeylerle ilgili olsun, ister verdiğiniz hüküm zanni olgularla ilgili olsun. Aynı şekilde bizim arkadaşlarında dervişlik, Allah'a sığınma, bilgiyi edinmede doğruluk azimeti, kendi gücüne

ve kudretine dayanmama şeklinde arınmaya ve hazırlanmaya dair içtihatları olur. Bu içtihatla birlikte ve onun ardından, tıpkı sizde olduğu gibi Allah ilmi yaratır. Böyle iken bu yaptığınız taassup değil de nedir? öte yandan eğer siz tuttuğunuz yol itibariyle insaflı ve tutarlı davranırsanız, amel ederek bu hükmü veren kişinin verdiği hükme objektif olarak bakarsanız, daha önce sizden olan bir müçtehit tarafından söylendiğini de görürsünüz. Bir kişi de olsa söylemiş birini görürsünüz. Sonra bu hükmün sizin yönteminizi kullanan biri tarafından söylendiğini gördüğünüzde bunun hak olduğunu söylemek durumunda kalırsınız. Yani daha önce batıl ve fısk olarak nitelediğiniz şey birden hakka dönüşür! Peki sizin dayandığınız bu yöntemin masum olduğuna, yanılmazlığına ilişkin deliliniz nedir? En fazla, yaptığımız içtihad şunu tasdik etmemizi şunu da yalanlamamızı gerektirdi, diyebilirsiniz. İşte kavganın çıktığı nokta da budur. Allah bizi de sizi de affetsin. Rivayet zinciri çok da sağlam olmasa da müsned bir hadis rivayet edilmiştir, şöyle ki: "Resulullah (s.a.v.), bir hususta delil olmadığı zaman, iki salih kişiye baş vurulmasını ve onların verdiği hükme uyulmasını emretti." Ancak biz, karşı tarafın ileri sürebileceği rivayet zinciri sağlam olmayan ve de tevil edilecek gibi de olmayan bu tür haberler için kanıt istenmesine itiraz etmiyoruz. Bilakis bizim izlediğimiz yöntem, size karşı çıkmamızı gerektirmektedir. Bu örneği, belki içinizdeki gafiller uyanır ve insafa gelerek tutumundan vazgeçer diye sunduk Çünkü bizde galip olan durum ve bazı bireylerin tutumu, âlem hakkında açık bir hüküm vermeyi terk etme şeklinde belirginleşiyor. Ancak onların önemsedikleri bazı hususlar vardır. Hiç kuşkusuz müçtehi-din katline fetva verdiği kimsenin kabul etmesinden maksat, üzerinde bulunduğu halden kaynaklandığı ve bunun da şeriattan çıkarıldığı hususudur. Ancak izzeti ve hakimiyeti onu katletmesine engel olur. O halde müçtehit katline fetva versin, ama egemenliği, katline fetva verdiği kişiyi kuşatamayacaktır. Üstelik bu söylediğimiz zahiri ulemanın en güçlüleri için geçerlidir. Bizim arkadaşlar ise, böyle bir kanaat getirdiklerinde veya katlinin gerektiğine karar verdiklerinde, o kişinin egemenliği bu kararı uygulamalarına engel olmaz, arkasına sığındıkları sağlam kaleleri de. Bir şekilde ya kendisinden ya da başka birinden kaynaklanan bir şey devreye girer ve onu öldürür. Bunu yaparken kendilerine karşı kullanılacak veya sizin onu teslim almanıza neden olacak bir hükme de ihtiyaç duymazlar. Eğer anladıysanız, kuşkusuz size gerçeği ifade ettik ve sizi hak yola ilettik. Şimdi arkadaşlarımıza dönelim ve şöyle diyelim: Ey dostlarımız! Ey kendilerini gizleyen tertemiz esjiyamız! Şu ferdi mertebelere karşı ilgisiz duran tertemiz garibanlar! Susun; sustuğunuzda dinleyin; dinlediğinizde anlayın; anladığınız zaman amel edin ve güvenin. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.

Biliniz ki, Ebu Hamid el-Gazali gibi bizim yolumuza mensup birçok kişi, sıddıklıkla risalet arasında bir makam olmadığını sanmıştır. Onlara göre sıd-dıklığın omuzlarına basıp yükselen bir kimse nübüvvet makamının içinde bulacaktır kendisini. Ama kapıları bize kapalıdır, dolayısıyla sıddıklığın omuzlarına basıp yukarı çıkmanın bir yolu yoktur. Ama biz, onlarla aynı safı doldurmaktayız. Asıl amacımız da budur. Biz sıddık derken Ebubekir'i, Ömer'i veya bir başkasını (Allah onlardan razı olsun) kast etmiyoruz. Çünkü Ebubekir'in hal ve tavırlarının geneli onun sıddık olduğunu gösteriyor. Sıddıklardan başkaları da bu makamda ona ortaktırlar. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ulaike humu's Sıddikun / İşte onlar sıddıklardır." (Hadid, 19) Sıddık (Ebube-kir), göğsüne yerleşen, Allah'ın kendisine bahşettiği bir sır ile üstün kılınmıştır ve Resulullah (s.a.v.) da buna şahidlik etmiştir. Şunu demek istiyoruz: Bize göre sıddıkhkla risalet arasında bir makam vardır ve bu makam bizim zikrettiğimiz makamdır. Benim söylediğim, Ebubekir (r.) ile Hz. Nebi (s.a.v.) arasında bir adam olmadığıdır. Biz sıddıklıktan söz etmiyoruz. Dolayısıyla velilerin en yükseği Ebubekir'dir. O halde bu makamı elde etmek için Allah sizden razı olsun çalışın. Bu makamı görmenizi sağlayacak alametleri de sizin dikkatinize sunuyorum. Şöyle ki: "Halvet Kitabında sözünü ettiğimiz gibi halvetin şartlarını yerine getirirseniz, gaybi sahneler sizin için yükseltilir-se, bunları katetseniz, gözlemleseniz, bizzat hemhal olsanız, bunlara muttali olsanız, arınsanız, kutsal makamlara vakıf olsanız, irfani bilgileri kabul etseniz, biliniz ki, siz büyük velayete dahil, kuşatıcı büyük daireye girmişsiniz. Dolayısıyla

âleme hükmetmek şeklinde meselelere musallat olmayın, ya da zahiri olarak bu konulara yönelik hakimiyetinizi göstermeyin. Buna ilişkin kesin bir gücünüz olmasına rağmen. Çünkü bulunduğunuz makam çok yüksektir. Yüce Allah bu makamda, farkında olmadığınız bir yönden sizi yavaş yavaş sonuca götürecektir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Ve mimmen halekna umme-ten yehdune bilhakki ve bihi ya'dilun vellezine kezze-bu bi ayatina senestedricuhum min haysü la ya'lemun ve um li lehum inne keydi metin / Yarattıklarımızdan, daima Hakka ileten ve adaleti Hak ile yerine getiren bir ümmet bulunur. Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helake götüreceğiz. Onlara mühlet veririm; benim cezam çetindir." (A'raf, 181-182-183) Bu ayetlerde yüce Allah dünyadan söz etmiyor. Kuşkusuz bu türden olmak üzere size de mühlet verir. Çünkü Allah mühlet verir. Her taifeye arzu ettiği ve aşk ile bağlandığı yönden mühlet verir. Bu hususta dünya ehli ile ahiret ehli arasında bir fark yoktur. Bu taife ile ilgili istidrac (yavaş yavaş helak edici akıbete sürüklemek) ve tuzak çok daha çabuk ve diğer taifelere göre çok daha etkili olur. Allah için! Allah için! Her hangi bir hükmün ötesine geçmeyin, tören ve şekil ulemasmca bilinen hadlerden herhangi birini aşmaya kalkmayın. Gerçi bu törenci ve şekil alimleri arasında bu hususta ihtilaf vardır ve birinin helal dediğine öbürü haram diyor. Yine de sen bu şekil ve kalıp ulemasını taklit etme; ama ona muhalefet de etme. İçinde bulunduğun anda sana yöneltilen ameli senin için esenlik ve selamet olabilecek şekilde yerine getir. Bütünüyle nefsinle meşgul ol. Onların toplandıkları yerlere git. Topluca bulundukları yer yoksa, çoğunluğun olduğu yerde ol. Eğer çoğunluğun bulunduğu bir yeri bula-mazsan, bu takdirde amaçlanan bu meseleden söz eden kimselerle beraber ol. Tarik ehli, bu gibi şeylere nadiren ihtiyaç duyar. Onlar dünyadan uzaklaşmışlardır. Bu yüzden fiilleri azdır, dolayısıyla onlara uygulanacak hüküm de azdır. Allah sizi muvaffak kılsın, eğer hükümlerin zemininde bulunmayı, seri hükümlerle ilgilenmeyi uygun görürseniz ve bunun da bekçisinin Cebrail (a) olduğunu anlarsanız, bilin ki, bu, sözünü ettiğimiz makamı elde etmenin ilk adımıdır. Şayet hükümleri içeren bu levh önüne konursa, o zaman vaziyetleri ve hikmet ve nübüvvet yasalarını gözlemleyeceksin, asırları ve mekanları, halleri gözlemleyeceksin. Sonra şahıslarla kaim oldukları için bu hükümlerin hallere yönelişlerini de gözlemleyeceksin. Dolayısıyla bir hüküm bir şahsa uygulanırken onun hali esas alınır, kendisi değil. Bu yüzden gördüğün şeyi iyi koru.

Bil ki, Cibril, vahiy indirilen Resulden başkasına inmez ve bir şeriatı neshetmez. Bu nedenle sen bu noktada bir vesile çerçevesinde bilinçli olarak amel et. Eğer bu makamı elde etmek istersen bu levhten kalbine bir şeyler yansıyacaktır. O sırada Cebrail'i suretini göreceksin, ama Cebrail değildir. Bu, velilere has bir makamdır. Bu sureti gördüğünde ona bak. Eğer bu suretin sana baktığını görürsen, anla ki sen velilerden birisin. Sana baktığını görmezsen, bil ki sen bu makam için istenen biri değilsin. O halde edeb tavrını takın ve geri dön ve tasarruf yetkisi olmayan velilerden ol. Dikkatini Cebrail suretinde gördüğün hakikat üzerinde yoğunlaştır. Orada bir çok letaifin etkin bir şekilde uzatıldığını göreceksin. Hüküm nitelikli inişler bu letaifi belirginleştirmiştir. Sen de onlarla birlikte en aşağı kevne doğru in. O zaman bunlardan bazılarının fertlerin kalbleriyle, bazılarının da şekil ve kural ulemasından müçtehitlerin kalbleriyle irtibatlı olduklarını göreceksin. Yine bu şahısların kendilerine verilen hükümleri tam bir edeb içinde aldıklarını, şekil ve zahiri kural ulemasının da gözlerini kendi fikirlerine diktiklerini, fikirle-rininse realitede değişken olduğunu göreceksin. Bu letaif, onlar için realiteye sirayet eder. Bu yüzden hükümler onlara ince bir perdenin gerisinden görünürler ve, "şu mesele ile ilgili hüküm şudur", derler. O halde zamanı, mekanı ve hali her bakımdan, her açıdan tahkik et. O müçtehidin realitesini aynisiyle görürsün. Ki bu hükümden başka bir hükme dönmüş olması da muhtemeldir. Bu noktada sen letaife bak; zaman, hal veya mekana göre estiğini göreceksin. Peygamberlerin mucizelerinin, velilerin kerametlerinin ve erbabının harikuladeliklerinin mekana, hale ve zamana göre farklı olmasının nedeni de budur.

Sonra, Allah sizi muvaffak kılsın, Cibril (Cebrail) suretinde olup elinde levh bulunan

hakikate bakın. Bu levh, Cebraile ilka edilmiş, ama resullere (salavatullahı aleyhim] ilka edilmemiştir. Cebrail gerçekte kendi suretindedir. Biz işi aksinden ifade ettik, çünkü sizin Cebraile ilişkin bilginiz, hakikate ilişkin bilginizden aşağıdır. Bu yüzden bazı ariflerin şöyle dedikleri aktarılmıştır: "Cebrail, velilerin kalb-lerinin üzerine iner. Çünkü surette ortaklıkları vardır ve inişleri de hissederler." Ancak bu arif insaf ölçüleri dahilinde konuşmamıştır ve bu sözün sahibi hakikati hakkettiği şekilde ifade etmemiştir. Aksine, böyle bir makama sahib bir kimsenin söyleyeceği bir söz değildir bu. Sonra bu huzurdan, bu latifelere bakmaktan gözlerini çevir ve kavmin bu bağlamdaki mertebelerine bak. Resullerin arifler olarak ve velilerin de resul olmayarak bütün beşeriyetin mertebelerinin üstünde bir mertebede olduklarını görürsün. Daha sonra bu makamdan bu levhe inişlerini, hükümle inmeyi kabul edişlerini görürsün. Bu levhin yanında onlara Risalet hilatı giydirilir ve bununla birlikte inerler. Bu yüzden Onlar, arif veliler oluşları itibariyle Resul oluşlarından daha yüksektirler. Çünkü velayet ve marifet, onları kutsal huzurda müşahede enginliğine hasrederken, risalet, onları daha dar bir âleme, zıtlarm gözlemlenmesine, Firavunlarla ve zorbalarla kaim ilâhi isimlerin şiddetine tanık olmaya indirir. Onlar açısından isimlerin isimlerle vuruşmasından daha ağır bir şey olamaz. Bu yüzden Hz. Resulullah (s.a.v.), fiillerden ve hallerden Allah'a sığındıktan sonra "Euzu bike minke / Senden sana sığınırım" derdi. Bunun nedeni söz konusu makamın şiddetidir. Ey kardeşlerimiz! Buna şahid olduğunuz zaman, Aleyhisselâm'ın şu hadisinde ifadesini bulan risaletin varislerinin çizgisine bakın: "el-ûlemâu veresetu enbiyal / Alimler Nebilerin varisleridir." Bir de şu ayete bakın: "Ve inne'l arde yerisuha ibadiye's Salihun / Yer yüzüne salih kullarım varis olacaktır." (Enbiyâ, 105) Çünkü bu noktada hüküm yetkisi onlara aittir. Muhakkik bir ariften kapalı bir söz duy-duğunuzda, "velayet, en büyük nübuvettir. Arif velinin mertebesi resulün mertebesinden daha yüksektir" dediğini gördüğünüzde, bilin ki, bu söz, şahıslar itibariyle, yani insan olarak ele alınışları bağlamında söylenmiştir ve bu bağlamda sübjektif bir hüküm açısından cinsin bir fazileti ve şerefi olmaz. Faziletler ve üstünlükler ancak mertebelerle irtibatlı olur. Dolayısıyla Nebiler salavatullahi aleyhim, ancak mertebeleri itibariyle diğer insanlardan üstündürler. Örneğin Hz. Rasulullahın (s.a.v.), hem velayet, hem nübüvvet hem de risalet mertebesi vardır. Velayet ve marifet mertebesinin varlığı daimidir. Risalet mertebesi ise sürelidir; tebliğ ile birlikte son bulur. Bu bakımdan daimi ve kalıcı olan üstündür. Arif veli O'nun katında mukimdir, resul ise Onun katından çıkar, ikame etme hali çıkma halinden daha yüksektir. Bu bakımdan Hz. Nebi (s.a.v.), arif bir veli oluşu itibariyle resul oluşundan daha yüksek ve daha üstündür. Ama şahıs aynı şahıstır, sadece mertebeler değişmektedir. Yoksa biz sıradan insanlardan bir veli resulden daha üstündür gibi bir anlam kast edilmiyor. Hor ve zelil olmaktan Allah'a sığınırız. Dolayısıyla keşif ve vücut ehlinin sözlerini bu doğrultuda anlamak gerekir. Çünkü bize göre önemli olan makamlardır; biz ancak makamlar ile ilgili konuşuruz şahıslar ile ilgili değil. Zira şahıslarla ilgili konuşmak bazen gıybet olabilir. O halde konuşma, adamların sıfatları çerçevesinde makamlar ve haller ile ilgili olmalıdır. Her payda bilinen bir içeceğimiz ve taksim edilmiş bir rızkımız vardır. Allah sizi muvaffak etsin, bu makama erişmek için çalışın. Dikkatinizi buna çektim, yolunu da size açık bir şekilde gösterdim. İşaretlerini diktim, şekil ve kural ulemasının verdikleri hükümlerin mazeretlerini ve hüküm kaynaklarını ortaya koydum. O halde sakın onları eleştirmeyin, onlarla münasebetlerinizi kesmeyin, onları kıskanmayın, onlardan yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Allah emrini indirinceye kadar insanların üzerinde bulundukları durum yerine kendi nefislerinizle meşgul olun. İşte bu bilince sahib olunca arif insan kendi haddinin sınırları içinde kalır. Doğruya ileten Allah'tır ve Ondan başka Rab yoktur.

Bu makamla ilgili açıklama çerçevesinde kitabın gayesi olan konu da son buldu.bizim arkadaşlardan hiç kimsenin buna dikkat çektiğini, bu noktayı gözlemlemeye teşvik ettiğini görmedim. Aksine zevk almadıkları için bir çoğunun bu gibi konulara girmeyi menettiğini gördüm. Bu yüzden yalnız kaldım, akranım arasında sadece ben bu konuyla ilgilendim. Buna rağmen, münkirlerin sert tepkilerinden dolayı ağzımı açıp bir şey de

söyleyemiyordum. Ta ki Ebu Ab-durrahman es-Sülemi'nin bir kitabını görünceye kadar. Bu kitabında bir metin vardı ve buna "Kitabu'l-Kurbe" (Yakınlık Kitabı) adını vermişti. Bu yardımcı desteği bulmaktan dolayı çok sevindim.

Alemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Kitap, varid olan bilgiler itibariyle değil amma velâkin vakit itibariyle son buldu.

Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun ehlibeytine ve ashabına salât ve selam olsun.

Bunu "Kitabu'l-a'lam bi işarati ehli'l-ilham"(İlham Ehlinin İşaretleriyle Alametler Kitabı) izleyecektir..

İnşallah.

YEDİNCİ KİTAB

KİTABU'L A'LAM Bİ İŞARATI EHLİL İLHÂM

İLHÂM EHLİNİN İŞARETLERİYLE ALAMETLER KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

İLHÂM EHLİNİN
İŞARETLERİYLE ALAMETLER
KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve güç Ondandır.

İmam, Muhakkik, derin alim Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Arabi et-Tai el-Hatemi (r.a.) der ki: Şu ilham ehlinin işaretleriyle alametler kitabı, bize ikramda bulunan bazı kardeşlerin isteği üzerine kayda alınmıştır. Kitabı, temenni ettiğimiz gibi şekillendirmek üzere bu isteği yerine getirdik. Bu kitabı hazırlarken amacının dışına çıkmayacağım. Başarı Allah'tandır. Ondan başka Rab yoktur. Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Fe esaret ileyhi / Ona işaret etti..." (Meryem, 29) Resulullah (s.a.v.) siyah cariyeye: "Allah nerededir?" diye sordu. Cariye dilsiz olduğu için göğe işaret etti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), cariyenin sahibine: "onu azat et, çünkü o mümindir", dedi.

BAB

Rü'yet "Allah'ı görmek":

Hz. Ebubekir es-Sıddık (r.a.) şöyle demiştir: "Her neyi gördüysem mutlaka Allah'ı ondan önce gördüm." Hz. Ömer el-Faruk (r.a.) şöyle demiştir: "Her neyi gördüysem mutlaka Allah'ı onunla beraber gördüm." Hz. Osman'dan (r.a.) da şöyle rivayet edilir: "Her ne gördüysem mutlaka ondan sonra Allah'ı gördüm".

Bazıları şöyle demişlerdir: "Ne gördüysem mutlaka Allah'ı yanında gördüm." Kimileri şöyle demişlerdir: "Her ne gördüysem mutlaka Allah'ı içinde gördüm." Bazılarının da şöyle dedikleri aktarılmıştır: "Gördüğüm sırada hiçbir şey görmedim." Bazılarının sözü şöyledir: "Hiçbir şey görmedim." Kimi de şöyle demiştir: "Onu gören hiçbir şey görmemiştir." Bazıları şöyle demişlerdir: "Ancak bir şeyde görülür." Kimilerin sözleri de şöyledir: "Kendini gören Onu görmüştür. Çünkü görme birbirini takip eder kendini bilen Rabbini bilir." Bazılarının dediği şudur: "Görme ancak görmenin nefyedilmesiyle sabit olur. Dolayısıyla Onu görmeyen Onu görmüştür." Birinin sözü de şöyledir: "Onu gördüğümden beri Ondan başkasını görmedim." Bir diğerinin sözü de şöyledir: "O'nu, ancak O'nu bilen ve ancak O'nu bildiği gibi görebilir."

BAB

Sema' "Allah'ı işitmek":

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Fe ecirhu hatta yesme'a kelamallahi / Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver." (Tevbe, 6) Allah'ı işitmek ile ilgili olarak şu tür sözler söylenmiştir: "Onu işiten her şeyi işitir." "Ancak aletsiz duya bilenler O'nun sözünü işitebilir." " Bir şeyde Onu işiten, ama başka bir şeyde Onu işitmeyen, Onu işitmemiştir." " Hiç kimse, gizlice kendisine seslenmediği sürece Onu işitemez." "Onu işitenin yanında Kur'an ayrı ve belirgin olarak görünmez." "Onu işittiğini iddia eden

kimseden, Onu anlayıp anlamadığını sorun. Çünkü O, ancak anlamakla işitilir." "Onu işiten indirilmiş kitabları, suhufları, âlemde bir tek dilden zuhur eden bütün kelamları işitir." " 'Ey İman edenlerî'dediği zaman, muhatap sen ol." "Onu işittiğimden beri her dili anlar ve bütün anlamları kavrar oldum." "Konuşmada Allah'a raiplik etmek sahih ise dinleme hususunda da naiblik caizdir. Nitekim konuşmada naiblik vaki olmuştur: "Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver." Nitekim kulaklar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ibarelerini işittiler. İşitme duyusu ise Hakkın kelamını işitti." "İbareler ve delaletler iletişim, ulaşım içindir. Kelam bundan öte bir şeydir. İşitme konuşmadan sonra gelir. Dolayısıyla işitme bundan ötedir." "Onu işitenin işitmesinin delili, işittiği şeyin hükmüne dair hüznüdür." Bunlar, Allah'ı işitme ile ilgili olarak ariflerden aktarılan sözlerdir.

BAB

Kelam "Allah'ın konuşması":

Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve kel-lemallahu Musa teklima / Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu." (Nisa, 164) Bu ayetin anlamı çerçevesinde muhakkiklerin bazılarının sözlerini aşağıya alıyoruz: "Onu ancak kendinden işitirsin." "O, ancak senin aracılığınla seninle konuşur." "Kim Onunla kendi içinde konuşmuşsa, gerçekten Onunla konuşmuştur." "Eğer Musa ile onun içinden konuşsaydı, ona seslenmezdi." "Ancak hayatı gizli ve her yere nüfuz edici olan seninle konuşur." "Ondan başka konuşan yoktur. Onu işiten kimse senin ne dediğini bilir." "Onu işitmeyen Oniın kelamını bilemez." "Hayatı zahir olan seninle konuştuğu ve sen de Onu işittiğin zaman, sen en yakın olanların en yakınısın. Eğer Onu işitemiyorsan, sen en uzakların en uzağısın. Hayatı gizli olan seninle konuştuğu ve sen de Onu işittiğin zaman, sen yakınsın. İşitmiyorsan, sen uzaksın." "Kiminle bir yönden konuşursa, o gidicidir." "Onun sözlerini işitmeyen ve Onu işitmekle konuşmayan kimseyle Hak konuşmamıştır ve Hakkı işitmemiştir." "Kim bütünüyle bir lisan haline gelirse, işte bu Hakkın kelamıdır. Kim bütünüyle işitme haline gelirse, işte bu Hakkın işitmesinin tamamıdır." " Kelam kelamdır. Kim de kelamın etkisi yoksa, onun konuşması sahih olmaz." Bunlar, Allah'ın konuşmasıyla ilgili olarak irfan ehlinin sözleridir.

BAB

Tevhid "Allah'ın birliği":

Bazıları şöyle demişlerdir: "Onun dili yoktur, çünkü ortada muhatab yoktur." Bazıları da şöyle demişlerdir: " Ayrı bir dil yoktur, bilakis bütün diller Onun dilidir. Dolayısıyla Onun hitabı bu diller aracılığıyla yine Ona döner. Bakması, işitmesi ve bilmesi de öyle." Kimileri de şöyle demişlerdir: "Kudret ve irade tevhidle çelişir. Çünkü birlik vardır, başka değil. O güç yetirilen ve irade edilen değildir. Böylece varlığın birliği iptal olur. Çünkü sabit olan fiilin birliğidir." Kimilerinin görüşü de şöyledir: Eğer tevhidin bir ispat edicisi varsa, bu şirktir. Şayet ispat edicisi yoksa, bir makam değildir." Kimilerinin dediği de şudur: "Kim, Onu onunla birliyorsa, Onu birlemiş olmaz. Kim Onu kendisiyle birliyorsa, sadece nefsiyle birlemiş olur." Bazıları şöyle demişlerdir: "Birlik "Ben"dir ve konuşan Haktır." Bir diğer görüş de şöyledir: "Tevhid, tevhidi ve ortağı nefyetmiştir. Dolayısıyla olması gerektiği gibi sadece O kalmıştır." Bazılarının sözleri şöyledir: " Eğer âlemi bir görürsen, tevhidin sahih olur. Eğer âlemi birden çok görürsen, o zaman tevhid sahih olmaz." Bazıları "Tevhid, bir aynın ispatıdır. Tekliğin hükmü, birin kendisini, tekliğin kendisinin hükmüyle ispat etmesi şeklindeki ispat edicinin yargısıyla birlikte tezahür eder." demişlerdir. Diğer bazıları: "Tevhid; senin Onda ya da Onun sende kaybolmasıdır" demişlerdir. Kimilerinin açıklaması şöyledir: "Tevhid, hükümlerin ispatı ve anlamların zattan nefyedilmesidir." Şöyle diyenler de olmuştur: "Tevhid bir ayndır, bilgi değildir. Onu gören tevhidi bilir. Onu bileninse tevhidi yoktur." Bazıları şöyle demişlerdir: "Tevhid, birin öncesiz ispatıdır." Başkaları da şu görüşü

dile getirmişlerdir: "Tevhid, birin, sıfat ve niteliklerin ortaklığı söz konusu olmaksızın ispat edilmesidir." Kimisi de şöyle demiştir: "Tevhid, aynın vasıfsız ve niteliksiz ispatıdır." Bazıları: " Tevhid, isimlerin bilinmesidir", bazıları "tevhid, fiilin nefyedilmesidir.", bazıları "Tevhidi ancak bir olan bilir", bazıları "tevhidi ibare aracılığıyla dile getirmek sahih değildir. Çünkü o ancak başkası için ayn olur. Başkasını ispat edenin de tevhidi olmaz." Bazıları da "Tevhid, Onun üzerinde olduğu hal hükmünce nefsine sirayet etmesidir."demişlerdir.

BAB

Marifet "Allah'ı bilmek":

Marifetin anlamı ile ilgili olarak bazıları şöyle demişlerdir: "Marifet rabbanidir." , "Marifet ilahidir." , "Marifet kutsidir." "Marifet; kendinin üzerinde bulunduğu durumu ve Onun üzerinde bulunduğu hali bilinendir." Marifet; kendinin üzerinde bulunduğu durumu bilmen, buna karşılık Onun üzerinde bulunduğu hali bilmekten aciz olmandır." "Marifet; kendini kendinle bilmekten aciz olmandır." "Marifet; marufu (bilineni) marufla görmektir." "Marifet; seninle Onun bir araya gelmesidir." "Marifet; seninle Onun arasındaki sınırın bilinmesi, böylece senin sen, Onun da O olmasıdır." "Marifet; ondan başkasını (masivayı) Onunla düşünmen, sonra masivayı Onda yok etmen, böylece Onun ve senin zarf olmanızdır." "Marifet; hikmetlerin bilinmesidir." "Marifet; tevhid esintilerinden biridir, onu nefes sahipleri tanır."

"Marifet; her şeyi ayniyle görebilme konumuna gelmedir." "Marifet; arşa istiva eden içindir." " Kimin arşı varsa marifeti de olur, arşta iken ona arif denir." " Marifet; hakkın ve kulun uyuştuğu ve âlem üzerinde tasarruf edildiği alandır." "Marifetle ilgili soru sormak cehaletin belirtisidir. Çünkü marifet bütün âleme dağıtılmıştır, âlemde herkes ve her şey kendi çapında ariftir. -Efendimiz (s.a.v.) Cariyeye sormuş: "Allah nerededir?" -Cariye: "Fis'semai/Göktedir". -Allah vardı ve beraberinde hiçbir şey yoktu. O şu anda daha önce olduğu haldedir. Bu iki cevabı veren de ariftir." "Marifet; oluş (tekvin) sırrıdır." "Kime (ol) verilmişse, marifet de verilmiştir." Muhakkiklerden birine dedim ki: Bir şeyhin: Zahid, kendisine (ol) verilen ve böylece zühde eren kimsedir, dediğini duydum. Bana şu cevabı verdi: Öyle iddia etmiş, ama iddia batıldır." "Marifet, ölçüsüz, saçma (şatahat) sözdür." "Marifet; hüküm sabit olmakla beraber kötünün iyiye katılmasıdır." Bazıları da: Biz bizimle bizdeydik, biz bizimle bize geldik, bizi bizimle bizden mi sorarsın? demişlerdir.

BAB

Hubb "Sevgi":

Sevginin anlamı ile ilgili olarak bazıları şöyle demişlerdir:

"Sevgi sahih değildir." "Ortada sevgiden başka bir şey yoktur." "Sevgi bir özelliktir, sıfat değildir." "Sevgi ilahi bir sırdır; her zata layık olduğu kadarıyla verilir." "Sevgiyi nasıl inkar edebilirsin, varlıkta ondan başkası yok ki? Eğer sevgi olmasaydı, zuhur etmezdi. Zuhur eden sevgidendir ve sevgiyle zuhur etmiştir. Sevgi onun içine sirayet etmiştir ve sevgi onu taşımaktadır." "Sevgiyi inkar etmek doğru değildir. Çünkü hareket eden sevgiyle hareket etmektedir ve hareket ettiren de sevgiyle hareket ettirmektedir. Duran sevgiyle durur, konuşan sevgiyle konuşur, susan sevgiyle susar." "Sevgi, her şeyin tabi olduğu bir sultandır."

BAB

Muhakkiklerin çeşitli şeylerle ilgili işaretleri:

Bu işaretlerin bazısı müteşabih(benzeşen)tir (yani ifadelerin orijinalleri zahiren birbirine benzer fakat farklı anlamlar ifade etmektedir). Bunlara bazı muhakkiklerin şu sözlerini örnek gösterebiliriz:

- "Bakan görür."

- "Oruç tutan susar."

- "Namaz kılan rahmete nail olur."

- "Kıyam eden, sebat eder."

- "İbret alan engelleri aşar."

- "Islah eden arttırır."

- "İnanan emin olur."

- "Müslüman olan selamete erer."

- "İhrama giren dokunulmaz (güvende) olur."

Bu sözlerden bazısı çift anlamlı değilken bazısı da çift anlamlıdır. Bazıları şöyle demişlerdir:

- "Dua ettim, bana icabet edilmedi, bu yüzden sustum."

- "Onu gördüm, kör oldum."

- "Nasıl idiyse ve ben olmadım. Şimdi oluyor ve O değildir."

- "Varlık anın içindedir."

- "Sen kim olursan, o da sen olur."

- "Arş Allah'ın gölgesidir ve İnsan'da arştır."

- "Birine, ezan okundu, .denilmiş, o da şöyle demiş: Çağrı ancak gafil olanlara yöneltilir. Ona girdiğim günden beri hiç çıkmadım."

- "Namaz münacattır, görmek değildir. Bu yüzden bir takım hareketler şeklinde meşru kılınmıştır."

- "Cinayet günah devşirmektir."

- "Konuşan yaralar."

- "Takva azıktır. Azık ise yolcu için gereklidir, evinde mukim olan kimse için değil. Yolcu olmayanın azığı da olmaz."

- "Hac arafat'tır, gece dinlenmesi müzdelife'dedir, toz toprak ise mina'dadır."

- "Kim bize bir şey verirse, kevnin bağışı bizedir, ona değildir, o onundur, biz onun değiliz."

- "Beni şahit kıldı, ama onu görmedim. Beni okşadı, ama onu tanımadım."

- Bir işim yok ki ona havale edeyim."

Bir başkası da birinin "Yevme nahşuru'l muttaki-ne ila'r Rahmani vefda / Takva sahihlerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda topladığımız gün." (Meryem, 85) ayetini okuduğunu duyunca "zaten Onun yanında oturan birini nasıl Onun huzurunda toplar." demiştir.

Bazıları aşağıdaki ayeti şöyle okumuşlardır:

"Vallahu ahrecekum min butuni ummehatikum /Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı." (Nahl, 78)

Mecnunun biri aşağıdaki ayeti şöyle okumuştur: "Udhulu'l Cennete /Girin cennete." (A'raf,49)

Bazıları aşağıdaki ayeti şöyle okumuşlardır:

Va'bud rabbeke hatta ye'tike / Ve sana ...gelinceye kadar Rabbine ibadet et." (Hicr, 99)

Bir başkası da şöyle demiştir: "Asa Ademu rabbe-hu /Adem Rabbine asi oldu." (Ta-ha, 121) Çünkü başkasına asi olmak yoktu.

Bir başkası da şöyle demiştir:

- "Hayalin gözümde, zikrin dilimde

Yerin kalbimde. Nereye kayboluyorsun? "

Yine bu işaretleri içeren sözlerden bazıları da şunlardır:

- "Allah'a hamdolsun, benim Allah'ı ispat edecek bir delilim yoktur."

- "Ancak Ondan başkasını gören kimse Ona tevekkül eder."

- Ilah'ı tanıyan biri nasıl Ona ibadet eder, hayret ediyorum?!"

- "İblis'in ateşe girmesine aldanmayın. Çünkü yüce Allah "andolsun cehennemi seninle dolduracağım demiştir."

- "Allah erleri serab gibidirler."

- "Şeriat emanettir, hakikat ise emîn dir."

- "Ancak kendisinde (kendisi hakkında) Kur'an nazil olan ramazan ayında oruç tutulur."

- "Rahman arşın üzerinde durmuştur. Başlangıçta semada olanlar ona istiva etti."

- "Ben, bütün hikmetli işlerin ayrıldığı mübarek bir gece değilim."

- "Allah'ın resulleri Allah'tır (Allah adına çağrıda bulundukları için itaat edilmeleri şarttır)"

- "İbadet eden, Rabbi hakkında kötü zan besler, günah işleyen, Rabbi hakkında iyi zan besler."

- "İbadet nura götürür, günah ise ateşe götürür. Nur ateşten daha yakıcıdır."

- "Ahlak rabbani, adap ise seridir."

- "Dostluklar hakikatlerdir, hakikatleri yitiren kimse dostlukları kesmeye çalışır."

- "Kul dostluk alakalarını kestiği miktarda hakikat yitirir."

- "Perdelenmiş kimse, bildikleri geniş kimsedir. Bildikleri az olan kimse yücedir."

- "Halkın bir insandan ayrılması hulkunun (ahlakının) kötülüğünü gösterir."

- "Salahtan (salihlik) daha yüksek bir mertebe yoktur. Allah'ın resullerinin Allah'tan istedikleri de budur. Onlar ki bütün mahlukat içinde Allah'ı en iyi bilenlerdir."

- "İlim halk için hakikat hak içindir."

- "Hükümler hikmeti iptal atmaz, hakikat de ismi ve şekli ortadan kaldırmaz."

- "İmam sağa sola bakmaz."

- "Hastanın yiyeceği ilaçtır."

- "Zorda olanın konuşması sığınma ile ilgili olur."

- "Bulanmadan berrak olmak işte asıl safa budur."

- “Gözlere sürme çekmek sürme gibi değildir."

- “Sürme göze muhtaçtır, çünkü övülmeyi sever." 'Göz sürmeye muhtaçtır, çünkü süslenmeyi sever.

- "Ciheti olmayan, külli bir vecihtir."

- "İlim, iradeye bağlı bilgidir."

- "Yiyeceğin az olması gıdadır."

- "Kim halkı bırakıp Allah'a koşarsa Allah'ı bilememiştir."

- "Allah'la beraber durmak töhmettir."

- "Allah'la beraber hareket etmek seyahattir."

- "Adam odur ki, ilahlığa kullukla karşılık verir."

Bazıları aşağıdaki ayeti şöyle okumuşlardır:

- "Hel yenzurune illa en ye'tiyehumu'llahu fi / Onlar, ille de içimde (özümdeki) Allah'ın... gelmesini mi beklerler?" (Bakara, 210) kelimesi konulmayarak "fi" anlamını verecek şekilde

Not: Ayetin orjinalinde geçen "fi zulel" harfi cerri de (benim içimde özümde" okunmuştur. (çev)

- "Kul olmayan gerçek rab (terbiye edici) olamaz."

- "Tevhidin tecridi şirktir, çünkü bu sırada tev-hid de tecrit edilmiş olur."

- "İhlâsı/muameleyi sırf bire hasretmek sahih değildir."

- "Helali terk etmek imkansızdır, çünkü helalsiz olmaz."

- "Heva ilahlık iddiasında bulunmuştur. Hevaya galip gelen onun iddiasını ispat etmiş olur."

- "Tabiatla çekişmek cehalettir. Hikmetli o kimseye denir ki, tabiatıyla uyumlu amel eder."

- "Tabiatıyla uyumlu amel eden kimse huzurlu olarak rabbine ulaşır."

Birisi şöyle dedi:

- "Şeriat, tabiatın zıddı üzerine bina edilmiştir." Ben de onu dinliyordum. Dedim ki: "Şeriat tabiat üzerine bina edilmiştir, bu yüzden tabiat şeriatı kabul etti."

- "Şehvetlerden uzaklaşan kimse onların sırrını bilmemiştir. Şehvetlere tabi olan da mizana, dengeye muhtaçtır."

- "Yemin edenin oturacağı yer tuzaktır."

- "Borçlunun gecesi borcu düşünmek, gündüzü alçalmaktır."

- "Mazlum, hay ve kayyumdur."

- "Hüzünlü insan, saklı bir inci ve korunan bir sırdır. Ancak onun gibi olan onu tanır, değerini bilir."

- "Kelam, O; menzil, inde (yanında); bütün (cümle), alâ (üzerinde); tıynet, mea(beraber); mek), ila (..ye..ya); ferrehu (sevinç), ba (…ile); semau (işitme), min (...den...dan); marifet, li (için)dir."

- "Hürriyet, tam kulluktur."

- "Akıl, mübarek ağacın yağını gösteren kandildir."

- "Göç eden taşınmaz."

- "Arifler yola çıktıklarında salâtı/namazı kısaltma hükmü düşer."

- "Bedenlerin yolculuğu namazın yarısının bir kısmıdır. Ruhların yolculuğu ise namazın bir kısmıdır. Çünkü hitap süflidir."

- "Belada sevinç, "arslan" ile olur."

- "Kelamla lezzet alma hicaptır, kelamın sahibi değildir."

- "Rabbiyle meşgul olan Onu tanımamıştır."

- "Suskunluk saptırıcıdır."

- "Nimet hayattır."

- "İflas adamların sermayesidir."

- "Yiğitlik gücü kuvveti terk etmektir."

- "Allah velisi "lâ" (yok)dır."

- "İlaç hastalıktır. Sevgiliye bakmak düşküne devadır, ama kalbleri hasta eder."

Birisi "Yola çıkan azığa muhtaç olur." dedi. Ben de ona dedim ki: "Bir yerde mukim olan da yiyeceğe muhtaçtır, peki nereye kaçacak?"

- "İnsan kendi zamanıdır, zamanı da nefsidir."

- "Yüksek ahlakı ve kötü ahlakı birbirinden ayıranın denizi genişler, sonunda boğulur."

- "Ortada mutlak bir yükseklikten başka bir şey yoktur. Kesinlikle karşılıklı açılım yoktur. Çünkü herkes Ona doğru yol almaktadır. Ona doğru yol alanda yüksekliktedir."

- "Varlıkta kesinlikle mukabil yoktur. Fakirliksiz bir zenginlik yani. Nefsini bir şey için öldüren, öldürdüğü şey içindir."

- "İşin gariplikleri gariblerin yanındadır."

- "Dünyalığın azlığı hastalıktır, çokluğu hastalıktır."

- "Allah'a dayanmak, sebeblerin boşluğunu güçlendirir."

- "İbadete rağbet etmek hırstır."

- "Sabır mukavemettir ve bu kamil hak açısından edebsizliktir. "Ve Eyyu.be iz nada rabbehu enni messeniye'd duru. / Eyyub'u da an. Hani Rabbine: Başıma bu dert geldi... (Enbiya, 83) diye niyaz etmişti." Çünkü alış esnasında eli ayırmak mülk için açık bir şirktir."

- "Gizli zikir için vakit vardır. Ancak yerinde ve ehil olanlarla birlikte olması lazım gelir."

- "İhlası tahkik etmek, İblisi güçlendirmektir."

- "Adam odur ki, nefsini Nuh'un gemisi yapar."

- "Adam, babasının ruhu olana denir."

- "Adam, tek nefse sahihtir."

- "Adam odur ki, iki ayağı olduğu halde onlarla yürümez."

- "Adam, havayı delip geçen kimse değildir, adam, yerinde durana denir."

Birisi hamamda "Ve lehu ma sekene fi'l leyli ue'n nehari / Gecede ve gündüzde barınan (duran) her şey Onundur." (En'âm, 13) ayetini okudu ve şöyle dedi: O zaman hareket eden Onun değildir. Dedim ki: Bu işarettir, hakikat değildir. Çünkü hareket bir iddiaya yöneliktir, durmanınsa içinde iddia vardır. Bir yerin hakikatini en iyi tanıtan orada durandır, yani sakin olandır. Böylece hem hareket hem de duruş içine girer."

- "Adam, beklemeyendir."

- "Adam, Allah'tan başkasını bilmeyendir."

- "Adam, her şeye nüfuz edendir."

- "Adam, itidal sahibidir, vakitlere karşı onların getirdiklerine göre, mekana karşı da onun gerektirdiğine göre muamele eder."

- "Adam, konuştuğu zaman, insanlardan ve cinlerden başka her şeyin kendisini duyduğu kimsedir."

- "Adam, Allah'a secde ettiği zaman, ne dünyada ne de ahirette bir daha başını kaldırmayan kimsedir."

- "Adam, kendisine niyabet verilen kimsedir."

- "Adam, bütün dilleri bilen, fakat kendisini bağlayacak şekilde kendisine ait bir dil bilinmeyen kimsedir."

- "Adam, resullere verilen kendisine verilmiş olan ve resullere tabi olmada sebat gösterip sarsılmayan kimsedir."

- "Adam, sırrı itibariyle huzurda duran kimsedir."

- "Adam, kendisine ait şeylerin kaybından etkilenmeyen kimsedir."

- "Adam, her şeyi almayı ve her şeyi nefsine izafe etmeyi hakkeden kimsedir."

Birisi şöyle dedi: "Adam, Allah, deyip her şeyi yok sayan kimsedir." Orada hazır bulunanlardan biri de: "Adam, Allah, deyip de her şeyi mevcud sayan kimsedir", dedi." Birisi de..

- "Yiğit, hakka karşı müstağni olan kimsedir."

- Birisi "Adam, kaderle mücadele eden kimsedir."dedi. ben de ona: "Ama, kadere muttali olduktan sonra" dedim. O zaman sustu.

- "Adam, her varlığın Allah katındaki değerini bilen ve hak ettiğini eksiksiz veren kimsedir."

- "Adam, her şeyin huzurunda gıybet etmeyen kimsedir."

- "Dileme en yüce arştır ve onun üstünde arş yoktur."

- "Varlıkta serbest dilemeye sahip hiçbir şey yoktur."

- "Nalınları çıkarmak (Musa'nın Tur vadisinde nalınlarını çıkarması) hükümdür, hakikat değildir."

- "İlletleri ispat etmek sürçmedir."

- "iki kabza mizandır."

- "İnsan, varlığın gayesidir."

- "Yardım birdir."

- "Nefha bir tanedir."

- "Ortada perdelenmiş bir şey yoktur."

- "Cehennemliklerin bir hicabı vardır. Cennetliklerin de bir hicabı vardır."

- "Mürekkep olan her şey perdelidir."

- "Yaya olan atlıdan daha üstündür. Çünkü atlı kimse bineğe sahiptir. Her binek sahibi de perdelidir, çünkü başkası tarafından taşınmaktadır."

- "Bir şeyi kaçırmak gaimettir."

- "Adam, gölgesi olan bir semadır, serilip musahhar kılınmış yerdir."

- "Adam, güneştir."

- "Adam, bedirdir."

- "Adam, cansız bir varlık da olsa ibadet ettiği şey kendisine zahir olan kimsedir."

- "Yer, bela anında üzerinde durulan zemindir."

- "Adam, ebediyen susuz kimsedir."

- "Adam, infak eden kimsedir."

- "Adam, infak edilen kimsedir." Bu işaretleri toplayan kişi diyor ki:

- Kaydettiğim bu sözlerin tümünü mutlaka söyleyenlerden ve adını hatırladıklarımdan işittim. Bu sözlerin toplamı, iki yüz altmış küsurdur.

Salât ve selam efendimiz Hz Muhammed'in, ehlibeytinin ve ashabının üzerine olsun. İnşallah bundan sonra "Mim, Vav ve Nun Kitabı" yer alacaktır.

SEKİZİNCİ KİTAB

KİTABU'L MİM ve'I VAV ven'NUN

MİM ve VAV ve NUN KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

MİM ve VAV ve NUN
KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet Allah'tandır.

Bilinmezlikleri açan, sadrları/göğüsleri genişleten, çeşitli icaz yöntemleriyle kökleri göğüslere doğru büken, vurud anında türlü marifetleri akıllara bağışlayan, onları göğüslere yerleştiren, maruf ehline isimlerin hususiyetlerini ve harflerin özelliklerini has kılan. Harfleri ümmetlerden bir ümmet kılan, onların içlerine zatlarının üzerini örttüğü hikmetleri yerleştiren, ilgi ve önemlere bağlı olarak Kaf, Şin ve Gayn gibi bu harflerin terkip ya da birey halinde bu hikmetleri yansıtmalarını sağlayan Allah'a hamdol-sun. Yukarıda zikrettiğimiz bu harfler müfret olmalarına karşın bir cümleden anlaşılacak anlamları ifade etmektedirler. Ruhani yükseliş mertebelerinin ve de zülmani çıkış mertebelerinin, bir de rakamsal derece ve mertebelerinin tabiatının hakikati çerçevesinde beliren hikmetler uyarınca bu harfler değişik örneklerle vaz edilmişlerdir. Bütün bunlar üstün iradeli ve her şeyi bilen Allah'ın takdiriyle olmaktadır.

Bu harfler içinde varlık olarak en parlakları, belirginlikleri itibariyle en büyükleri "mim", "vav" ve "nun" harfleridir. Bunların kökleri illet harfleri aracılığıyla (arada illet harfi olacak şekilde) başlarına dönüktür. Ki "ol" gücüyle desteklenmişlerdir. Budan maksat da olması kaçınılmaz olanın olmasıdır. İllet harflerinden biri "vav" harfinin ortasındaki "eliftir. Elif harfi cömertliğin hazır oluşunu zorunlu olarak ifade eder ve bu cömertliğin, saklanmış olmasa bile bilinen bir ölçü dahilinde indiğini vurgular. Biri de "nun" harfini telafuz ettiğin zaman makabli mazmum olan "vav"dir. Bu "vav" gözlem yapabilen bir kavim için ruhani illetlere delalet eder. Bir diğeri de "mim" harfini telafuz ettiğin zaman, makabli meksur olan "ya" harfidir. Bu harf de düşünen bir kavim için cis-mani illetlere delalet eder.

Allah'ın salat ve selamı efendimiz Muhammed'in ve ehlibeytinin üzerine olsun, kalemin tafsil ettiği ve "nun"un kapsadığı anlamlar sayısınca selam onlara.

İmdi... Burası şerefli bir menzildir. Varlığa ilişkin ilahi marifetleri "mim", "vav" ve "nun" sahnelerine uygun olarak sana sunmaktadır. Bu harflerin başları aynı zamanda sonlarıdır. Diğer bir ifadeyle baş ve son diye bir şey yoktur. Allah sizi muvaffak kılsın, biliniz ki, harfler Allah'ın sırlarından bir sırrı temsil ediyorlar. Bunları bilmek, Allah katında bulunan gizli ilimlerin en şereflisine sahib olmak demektir. Bu, Nebi ve Veliler gibi tertemiz kalblere sahib kimselere has kılınmış saklı ilimdir. Hakim Tirmizi bu ilme "velilerin ilmi" adını verir. Biz de bu bağlamda bazı konuları ele aldık. Bunlardan biri "Fethu'l-mekkî" adlı eserde yer verdiğimiz detaylı bir babdır.

Bir diğeri "Fethu'lfasi" de yer verdiğimiz özet bir babdır. Buna "hece harflerinin kapsadığı olağanüstü anlam ve işaretlerin kaynakları ve gayeleri" adını verdik.

Biri de kaleme aldığımız özet mahiyetinde bir kitaptır ki, burada Kur'an'daki bazı surelerin başlarında yer alan ve anlamı bilinmeyen huruf-ı mukattaa (birbirinden kopuk harfler)yı ele aldık. Bunların bir kısmı tekrarlarıyla birlikte yetmiş küsurdur, geride kalanı da tekrarlanmamış on dört harftir. Ve toplam yirmi dokuz surenin başında yer alırlar. Biz de bu ilahi yönteme göre Kur'an'ı tefsir etmeye çalıştık.

Bir kısmı da, burada gördüğünüz gibi kısa kitaplardır. Şunu bilin ki, harfleri bilmek isimleri bilmekten önce gelir. Çünkü tekil mürekkepten önceliklidir. Mürekkebin sonucunu bilmek için öncelikle bu mürekkebin terkibini oluşturan tekillerin sonuçlarını bilmek lazım

gelir.

Bizim ashap arasında bu meselede zahirle ilgili ihtilaflar vardır; gerçek bir ihtilaf değildir bu. Sadece şunu söyleyebiliriz: Biri bir takım sahnelere tanık olurken bir başkası bunları tanık olamamış ve başka sahnelere tanıklık etmede de ona ortak olmuştur. Yani biri daha genel biri de daha özel bir alana tanıklık etmiştir.

Nefyi savunan muhalif, bu tutumunu sadece tanık olduğu sahneyle sınırlı tutsa, insaf etmiş olur. Ancak onu bu tutumu sergilemeye iten etken, var etme olayında ilahi huzuru, harflerin terkibinden ibaret âlemle irtibatlandırmasıdır. Ki bu terkip "ol" sözüdür. Çünkü "ol" sözünde iki harf kullanılmıştır, bir harf değil. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir, ama onları bu yanlış tutuma sürükleyen husus bu olsa gerektir.

Şunu bilmelidirler ki, tekil birin zatında bir özelliği vardır ve tekiller bir terkibin içinde yer aldıkları zaman bu terkibe, o terkipte yer alan tekillerde bizzat ayniyle bulunmayan bir özellik verirler ve bu aynı zamanda terkipte yer alan tekillerin de özelliği olur. Ne var ki, bizim ashabımız bunun farkına varamadılar. Çünkü bu terkibin özelliği olmakla birlikte tekil bir anlamdır.

Aynı şekilde bütün neticeler de ancak tekillikten olurlar. Mantıkçıların üç önermeden oluşan ilk iki öncüllerini görmediniz mi? İlk iki öncülde yer alan önerme tekrarlandığı için dört önerme olarak belirginleşirler, oysa üç önermeden ibarettirler. Eğer, ilk iki öncüle bireylik anlamını kazandıran bu tekrarlanan bir olmasaydı, hiçbir sonuç kesinlikle sahih olmazdı.

Aynı şekilde aralarında ferdilik/teklik ifade eden cinsel birleşme hareketi olmasaydı erkek ve dişiden de kesinlikle bir sonuç, bir ürün çıkmazdı.

Bu nedenle sayılar bilimiyle uğraşanlar, fertlerin ilki üç sayısıdır, demişlerdir. Çünkü teklikle eşya zuhur etmiştir. Eşya, her bakımdan ve her yönden bir olan Allah'tan zuhur etmiştir. Birleyenin zuhuru ile birlikte üç açıdan sadır olmuştur. Bu, bütün sonuçların, üremelerin aslıdır. Bu üç açı, zatın olması, güç yetirenin olması ve yönelişin olmasıdır. Bu üç yönle aynler zuhur etmiştir. Bu işaretler üzerinde düşün, inşallah sana yararlı olacaktır. Şimdi biz konumuza dönelim.

Diyoruz ki: Hangi açıdan olursa olsun harflerin üç mertebesi vardır. Bunlar; Düşünsel harfler. Lafzi harfler ve Yazılı harflerdir.

Yazılı harfler, konuluşları itibariyle iki mertebede olurlar. Birinci vaziyet, müfrettir: Elif, ba, te, sı...harfleri gibi. İkinci vaziyet ikili harflerdir: Eba. Cad.(Eb ced) gibi. Müfret vaziyetteki bazı harfler mürekkeptir: Lamelif gibi. Geride menzil sayısınca yirmi sekiz harf kaldı. Bize göre elif bir harf değildir.

Cabir b. Hayyan'a göre elif bir harfin yarısıdır, diğer yarısı da hemze'dir. Dolayısıyla elif ve hemze birlikte bir harf oluşturmaktadır. Bu kitabın dışında bir çok yerde bu konuyu ayrıntılı olarak açıkladık.

Bu harflerin neredeyse sayılmayacak kadar çok yönleri vardır. Her yönünde bir işe özgülüğü söz konusudur ve bu iş olmadıkça bu hususiyet belirgin-leşmez.

Sonra bu harfler, arap ıstılahında yazılı olarak ve de üzerinde durduğumuz bazı kalemler açısından müfret olsalar da bazısı bazısından mürekkeptir. Bazı özellikleri itibariyle "ya" harfi gibi. Çünkü "ya" harfi bir özelliği itibariyle "zal"dir. Bu da her noktanın iki noktayla ifade edilmesinden anlaşılmaktadır. Aynı şekilde lam harfi elif ve nun'dan mürekkeptir. Nun harfi de za ve ra harflerinden mürekkeptir. Bu yüzden lam harfinde elif ve nun'un kuvveti vardır ve bu kuvvet onun özelliğine eklenmiştir. Yine nun harfinde de za ve ra harflerinin kuvveti vardır.

Aynı durum harflerin mahreçleri açısından da geçerlidir. Çünkü nefes göğüsten ağza

doğru bir seyir izleyerek dışarı çıkar, bu hareketi esnasında mahreçlerde kesintiye uğrar ve işitme duyusu açısından birbirinden tamamen ayrı olan zatlara mahiyetlere sahip harfler belirginleşir. Dolayısıyla ilk olan göğüs harfidir. Sonuncusu da dudak harfidir. Göğüsten çıkan harf, sadece kendisine özellik verir. Asıl olan odur. Onun dışında kalan ve sonuncusunu vav harfinin oluşturduğu dudak harfleri ise onun karşısında yer alırlar. Bu bakımdan vav'da bütün harflerin özellikleri ve kuvvetleri vardır. Çünkü nefes bütün harflerin mahreçlerini aşmadıkça vav harfini ortaya çıkarmaz. Böylece vav harfinde bütün harflerin kuvveti meydana gelir. Bizim sözünü etmediğimiz diğer harfleri de bu şekilde ele alabilirsin.

Yazılı harflerin her biri, ilk, son ve orta olabilir. Mertebelerin çeşitlenmesiyle birlikte özellikleri de çeşitlenir.

Bu, İmam Cafer es-Sadık'ın (r.a.) ve başkalarının izlediği yoldur. İmam Sadık, hayvanların suretlerini ve şekilleri ele alır harfleri de onların üzerine koyardı. Biz, hayvanların suretlerini kabul etmiyoruz, sadece şekilleri kabul ediyoruz. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir, ama bu hususta İmam Sadık adına yalan uydurulduğunu, imamın hayvanları tasvir ettiği veya tasvir edilmesini emrettiği şeklinde bir iftira atıldığını sanıyorum.

Ancak, imam'ın (r.a.) böyle bir şeye dikkat çekip talebelerinden birinin onun bilgisi dışında hayvanları tasvir ettiği gibi bir durum söz konusu olabilir. Onun makamına ve mertebesine yakışan da budur. Çünkü o, dilinden günah sadır olmaktan yücedir. Bana gelince, bu yöntemin bazı güzellikleri olsa ÛA beni bunu savunmuyorum. O halde soyu ve ilmi bakımından seçkin olan bu ulu seyyid böyle bir hatadan beri olmak bakımından çok daha önceliklidir.

Öte yandan harflerin kendilerine özgü özellikleri olmakla birlikte, bazılarının özellikleri diğer bazılarından çok daha fazladır. Örneğin kendilerinden sonraki harflere bitişen, ama kendilerinden önceki harflerle bitişmeyen arap alfabesindeki harfler, dal, zal, ra, za, vav ve elif gibi bitişebilen harflere benzemezler. Yine mim'in ve vav'ın başı gibi feleği andıran harfler, nun gibi zuhur ettiği feleğe benzeyen bir harfe özellik bakımından benzemezler. Dolayısıyla her harf sınıfı ve mertebesinin bazı üstünlükleri ve kendilerine özgü işlevleri vardır. Bir harf başka bir harfe bir çok açıdan benzer. Bazen ya ve ba harflerinde olduğu gibi suret olarak benzer, özellikle onları diğer harflerden ayırıcı alametleri olan noktaları kaldırdığımız zaman. Bazen de zeminlerinin sayısı bakımından birbirlerine benzerler, ayn-gayn, sin-şin gibi. Ya da elif-za ve lam ya da nun-sad ve dat gibi. Diğer harfler de bu hakikat itibariyle burada örnek verdiğimiz harfler gibi birbirlerine benzerler. Bu harfler ele alındığı zaman her biri işlevi itibariyle arkadaşına naiblik eder. Örneğin sin sine, ayn da gayn'e na-iblik eder. Aynı durum bu harflerin her biri için geçerlidir. Buna dikkat çekmemizin nedeni şudur: Bir harf kullanımda öyle bir anlam ve açıklama verir ki, zemin olarak ona benzeyen harfin onun zıddı bir anlam ve açıklama verdiğini görürsün. Bu harfi ona bedel yaptığın zaman işlevi itibariyle başarı elde edersin. Ha ve vav harfleri gibi. Çünkü zeminleri ve felekleri sayı olarak birdir. Ayrıca bir şekil vav harfi suretinde olabilir, aslında "barid" (soğuk) kelimesidir. Soğuk ise eşyada yavaşlığa yol açan bir durumdur. Sen ise hızı seversin. Bu durumda onun yerine "ha"yı alırsın. Ha ise sıcak bir harftir. Ya da "ti", "mim", "fa" veya "zal" harfini alırsın.

Harflerin sırlarının mertebelerinden biri, bazı dillerde harflerin sonlarının başları gibi olmasıdır. Bizim dilimiz olan arapça da Mim, Vav ve Nun harflerini buna örnek verebiliriz. Bu kavmin mertebelerinden biri değildir, harflerin mahreçlerinin mertebelerinden biridir.

Bu harflerin sırlarına dair bu açıklamamızda İb-ni Meserre el-Cili ve başkalarının yöntemini esas aldık. Harflerin özellikleriyle ilgili değil. Çünkü şeylerin özellikleriyle konuşulduğu zaman, çoğu kere bu sözlerin sahibi suçlanır veya yalanlanır.

Bu tür sözler sarf eden bir kimsenin dini itibariyle suçlanmasına gelince; bu kimse keşif ve vah-det-i vücut ehli ise büyücülerin ve zındıkların kategorisine konur ve bazen tekfir edilir. Oysa bu kimse harflerin sırları ile ilgili olarak konuşmaktadır ve bu sırları harflerin mevcudiyetlerine Allah koymuştur ve bu varlıklarını bu sırların emanetçileri kılmıştır. İnsanlar ise onu, harflerle yaptığı fiilleri nispet ederek ele alırlar ve bu yüzden de onu tekfir ederler. Hiç kuşkusuz Allah katında günahkardırlar. Çünkü detaylı gözlem yapmak suretiyle bizim hakkımızı eda etmemişlerdir. Onlara düşen iyi bir gözlemdi oysa. Konuyu da iyice irdelemedikleri ortadadır. İşte tekfir etmeleri bundan kaynaklanıyor.

Yalanlamalarına gelince; hiç kuşkusuz bu gibi şeyleri deneyenlerin terkiplerin suretlerini, vakitlerini ve kalemlerini ve daha başka hususları bilmeleri gerekir. Bunlardan en ufak bir husus ne zaman eksik olursa, işi yapan kimsenin belli bir amaca yönelik olarak sergilediği amel iptal olur. Ama o, terkipte bir hata ettiğini veya iyi bir terkip yapmadığını söyler. Aslında kendini temize çıkarıyor ve demek istiyor ki: Falan kişi yalan söylüyor, çünkü onun dediğini denedim, ama bir etkisini görmedim... şu halde ameli ilimler hususunda sessiz kalmak bizim tarikatımıza mensub kimseler için çok daha iyidir. Hatta bu ilimleri havas ve avara herkesin anlayabileceği şekilde ulu orta açıklamak haramdır. Çünkü bozguncular bunları öğrendiklerinde bozguncu amaçları için kullanmaktan geri durmayacaklardır. Şayet biz bunları kitaplarımızda ele alıyorsak, amacımız ashabımıza bazı işaretler vermektir. Çünkü bu işaretleri onlardan başka kimsenin anlamayacağından eminiz. Onlardan olmayan birinin bu ilimlerin künhüne ulaşması mümkün değildir. Benim için dinim sahih olduktan sonra onların beni yalanlamalarına aldırmam. Allah'a hamdolsun.

Vav çok şerefli bir harftir. Birçok yönü ve gayet üstün kaynakları vardır. Tam sayıların ilkidir. Çünkü altı sayısı değerindedir. Cüzleri de kendisi gibidir, cüzleri derken yarısını, yani üçü, üçte ikisini, yani ikiyi, altıda birini yani biri kast ediyoruz. Altıda biri, üçte birle ve yarıyla topladığın zaman tam sayıyı elde edersin. Harf ehline göre vav harfi, pisagorcular ve onların düşüncesini benimseyen sayı ehline göre altı sayısının verdiği anlam ve işlevi verir. Vav harfi iki harften, yani ba ve cim harflerinden doğmuştur. Geri kalan ikili veya müfret yazılı harflerin varlıkları da öyle.

Cim, ferdani makamların ilkidir. Ba'yı cim'le çarptığın zaman vav çıkar, dolayısıyla vav, bu miktarda anne ve babasının kuvvetine ve mizacına da sahiptir. Vav harfi altı sayısının işlevini gördüğü gibi iki ve üçün de kuvvetine sahiptir. Özellikle kendi hususiyetini de korur. Bu yüzden hüviyette (o'luk-ta/kimlikte) bulunur. Hüviyet ise gaybm korunmasıdır ve ebediyen ortaya çıkmaz. Bu nedenle vav harfi bu açıdan bütün harflerden daha güçlüdür. Ha harfi hariç. Çünkü ha harfi hem kendini hem de başkasını korur. Vav ise sadece kendini korur. Ha ve vav harfleri huve (o)nin aynısıdır ve buna hüviyet denir. Ha harfinin koruduğu başkası ise kevn'nin kafidir. Kevn ise "kun=ol"un gölgesidir. Çünkü "kun=ol" zattır ve kevn=varlık da O'nun gölgesidir. Çünkü ilahi zatın nuru "ol"un zatıyla çarpıldığı zaman gölgesi uzar ve bu da kevnin aynıdır. Dolayısıyla Hak taala ile kevn arasında "kun=ol" perdesi vardır. "Kun" ifadesinde kaf harfi nun harfiyle irtibatlandırılmış, çünkü nun harfinin sayısal değeri ellidir ve ellinin onda biri ha'dır. Elli namazın derecesini koruyan beş vakit namaz gibi. Nitekim Buhari'de şöyle deniyor: "Namazlar beştir ve elli namaz değerindedir. Benim katımda söz değiştirilmez." Bu açıdan beş ellinin aynısıdır.

Kaf harfinin ha harfi korur, ama "kun=ol" sözünde ha harfi yok olmuş, onun yerine nun harfine dayanmıştır. Böylece nun ha olmuştur. Yani ha'nın varlığı nun ile korunurken "kun" daki bu koruma sayesinde kevn de adem(yokluk)den korunmuştur. Çünkü "kun" bir şeyi, varlıktan yokluğa çıkarmaz, böyle bir şey onun zatıyla çelişir. Zatının hakikatinden dolayı var eder, hiçbir zaman yok etmez. Dolayısıyla varlıklar yok edildikleri zaman, bu, bizim bildiğimiz bu yöntemle olmayacaktır. Ki biz bu hususu yeri geldikçe açıkladık.

Sonra "vav" harfi "ha" ile gerçekleştiği için, "ha"nm şekillerinden bir türünün suretinde vücut bulur, "ha" harfine bitişmesi veya bitişmemesi fark etmez. Eğer "ha" harfine

bitişmemişse şekli "..."olur. Bu, dönüştürülmüş "vav"dır. Ya da şu şekilde olur: "...." Ve şöyle olur: "...." Bu şekil "vav" harfinin başıdır. Ne şekilde olursa olsun "vav" suretinden kurtulamaz. Nasıl kurtulsun ki, aradaki münasebet doğal olarak beş şekli ihtiva eder ve bu beş şekilden başkası da sahih olmaz.

Eğer bitişik olursa "ha" iki şekilde belirir ve "vav" da her iki şekilde mevcut olur. Şekil de şöyle olur: "..." "vav"ı bu şekilde görebilirsin. Bu şekilde olduğu zaman "vav"ı içinde dönüşmüş görürsün, öncekinde ise doğrudur.

Bunların tümü ruhani boyutun yukarı tarafla olan münasebetinin gücünün kanıtıdır ve bizim yanımızda da "vav" bunun delilidir. İmam Ebu'l Kasım el-Kıssi "Hal'u'n-Na'leyn" adlı eserinde buna işaret etmiştir. Dolayısıyla "vav"m sırlarına vakıf olan birine yüce ruhaniyetler üzere inerler ve bu inişler büyük bir onurdur. Bu bizim için içimizdeki suretin de delilidir. Ki bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah, Ademi kendi sureti üzere yarattı."

İkisinin arasında teklik hicabı vardır ve bu tekliği "elif" temsil etmektedir. Böylece kevnin (oluş) ayni mükevvin (olduran, yaratan)'in suretinde zuhur etti. Olan ile olduran arasındaki perde de erişilmez izzet ve büyük ahadiyettir. Böylece zatlar birbirinden ayrışmıştır. Eğer kevne (evrene) suret açısından bakarsan "yokluktur" dersin. Çünkü suret "O"dur. Ama zatı açısından bakarsan "varlıktır" dersin. İki "vav" arasındaki fasılayı, yani "elif" bilmediğin sürece bunu bilemezsin. "Elif" sana, bunun bu olmadığını öğretir, "vav" suretinin telafuzü "vav" şeklindedir. Bu suretin ilk "vav"ı hüviyet (o'luk) vav'ıdır ve "ha" onun içine dercedilmiştir, beşin altının içinde olması gibi. Altı zuhur ettiği için beşin telafuz edilmesine ihtiyaç kalmamıştır. Diğer "vav" varlık vav'ıdır. Böylece "vav" hem varlıkta hem var edicide zuhur etmiştir, var edici vav'a hüviyet vav'ı da diyebilirsin. Sonra hüviyet ile kevn arasındaki vasıtada da onu görüyoruz. O da gaybi olarak "kun" da yer alır. Buradaki vav harfi emir sigasından dolayı kaybolmuştur. Çünkü vav emir sırasında zuhur etseydi, kevn zuhur edemezdi. Çünkü "O"yu gözlemleme gücüne sahip değildir. Bu takdirde "O"nun hakikati zail olurdu. Bunun nedeni de "O"nun bizzat gözlemlemekle çeliş-mesidir. "O" mutlak gaybdir.

"Vav" illet harfi olarak kaldığı sürece hareke almadığı için hep sakin/hareketsiz olur. Emir sigası gereği "nun" da sakin olur. İki sakin/nareketsiz harfin bir araya gelmesinden dolayı "vav" kaybolur. Çünkü iki sakin harfin bir arada olması sahih değildir. Dolayısıyla kevnin zuhurundan dolayı sükun makamında gaip olur. "nun" da kendisinden gaip olduğu için aralarında bir vasıta olmaması nedeniyle kendisi de gaibde olur.

Mukevvin (olduran) kelimesinin başındaki "mim" harfi, kelimenin asıl harflerinden olmayıp zaittir, dolayısıyla kalıcılığı olmayan bir arazdır, "kun" kelimesinde "vav"m kaybolması da, sakin oluştan dolayı ortaya çıkan arızi bir durumdur. Nitekim çoğul sigasına geçildiğinde sakinlik/hareketsizlik ortadan kalkar, o zaman "kunu"denir ve bir suret, arazın ortadan kalkmasıyla üç yerde zuhur eder. Böylece mukevven'in aynı "kun"un aynı, kevn'in aynıdır, kevn, kevene, kuvvine veya dilersen mukevven de diyebilirsin. Mukevvin'de olduğu gibi burada da (mukevven) "mim" harfi zaittir. Marifetullahm inceliklerine yönelik bu işaretleri, ilahi sırlar açısından iyice tahkik et. Ki her açıdan bu sırlara delalet etmektedirler. Şu sirayetin olağanüstülüğüne bakın. Bu bab çerçevesinde ele alınması gereken daha bir çok boyutunun olduğunu da bu arada belirtelim.

"Nun" harfine gelince, "vav" harfi, ikisinin/iki nun'un (nun-vav-nun) arasında bir perde işlevini görür. "Nun" harfi yazıldığı zaman, sadece yarım daire gibi zuhur eder, tıpkı geminin görünen kısmı gibi. Ya da yaratılışın görünen kısmı gibi. Çünkü âlemin yaratılışı küreseldir. Kürenin yarısı maddidir, görünürdür, diğer yarısı ise gaibdir. Yine geminin de küresel biçiminin yarısı her zaman açıktır, diğer yarısı ise daima hislerden gaibdir. Bu gaib yarıyı idrak etmeyisimizin illeti, yeryüzünde olmamızdır. Çünkü yer bu gaib kısım üzerine serilmiş bir perdedir, bu yüzden idrak edemiyoruz. Aynı şekilde tabiat âlemi ve karanlıkları olarak zuhur eden yaratılış da öyle, yaratılış küresinin diğer yarısını oluşturan ruhlar

âlemini idrak etmemiz perdelenmiştir, bu âlemin ancak eserlerini görebiliriz.

Dolayısıyla "kun" kelimesinde zahir olan "nun"dan maddi varlıklar zuhur etmiştir, diğer yarısı ise gaibdir ve bu zahir yarıya göre takdir edilmiştir, bundan da ruhani varlıklar ortaya çıkmışlardır.

Şu halde cismani bir, fehvaniden zuhur ederken, ruhani ise fehvaninin anlamından zuhur etmiştir. "Vav" zatın ruhaniyetidir; bağışları bir yarısından alır, diğer cismani yarısına ilka eder. Bu ruhaniye-tinden dolayı "vav" ruhani "nun'la bitişmiştir, cismani "nun"la değil. Dolayısıyla "vav"m bağışları ruhani nun'dan alması birleşme ve sarmaş dolaş olma, aşk mahiyetinde bir almadır. Cismani nun'a ilka etmesi ise tebliğ, ulaştırma, duyurma mahiyetinde bir ilkadır. Bu yüzden bizim nazarımızda pek az karışıklık arzeder. Birleşme şekli şöyledir: "..." işte bu Cebraili makamdır; burada bağışları ayrıntısız, tafsilatsız mücmel olarak alır, bunları "vav" tafsil eder. "Vav" ise ilka esnasında yazı âleminin kalemidir. Bu diğer nun onun için bir tür levh işlevini görür. Çünkü işler, olgular bunun yanında bil kuva, ilim ve nun olması hasebiyle tafsil edilir. Bu bakımdan bu levh, kendisini gören biri açısından icmali bir surettir, ona bakan biri ötesinde ne olduğunu, ne taşıdığını bilemez, ta ki tercüman, yani, diğer bir ifadeyle kalemlerin kalemi gönderilinceye kadar. Bu tercüman, muhatabın işitme levhine, kendi nun'unda mücmel olan şeyleri satır satır yazıya döker. Böylece dinleyici kendisinin yanında olan bazı şeyleri, yazıldığı kadarıyla öğrenir. Eğer dinleyenler himmetlerin ilka edileceği makama yükselirlerse, o makamda himmetler kalemler ve ruhani vav'lar olur. Böylece işitme duyularına ruhani açıdan ilka gerçekleşir. O zaman sen bütün mücmel bilgileri ayrıntılı, tafsilatlı olarak bilirsin. Üstelik arada zahiri bir vasıta olmadan: "Nezele bihi'r Ruhuleminu ala kalbike / Onu ru-hu'lemin senin kalbine indirmiştir." (Şuara, 193) Bu cümlenin orijinalinin rakamsal değeri, maddi oluşu hasebiyle elli, manevi oluşu hasebiyle de ellidir.

"Vav" rakamsal olarak altı değerindedir ve bu da altı yöne tekabül eder. "Vav" aynı zamanda cisma-ni "nun"a, ölçüye ve şekle de sahibdir. Böylece "nun" rakamsal olarak- cismani ve ruhani açılardan toplam- yüz değerindedir. Yüz ilahi ismin ismi olarak, şayet saadet ehli (said) ise, yüz cennet ve nimet derecesinin ismidir. Şayet kişi bedbaht ehli (şaki) ise, yüz ilahi hicap olarak yüz cehennem ve azap derekesini gösterir, "nun" ile ilgili bu kadar açıklama yeter. Çünkü konuyu etraflıca anlatmak, iyice açmayı gerektirir, bunu açmak ise benim gücümü aşar. Çünkü nun büyük bir sırdır ve cömertlik ve rahmet kapısı-dır.

"Mim"e gelince, o Adem'e (a.s.) ve Hz. Muham-med'e (s.a.v.) işaret eder. İkisinin arasındaki "ya"-mim-ya-mim-ise, ikisinin birbirine vasıl olmasının sebebidir. Çünkü "ya" illet (sebeb) harfidir. Buna göre Hz. Muhammed (s.a.v.) "ya" aracılığıyla Adem üzerinde ruhani olarak amel etmiştir. Bu amel neticesinde Adem'in ruhaniyeti ve külli nefisten en son varlığa kadar evrende tedbir edilen her şeyin ruhaniyeti doğmuştur. Bu insani ruhtur da. "Adem henüz su ve balçık arası bir varlık iken ben Nebiydim" Ademde Hz. Muhammed (s.a.v.) üzerinde "ya" vasıtasıyla cismani olarak amel etmiştir. Bu amelden âlemdeki bütün insanların ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) cisma-niyeti doğmuştur. Bu bakımdan Adem, cismiyette Hz. Muhammed'in, bizim ve İsa'nın babasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise ruhaniyette Adem'in, bizim babamız ve İsa'nın dedesidir. Çünkü İsa'nın babası, be-denlik makamında ve temsil âleminde ruhu'l Kudüs-tür. Ruhu'l Kudüs ise ruh olması hasebiyle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) oğludur. Dolayısıyla bu akıl almaz sistem çerçevesinde Hz. Muhammed (s.a.v.) İsa'nın dedesidir. Eğer İsa'nın (a.s.) bedenselliğine teveccüh etseydi, o zaman her nütfenin istiva etmesi gibi istiva etmiş, bürümüş olmayacaktı. Bu teveccühle de ona ruhaniyet verip, bizim olduğumuz gibi onun da babası olacaktı.

Kaynaşma, kutsal suretle ve de şerefli mahalde gerçekleştiği için, onu dede olarak nitelendirdik. Ki bedensel yaratılışına dikkat çekmiş olalım. Ve İsa'nın, bizim gibi her açıdan Adem'den gelmediğini vurgulamış olalım. Gerçi Meryem aracılığıyla Adem'in İsa'da

bir payı vardır. Ayrıca ruhaniyetin de, temessül etmiş bedenselliğinde payı vardır. Yani İsa (a.s.) bedenselliğin ve ruhaniyetin ortak ürünüdür. Ancak ruhaniliği daha ağır basmıştır. Bu yüzden ölüleri diriltiyor, anadan doğma dilsiz kimseleri iyileşti-rebiliyordu. Çünkü ruhani unsur onda, cismani unsurdan daha fazlaydı. Ayrıca doğası itibariyle masumdu, başkaları gibi dışarıdan bir etkene ihtiyacı yoktu.

Sonra "Bismillahirrahmanirrahim"deki "mim"in içindeki varlık da bizim bu anlattıklarımıza delalet etmektedir. Çünkü "bismi" ifadesindeki "mim" Âdem'e işaret ediyor. Âdem isimlerin sahibidir (ona isimler öğretildi). Âdem'in ismindeki med=uzatma, cisimler âleminin ondan uzanmasına, devam etmesine işaret etmektedir: "Halekakum min nefsin vahide-tin I Sizi bir tek nefisten yarattık." (Nisa,I) Nitekim Havva, Adem'den yaratılmıştır. Eğer başka bir şeyden yaratılmış olsaydı, insanların cismani olarak bir tek nefisten yaratılmış olmaları gerçekleşmiş olmayacaktı.

Rahim ifadesindeki "mim" Hz. Muhammed'e (s.a.v.) işaret eder. Çünkü Rahmet sahibi O'dur. "Bi'l mu'minine raujun rahimun / Müminlere karşı şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe, 128) Bu, iman rahmetidir. "Ve ma ersalnake illa rahmeten li'l âlemin / Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ, 107) Bu da var etme rahmetidir. Dolayısıyla onda mevcut olan med=uzatma, ruhlar âleminin ondan istimdad etmesi, uzanıp ortaya çıkması demektir. Bu yüzden cisimler âleminde kıyam etmesi en sonunda olmuştur ve Adem'in cisimler âleminde kıyam etmesi daha önce gerçekleşmiştir. Bu yüzden, "bis-mülahirrahmanirrahim", biri cismani açıdan, biri de ruhani açıdan söylenmiştir. Nitekim yarın kendisi için yer yarılıp ortaya çıkarılacak ilk kişi Hz. Muhammed'dir. Böylece cismani yerden onun ruha-niyeti ortaya çıkacaktır. Üzerine hilat giydirilerek ya-kmlaştırılacaktır.

Bu "mim"in, sadece bu makamla ilgili olmamak üzere daha bir çok sırrı vardır. "Nun" harfinde olduğu gibi bunları açıklama gereğini duymadık. İki mim'e bitişik-mim-ya-mim-"ya" harfine gelince, bunlara bitişmesinin nedeni, illet harfi olmasıdır: "İnnema ene beşerun mislukum / Ben ancak sizin gibi bir beşerim." (Kehf, 110) Böylece bu açıdan bizimle onun arasında bir bağ kurulmuştur. Bu nedenle "ya" harfi her iki "mim"le de bitişmiştir. Ama ruh açısından böyle değildir.

Nitekim bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Be'ase fi'l ummiyyine rasulen minhum / Ümmi-lere içlerinden, bir Rasul gönderen Odur." (Cuma, 2) "Lekad caekum rasulun min enfusikum /Andolsun size kendinizden bir Rasul gelmiştir." (Tevbe, 128) "Ennebiyyu evla bi'l mu'minine min enfusihim / Nebî, müminlere kendi nefislerinden daha yakındır." (Ahzab,6) Bu ayetlerin tümü, bizimle Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki bağa işaret etmektedir. Bu nedenle "mim" harfinin yazılışında "ya" iki "mim"i birbirine bağlamıştır ve bu yüzden "nun" harfinin yazılışında "vav" ilk "nun"la bitişirken sondaki "nun"la bitişmemiştir. Bunun nedenine yukarıda işaret ettik. Yine bu nedenle "vav" harfinin yazılışında "elif" her iki "vav"la da bitişmemiştir. Bu hükmü iyice tahkik et. Bu konuyu açıklarken güttüğümüz amaç gerçekleşti.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Sa-lât ve selam efendimiz Hz. Muhammed'in, ehlibeytinin ve ashabının üzerine olsun.

O'nun yardımıyla son buldu.

DOKUZUNCU KİTAB

RİSALETU'L KASEM İL- İLAHİYE

İLAHİ YEMİNLER RİSALESİ "KİTABI"

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

İLAHİ YEMİNLER
RİSALESİ "KİTABI"

Bismillahirrahmanirrahim

Değiştirme ve Kuvvet Ondandır.

Şeyh, İmam, alim, kemal sahibi arif, muhakkik, derin ilim sahibi, dini ihya eden (Muhyiddin), İsla-mın şerefi, hakikatlerin dili, âlemlerin allamesi, uluların önderi, zamanın garip gelişmelerin çözen, zamanının biricik bilgini Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Arabi et-Tai el-Hatemi, el-Endü-lüsi-Allah sonunu güzel eylesin- dedi ki: Elhamdulillâhî rabbil alemin velakıbetul muttakîn ve sallallahu ala seyyidina muhammedin ve ala âlihi ve sellem kesira / Alemlerin rabbi olan Allah'a hamdol-sun, güzel akıbet muttakilerindir. Efendimiz Hz. Muhammed'in ve ehlibeytinin üzerine kesintisiz salât ve selam olsun.

İmdi...Şüphesiz yüce Allah, aziz kitabında değişik yerlerde, farklı olgularla ilgili olarak, harfler, rüzgarlar, melekler, dağlar, ağaç, yıldızlar, saatler, gece, gündüz, gün, güneş, ay, gök, yer, nefis, çift, tek, şehir, Kur'an, kalem, beka, gemiler, hayvanlar, kitap, tavan, deniz, beyt, yıldızların mevkileri, gözle görülen ve gözle görülmeyen varlıklar gibi türlü mah-lukat üzerine yemin etmiştir. Bu ayette yüce Allah, kadimi ve hadisiyle (eski ve yeni) yarattığı bütün mevcudata yemin etmiştir. Ama rab olarak kendisine sadece beş yerde yemin etmiştir. Nisa suresi 65. ayetde: "Fela ve rabbike la yu'minune hatta yuhakki-mukefi ma şecere beynehum summe la yecidufi enfu-sihim harecen mimma kadayte ve yusellimu teslima / Hayır, rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar." Hicr suresi 92-93. âyetinde: "Fe ve rabbike le-nes'elennehum ecma'ine amma kanu ya'melun /Rab-bin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz." Meryem suresi 68. âyetinde: "Fe ve rabbike lenahşurennehum ve'ş şeya-tine I Rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız." Zari-yat suresi 23. âyetinde: "Fe ve rabbi's Semai ve'l Ar-di ennehu lehakkun mislema ennekum tentikun / Sema'mn ve arzın Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir." Yani ayette zikredilen rızık ve cennet hak'tır. Mearic suresi 40. âyetinde: "Fe la uksimu bi rabbi'l meşariki ve'l meğa-ribi inna le kadirun / Şu halde öyle değil! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki...bizim gücümüz yeter." Kuşkusuz kendileriyle ilgili olarak "Rab" ismi üzerine yemin edilen bu olgularda bir takım sırlar, incelikler ve hakikatler vardır.

Amacım, bu acele ile sunduğumuz kısa değerlendirmeler içinde vaktin gerektirdiği hususları aktarmaktır. Çünkü bu konunun varid olduğu hususlar hem çoktur hem de doyurucu açıklamalar yapılmıştır. Bu kısa ve hızlı değerlendirmeye **"el-Kasemu'l ilahi bi'1-ismi'r-rabbani"** (Rab ismi üzerine ilahi yemin) adını verdim ve beş baba ayırarak her babda ona has bir yemini ele alacağım, inşallah.

Fasıl:

Allah bizi ve seni muvaffak kılsın, bil ki, Allah'ın güzel esmaları(isimleri), şahısları birbirinden ayırt etmek için konulan Zeyd, Amr, Cafer ve Halid gibi sırf müsemmayı tanıma işine yarayan anlamdan soyutlanmış lafızlar değildir. Aksine Allah'ın güzel

esmaları(isimleri) uluhiyette bir takım anlamları gösteren delillerdir ve uluhiyet bu isimlerin bu anlamlar için kullanılmasını gerektirmiştir. Lafızlar ilminde, bir lafız aracılığıyla dinleyici ve öğrenme pozisyonunda olan kimse, şayet yazılıysa bu lafız ve harf aracılığıyla, onun irtibatlı olduğu anlama ulaşır. Biz, özellikle resulünün dilinden ve kitaplarından öğrendiklerimizden başka Allah'ın ismini bilmiyoruz. Allah'ın bazı isimleri vardır ki biz bunları bilmiyoruz. Resulullah'm (s.a.v.) bir duasında sarf ettiği şu sözleri görmediniz mi: "Allahumme innî eseluke bikulli ismin semmeyte bihi nefseke ev allemtehu ehaden min halkıke evist'serte bihi fi gaybike / Allah'ım! Kendini isimlendirdiğin veya kullarından birine öğrettiğin ya da sırf kendine saklayıp gaybm kapsamına aldığın bütün isimlerin hakkı için senden...diliyorum. "

İsimlerin anlamlarıyla ilgili bildiğimiz, aklın, şeriatın ve keşfin delalet ettiği anlamlardır, başka değil. Allah'ın bir çok ismini bilmemize rağmen, yüce Allah, bunlar içinde sadece "Rab" ismine yemin etmiştir, diğer isimlerine değil. Rab ismine de mutlak olarak yemin etmemiştir. Mutlaka Hz. Muhammed'e, göğe, yere, doğulara ve batılara izafe ederek yemin etmiştir.

Fasıl:

Bil ki, Allah'ın güzel isimleri, bilineni ve bilinmeyeni çok olmakla beraber, üç kısma ayrılırlar. Bunların bir kısmı zata delalet eder, Evvel (ilk) ve Ahir (son) gibi. Bir kısmı sıfata delalet eder, Alim, Habir (her şeyden haberdar olan), Şekur (kullarının şükrünü kabul eden) ve Kadir (her şeye gücü yeten) gibi. Bir kısmı da fiile delalet eder, Halik (yaratan), Razık (rızık veren) gibi. Bir de bazı isimleri-daha doğrusu isimlerin çoğu-iki ve üç kısmı birden kapsar, bu da ortak anlamları itibariyledir, Rab ismi gibi. Rab ismi, zat olarak sabit olan, fiil olarak ıslah eden, sıfat olarak da sahib anlamını ifade eder.

"el-Cedavil ve'd-Devair" adlı eserde isimlerin mertebelerinin tanıtımına ayrı bir Bab ayırdık. Bu isimlerle ahlaklanmamn, bunların anlamlarına ulaşmanın nasıl olacağını açıkladık. Adı geçen eserimize baş vurulabilir. Esma-i hüsna'nm çokluğuna rağmen, yüce Allah, Kur'an'da bunlardan herhangi birine yemin etmemiştir. Yukarıda işaret ettiğimiz beş ayette üzerine yemin edilen Rab ismi hariç. Hiç kuşkusuz bunun altında bir çok sır yatmaktadır. Bu ismin makamı bu sırları içermektedir. Biz bu kısa değerlendirme kapsamında bir veya iki sırrına dikkat çekmek istiyoruz. Çünkü bu değerlendirme bir anda yazılmıştır. Ayrıca bu Rab ismine Nebî (s.a.v.) de yemin etmesini Subhânehu teala emretmiştir. Çünkü kavmi Rasulullah (s.a.v.) efendimizden bu getirdiği dinin Hak olup olmadığını kendilerine haber vermesini istemişlerdi de, yüce Allah Hz. Nebiye (s.a.v.) şöyle emretmişti: De ki: Ey Muhammedi "ty ve rabbi innehu le hakkun / Evet, rabbime andolsun ki, O hakkdır." (Yunus, 53) Bu kısa değerlendirmede maksadımız kulların yeminleri üzerinde durmak değildir. Amacımız Allah'ın yeminlerini açıklamaktır. Allah'ın da bütün yeminlerini değil, sadece kendisi üzerine yaptığı yeminleri. Ki biz yukarıda buna işaret ettik. Ayrıca yüce Allah'ın aziz kitabında üzerine yemin ettiği şeylere dair, bizim de yukarıda işaret ettiğimiz gibi, latif ve incelikli bir kitap yazmak istiyoruz, ama kimi ayetlerde hazfettiği yeminleri değil. Buna şu ayetleri örnek gösterebiliriz: "Le kad radiyallahu /Andolsun ki Allah, razı olmuştur." (Fetih, 18) "Ve le-kad sadakallahu rasulehu'r Ru'ya / Andolsun ki Allah, rasulunun rüyasını doğru çıkardı." (Fetih, 27) Allah akıl bahşettiği gibi ilim de bahşeder.

Fasıl:

Bil ki, bu Rab isminin, dil bilimi kapsamında, bize ulaştığı kadarıyla beş anlamı vardır. Birincisi, sabit anlamında kullanılır. Araplar "rabbe bi'l meka-ni": Bir yerde sabit oldu, ikamet etti, derler. İkincisi, ıslah eden anlamında kullanılır. Araplar "Rabeytu's-savbe:

elbisenin yırtığını söküğünü dikerek ıslah ettim. Üçüncüsü, terbiye edici, yetiştirici anlamında kullanılır: Araplar: Rabeytu's-sağire/erbeytuhu: Küçük çocuğu terbiye ettim, derler. Dördüncüsü, seyyid, efendi anlamında kullanılır. İmrulkays şöyle der:

Efendileri ve emirleri adına savaşmadılar

Bir komşuyu da çağırmadılar ki selametle göçüp gitsin.

Bu beytin orijinalinde geçen Rab kelimesi efendi, rabib kelimesi de emir anlamında kullanılmıştır. Beşincisi, sahib anlamında kullanılır. Araplar . Rab-bu'd-dari: Evin sahibi. Rabbu'd-dabbeti: Hayvanın sahibi, derler. Rasulullah efendimiz (s.a.v.) kıyamet alametlerinden söz ederken, bunlardan birinin, cariyenin rabbini, yani sahibini doğurması olduğunu zikretmiştir. Çünkü kıyamet öncesinde öyle bir her-cümerc yaşanacaktır ki, kadın ile oğlu birbirinden ayrılacak, ortalığı fitne kaplayacak, sonra bu küçük çocuk büyüyüp o kargaşa ortamında annesi ona denk gelecek, satın alarak onun sahibi olacaktır. Satın alma hükmüyle annesinin efendisi olacaktır. Böyle bir fitneden Allah'a sığınırız.

Bu anlamların tümü de yüce Allah'ın sıfatı olarak kullanılır. Çünkü Allah vücudu, mülkü, saltanatı (hakimiyeti), izzeti, kibriyası(büyüklüğü) ve azametiyle sabittir. Ve "O", ulvî(yüceler) âlemin, süfli âlemin, kevnî(kainatm), mahlukatın ve mebdeatm (yoktan var edilen) her şeyin ıslah edicisi-dir. "O", ayrıca bütün bunların terbiye edicisi, besleyici ve terbiye edici hakikatler bahşetmek suretiyle onların besleyicisidir. Bilindiği gibi cevher arazıyla, cisim edevatıyla beslenir, onları, güçlerini korumak O'na düşer. Ruhları da ilimlerle, letaifle ve sırlarla besler, terbiye eder. Aynı durum başından sonuna kadar tüm âlem için geçerlidir.

Ve "O" Subhanehu, bütün âlem ve top yekun bütün mevcudatın seyyidi(efendi)sidir. Çünkü O, Ganiy(zengin) onlar muftakir(fakirdir)ler. O'na muhtaçtır. İzzet Onun, zillet ise bizim niteliğimizdir. Ganî(zengin)lik O'nun vasfı, "fakr"lık bizim vasfımız-dır. Mülk Onundur, biz ise memlukuz. Çünkü O bizim halikımız ve mevcud(var) edicimizdir. Bu yüzden bizim hakkımızda dilediği şeyi yapar. İster bizim amaçlarımıza uysun, ister uymasın. Bizimle ilgili olarak verdiği bir hüküm, amaçlarımıza uymuyor, alışkanlıklarımızla örtüşmüyor diye zulüm, haksızlık ve saldırganlık olarak nitelendirilemez. Bu nitelikler ancak başkasının mülkünde tasarrufta bulunan biri için kullanılabilir.

Ama kendi mülkünde tasarrufta bulunan biri, dilediğini, dilediği şekilde yapar; fark etmez; biz ister bu fiilin sebebini kavrayalım, ister kavramayalım. Bu yüzden bir ayette şöyle buyurmuştur: "La yus'elu amma yefalu ve hum yus'elun / O, yaptığından sorumlu tutulmaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." (Enbiya,23) Çünkü Allah, kendisine ait olmayan bir mülkte tasarrufta bulunmuş değildir. Zorbalık, haksızlık ve zulüm gibi kavramlar delile dayalı olarak şeriatın belirlediği olgulardır. Şeriat çerçevesinde bunlardan söz edilir, kendi zatları itibarıyla belirginleşen nitelikler değildirler.

Fasıl:

Sonra bilesin ki, isimlerin ve mevcudatın hakikatlerini bütünüyle kapsayan, onların başında gelen, onlara hakim ve egemen olan isim, "ALLAH" ismidir. Allah ismi, hem zatın, hem sıfatların hem de isimlerin delilidir. Mertebe olarak O'ndan sonra Rab ismi gelir. Rububiyet mertebesi uluhiyet mertebesinin üstünde olduğu için, bu mertebeye ait olan Rab ismine yemin etmiş ve ondan başka isimlere yemin etmemiştir. Bu isim üzerine yapılan yemin, bizzat uluhiyet ismi üzerine de yapılmış yemin hükmündedir ve bunun aksi tasavvur edilemez. Yüce Allah, hakikatlerle, onların mertebelerinin ve hakikatlerinin gerektirdiği gibi muamele eder. Dolayısıyla rububiye-ti gerektiren bu makama gelindiğinde, yemin eden kimse dilediğine yemin edebilir. Çünkü "ALLAH" ismi, dairede bir nokta veya dairenin çevresi konumundadır. İsimler ise veçheleri itibariyle ondan sonradırlar ve noktadan

çevreye doğru çizilen çizgiler gibidirler. Böylece her isim: ben, şu anlamda Allah isminden sonraki ikinci mertebeyim, der. Nitekim yüce Allah, varlık âleminde de bizi bu yönde konuşturmaktadır. Acıkan biri, ey Rezzak (rızık veren) der. Fakat bazen bu ismi bırakıp, ey Allahîdediğini görüyoruz. Bu sırada Rezzak ismi, ben ikinci mertebeyim, demektedir. Ama bu bağlamda, ey Rabbim! dese, bunun anlamı, ey Rezzak! değildir, anlamı, ey terbiye eden, ey besleyen veya ey ıslah edendir. Bu isimlerin mertebeleriyle ilgili olarak anlattıklarımızı iyice düşünün. Ben, konuyu etraflıca anlatmak istemiyorum. Çünkü özet ve kısa bir açıklama sunmaktır benim amacım. Kısa ve özet açıklama hem daha yararlı, hem anlaşılmaya daha yakın, hem de üzerinde durulmaya daha elverişlidir. Çünkü sözü uzatmak bıktırır, usandırır. Özellikle insanların ilgisinin azaldığı, faydalı şeyleri taleb etme isteğinin yok olduğu durumlarda, kimsenin sırları irdelemek, gizli hakikatleri susuz insanın suya hasreti gibi kurcalamak istemediği zamanlarda.

Sonra Subhanehû tealâ, bu isme de mutlak olarak yemin etmemiş, bu mahluka izafe ederek yemin etmiştir. Çünkü bir şeye yemin edilirken güdülen amaç, üzerine yemin edilen şeye dikkat çekmek ve kendisine bu yemin izafe edilen kimsenin şerefiyle onurlandırılmasını sağlamaktır. Eğer bu isim, zat, sıfat ve fiilden ibaret isimlerin tüm mertebelerini kapsıyorsa, bu beş mevzudaki ilahi yeminde kullanılan isim, ya sıfat mertebesine veya fiil mertebesine döner. Ama zat mertebesine dönmez. Bunun nedeni zatı yüceltme, celaletini vurgulamadır. Bir de yemin alanında bu ismin tecellisini taşımaya güç yetirile-mez. Çünkü yemin alanı husumetlerin ve hareketlerin alanıdır. Burada kimi zaman yeminler bozulur, karşılıklı hazır bulunma esnasında tartışmalar yaşanır. Bu nedenle zat üzerine yapılan yemindeki bu ismin değiştirilmesi mümkün olmaz. İşte hakikatler bu şekilde sunulur. Bu yüzden yüce Allah, rububiyet cömertliğinin nefhalarını taleb eden kalblere merhamet etmiştir. Nitekim Aleyhisselâm efendimiz bizlere emrederek şöyle buyurmuştur: "Lena tearredu nefe-hati rabbikum / Rabbinizin nefhalarını arayın." Şayet yüce Allah, bu isme mutlak olarak yemin etseydi, onu herhangi bir mahluka izafe etmeseydi ve arifler de buna nazar etselerdi, mutlaka tuz buz olurlardı ve yeminin sağladığı faydayı, verdiği sonucu da anlayamazlardı. Fakat onlara Hakkı şahid göstererek bu yeminin içerdiği sırları bilmelerini sağlamıştır. Sanki yüce Allah: "Fe ve rabbike / Rabbine andolsun." (Hicr, 92) derken şunu: muslahake ve murabbike ve seyyidike ve malike /seni ıslah edene, seni yetiştirip terbiye edene, efendine ve sahibine andolsun" demek istemiştir.

Aynı anlam "göklerin ve yerin rabbine andolsun" ve " doğuların ve batıların rabbine andolsun" ifadeleri için de geçerlidir. Fakat sabit oları anlamında "Rab" kelimesi sadece zata özgüdür ve bu anlamda muzaf olması kesinlikle doğru değildir. Bu ismin büyüklüğü ve mertebesi ile ilgili olarak işaret ettiğimiz hususları iyice anla. Anlamayı ve aklı lütfuyla "O" Allah bahşeder.

BİRİNCİ BAB

Bu bab, Celle senauhu'nun, imanı elde etmenin şekli ile ilgili olarak rububiyete yemin etmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda Subhan Allah, Kur'an-ı Kerim'in Nisa suresinde peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) izafe ederek Rab ismine yemin ediyor. Yemine konu olan husus da, iman mertebelerinin en yükseğidir. Buyuruyor ki: "Fela ve rahbike la yu'minune hatta yuhakkimuke fi ma şecere beynehum summe la yecidufi enfusihim harecen mimma kadayte ve yusel-limu teslîma / Hayır, rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar." (Nisa, 65) Yemin içeren bu ayetlerin nüzul sebepleri çerçevesinde bu kısımlarla ilgili açıklamalar yeterli düzeyde olmadığı için, bu ayetlerin iniş sebeplerinden ve kimin hakkında nazil olduğundan söz etmeyeceğiz. Aksine, açıklamayı, özellikle üzerine yemin edilen sıfatın

mertebesine dayandıracağız. Çünkü sebebler, kaziyeler ve kıssalar tefsir kitaplarında ve diğer eserlerde bolca zikredilmiştir.

Şu anda üzerinde durduğumuz bu ilim dalı, özellikle bu zamanda çok değerlidir. Şimdi diyorum ki: Bil ki, iman, kalblerin amelidir, çünkü anlamı, tasdik etmektir. Bu yüzden, nefsin amacına uygun bir hüküm verildiği sırada, nefisten sıkıntının, rahatsızlığın giderilmiş olması şart koşulmuştur. Kendisine emredilen, hakkında hüküm verilen kimse, aleyhindeki hükmün anlamının ve kendisine yöneltilen emrin illetini istememelidir. Çünkü o vakıfiye grubunun mensupları gibi, emrin illetini bilmedikçe o emre uymadığı zaman, durduğu şeyle beraber olur, kendisine emreden ve hakkında hüküm veren kimse ile değil. Emirle beraber durduğu zaman, nefsiyle beraber durmuş olur. Böyle olursa, onunla imanın bu mertebesi ve tasdikin kemal derecesi arasında ne çok bir mesafe olur! Ya da Allah'ın emrini yüceltmek, hükmüne hemen sarılmak ve de nefiste en ufak bir sıkıntı duymamak, açık yüreklilikle benimsemek, hükmü kabul etmek, haz almak ve ilahi heybeti iliklerine kadar hissetmek nerede o nerede! Duymadınız mı, Hz. Rasulullah Aleyhisselamu, İsrail oğulları zamanında konuşturulan bir inekle ilgili söz açıldığında, orada bulunanlar, inek nasıl konuşturulur? diye sorduklarında,Nebiyyu Aleyhisselam: "Âmentu bihaza ena ve ebubekri ve ömeru / ben, Ebubekir ve Ömer buna inanıyoruz", diyerek onların imanlarına hükmetmiştir? Burada Hz. Nebî (s.a.v.), kesin bir ifadeyle onların iman ettiklerini söylemiştir. Çünkü Ebubekir ve Ömer, O'nun (s.a.v.) makamını tahkik etmiş, onun yüceliğinin zirvesine erişmişlerdi.

İmanın gücünün ve elde edilmesinin şartı, iman ettiğimiz kimsenin hükmüne bakmamamızdır. Aksine, imanımızı sabitliğini vurgulamak için önce bu hükmü uygulamalı, biziın hakkımızda verdiği karara razı olmalıyız. Taşınması bizim için kolay olsa da olmasa da bizim hakkımızda verdiği hükme bakmama-lıyız. Hükmettiği şeyi aynen karara bağladığı zaman ve bunun ağırlığı büyük, taşınması da güçse, yine de bundan sıkıntı duymamalıyız, kalblerimiz bundan büyük bir haz almalıdır. Kişinin, hasmıyla arasında geçen mesele ile ilgili olarak içinde en küçük bir sıkıntı ve huzursuzluk oluşmamalıdır. Kısacası Allah'ın bizimle ilgili hükmünü, kolaylıkla ve boyun eğerek yerine getirmeliyiz. Bunu yüreğimizde hissetmediğimiz zaman, Allah'ın bizimle ilgili bütün hükümleri ile ilgili olarak iman hakikatinin kokusunu almamışız demektir. Nitekim muhakkiklerden birinin başından böyle bir olay geçmiştir. Bu muhakkik şeriata büyük saygı gösterir, her emrine içinde büyük bir lezzet duyarak uyardı, içten içe mutluluk hissederdi ve bu durumu altmış sene sürdü. Bir gün annesi: bana su ver, dedi, hemen annesine su getirmek için koştu, ama bu arada annesine su getirdiği için içinde bir ağırlık hissetti. Dedi ki: Vah bana! Eyvah-lar olsun! Ömrüm boşa gitti. Allah'ın hükmünün bana hafif geldiğini, ondan lezzet aldığımı sanıyordum. Oysa anneye iyi davranmak Allah'ın emridir. Öyleyse niçin bu iş bana ağır geldi? Bu da gösteriyor ki, şeriatın hükümlerinden haz almam, nefsimin bunda bir gayesinin olmasından kaynaklanıyor. Eğer ben hükümle değil, hakimle beraber olsaydım, anneme su vermek bana ağır gelmeyecekti...

Sonra öte yandan bir mümin, şeriatın kendisiyle ilgili bir hükmünü uyguladığı sırada haz alırken, şehvetin nefsi üzerinde egemenlik kurmasına izin vermemelidir. Aksi takdirde hükmün infazı, uygulanışı ertelenir ve bu haz, bir süreliğine de olsa gecikmeye yol açtığı için hakikat ehli nazarında bulanık bir haz olarak belirginleşir, bu gecikme tek bir hareketle sınırlı olsa da olumsuz karşılanır. Bu nedenle hükmün zahirini, eksiksiz bir şekilde ve küllî bir biçimde ve derhal uygulamak, şeriatın verdiği hükme boyun eğildiğini göstermek gerekir. Bu yüzden yukarıda sunduğumuz ayette "tam bir teslimiyetle.." denilmiştir. Ayetin orijinalinde teslimiyet fiili ayrıca masdar ile de pekiştirilmiştir ki, muhatap, şeriatın hükmüne boyun eğişte her türlü olumsuzluktan arınmış olsun. Şeriatın hükmü karşısında duraksandığı ya da kişi içinde bir sıkıntı hissettiği yahut haz, sevgi ve aşkla çelişen bir durum hissedildiği, bu hükme karşı işaret ettiğimiz durumlardan herhangi biri belirginleştiği oranda senden tasdik olgusu eksilmiş olur. Eğer basiret sahibi ve hakikati sürekli zihninde

tutan biriysen, şeriat bilgisini ve şari'derı (kanun koyucudan) varit olan haberleri taklit düzeyinde tutmazsın. Bununla beraber bu bağlamda ilmin zayıflığı taklit çerçevesinde oluşunu da göstermektedir. Çünkü ne de olsa işitsel (sem'i) bir bilgidir. Ne var ki, akıllı bir kimse bu bilgiyi kendi içinde delil ve burhanla sınırlandırır. Çünkü delil ve burhan, hüküm sahibinin doğruluğunu ortaya koyar ve kişiyi verilen hükme yöneltir, hükmün onun nazarında makbul olmasını sağlar. Burada akli delilden söz ediyoruz. Akli delillerin medlulleri de nefiste gerçekleştiği zaman, kişi, buna dair bilgiden haz alır, göğsü açılır ve mutluluk duyar. Çünkü insan, eşyaya dair bilgiyle karşılaştığında ondan lezzet alacak özellikte yaratılmıştır. İnsanın lezzet alışı, eşyayı bilmesinden ileri geliyor, bilinen şeyin onu bilen kılmasından değil. Kişiye yönelen bilgi de eşya bütünündendir ve eğer müminse kişi, bu bilgiden dolayı sevinç duymasını sağlar. Bunun nedeni de, hükmü verenin doğruluğunu gösteren delilin belirginleşmesidir. Bu durum emredenin Resulullah (s.a.v.) olması veya sahih bir kanaldan Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilmiş olması durumunda geçerlidir. Ama Resulullah'tan (s.a.v.) dışında alimler arasında çeşitli ihtilaflar olduğu için, bu hususta kişi için geniş bir değerlendirme ve tavır belirleme alanı vardır. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: "Ve ma ce'ale aleykum fi'd dini min harecin /Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi." (Hac, 78) Bu ayet üzerinde iyice düşün; çünkü çeşitli boyutları içinde farklı olarak iki büyük boyut vardır. Burada yüce Allah demek istiyor ki: sizin için konulan hükümler hafifletilmiş, sizi sıkıntıya sokacak şeyler indirilmemiştir.

Bir de şu ayetlere bakmak gerekir: "La yukelliful-lahıı nefsen illa vus'aha /Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar." (Bakara, 286)

"La yukellifullahu nefsen illa ma ataha / Allah hiç kimseyi verdiği imkandan fazlasıyla yükümlü kılmaz." (Talak, 7) Yine Hz. Rasulullah aleyhisselam'ın şu hadislerini dikkatle incelemek gerekir: "Ben, müsamaha esasına dayanan haniflik diniyle gönderildim." "Şüphesiz din kolaylıktır." Diğeri bir yönüne de yukarıdaki ayetin, insanın gayesine ve nefsin eğilimine uygun olmayan bir hükmün verilmiş olması durumunda, nefiste beliren rahatsızlığın giderilmesidir. Bu, müminlere yöneltilen bir hitab gibidir, böyle bir hüküm karşısında içinde sıkıntı ve hisseden kimse mümin değildir. Hiç kuşkusuz bu, son derece ağır bir durumdur. Yüce Allah "Ve ma ceale aleykum fid-dîni min harecin /Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi." (Hac, 78) dediğine göre, insan, herhangi bir alimin fetvasına dayanan bir hükümle karşı karşıya kaldığında ve bu hüküm kendisine ağır geldiğinde, diğer müçtehit alimlerin fetvalarını incelesin; karşısına çıkan bu durumla ilgili daha kolay bir hüküm var mıdır? diye. Daha kolay bir hüküm bulduğunda onunla amel eder ve böylece sıkıntı da ortadan kalkar. Şayet, karşısına çıkan bu hükümle ilgili icma olduğunu görürse, eğer müminse gönül rahatlığıyla kabul eder, üzüntüsü derhal yerini kolaylığa, reddetmesi, Allah'ın verdiği hükmü kabule dönüşür. Bu hareketi neticesinde imanı sahihlik niteliğini kazanır. Bu, onun için imanının varlığının bir belirtisi olur.

İşte bu yüksek makamı, elde etmek nefislere ağır geldiğinden, yüce Allah bu makam bağlamında kendi "Rab" adına yemin ediyor. Sonra kendileriyle ilgili olarak bu hüküm verilen dinleyiciler, bu hükmü bizzat Allah'tan dinlemedikleri, aksine doğruluğu sabit, Allah adına hareket eden ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan Resulullah'tan (s.a.v.) duydukları için, O'na verilen önemi göstermek ve onurlandırmak maksadıyla üzerine yemin ettiği ismini Resulullah'a izafe ederek zikrediyor ve "Fela ve rabbike / Hayır, rabbine andolsun..." buyuruyor. Sonra izafeyi de muhatap zamiriyle gerçekleştiriyor ki, onun anlam olarak hazır olduğuna ve bizzat Allah'ın bunu söylediğine işaret ediyor. Diğer bir ifadeyle ayni bir izafe söz konusu değildir. Bu inceliğin üzerinde düşünmek gerekir.

İKİNCİ BAB:

Kıyamet günü müşriklerden günahlarını ikrar etmelerinin istenmesi hususunda da yüce Allah kendi adı üzerine yemin ediyor. Yüce Allah bu bağlamda aziz Kur'an'da Hicr suresinde "Rab" ismi üzerine yemin ediyor ve bu ismi de Nebisi Muhammed aleyhis-

selama izafe ediyor. Şöyle buyuruyor: "Fe ve rabbike le nes'elennehum ecmaine amma kanu ya'melun fa's-da' bi tu'mer va'rid ani'l müşrikin İnna kefeynake'l mustehziin Ellezine yec'alune ma'allahi ilahen ahare Fe sevfe ya'lemun. Ve lekad na'lemu enneke yadiku sadruke bi ma yekulun fesebbih bihamdi rabbike ve kun mine's Sacidin Va'bud rabbeke hatta ye'tike'l ya-kin I Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz. Sana emro-lunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir. Alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. Yakında bilecekler. Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canın sıkıldığını andolsun biliyoruz. Sen şimdi rab-bini hamd ile teşbih et ve secde edenlerden ol. Ve sana yakîrı gelinceye kadar rabbine ibadet et." (Hicr, 92-99) Bu ayetlerde yüce Allah, kendi "Rab" ismi üzerine Nebisine yemin ediyor ve üzerine yemin ettiği ismini de (Rab) Nebisine (s.a.v.) izafe ediyor, hazır ve bizzat gözlemleyen birine izafe ettiği mesajını vererek. Bu üslubun seçilmesinin nedeni, Hz. Rasulullah(s.a.v.)m kederini gidermek, üzüntüsünü ortadan kaldırmak, gönlüne su serpmek, içinde bulunduğu daralma ve sıkıntıyı yok etmektir. Hz. Rasulullah Aleyhisselam'ın kederli olmasının, daralmasının, sıkıntı içinde olmasının nedeni, kendisini resul olarak gönderen efendisinin, habibinin emrinin reddedildiğini, hitabının dikkate alınmadığını ve yalanlandığını işitmesiydi. İşte bu, en yüksek makamdır; ondan daha yükseği ve üstünü yoktur. Bu makamda, resuller, nebiler ve veliler arasında üstünlük farkı elbette vardır. Burası, ilahi gayret huzurudur. Bu hale ilahi amel, ondan başkasına ise nefsani amel adı verilir. Dolayısıyla ameller içinde bundan daha üstün bir amel yoktur. Buna yaklaşan, ya da buna benzeyen bir amel de yoktur. Müsnet bir haberde Hz. Rasulullah (s.a.v.)ın şöyle buyurduğunu aktarmıştık: "Yüce Allah kıyamet günü şöyle der: Ey kulum! Benim için bir amel işledin mi? Kul der ki: Ya rabbi! Namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim....yaptığı amelleri bir bir sıralar. Allah şöyle der: Ey kulum! Bütün bunlar, kendin için yaptığın amellerdir, benim için işlediğin bir amel var mıdır? Kul der ki: Ya rabbi! Sırf senin için olan bu amel hangisidir? Allah şöyle der: Ey kulum! Benim için birini dost edindin mi? benim için birine düşman oldun mi? işte sırf benim için olan amel budur."

Sahih hadisler içinde yer alan, Allah için sevme ve Allah için buğzetme ile ilgili rivayetlerde bu niteliğe sahib kimselere dikkat çekilir. Bu hadisler halk arasında yaygın olarak bilindiği için burada zikretme gereğini duymadık. İşte bu nedeniyle, Musa'dan sonra, kavmi fitneye düştü. Allah, kendisine müncat ettiği huzurda ona büyük bir keramet vermişti. Çünkü her önde gelenin bir kerameti vardır. Ve çünkü bu, bir başkasının hakkını eda etmek üzere kıyam etme sayılır. Böylece hakkı kıyamet edilen kimse ile ilgili olarak ve makamın yüksekliği oranında keramet elde edilir.

Musa {a.s.), ailesinin hakkı için şehirden çıkmak durumunda kaldığında ona seslenildi. Yine bu yüzden peygamberlerin göğüsleri, ümmetlerinin durumları karşısında daralmıştır. Ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.v.) kendisine dönük olan tavırları da affedilmiş-tir. Nitekim yüce Allah, buna teşvik etmiş, onu ilahi ahlakı almışlığın bir göstergesi olarak hidayet edicilik ve merhamet etmekle nitelendirmiştir. Hz. Rasulullah(s.a.v.)m bir savaşta yaralanırken "Allah'ım! Kavmimi doğru yola ilet, çünkü onlar bilmiyorlar" dediğini duymadın mı!

Bilinmelidir ki, bir kimseye tevhit hali galib gelirse, bu makamda elem duymaz, duyduğu haz da çabuk çabuk tükenmez. Çünkü o, cem halindedir ve kesinlikle herhangi bir ayrılık görmez. Böyle bir makamda herhangi bir acı veya inkar tasavvur edilmez. Şayet bir günah işlese ve bundan dolayı zahiren had uygulanıp sert muameleye tabi olsa bile, iç dünya bütünüyle rahmet ve yalın bir teslimiyettir, başka hiçbir duyguya yer yoktur. Ancak daha yüksek makama sahib kişi nazarında müşahedesi eksik kabul edilir. Çünkü fayda ya da verimli sonuç, ancak cem'de ve varlıktadır. Bu halin sahibi ise cem halindedir, amaçlanan varlık halinde değildir. Fakat kamil kimse için durum bundan farklıdır. Onun varlığı, celali ve heybeti vardır. Çünkü kamil muhakkik nazarında, hükmün mevzusuyla ilgili

olarak asi bir irade tasavvur edilemez. Onun için ancak emreden irade tasavvur edilebilir. Emredenin mertebesi ise, emreden olmasından ileri gelir, irade eden olmasından değil. Bu konuyla irtibatlı son derece büyük ve bir o kadar da faydalı bir mesele vardır, o da yüce Allah'ın müşrikleri ve vebal haksızlık eden zalimleri bağışlamayacak olmasıdır. Burada zalimlerin sorumlulukları zımnen ifade edilmiş ve bağışlanmaları zulmettikleri kimselerin rızasına bağlanmıştır. Buna göre yüce Allah kıyamet günü onların aralarını ıslah eder.

Sonra yüce Allah, kendisi için öfkelenmemizi ve gücümüz yetiyorsa, bu bağlamda sabretmememizi emretmiştir. Buna karşılık kendimizle ilgili hususlarda affetmemizi, hoş görmemizi emretmiştir. İşte bu Allah'ın ahlakıdır ve bize de Allah'ın ahlakıyla ah-laklanmamız istenmiştir. O halde Allah ile ilgili ve Allah'ın hakkıyla irtibatlı bir mesele olan şirkten dolayı müşriklerin sorumlu tutulmalarının nedeni nedir? Allah kendisine karşı mı mücadele edecektir?! İlahi kaideler bundan farklı bir temele dayanmaktadır. Hadiste belirtilmiştir: Yüce Allah kıyamet günü mahşerde toplananlara şöyle seslenir: Ey kullarım! Benimle sizin aramızda olanları bağışladım, siz kendi aranızdakilere bakın. Çünkü hiçbir zalimin zulmünü bağışlamam." Şirk hadisesi, zahiren Allah ile insanlar arasında bir olgu olarak bilinmektedir; böyle iken neden bundan insanları sorumlu tutar ve onları ba-ğışlamaz! Allah seni muvaffak kılsın, bil ki, Allah'a ortak koşmak, mahlukata karşı işlenmiş bir vebal ve başkasına zulmetme kapsamına girer. Çünkü veballer, kanla, malla ve ırzla ilgili olmak üzere çeşitli kısımlara ayrılırlar. Şirk, ırzlarla ilgili sorumlulukların kapsamına girer. Bir tür iftiradır. Bir şey hakkında, onda olmayan bir iddiada bulunmaktır. Yani iftira atmaktır. Bu bakımdan, şirkin, Allah ile kul arasında söz konusu olabilecek bir boyutu yoktur. Bu yüzden büyük günahların en büyüğüdür. Kıyamet koptuğunda, bütün insanlar bir mekanda haşredildikle-rinde, mazlumlar tahammül edilemez korkuları dehşet içinde kalarak bizzat görüp yaşadıklarında, taş, ağaç, hayvan, insan, yıldız ve ruhani varlıklar gibi Allah'tan başka ilah kabul edilen düzmece tanrılar tahammül ötesi korkuların dehşetiyle donup kaldıklarında şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bize iftira eden, bizde olmayan özellikleri bize nispet eden, bizim ilah olduğumuz söyleyip, zarar ve yarar dokundurma 'gücüne sahip olmayan, hiçbir yetki ve gücü olmayan bizlere tapan kimselerden hakkımızı al. Bizim hakkımızı onlardan al. İşte bu noktada her şey ayrıntılı olarak gözler önüne serilir ve adil hüküm verilir.

Allah'tan başka kulluk sunulan taş, ağaç, kendini Allah'a eş koşan müşrik insan, hayvan, aynı şekilde kendini Allah'a eş bilen ruhani varlıklar, kendilerine tapan müşriklerle birlikte cehennem ateşine girerler. Ki müşrikler, kulluk sundukları düzmece tanrılarının da kendileriyle birlikte cehenneme girdiklerini gördüklerinde bu azap daha elem verici ve daha aşağılayıcı olur. Ayrıca Firavun gibi, kendisine nispet edilen tanrılık özelliğini kabul eden, bundan hoşnut olan kimseler de, kendilerine tapanların azabına ortak olurlar. Taş ve ağaç gibi tanrılık izafe edilip kulluk sunulan cansız varlıklar azap çekmek için cehenneme girmezler, aksine, müşriklerin, kulluk sundukları tanrılarının da kendileriyle birlikte cehenneme girdiklerini görerek daha da acı duymaları, iyice aşağılanmaları için girerler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İnnekum ve ma ta'budune min dunûlahi hasebu cehenneme entum leha varidun / Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz." (Enbiya, 98) Bu durum karşısında müşrikler şöyle derler: "Lev kaneha Ulai aliheten ma vereduha ve kullun fiha halidun / Eğer onlar birer tanrı olsalardı oraya girmezlerdi. Halbuki hepsi orada ebedi kalacaklardır." (Enbiya, 99) Yüce Allah bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "Ve ku-duha'n Nasu ve'l hicaretu / Yakıtı, insan ve taş olan..." (Bakara, 24) Burada sözü edilen insanlardan maksat müşrikler, taşlardan maksat da Allah'tan başka tapılan putlardır. Ayette önceden haklarında iyilik hükmü verilen kimseler ise bu genellemeden istisna edilmiş, onların ateşten uzaklaştırıldıkları vurgulanmıştır. Bil ki, müşriklerin aslında kulluk sundukları düzmece tanrılar ortadan kalktıkları için, tutup onlara benzeyen suretler edindiler ve bu suretlere tapmaya başladılar, Hıristiyanların haçı ve müşriklerin kendi elleriyle şekil verdikleri

heykelleri gibi. İşte müşriklerle cehenneme giren, onların kendi elleriyle yontup şekil verdikleri, bu hususta hiçbir sorumluluğu olmayan ve aslında mutlu insanlar ve varlıklar sınıfına giren varlıklara benzettikleri bu suretlerdir. Müşriklerin, dünyada iken kulluk sundukları düzmece tanrıları kendileriyle birlikte cehenneme girince, bu, onlara bü}rük bir acı verir ve bunu kendileri için aşağılayıcı bir olay olarak kabul ederler. Müşriklerin acılarına acı katan, onların kendilerini iyice aşağılanmış hissetmelerini sağlayan olaylardan biri de şudur: Cennetlikler, bir şekilde cehennemliklere muttali olurlar; cennetlikleri cehennemlikleri, cehennemlikler de cennetlikleri görürler. Bu durum, cennetliklerin içinde bulundukları nimetlerden daha çok lezzet almasını, cehennemliklerin de içinde bulundukları azaptan daha fazla acı duymasını sağlar. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: "Fettelea fereahu fi sevai'l cehimi /Baktı, arkadaşını cehennemin ortasında gördü." (Saffat,55) "Tallahi in kidte le turdini ve lev la ni'mete rahhi lekuntu mine'l muhdarin / Yemin ederim ki, sen az daha beni de helak edecektin. Rabbimin nimeti olmasaydı, şimdi ben cehenneme getirilenlerden olurdum." (Saffat, 56-57) Bu açıklamalarla, müşriklerin işledikleri şirk günahında sorumlu tutulmalarının sebebi vuzuha kavuşmuş oldu.

Ebedi kalmak ise niyetlerle ilgilidir; tıpkı derecelerin amellerle ve ihtisaslarla ilgili olması gibi. Yine cennet ve cehenneme girmenin rahmet ve azapla ilgili olması gibi. Ayrıca derecelerin karşıtları olarak belirginleşen derekeler de amellerle bağlantılıdır. Bu hususun iyice anlaşılması gerekir. Aslında bu konu uzun ve ayrıntılı olarak ele alınabilir; ancak bu kısa değinmemizin kapasitesi uzun ve ayrıntılı açıklamayı kaldırmaz. O halde biz meselemize dönelim. Diyoruz ki: Hz. Nebîyyi (s.a.v.), yüce Allah'ın, kullarının amellerini onaylama, inkar, ayıplama ve eleştiri gibi farklı şekillerde değerlendirmesi nedeniyle zihninde konuya ilişkin bir soru taşıdığı, bundan dolayı da büyük zorluklar ve acılar çektiği için, yüce Allah, bu bağlamda düşmanlarına karşı onun gönlüne su serpmek maksadıyla bizzat kendi adına yemin ediyor ve konuya ilişkin bilgiyi önce zikrediyor ve Onun üzerine yemin ediyor. Ki bazı şeylerden dolayı içinde hissettiği daralmayı gidermiş olsun. Öte yandan yüce Allah, Nebisinin (s.a.v.), kendisinin inayetiyle ulaştırdığı makamda olduğunu biliyordu. Bu makam ise, onun, vakte göre gerektiği gibi, gerekenle ve gereken için amel etmesini gerektirir. Hal sahibi içinse daha farklı bir durum söz konusudur. Hal sahibi, vaktiyle gerekmeyenle, gerekmediği gibi ve gerekmediği için muamele eder. Çünkü hal, ilahi haber mahiyetinde bir olgudur. Oysa Hz. Nebî (s.a.v.) makamı itibariyle böyle davranmak ve bu bilgilere sahib olmak durumundadır, bu yüzden yüce Allah, O'na rabbani teşbihi (rabbini tenzih etmesini) emrediyor, ki ilgisini iç daralmasından, acısından ve sıkıntısından alıkoysun. Çünkü makamın özelliği, bu durumun bütünüyle zail olmasına imkan vermemektedir.

Nitekim bu konuyla ilgili olarak başka bir ayette Rasuluna (s.a.v.) şöyle hitab etmiştir: "Vasbir li hükmi rabbike fe inneke bi a'yunina / Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin." (Tur,48) Böylece "Allah'ın bizimle ilgili hükmü" sözünü işaretler ve letaif kısmına aldığı gibi "Allah'ın onunla ilgili hükmü" sözünü de bu kapsama almıştır. Bu ayette, bir ısındırma, alıştırma ve bize yönelik bir müjdeleme vardır. Çünkü bu ayette Subhanehu tealâ, Nebisi (s.a.v.)ne, kendisiyle ilgili rabbani hükme karşı sabretmesini emretmiş, bu hüküm karşısında içinde daralma olduğunu, bu hüküm dolayısıyla zorluk çektiğini haber vermiştir. Bu demektir ki, Ondan bize bir hüküm geldiğinde ve bu hüküm nefsin amacına, eğilimine uygun değilse, mümin bu hükmü zorlanma, çaba sarf etme ve yorulma ile alsa bile, bu onu iman mertebesinden indirmez, indirmediği gibi. Sanki bu ayetin, birinci babdaki ayetin içerdiği "Rabbine andolsun ki... iman etmiş olmazlar." ifadesinin şiddetini hafifleterek nefes aldırıcı bir işlevi var. Nebevi hüküm, koruyucu bir nass makamında olsa da, ilahi makamdan Nebiyyî Aleyhisselâma yönelik hüküm, keşif üzeredir ve tazmin mahiyetindedir. Dolayısıyla kendisi itibariyle tevhid örneklerinin mecz edilmesine örnek oluşturacak bir ifade söz konusudur. Ancak bu mesele bağlamında bu kadarının bize bir zararı yoktur. Çünkü şu ayetler de bizi destekleyici mahiyettedir:

"Vellezine cahedu fina /Bizim uğrumuzda cihad edenler..." (Ankebut, 69) "İsbiru ve sahiru / Sabredin; sebat gösterin." (Al-i imran, 200) "Ve beşşiri's Satirine ellezine iza esabet-hum musibettin / Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman."(Bakara, 155-156) Bu ayetlerde yüce Allah, makamı cihad etme ve sabır nitelikleriyle vasf ediyor. İşte bu, meşakkatin, zorluğun ta kendisidir. Sonra Subhanehu tealâ, hz. Rasulullah'(s.a.v.)a, tezellül makamında Rab ile meşgul olmasını emrediyor. Çünkü burada rab, efendi anlamındadır. Teşbih emri ile ilgili cümlede ise sabit, değişmez, daima var olan anlamındadır. Böylece yüce Allah, Rasulune (s.a.v.) emrettiği rabbani teşbih ve rabbani ibadet ile, bu meşakkat ve daralma duygularını, bu emri ona ilka ettiği gün ortadan kaldırmayı dilemiştir.

Rab adına edilen yemin teşbihle ilgili hükmü gerektirmiştir. Bu yüzden isim ve ibadet de rabbe yönelik olarak belirginleşmiştir. Ki bu makamla ilgili inen hükümde başka bir ismin hakimiyeti olmasın. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Fesebbih bi hamdi rabbike /Rabbine hamd ederek Onu teşbih et." (Nasr,3) Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "Va'bud rabbeke I Rabbine ibadet et." (Hicr,99) Amacım, her babın sonunda ruhani letaife ve ilahi işaretlere bir bölüm ayırmaktı; bab için bedendeki ruh gibi olsunlar diye. Çünkü bablar muameleler kapsamına girerler; irfani bilgiler ise bedenlerdeki ruh gibidirler. Bunu babla-rm sonunda ele alıyordum. Ancak burada artık her babın sonunda beş kısa bölüm ayırarak, rabbani yeminlere örnek olarak sunduğumuz her ayetin hakikati ile ilgili olarak zikrettiklerimizi bu bölümlerde sunmayı uygun gördük.

Vallahu mueyyidu / Destek Allah'darıdır.

ÜÇÜNCÜ BAB

Yüce Allah aziz Kur'an'ın Meryem suresinde ruhani ve bedensel haşir konusuna yemin ederken, Nebiyyi hz. Muhammed'e (s.a.v.) izafe edilmiş bi-ismihî "rab" ismini kullanarak kendisine yemin ediyor ve şöyle buyuruyor: "Fe ve rabbike lenahşuren-nehıım ve'ş Şeyatine summe le nuhdirannehum havle cehenneme cusiyya summe lenunzianne min külli şiatin eyyuhum eşeddu ale'r Rahmani itiyya summe le nahnu a'lemu billezine hum evla biha sdiyya /Öyle ise, rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız. Sonra her milletten, rahman olan Allah'a en çok asi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız. Sonra, orayı boylamaya daha çok müstahak olanları elbette biz daha iyi biliriz." (Meryem, 68-69-70) Allah seni muvaffak kılsın, bil ki, insan, başlangıçta "E iza ma mittu le sevfe uhracu hayya /Öldüğüm zaman sahi diri olarak kabrimden çıkarılacak mıyım?" (Meryem, 66) deyince, yüce Allah onu ilk yaratılışına yöneltti ve şöyle buyurdu: "E ve la yezkuru'l İnsanu enna haleknahu min kablu ve lem yeku şey'a / İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz kendisini yaratmışızdır?" (Meryem, 67) Bu ayetin iki yönü vardır: birincisi; şu insan denen varlık, bundan önce insan değildi. Kuşkusuz ortada insan anlamına gelen bir şey vardır, tıpkı öldüğünde, insanın cansız bedenine mecazen insan denmesi gibi. Yani bir zamanlar insandı, ama şimdi yemiyor, hissetmiyor ve konuşmuyor! Zati vasıflar iptal olunca mevsuf da iptal olur. İnsan da, kendisine insan ismi verilmeden önce toprak, su, hava, kutsal ilahi ruh idi. Sonra kan oldu. Ardından nütfeye intikal etti. Bu, "nerede/eyne" olgusunun neşet bulmasıdır. Sonra bu kan da daha önce toprak, et, içyağı ve meyve gibi yiyeceklerden ibaretti. İnsan çeşitli şeylerdi, ama insan değildi.

İkincisi; bundan maksat yüce Allah'ın, insanın dikkatini ilk hakikatine yöneltmesi olabilir. Ki insan bu ilk hakikat kapsamında bilkuva(potansiyel olarak) insandı. Bu başlangıcın öncesidir. Bir şeyden olmayan bir şeydir ve daha önce de bir şey değildir. Burada yüce Allah, fikri gözlem aracılığıyla insanın dikkatini bu gerçeğe yöneltiyor ki, bu gözlemi faile ilişkin kanıt işlevini görsün. Sonra Nebisi Aleyhisselâm'a, insanın, bedenlerin

ölümden sonra haşredilecekleri ile ilgili olarak yüce Allah'ı yalanladığını, inkar ettiğini duydu. Nitekim bir sahih rivayette yüce Allah'ın şöyle buyurduğu nakledilir: "Ademoğlu bana sövdü; ama bunu yapmaması gerekir. Beni yalanladı; ama bunu yapmaması gerekir. Bana sövmesi; benim eşimin ve çocuğumun olduğunu söylemesidir. Halbuki ben birim ve tek'im, eş ve çocuk edinmedim. Beni yalanlaması; kendisini ilk kez yarattığım gibi bir daha yaratmayacağımı söylemesidir. Oysa mahlukatı ilk kez yaratmak benim için onları tekrar yaratmamdan daha kolay değildir." Haşrin, varlıkların tekrar dirilmelerinin inkar edilmesi, yüce Allah'ı yalanlamak anlamına geldiği için, insanların bu tavrı Resulullah'a (s.a.v.) ağır geldi. Çünkü Allah, seçkin ve halis kullarını keşif ve tahkik olarak kendi sırlarına ve hakikatlerine muttali kılınca, ilahi kutsallık, ululuk, azamet ve celal huzurunda gerçekleşen bu muttali oluş sayesinde onların kalbleri ve sırları da azamet ve celal dolar. Sonra oluş ve bozuluş (kevn ve fesat) âlemine bakarlar, orada varlıkların yaratıcılarına karşı saygılı olmadıklarını, Onun hakkında yakışıksız sözler söylediklerini ve Ona yaraşmayan nitelikler nispet ettiklerini görürler. İşte bütün bunları duymak onlara ağır gelir ve eğer imkan bulurlarsa onların bu tavırlarından dolayı intikam almayı temenni ederler.

Dünya mutlak intikam yurdu olmadığı, ayrıca Allah'ın halis kulları, haşri inkar edenlere azap inmemesinden üzüntü duydukları için, yüce Allah, Rasulune (s.a.v.) izafe edilmiş ismine yemin ederek salih, bozguncu herkesin, can verip toprak olduktan sonra mutlaka haşredileceğini vurguluyor. Haşirde sıratı(yolu) cehennemin üzerinden geçirecektir, ki ona uğramadan karşıya geçen kimse kalmasın. Bu sırada kimi dümdüz yoluna devam edecekken, kimi yüzü koyun cehenneme yuvarlanacaktır. Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar. Bu bağlamda yüce Allah "Fe ve rabbike lenahşurennehum / Rabbine andolsun ki, muhakkak surette onları mahşerde toplayacağız." (Meryem,68) Haşri inkar edenleri ve şeytanları. Çünkü haşri inkar edenlere ilham edip Hakk ehliyle mücadele etmelerini sağlayanlar şeytanlardır. Resu-lullah (s.a.v.) ve keşif ehli olanlar bu gerçeği ortaya çıkarmışlardır. Bu yüzdendir ki, haşredilecekleri yeminle belirtilenler arasında şeytanlar da zikrediliyor ki, yüce Allah'ın mutlak intikamla ilgili olarak verdiği sözden dolayı içindeki elem dinsin. Bu açıklamamızı iyi anlayın. Doğruyu bulan muvaffak olur.

DÖRDÜNCÜ BAB

Bu bab, yüce Allah'ın rızık ve cenneti garanti etmesiyle ilgili olarak rububiyete yemin etmesiyle ilgilidir. Söz konusu yeminin yer aldığı ayette geçen zamir, daha önce zikredilen hususa dönüktür. Yüce Allah, (semaya)göğe ve arza(yere) izafe ettiği rab ismini kullanarak kendisine yemin ediyor ve rızkın karara bağlanmış kesin bir hüküm olduğunu, bunu semadaki velilerine vaat ettiğini belirtiyor. Bunu da, hiçbir kuşku duymayanlar açısından konuşmayla örneklendiriyor ki kamil mümin böyle olmayanlardan tam anlamıyla ayrılıp belirginleşsin. Şöyle buyuruyor: "Ve fi's Semai rizkukum ve ma tuadun /Semada sizin rızkınız ve size vaat edilen başka şeyler vardır." (Zariyat,22) "Fe ve rabbis Semai vel arzı innehu lehakkun misle maennekum tentıkune /Semanın ve arzın Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir." (Zariyat,23) Bil ki, insan, berzahta gölge ile güneş ışığı arasındaki çizgi gibi mevcud bir varlıktır. Berzah; iki denizin birleştiği noktada ikisini birbirinden ayıran mevhum çizgi gibidir. Bu âlemde ise insanlar, yücelikler, yani ruhani varlıklar, akıllar ve bütün yüce varlıklar ile süflilikler, yani hayvanlar, bitkiler, madenler ve yer arasında bir noktadadırlar. Yüce Allah, hem yüceler âleminin hem de süfli (aşağı) âlemin rabbi olduğunu haber veriyor. İnsan dediğimiz bu berzan (ara varlık), ulvi ve süflinin birleşiminden ibarettir. Birleşiminde fazladan olarak başka bir şey yoktur. Allah, onun da rabbidir. Rabbi derken, efendisi, sahibi, terbiye edicisi, ıslah edicisi ve sabit kılıcısı demek istiyoruz. Böylece yüce Allah bu ismine yemin ederken âlemin kendisine muhtaç olduğunu vurguluyor. Çünkü her şey Onun sanatı, Onun mahluku ve Onun fiilidir.

Ulvi(yukarı/yüce) âlemle süfli (aşağı) âlem arasında, istimdat ve istifade dışında

herhangi bir münasebet yoktur. Ulvi âlem, anlamını ifade etmesi hususunda rab ismine izafe edilmeyi hakkediyor. Süfli âlem ise, rab isminin anlamının kendini ifade ettiği alandır. Ulvi âlem çeşitlidir ve birbirinden ayrı hakikatleri vardır; süfli âlem de öyle. Bu yüzden melekler: "Ve ma minna illa lehu makamun ma'lumun /Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır." (Saffat,164) demişlerdir, yüce Allah'ın herhangi bir feleğe yerleştirdiği sır, diğer feleklere yerleştirdiği sırlardan ayrıdır. Süfli âlem de bunun gibidir. Yüce Allah.ulvi âlemdeki bir hakikatin karşılığı olacak bir hakikati mutlaka süfli âleme yerleştirmiştir. İşte insan dediğimiz bu varlık, bu anlamların tümünü kendinde toplamıştır. Bu yüzden başka hiçbir âlemin değil, sadece insanın halifeliği geçerli olmuştur. Çünkü insan âlemin ruhudur. Nitekim insan var oldukça, oluşlar vücuda geldikçe ve varlıklar ona boyun eğdi-rildikçe dünya var olacaktır. İnsan ahiret yurduna göçünce de gökler eriyecek, dağlar doz duman olup kaybolacak, yeryüzü çatır çatır çatlayarak dağılacak, yıldızlar sönüp yok olacak, güneş dürülüp ortadan kaldırılacak ve dünya yok olacaktır. Halifenin taşınmasıyla birlikte ahiret yurdunda imar başlayacaktır. İnsanın mertebe olarak diğer varlıklardan üstün oluşu da bundan anlaşılır. İnsan varlığın maksadı olan külli anlamdır. Bu yüzden insan ve başkası için onunla yemin edilmesi gerekir. Çünkü taleb edilen bu başkası değildir.

Yüce Allah bu şekilde yemin edince gökteki melekler arasında feryat başladı. Çünkü yüce Allah kendisine yemin etmişti ve melekler yeminden başka herhangi bir garantiye güvenmezlerdi. Bu gerçek meleklerden gizlenmişti. Bu yüzden bizi mazur görmediler, affetmediler; ama biz onları mazur gördük, affettik. Eğer melekler bizim iki âlemin toplamından ibaret olduğumuzu, hem kendilerinin hem de başkalarının bizim içimizde olduğunu bilselerdi, feryat etmezlerdi ve bizi de mazur görüp affederlerdi.

Allah bizi bildiği için, bizimle ilgili olarak yemin etmiştir. Çünkü bizim âlemlerin toplamından ibaret oluşumuz bu sonucu doğurmuştur. Bu yüzden biz de meleklerin feryatlarını ve inkarını mazur gördük. Nitekim babamız Adem hakkında konuştukları sırada da onları mazur gördük. Çünkü bir gerçek hakkında ve kendi mertebesinden konuşan kimse, kendi içinde mazurdur ve yaratılışının dışına da taşmamıştır. Dolayısıyla bu yeminin bizim için gerçekleşmiş olması kaçınılmazdı, çünkü bizim mertebemiz töhmet ve güvensizlik gibi süfli vasıfları gerektirici mahiyettedir. Ki varlık mertebemiz süfli vasıflarla onların zıddı olan ulvi vasıfların birleşiminden ibarettir. Bizi bilen, bizim hangi özelliğimize yemin edildiğini bilir, rahatlar ve inkar etmez. Çünkü o hakikatinin dışına çıkmamış ve kendi mertebesinden başka bir iddiada bulunmamıştır. Çünkü âlemlerin her sınıfına çeşitli haller galip gelir. O zaman da zulmet ve süfli hali galip gelene yemin edilir.

Bu söylediklerimizin delili şudur: Bu yemine rağmen insanın tatmin olmamasıdır, rızkından endişe etmeye devam etmesidir. Aksine bu yemine, bir akit sahibi tavrıyla bağlı kalır, hal olarak değil. Çünkü hali, bu hususta onun aleyhine tanıklık etmektedir. Bu yüzden rızık, sebeplerinin ortadan kaybolması durumunda sarsılır. Hakikati bu hale dönüşür ve yeminin bu hali üzerinde bir etkisi olmaz. Cennetle ilgili olarak da aynı tavrı sergiler. Çünkü sabah akşam rızka mecbur edildiği gibi cennete mecbur edilseydi, o takdirde huzursuzluk, endişe ve kararsızlık belirecekti, imansızlık halini sergileyecekti, tıpkı rızıkla ilgili olarak sergilediği gibi. Ancak cennete bu tarzda zorlanmadığı için, ona eksiksiz iman ettiğini sanmıştır. Oysa rızıkla ilgili güvensizliği, endişesi, mutlak olarak bu tür bir töhmete maruz kalmasının tanığıdır. Bu yüzden yemin vaki olmuş, gökler ve yer üzerine yemin edilmiştir, bu da baştan başa bütün âlemin varlığıdır, ama zat yoluyla, hali ve vasfı yoluyla değil. Beşinci babda haline ve vasfına yemin etmesine değineceğiz, ki âlemin, genel olarak insana ve özel olarak da Hz. Muhammed'e (s.a.v.) muzaf olmasının şerefi kemale ersin. Böylece hemcinslerinden farklı olarak, O'nun için özellik ve genellik bir araya getirilmiştir. Çünkü genellik çerçevesinde bu anlamda bir ayrıcalığı yoktur. Ayrıcalık derken, O'na izafe edilen Rab ismine yemin edilmesini kast ediyorum. Çünkü Kur'an'da isim zikredilmeden edilen yeminlerin örnekleri çoktur. Yine yemin olmaksızın bir isme izafe örnekleri de çoktur. Dolayısıyla bunun bir mertebesi, öbürünün de bir mertebesi vardır. Ayrıca isme muzaf

edilerek edilip yemin edilmesi şeklindeki birleşimin de diğer ikisinden ayrı bir üçüncü mertebesi vardır. Bil ki, başarılı kılan ancak Allah'dır.

BEŞİNCİ BAB

Bu bab, yüce Allah'ın rububiyet ismini kullanarak kudretine ve kudretinin bir mahluku ondan daha hayırlı bir diğer mahlukla değiştirme nüfuzuna ve etkinliğine sahib oluşuna yemin etmesiyle ilgilidir. Konuyla ilgili ayette yüce Allah, doğulara ve batılara muzaf; "Rab" ismi üzerinden kendisine yemin etmektedir. Yüce Allah, aziz Kur'an'm Mearic suresin 40 - 41. âyetinde şöyle buyuruyor: "Fe la uksimu bi rabbi'l meşariki ve'l meğaribi inna le kadirune ala en nubed-dile hayran minhum ve ma nahnu bi mesbukin / Şu halde işin gerçeği öyle değil! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, şüphesiz onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter ve kimse bizim önümüze geçemez."

Bil ki, yüce Allah, varlıkların zatına yemin ettiği gibi onların haline de yemin etmiştir. Doğular ve batılar üzerine yemin edilen hallerdir. Bu haller, ancak yıldızın, göğün ve yerin varlığıyla bilinirler. Yüce Allah, doğuşa ve batışa değil, doğuya ve batıya yemin etmiştir. Çünkü yemin sabit, değişmez bir şey üzerine olmalıdır, geçici, değişken bir şey üzerine değil. Doğu sabittir; buna karşılık doğuş geçicidir. Yüce Allah, doğu ve batı oluşu itibariyle onların zatına yemin etmiştir. Böylece sıfatı mevsufuna bağlamıştır. Bu arada çoğul ifadeye yemin etmiştir. Çünkü doğular ve batılar çoktur. Bununla bir şeyin görünmesi-kaybolması, zahiri-batını; cisimler âleminde-ruhlar âleminde; dünyada-ahirette; cennette-cehennemde; perdeler içinde-tecellilerde; birleşmede-ayrılıkta; mahvde-ispatta; fenada-bekada; sarhoşlukta-ayık-lıkta; uyanıklıkta-uykuda ve mutlak olarak varlığın her halinde doğular ve batılar kast edilmiştir. Yine yüce Allah mutlak olarak varlığın zatlarına yemin ettiği gibi, yine mutlak olarak varlığın hallerine de yemin etmiştir. Böylece bundan sonra üzerine yemin edilmesi gereken bir şey bırakmamıştır.

Bil ki, mümkün bir şeyi var etmek kesinlikle ilahi kudrete zor gelmez. Ama mümkünlerden bir mümkünü var etmemişse, bu, kudretle değil, iradeyle ilgili bir husustur.

Ayrıca şunu da bilmelisin ki: var olan şey zattır; cinsleri ve rükünleri kemal bulmuştur. Dolayısıyla zuhur eden her şey Ondandır ve onun içindedir; artık değişiklik ancak suretlerde ve şekillerde olabilir. Bu da arızi bir değişikliktir. Göğün ve yerin değişmesi gibi. Ve (ceninin oluşum sürecinde) nütfenin kan pıhtısına, kan pıhtısının da bir çiğnem ete dönüşüp değişmesi gibi. Ya da biz insanlar açısından yiyecek lokmasının yendikten sonra kana ve atığa dönüşmesi gibi. Böylece değişim hep baki kalır. Eğer değişim, suyun buhara ve benzeri bir şeye dönüşmesi gibi bir varlıktan diğerine şeklinde olsa, bu, objelerin (ayn) değişmesidir. Şayet beyazın kırmızıya, kırmızının yeşile, soğuğun sıcağa dönüşmesi gibi bir nitelikten diğerine yönelik olsa, bu, mevsuflarm sıfatları aracılığıyla değişmesidir. Çünkü kırmızı yeşile dönüşmüştür, suyun buhara dönüşmesi gibi. İşte değişim budur. Gerçi biz insanların nazarında sıvı, hava olmak, ateşe ve toprağa mensup olmak gibi olgular cevherde yer alan suretler mahiyetindedir ve cevher bu suretler aracılığıyla hava, su vs. adını alır. Ancak bunu idrak etmek, kırmızının sarıya ve beyazın siyaha dönüşmesini idrak etmekten çok daha kapalıdır. Bunu iyice öğren. Yüce Allah'ın, bir yurdu imar etme hususunda, kendisini mahlukatı değiştirmekle vasfettiği bu haberin iki boyutunun olması muhtemeldir ki, biz bu iki boyuta işaret etmiştik. Çünkü cevherde ortak olan zatlar birbirlerine benzerdirler. Ama bunların suret, şekil ve sınır itibariyle farklı oluşlarının da zatilikleri söz konusudur. Bu zatilik ise suret ve şekil ile ilgilidir, şekillenen ve suretlenenle ilgili değildir. Ancak bu şekil ayn'de değil, şekillenende yapılır. Bununla beraber bazıları şekilleneni hakikati üzere gördüğünü sanabiliyor. Oysa gördüğü sadece şekildir. Ne var ki, şekli, şekillenen olmaksızın tasavvur etme gücüne sahip değildir. Şimdi mahlukatta değişimi açıkça gördün ve ilahi kudretin bundan aciz olmadığını anlamış oldun. Bununla beraber kudret bir yerde bu değişimi yapmamışsa, bu, iradenin böyle bir değişime taalluk

etmediği anlamına gelir. İlahi ilim çerçevesinde önceden değişmesine hüküm verilmemiştir demektir. Dolayısıyla ilahi hitab, mümkün varlığın hakikatinin gerektirdiği hususla ilintili olarak gerçekleşmiştir.

Bablar bitti; buna fasılları (bölümleri) izleyecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölüm birinci babın ruhaniyetiyle ilgilidir. Objeler üzerine yemin eden Rab, anlayış ehli için sağlamlaştırmanın, tahkimin aynısıdır. İfadenin içerdiği amaç bildiren harf ise, başlangıç ehline dönüktür. İhtilafın baş göstermesi kaynaşma hakikatini ortadan kaldırır. İkilik (tensiye), ancak balçıklıkla birlikte ruhaniyette sahihtir. Varlık, akit sahipleri içindir. Nefisler, aklen bilinen ve maddi şeyler arasında yer alan bir âlemdir. Sıkıntı, yolun başında ve sonunda olur. Tabiz (bölme, parçalara ayırma) harfi zayıflatma ile ilgilidir. Teybin (açıklama) harfi kısımlara bölme içindir. Nakıs (eksik) isimler geri dönen (nükseden) zatlar içindir. Kaza, olup biten şeyle ilgilidir. Hitab harfi, sevenler içindir. Zarf harfi, meslek sahipleri içindir. Atıf harfi işaret sahipleri içindir. Hale teslim olmak muhal ile uğraşanlar içindir. Çoğul zamiri, kıyameti içlerinde saklamaları içindir. Masdarlarla tekit, gireni çıkanla buluşturmak içindir. Yemin edatı olan "vav" insanı tazim içindir. Nefiy edatı re'yin dışındadır. Amillerden dolayı harfleri hazfetmek, meseleler için açıklamadır. Gaip zamir yabancılar içindir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölüm ikinci babın ruhaniyeti ile ilgilidir. Kendisinden istenen Rab, nail olmada hakikattir. İstemek, perdelenmişlerdeki gaihlerin vicdanına (gaihlerin zamirine) meyleden nur üzere olur. Çoğulla tekit, çatlak yüzündendir. Bir harf, haberleri ispat etmek için eşyayı aşar. Eksik olanın oluşu (kevn) yoktur. Ayn, vereni, vermeyeni, zararlıyı ve yararlıyı ce-m eden oluştur. Ameller hallerin sonuçlarıdır. Uygulamayı emretme, kazanın geçerli kılınmasıdır. Bitişme harfi, ahengin varlığı içindir. Emredilen aldan-mıştır. Yüz çevirme, arazlar ve itiraz içindir. Ortaklık, ortaklık akdidir. Birden söz ederken kinaye olarak çoğul kullanmak şahid olana gösterilen saygının ifadesidir, yeterlilik himayeden gelir. Görünen alay düşmanın zehiridir. Menfaatlerin eşyaya sirayet etmesi ilahların eşit şekilde taşınmalarının sebebidir. Bilinene yeniden dönmek, zayıf düşürücü bir beladır. Gayretten daralma, hayretin kapısıdır. Rabbi överek teşbih etmek, Rabbin makamının delilidir. Delil, ulaşmanın aracıdır. Ölümün gelmesi, kaçırılan şeylere hasret duymaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Üçüncü babın ruhaniyetiyle ilgilidir. Haşir (toplanma) beşer içindir. Ahiretin (yeniden dirilişin) inkarı bozgundur. Açığı bilmemek, gizli olanı bilmemenin işaretidir. Şeytanlar, cimrilerin sultanlarıdır. Eziyet, sınanmanın bir parçasıdır. Bineğin üzerine oturmak, naibliğin alametidir. Ayırmak, tahkikin gösterilmesi içindir. Varit olmak, aktet-menin aksidir. Cim, cimin aynısıdır. Bir şeye mühlet atfedilmesi, illetin kendisidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dördüncü babın ruhaniyetiyle ilgilidir. Sema, istivadan aşağıdır. Arz, iniş tabakalarıdır. Hak hakka dercedilmiştir. Tekit harfi, dağılmanın alametidir. Rızık ve cennet, minnetin iki kapısıdır; onları min-netsiz açmıştır; birinin şartı amel etmek, öbürünün şartı da kendini zapt etmektir. Rızık konuşmanın sebebidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Beşinci babın ruhaniyetiyle ilgilidir. Doğularda ve batılarda mezhepler (gidilecek yollar) elde edilir. Basiretlerin doğusu nurların doğuşudur. Basiretlerin batısı varlığın sırlarıdır. Akılların doğuşları nakillerin doğularıdır. Akılların batıları medlulün sırrıdır. Nefislerin doğusu türleşmenin doğuşudur. Nefislerin batısı kutsiyet huzurudur. Ruhların doğusu izahın parıldayışıdır. Ruhların batısı rüzgarların nefesleridir. Sırların doğusu zuhur etmenin parıldayışıdır. Sırların batısı açıklığın müşahede edilmesidir. Değişme yüklemenin kanıtıdır. Kudret sahibi oluşun etkinliğinin önüne geçilmez. Çünkü varlıklar Hak ile irtibatlıdır. Kitap sona erdi.

Allah'a hamdolsun ve lütuf O'nundur.

ONUNCU KİTAB

KİTABU'L "YA"

"YA"
KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

“YA” KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Rabbi yessir hayren Rabbim! Hayrı Kolaylaştır

Sırlara mahsus ve zahirler üzerinde etkili olan vicdanların hamdı sırf Allah'a aittir. Salât ve selam basiretler makamından davet eden Hz. Muhammed'in ve önceki ve sonraki ehlibeytinin üzerine olsun.

Bu "YA" kitabıdır. Diğer adıyla "huve" kitabıdır. İşaret ehli ve hakkı engellerde ve alakalarda gören hakikat ehli için yazdık. Allah sizi muvaffak kılsın, bilin ki, "huve=O" teklikten kinayedir. Bu yüzden yüce Allah'ın nispeti ile ilgili olarak "Kul huvallahu. Ahad /De ki: O Allah tektir." (İhlas, 1) denilmiştir. Teklik mutlak zattır ki, yüzler gözleriyle akıllar da fi-kirleriyle Onu idrak edemezler. İdrakler tarafından algılanan bir şey dönüşüme uğrar ve şekil alır. Hangi makamda "ena=ben", "inni=şüphesiz ben", "en-te=sen" ve "..ke=...sen..."gibi tecellilerden bir tecelli gerçekleşse, mutlaka "O" bu tecellide gizlidir. Bu makamlarda zuhur edenden haber verilir, ama mutlak zat ile ilgili olarak "O" ile tenzih gerçekleştirilir. Dolayısıyla fehvanilik hiçbir zaman "O"dan ayrılmaz. Fehvaniden başkası da "O"nu bilmez. Ancak "in-ni=şüphesiz ben", "ena=ben", "ente=sen" ve" ..ke=..sen"i bilir. Allah'ı bilenler her zaman "hu-ve=O" ya bağlı olurlar. Demişlerdir ki: Sana yapılan övgüleri sayamam. Burada "huve = O", kendini "..ke=sana" ile perdelemiştir. Sen, kendini övdüğün gibisin. Burada da "O" "sen ve "kendini" ile perdelen-miştir.

Bir başkası da şöyle demiştir: İdraki derk etmekten acizlik idraktir. Yani bu sözü söyleyen kimse, "O"nun idrak edilmediğini ve edilmeyeceğini idrak etmiştir. Eğer "O" idrak edilse "O" olmaz. Aksine "O"nun dışındaki şeyler "O" ile idrak edilir.

Diğer biri de şöyle demiştir: Biz, seni salih biriyle överiz.

Burada "..ke=seni.." yi görmüştür. Sonra "övdüğümüz sensin." demiştir-burada da "sen" görmüş ve onu övgünün kendisi kılmıştır. Sonra "övdüğümüzün üstünde..." demiştir. Böylece "üstünde..." ifadesiyle "O"nu zahir etmiştir. Demek istiyor ki "ben", "sen" ve benzerlerinin üstünde... Sonra ifadenin orijinalinde-ki "nusniy" sözünün sonundaki "ya" ile kendisini ispat etmiştir. Böylece "O" her açıdan bilinmeyen, idrak edilmeyen ve işaret edilemeyen olarak kalmıştır. "O"ndan başka "O" yoktur. "O"dan başkası da yoktur. O halde "O" "ben" , "sen" ve benzerlerinin içindedir. Fehvaniliği "O" ile şereflendiren, onu bütün idrakler arasında taşıyan münezzehtir. "O"ndan başka ilah yoktur. Bir de "O", bütün mevcudata sirayet etmiştir. Çünkü onların varlığı "O"na bağlıdır, var olduktan sonra varlıklarını sürdürmeleri de "O" ile mümkündür. Böylece "O"dan sonraki her şey, "O"dan bedel hükmünde belirmiştir. Bir anlamda atf-ı beyan ma-hiyetindedirler (Ona açıklamaya amacıyla atfedilmiş-lerdir). Demek istiyorum ki, "O"na ait mertebelerin açıklanması için "O"na atfedilmişlerdir, "O"nu açıklamak için değil. Yine de "O" icmali ve izzeti ile baki kalıyor. Nitekim yüce Allah bir çok yerde şöyle buyurmuştur: "Huvallahullezi la ilahe illa hu/O, Allah'tır ki, Ondan başka ilah yoktur." (Haşr, 22) Cümlenin orijinali "O" ile başlıyor ve "O" ile bitiyor. Uluhiyet mertebesi "O" ile izhar ediliyor.

Yine şöyle buyurmuştur: "La ilahe illa huverrah-manurrahim / İlahınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahmandır, rahimdir." (Bakara, 163) "Huve'l Evvelu ve'l Ahiru / O ilktir, sondur." (Hadid,3) "La ilahe illa huve alimu'l Ğaybi / O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir." (Haşr,22) "Huve'l meliku'l Kuddusu=O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir." (Haşr,23) "Huve'l Haliku'l Bari'u l O, yaratan, var edendir." (Haşr,24) Bu ayetlerde görüldüğü gibi, "O"dan sonra yer alan isimler, "O"nu ve âlemde

özel olarak meydana getirilmesi istenen hadiseleri açıklamaktadırlar. Dolayısıyla isimlerin tümü "O"nun tercümanlarıdır. "O" ise tekliğinde ve "O"luğunda yaklaşılmaz izzet perdesinin gerisinde gizlidir. Bu yüzden "O"dan sonra yer alan ifadeleri mertebeye ilişkin atf-ı beyan veya o mertebede Onun yerine geçen bedel olarak nitelendirdik. "O" teklikle mevsuf mutlak zattan başkası için "O" ismi sahih değildir. Bu yüzden zatın hususiyeti mahiyetinde tekliğe tahsis edilmiştir. Çünkü Allah'tan başka her şey, Allah tarafından ve de Allah'tan başka bazı varlıklar tarafından idrak edilen varlıklardır. Bu varlıklar da "ente=sen"dedirler "O"nda değil.

Öte yandan kinayeler içinde "YA"dan başka "hu-ve=O"ye yaklaşan bir zamir yoktur. Özellikle "li=be-nim için" ifadesindeki "lam" veya "inni=şüphesiz ben" ifadesindeki "inne" ye bitiştiği zaman. Dolayısıyla "YA"nm büyük bir hakimiyeti vardır ve hiçbir zamir ona yaklaşamıyor, ona hükmedemiyor. Bu nedenle "inne" bir mertebede kalıp etkilenmemek istediği zaman koruma "nun"unu (nun-ı vikaye) alıyor, onu kendisiyle "ya" arasında bir kalkan gibi kullanıyor. Böylece gelen etki koruma "nun"una yöneliyor ve "in-neni"ifadesindeki "inne" salim kalıyor. Şu halde ifadedeki ikinci "nun" koruma nunudur, gerçek "nun" değildir.

Aynı durum "darebeni=bana vurdu", "yukrimu-ni=bana ikram ediyor" "ekremeni=bana ikram etti."fiilleri için de geçerlidir. Eğer koruyucu "nun" almasaydı, "ya"fiiller üzerinde etki edecekti. İşte bu "ya"nın hakimiyetinin gücünü göstermektedir, "ya" harfi "ena=ben" ve "huve=O" arasında bir aracıdır. "Ena=ben", "ya"ya göre "Huve=O"den daha uzaktır. Çünkü "ena=Ben"nin bir etkisi yoktur. Fakat "ena=ben", "ente=sen"ye ve "..ke=...sen..."ye göre "huve=O"ye daha yakındır. Böylece "Huve=O"ye en uzak zamir "ente=sen"dir. Geride "nahnu=biz" ve "inne", "ena=ben" ile birlikte "huve=O"ye göre mertebelerinin ayrışması için kalıyorlar.

"Ena" ve "inne" ise, "huve" ile birlikte "nah-nu"dan daha uzaktırlar. "Nahnu" ise, "ena" ve "İnne "ye göre "huve"ye daha yakındır. Çünkü "nahnu" tıpkı "huve" gibi mücmeldir; mertebeler onu tafsil eder. Böylece müzmer ifadelerde "nahnu", zahir ifadelerde "Allah" lafzı gibidir. Özellikle özel mertebeyle kayıtlı olmadığı zaman. Diğeri, yani "nahnu" da öyle-dir. "Ena" ise, üzerinde "ya"nın etkisinden dolayı "in-ne"den daha güçlüdür.

Bu nedenle Musa için, seçilme makamının şerefi irade edildiğinde "ena" ve "inne" edatları izhar edildi ve ifadeye koruyucu "nun" yerleştirildi. Ki "inne", tıpkı "ena" gibi salim kalsın. Bunun nedeni de makamın Musa'ya taalluk etmesidir. Bunun neticesinde hak onun yanında yüceltilmiş oldu. Çünkü onun benliğinde (enaniyetinde) bir etki hasıl olmadı. Dola-yısıyla yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve ene'hter-kuke JestemV Uma yuha inni enallahu /Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver. Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım." (Ta-ha, 13-14) Böylece ilk ve son "ena", yani onların gayeleriyle etkiden salim kalmış, "nun" ile korunmuştur.

Ayrıca ona, onunla intisab etmek isteyen de ondan onunla korunur. Yani intisap etmeyi ister ve etkilenmez, korunur. "Ve nahnu ekrabu ileyhi min hab-li'l veridi /Ve biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf, 16) O halde "nahnu=biz"ya yakınlık, "Hu-ve=O"ye de uzaklık vardır. Çünkü "Nahnu=biz"ya şah damarı naiblik ediyor. İfadenin orijinali olan "hab-lu'lverid" sözündeki "habl" kelimesi "ulaşma" demektir. "Huve=O" ise bundan farklıdır. Bunlar kinayelerin mertebeleridir ve açıklanmış oldular. Bu kinayeler mebnidirler, yani sabittirler ve değişmezler. Bu nedenle bütün isimler içinde uluhiyet niteliğini en fazla onlar hakkediyorlar. Zaten sabit demek olan "rab"da bu kinayelerin vasfıdır.

Zahir isimlere gelince, amaçların ve mertebelerin farklılığına göre değişime uğrarlar. Kinayeler (zamirler) kendilerini korudukları gibi, isimler kendilerini korumazlar. Örneğin "kalellahu=Allah dedi.", "Abed-tullahe=Allah'a ibadet ettim.", "Bismillahi=Allah'm adıyla" denir. Görüldüğü gibi "Allah" lafzının sonu her defasında değişime uğruyor. Bu arada "huve" dikkat çekici bir özelliğe sahiptir, o da değişmeden bir babda sabit olmasıdır.

Örneğin: "abedtuhu= Ona ibadet ettim." Ve "ukrimuhu= Ona ikram ediyorum" vs. dersin. Bu mertebede varlıklar Ona taalluk ettiklerinde zail olmazlar, bu Onun bekasının, sabitliğinin neticesidir. Varlıklar ona taalluk etmediklerinde ve talebleri de "O" olduğu zaman, "O" tıpkı "ena" ve "ente" gibi yükseklik ve izzet makamında olur. Bununla beraber "ena" ve "ente" gibi zamirlerin sahip olmadıkları hüviyet (O'luk) şerefini de korur. Fakat "...na,...ni,...na...ke..." (bunlar bitişik zamirlerdir), "ena", "ente" ve "inne"ye göre "huve"ye daha yakındırlar. Hatta "ena", "ente" ve "inne"de bunların varlığı söz konu olmasaydı, hiçbir şekilde "huve"ye yaklaşmaları sahih olmazdı. Bu babın ayrıntıları uzundur, -müellif şöyle der:- bu kinayelerde yer alan mahlukat mertebeleri ise, kinayelerin farklılığına bağlı olarak farklılık arz eder. Mahlukatın en şereflisi, içinde yer aldığı kap "huve" olandır. "Huve"nin şerefini ve suretlerin ve değişimin zatı ile mutlak zat arasındaki farkı bilmeyen bazı insanlar, birleşme nedeniyle "ena"yi kinayelerin en şereflisi sayarlar. Fakat bunlar birleşmenin kesinlikle imkansız olduğunu bilmezler. Kendisiyle bir olmak istediğin kimseyle ilgili olarak sende hasıl olan anlam, "ben" diyen kimsedir. Bu takdirde birleşme olmaz. Çünkü senden konuşan Odur, sen değil. Ben (ena) dediğin zaman, "sen"sin "O" değil. Dolayısıyla sen, ya kendi benliğinle veya Onun benliğiyle "ben" demek zorundasın.

Eğer kendi benliğinle desen, bu sensin, O değil. Eğer Onun benliğiyle desen, diyen sen değilsin, benliğiyle ben diyen Odur. Dolayısıyla ne anlam yoluyla ne de şekil yoluyla kesinlikle birleşme olmaz. Bu nedenle alimler içinde "ben" diyenler, ya "O"yu biliyorlar, ya da bilmiyorlar. Eğer "O"yu biliyorsa, aklı başında iken "ben" demesi caiz değildir. Eğer "O"yu bilmiyorsa, ondan günahkarlar gibi "ben"den istiğfar etmesi istenir. "O", her açıdan ve âlemin her makammda daha salimdir ve perdelenmiştir. "ente=sen"ye gelince, onun durumu "ben"den daha zor ve perdesi de daha kalındır. Çünkü "ente" ancak ilim suretinde tecelli eder.

Bu yüzden, ilim suretinde olmadan kendisine "sen" tecelli eden, onu inkar eder. Burası tehlikeli bir makamdır. Çünkü bu makamda "ben" bakidir; o olmazsa "sen" sabit olmaz. "Sen" "O"dan nefyedilir. Kim de "O"dan nefyedilirse, "O" ondan gizlenir. Dolayısıyla "sen"in sahibi için, bir surete girmeyecek şekilde tenzihte bulunması zorunludur. Ayrıca hayal derecesinden de yükselmesi gerekir. Sonra bütün kevni gaybm mertebelerini gözlemler. "O"nun benzeri bir şey olmadığını anlar. İşte o zaman "sen" tecellisi onun için salim olur. Çünkü Haşeviye, mücessi-me ve müşebbihe gibi grupların mensuplarının tecel-lileri "sen"dir. Fakat muhakkiklerin amacı bu "sen" değildir. Burası, tuzak ve yavaş yavaş helake sürüklenme zeminidir. Allah'tan kurtuluş diliyoruz.

Feelu fiilindeki "vav" kinayesi ise "nahnu"dur. Bu bakımdan onunla "huve"nin zatın kinayesi olması arasında bir fark yoktur, "..na" kinayesi ise, tesir bakımından "ya"ya yakındır. Ekremnakum= Size ikram ettik vb. ifadelerde tesir ona ait olunca, fiil üzerinde etkili olur ve fiili üzerinde sabit olmak durumunda olduğu halden başka bir hale değiştirir. Ama tesiri söz konusu olmadığında ve başkası onun üzerinde tesir ettiğinde gücünü kullanamaz. O zaman da başkası ikram ettiğinde "ekremena=bize ikram etti."fiilinde olduğu gibi "ente"ye benzer. Ancak "huve"ye benzemesi itibariyle gaib sigasmda kuvvetlidir. Mut-lak zatın şerefinden dolayı "huve"nin bütün zamirlerden daha şerefli olduğunu ispat etmiştik. Aynı durum ona yakın olan zamirler için de geçerlidir. Bu kinayelerin her birinin yükseliş yönleri ve iniş yönleri vardır. "Huve"ye benzerlikleri söz konusu olduğunda da şerefleri yükselir.

Biliniz ki, "huve" bütün kinayeler içinde en çok "ya"yı ister. Çünkü "Huve"nin rakamsal değeri on birdir ve tekliğin ismidir. Teklik teki ister. Geride rakamsal değer olarak on kalır. "Huve" de on olmaz. Bu durumda "ya"nıri olması kaçınılmaz olur. Bu yüzden kendisini ifade ederken "inni=şüphesiz ben" der, "O" demez. "İnne"nin bulunması "ya"nın gerçekleşmesi içindir. "Huve" bizim için fehvanidir. "inne" başkasının istediği teyit edilmiş, tahakkuk etmiş bir varlıktır. Bu başkası da "ya"dır. Sonra tecelli edilen kimsenin bilgisi oranında "ena" tecelli ettiği zaman "huve" tekliğin fehvanisi olur. Nitekim yüce Allah şöyle

buyurmuştur: "Şehidallahu ennehu la ilahe illa hu /Allah şahidlik eder ki, kendisinden (O) başka ilah yoktur." (Al-i İmran,18) Şahidlik burada "Allah'ındır. "Allah" ise bütün isimleri cemeden bir isimdir, "ya" da mutlak teklik zatıdır. Böyle bir makamda "huve", yüce Allah'ın fehvanisi olur. "ya" ise gerçek bir "benlik" (inniyyet)tir.

Tamamlama, Tekmil etme:

"Ha", "Huve", "Hiye"... "Huve"ye gelince, onun "O" olması bakımından "O" olduğu yukarıda açıklığa kavuştu. Fakat o, "O" olması hasebiyle "ha" veya "hiye" değildir. "Huve"nin "hiye" olması ise, ancak benzerlik suretinin icat edildiği durumlarda olur. Bu durumda "Huve" fiil, "hiye" ise ehil, "ha" da "Huve" ile "Hiye"yi birleştiren emir olur. Sonuç için ortaya atılan iki önermeyi birbirine bağlayan sebeb gibi. Çünkü iki öncül ve sonuç üç unsur eder, dolayısıyla bunları birbirine bağlayan bir sebebin olması kaçınılmazdır. "Huve" vardı ve beraberinde hiçbir şey yoktu. "Huve", "Huve" olarak ondan varlık olmaz. "Hiye"den de "niye" olarak varlık olmaz. "Ha"dan da "ha" olarak varlık olmaz. "inni"deki "ya"da varetmeyle ilgili ön bilgi, isimlerin hakikatlerinin zuhur etmesi için varoluşu gerektirdi. "Ha", "Huve" ve "Hiye"yi harekete geçirdi. "Huve" "hiye" ile buluştu ve sonradan olma (hadis) varlıklar meydana geldi. Bu yüzden bu buluşma iki harfle ifade edildi. Bu iki harf de "KUN"dur. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İnnema kavluna li şey'in iza erednahu ennekule lehu kunfe yekun / Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir. Hemen oluverir." (Nahl,40) İşte "şey" budur. Dolayısıyla objede zuhur eden sebebiyet, sözün yöneldiği sebebiyet değildir. Çünkü "şey", "hiye"dir. Biz de onu "huve" olarak irade ettik. Ona "ha" da diyebiliriz. "Ha" ise, iki olguyu birbirine bağlayan sebep niteliğindeki "kun"dur. Dolayısıyla "kun" kelimesindeki "kaf" "Huve"dir. "Nun" ise "hiye"dir. Böylece daire oluşmuş oldu. "Kaf" ile "nun" arasında takdir edilen bağ ise "ha"dır. Bu söz mantıkçıların dilinde çok yaygındır. Diyorlar ki: Allah'ın emri "kaf" ile "nun" arasındadır. İşte bu "Ha"nın mertebesidir. Birkaç beyitte "huve", "hiye" ve "ha"ya dikkat çekmiş, şöyle nazmetmiştik:

Bak; "huve" veya "Ha" dediğinde
Uyanık ol; kendimi yıktım; dikkat et
Ve "ena-ben" ikisinden doğar "hiye=o" o ki
"ena"yı verir; bakarsın aşağıda olan ilahileşmiştir
"innl'deki "ya" "huve"deki "vav"dan başkası değildir ve o değildir
Onun zatı, letaif ve akıl nezdinde
Akıllar, kendileriyle akledilirler
Aynı şekilde nefisler de "huve" ve "hiye" ile "ha"yı akletmişlerdir
Sır onu karanlığın tam ortasında çağırdığında
"Ha"nın akdiyle ayne dönüştürmek için
Der ki: Ben sizin çağırmanızdan ötürü mahpusum
Cömertliğinizin başlangıcıyla son nokta arasında

"Elif, Kaf" kitabında, diğer adıyla "Ya" kitabında bu bölümü detaylı olarak ortaya koyduk. Bu makamı gerçekleştirenler arasında efendimiz Hz. Muham-med(s.a.v.) de vardır. Çünkü bu makama yerleştirilmiştir. Ayrıca bu tarikatın büyük sadatı da bu makamı

gerçekleştirmişlerdir. Ancak tarikat ehlinin ekserisi bu makamı görememiştir. Bu yüzden bunun nefsin mertebelerinden biri olduğunu sanmışlardır. Heyhat! Varlık sırları her zaman birbirine bağlıdır, böyle iken bu makamın önünde perdeler olabilir mi? olsa olsa aidiyetler perdelenebilir. Aynı durum, nakıs parçaların surette ortaklıkları için de geçerlidir. Ayrıca bu makamı, ancak suretin, hayvani şehvetin yanında duranlar inkar edebilir. Buna karşılık, var etme hikmetinin, zatı ve menzillerini nurlardan, örneğin şimşekten gözlemlemek gibi bu lezzetlerin çok çabuk zeval bulmaları yanında dursa, arzu ettiği ve peşinde olduğu şeyin değerini bilir. Suretler âlemi kendi içinde kamildir. Alim ise, eşyaya, sadece amaçlarıyla ve varlık geleneğinde karar kıldığı konumuyla bakmaz, aksine, eşyaya, üzerinde bulunduğu hakikatler açısından bakar. Bu bakış, gerçekten önemlidir. Eşyaya amaçlarıyla bakmayan, bizim söylediğimiz açıdan bakan birini görmeyi çok istedim; ama şu ana kadar böyle birini göremedik. Bense, bana varit olan şeylerden yorgun düşmüşüm; bu güne kadar da bunları koyacak yeri bulamadım. Ortada öteleri delip geçen bir anlayış, eksiksiz bir teslimiyet yok. Ama bir kere nefes çıkmış oldu.

Sonra biliniz ki, bu gerçek mutlak zat, "huve"ye mahsustur. "Huve", yüksek ve şerefli bir harftir, hareketi de yüksek ve şereflidir. Ahadiyet (teklik),' onu, harflerin sonuncusu olan "vav'a gelinceye kadar bütün harflerin mertebelerine sirayet ettirmiştir. Ki "ha" harflerin ilkidir. İlk ve son herfi vermiş, diğer bütün harflerin mertebelerini bu ikisine dercetmiş-tir. Dolayısıyla her harfin kuvvetini mutlaka "ha" harfi bu sirayet sürecinde alıp onu bir bağış olarak "vav"a vermiştir. Bu bağışla "vav" "ha"dan açılmış olur. Açılma cömertliğin pınarı ve rahmetin kapısıdır. Bu yüzden şöyle buyurulmuştur: "Ma yeftehullahu linnasi min rahmetin / Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmetin..." (Fatır,2) Bu ayette rahmet, açma (feth) ile birlikte zikredilmiştir.

Muhtemelen şöyle diyeceksin: Peki "Hatta iza Je-tehna aleyhim baben za azabin şedidin iza hum fihi mublisun /En nihayet üzerlerine, azabı çok şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır." (Müminun,77) ayetini nasıl yorumlayacaksın? Buna cevap olarak deriz ki: Mesele senin vehmettiğin gibi değildir. Çünkü uzaklık anlamına gelen şeytanlık da feth (açma) ifadesiyle birlikte kullanılmıştır. Dolayısıyla açmanın rahmeti, onlara, bu miktarda uzaklık bahsetmiştir. Onlar öyle bir azaptadırlar ki, bir diğer azapla karşılaştırıldığında rahmet sayılır. İşte bu açmanın (fethin) inayetidir. "Ve iza ulku minha mekanen dayyikan mukarrinine /Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman..." (Furkan,13) ifadesinin şiddetine gelince, burada "Ha", "Huve" ve "Hiye" harfleri, harflerin en şereflileri olan üç harfle birlikte zikredilmiştir. Bunlar "Vav", "Elif" ve "Ya" harfleridir. Ki bunlar illet, teşbih ve tesir harfleridir. Teklikten dolayı "Ya" harfi "Elife tahsis edilmiştir, çünkü teklik "Elifi ister. Bu yüzdendir ki "ha" harfi "huve" ve "hiye" arasında bağ işlevini gören sebeptir, ki bu ikisi netice versin, neticeden kasıt da ferttir. Biz "Elif Kitabı"nda, diğer adıyla ahadiyet (teklik) kitabında bu konuyu zikrettik. Oraya bakılabilir.

"Vav" harfi yüksek ve yukarı olduğu için onu koca saydık, dolayısıyla "huve" kocadır, "hiye" harfi yüksek, ama etkisi bakımından aşağı, yani kesre konumunda olduğu için, ona "ya" harfini verdik ve zevce konumuna getirdik. Dolayısıyla "ha" risalet, "huve" gönderilen rasul(elçi) Cebrail konumundadır. Bu mübarek ve yüce kaynaşmadan da hükümler, şeriat-lar, makamlar ve sırlar zuhur etti. Aynı durum "hemze" ve "nun" arasmadki "ena"nin elifi, "hemze" ve "nun" arasındaki "inni"nin "ya"sı ve "ta" ve "hemze" arasındaki "ente"nin geniz "nun"u için de geçerlidir. Çünkü bunlara katılmıştır ve bunu "huve" gibi kullanırsan, benzeri sonuçlarla karşılaşırsın.

"Nun"un "vav" ve "ya"ya benzerliği, "elife benzerliğinden daha güçlüdür. Çünkü "elif" sabittir ve ebediyen hareket etmez. "Vav" ve "ya" harfleri de illet harfi konumunda değillerse sabitlikleri ortadan kalkar, değişime uğrarlar. Ama özellikle fetha harekesi almak suretiyle değişirler. Çünkü kesra ve ref harekelerini kesinlikle kaldıramazlar. İşte "nun" bu açıdan ve başka açılardan bu iki harfe benzer.

Çünkü "nun" harfi "vav"ın çapının yarısı kadardır, "ya" harfi ise "nun"un iki katıdır. Yani "ya" harfi" " şeklinde yazıldığında "nun" "ya"nm yarısı kadardır, "vav" ise "nun"dan dörtte üç oranında daha büyük olur. Sonra fehvanilikte de ona benzer. Çünkü esintiler ve nefesler âlemindendir, bu yüzden yücelik ve yükseklikte "vav"a benzer. Bu nedenle "elif", "vav" ve "ya" harflerine bitişir. Bu benzerliğin gücündendir ki fiillerin irabının delili olmuştur. Buna şu fiilleri örnek gösterebiliriz: yefalune, tefalune, yefelani, te-felani ve tefaline... Buradaki "nun" harfi "ebiyke" ifa-desindeki "ya", "ebuke"deki "vav" ve "ebake"deki "elif" konumundadır. Muzaf isimlerin tümü, müzek-ker salim cem ve isimlerin tesniyelerindeki "elifin de konumundadır. Sonra başlarına amil geldiğinde harekelerin hazfedilmesi gibi, o da başına amil geldiğinde hazfedilir. Bu benzerlik yüzündendir ki "en-te"ye dahil olmuş ve böylece "ente", "huve"deki "vav"m, "ha"daki "elifin ve "hiye"deki "ya"nın yerine geçmiştir.Bu kitabı iyice tahkik et. Çünkü gerisinde bir çok yüksek sırların parıldadığını göreceksin. Bizim tarikatımızın ehli, keşif gayretlerinden dolayı bunları izlemişlerdir. Biz ise, artık iyice bize galip geldiği için bu kadarını açıklamak zorunda kaldık.

"Huve"nin Münacatından Birkaç Nebze

Ey "O"! unsurlarımızı bizden saklayıp bir gaybe yerleştirdiğin için, biz de kaybolduğumuz tarafa yöneldik, senden dolayı bizden kaybolan şeylere meylettik. Çünkü senden dolayı bizden kaybolanlara "huve" dikkatimizi çekti. Bize seslendi: senden dolayı senden kaybolan şeyin üzerinde dur. Bizden dolayı senden kaybolan şeyi görürsün. Destek istedik; destekledin. Yardım istedik; yardım ettin. Buraya girmenin bilgisini istedik; bize öğrettin. Sahili olmayan bir denizde Yesribli Muhammed'in gemisinde gözlerimizi açtık. Denizin balıkları ve canlıları bize hayret ettiler. Çünkü yelkenlerimizi açmış, rüzgarla doldurmuştuk. Sonu olmayanı istiyorduk, süresi olmayan sürenin peşindeydik. Bize seslenildi: Ey Yesribliler! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün... Bunun üzerine yelken açtığımız sahile gerisin geri döndük. Birden karşımıza bir deniz çıkmasın mı! Geri dönüşümüz, yeni bir sefere çıkışımız olmuştu. Süresi, ebedi, eveli ve ahiri olmayanı istiyorduk. Vazgeçtik; aktin feshedilmesini istedik. Baktık "Huve=O" sesleniyor: Ey kullarım! Benden bir makam istediniz ki, orada beni benden başkası göremez. Karanlıktaydım, benimle beraber hiçbir şey yoktu. Şimdi de öyleyim, senin varlığınla bir şey yanımda olmuş değildir. İçinde bulunduğun deniz, içinde olduğun karanlıktır. Eğer kendi karanlığını katetsen, benim karanlığıma ulaşırsın. Ama kendi karanlığını ebediyen aşamaz ve bana ulaşamazsın. Sen, kendi karanlığındasın, hiçbir şey yoktur beraberinde. Bu karanlık, sana ait olan "huve"dir. Çünkü suret, içinde bulunduğun durumu senin için gerektirdi. Dedim ki: Ey huve! Ne yapayım huve'de? Dedi ki: Ona dalıp boğul. Bunun üzerine kendimi gemiden, çıplak, geminin karanlığından sıyrılmış olarak attım. Boğuldum; rahat ettim. Ben hep Onun içindeyim. Varlıkta ben, benden başkası değilim. Aramanın ke-derinden kurtuldum. Birden "huve" bana seslendi: Ey her şey içinde olan! Şey olan, şeyle ne yapsın! Şerefli bir ilham:

Hakk için bir hak insan için de bir insan

Varlığın nezdinde. Kur'an için de Kur'an

Açık olanın bir açıklığı var, müşahede anında tıpkı

Münacat anında kulakların kulakları olması gibi.

Bize cem gözleriyle bak, bizden yararlanırsın

Farklar zamanında. Ona sarıl; furkan ayırandır.

"Ena=Ben"nın Müncatından

Ey enaîdiye seslendim; bir cevap duymadım. Kovulmuş olmaktan endişe ettim. Dedim ki: Ey ena! Niçin bana cevap vermiyorsun? Bana dedi ki: Ey hükümlerinde çelişkiye düşen! Eğer beni çağırsaydın, sana cevap verirdim. Sen ancak kendi enaniyetini (benliğini) çağırdın. O zaman kendine kendin cevap ver. Dedim ki: Ey ena! Ena (ben) dediysem, bu, ena'nin ena içinde ena (ben'in ben içinde ben) olmasından dolayıdır. Birin bir içinde bir olması gibi. Dedi ki: Doğru söyledin. O zaman benim adıma kendine cevap ver. Benden cevap isteme. Benine (enaniyetine) söyle, sana cevap versin. Ben ise, ebediyen sana "ena" içinde zuhur etmem; beni çağırma. Çünkü onunla yapılan çağrı deliliktir. Ve çünkü çağrı, ayrılık ve çokluğu çağrıştırır, "ena" ise hepsinin cemini ve tekliğini çağrıştırır. Böyle iken nasıl "ena" ile çağırırsın? Sana hikmetli olmanı ve hal sahibi olmanı da söylemedim. Çünkü hikmetli kimse hakimdir, hal sahibi ise halinin mahkumudur. Niçin: "Ve kul rabbi zidni ilmen / Ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." (Taha,114) buyruğunu anlamıyorsun?

"İnne"nin Münacatından

Ey ben! Ben, seninle gerçekleşmiştir. Benden dolayı sabrım kalmadı. Çünkü bende bana isabet ettin. Sanki sen sendensin. Beni benle talep etme. Ki benden bana zail olmayasm, kaybolmayasm. Çünkü benim, seninle olan "na"(...biz)dan başka "inne"m yok. Ben benimleyim, ben değil. Çünkü "inne" ve "li=be-nim için" seninle olur, benimle değil. Dedi ki: Bir kısmını doğru söyledin, bir kısmında hata ettin. Sor bana, sana öğreteyim. Dedim ki: Ey ben! Bana öğret. Dedi ki: Senin "inne"n bir hakikattir, benim "inne"m de bir hakikattir. Ancak "inne" benim "benliğim" yanında sabit olmaz, tıpkı senin "inen" (benliğin) zuhur ettiğinde benim "inne"mi (benliğimi) bilmemen gibi, Biz, iki "benliğin" zuhurunda bir araya gelemeyiz. Eğer ben, senin "benliğinde" (inniyetinde) isem bu, yardım, destek mahiyetindedir. Ben "benim'le sende olduğumda ve sen "seni" ortadan kaldırdığında, benden zuhur eden, senden zuhur eder. Bakan biri, "senden" görüneni senden sanır, oysa benim "benim-den"dir. Sana öğrettim; beni istediğin zaman, sende senin benliğinden bir şey kalmamalı. Çünkü benim varlıklarla olmam imkansızdır.

"Ente"nin Münacatından

Ey sen! Enaniyet ve inniyet gerçekleşmişti. Biri "elif'iyle, öbürü ise içinde katlanmasıyla. Böylece benliğin (inniyetin) geldi ve innayetin (bizliğin) ortadan kalktı. Böylece güçlendin ve "bizliğin"in hakimiyeti zuhur etti. Ey sen! Dil açısından değil, ama hakikat açısından bana sen demen sahih olur mu? Dedi ki: Hayret! Sen bana sen dediğin zaman, bunun anlamı, içinde ben sendenim, demiş olman değil mi? Çünkü senin bizliğin, benim benliğimin zuhurunda gizlidir. Bu yüzden benim ona hakikat olarak sen demem gereklidir. Nitekim sen kendine sen dediğinde, benim bizliğim, senin benliğinin zuhurunda gizli değil midir? Senin bizliğin bendendir ve bana sen diyorsun, geride yapmamın içindekinden başka bir durum kalmadı. Sana gelince, varlık onu kaçınılmaz kılmaktadır. O da senin bizliğinle doğrudur, tıpkı benim bizliğimle sahih olması gibi. O halde onun olması zorunludur. Artık durum, ona izafe edilenle ilgilidir. "Ena" (ben)ya gelince, "inne" ona aittir ve bu da sahihtir. Ama bu ikisinden başkasını sen istihraç et.

Çünkü onu sana öğretmem. Bunun üzerine coştum, sevindim. Bana dedi ki: Seni bu şekilde sevindiren nedir? Dedim ki: Bana öğrettin. Nasıl? - herkesten daha iyi bildiği halde - dedi. Dedim ki: Senin, istihraç et, sözünden öğrendim. Dedi ki: Benim tuzağımın olduğunu bilmiyor musun? biliyorum, dedim. Dedi ki: Benim tuzağıma düşmekten sakın. Bunun üzerine bütün sevincim, coşkum kayboldu. Dedim ki: Ey ena! Senin tuzağın hak olduğuna göre, mecaza huzurda yer yoktur. Doğru söyledin, dedi, işte iş, durum budur. Araştır; bulursun. Dedim ki: Eğer bahşedersen. Dedi ki: Sana öğretmeyeceğim, demedim

mi? Dedim ki: Ey sen! Bu değil, sana, bana öğret demedim, bana bahşet veya ver, dedim. Dedi ki: " Tartışmaya en çok düşkün olan varlık insandır." Dedim ki: Ey sen! Sen kimde sen olursan, onun benliği hücceti ile olur. Bana hakikatleri öğreten sensin... "..ke...sen"in münacatı yoktur. Ancak "ente"nin içinde yer alır. Ona denk olmasa da. Tıpkı "nahnu=biz" ve çoğul "vav"ının "ena=ben" ve "huve"nin içinde yer alması gibi. Kuşkusuz bunların her birinin de mertebeleri vardır. Ne var ki, bu kitabı yazarken güttüğümüz amaç, yukarıda açıklanan ve öz mahiyetinde olan kısa açıklamadır. Amacı gerçekleştirmiş olduk.

Velhamdulillâh /Allah'a hamdolsun.

Kitap sona erdi.

ON BİRİNCİ KİTAB

KİTABU'L EZEL

EZEL KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

EZEL KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Kapıları açan Allah'tır

Dairna var olan Allah'a hamdolsun. O, aklen kavranan ebedi, ezele bağlar. Bir sınama aracı olarak kullarının dillerini ezelle konuşturur. Bununla kimisi sabit olur, kimisi de kayar gider. Ezeliyeti göklerinin arasında çıkıp inen bir şey olarak izhar etti. Sa-lât ve selam rabbini nefsinin arzusuna tercih eden ve uzlete çekilenin üzerine olsun. Rabbi Onu bir gece vakti katına götürdü, nezdinde en hayırlı menzile oturttu. Ona kaside ve gazellerle özgü kılınmış özel hilati giydirdi. Ona, kendisiyle rabbi arasında güzellik suretinin elçi olmasını ahdetti. Sonra indi. Nitekim içinde Cebrail'in (a.s.) bulunduğu Dîhye'nin sureti ona nazil olurdu. Gökteki yıldızlar yere inmediği sürece ona selam olsun.

İmdi... Hiç kuşkusuz yüce Allah, insanların diline ezel lafzını yerleştirmiştir ve onunla yüce rabbi nitelendiriyor, O, ezelidir, diyorlar. Bu, ezelde vardı. Buna dair bilgi "O"nun ezelinde mevcuttu.bu çekim gibi, onu telafuz edenlerin çoğu, anlamını da bilmezler. Şayet buna dair bir soru sorulsa ve onların bu konudaki bilgileri araştırılsa, ellerinden kayıp gider. Bazı tartışmacılar, bu kelimenin, yani ezel lafzının Allah'a nisbetinin, zaman kavramının bize nisbeti gibi olduğunu sandılar. Yani biz zamanda olduğumuz gibi, O da ezeldedir. Diyorlar ki, Allah ezeli kelamıy-la ezelde mütekellimdi ve O, ezelde Musa'ya "Nalınlarını çıkart" Hz. Muhammed'e de ezelde "sana yakin gelinceye kadar rabbine ibadet et." demiştir, vs.

Bir diğer grup ise, bu kavramın boşluk gibi bir şey olduğunu tasavvur etmişlerdir. Tıpkı boşluk gibi manevi bir uzantı, cisimsiz bir uzayış. Ezel de zaman hareketleriyle irtibatlı olmaksızın bir uzayıştır. Sanki bir zaman takdir ediyorlar gibi. Nitekim yüce Allah'ın gökleri, yeri ve ikisi arasındaki varlıkları takdiri, ama bir ölçüye göre mevcut olmayan altı günde yarattığını söylemişlerdir. Eğer ortada mevcut günler olsaydı, o zaman bu, miktar olurdu.

Bütün bunlar yanlıştır, çünkü yüce Allah, gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındaki varlıkları, bizim katımızda mevcut olup bilinen altı günde yaratmıştır. Bu günler, göklerin ve yerin yaratılmasından önce mevcuttu. Çünkü yedi kat göğün ve yedi kat yerin günleri yoktur; günler, yörüngelerinde sabit olan yıldızların feleklerine aittir. Bunlar, göklerden önce dönüp dururlardı. Şu kadarı var ki, gündüz ve gece olgusu ayrı bir şeydir; bunlar günün içinde bilinirler, günün kendisi değildirler. Dolayısıyla gece ve gündüz, göklerin ve yerin meydana gelmesiyle meydana geldi, günün meydana gelmesiyle değil. Yüce Allah, bunları altı günde yarattığından söz ediyor, altı gündüz veya altı gecede yarattığından söz etmiyor.

Ezelin bir zaman ölçüsü olduğunu söyleyenlere ve başlangıç noktasından başka bir yöne doğru bir uzanış olduğunu savunanlara gelince, onlara şöyle denir: Allah'a nispet ettiğiniz bu ezel, ya bir varlıktır veya yokluktur. Eğer yokluksa, bizi rahatlatmış olursunuz. Çünkü yokluk salt olumsuzlamadır ve bu da sizin açınızdan çok çirkin bir yaklaşım olur. Çünkü yüce yaratıcıyı yoklukla nitelemiş olursunuz. Bir şey de yoklukla nitelenmez, hele yüce Allah açısından muhaldir. Eğer deseler ki, ezel bir varlıktır, o zaman onlara şöyle denir: bu varlık ya yaratıcının kendisidir veya gayrısıdır. Eğer yaratıcının kendisidir, deseler, o zaman isimlendirmede yanlışa düşmüş olurlar, çünkü yüce yaratıcı kendisi için böyle bir isim kullanmamıştır.

Şayet ezel, yaratıcının gayrısıdır, deseler, bu durumda, ya kendisiyle kaimdir, ya da başkasıyla. Eğer kendisiyle kaim olursa, Allah'ın vahdaniyeti iptal olur. Başkasıyla kaim olsa, bu takdirde de bu başkası ya yaratıcının kendisidir, ya da değildir. Eğer yaratıcının kendisiyse, o zaman, yaratıcının ilmi, kudreti gibi bir mana sıfat olur. Yani Allah, ilim, kudret ve diğer sıfatlar gibi ezellikle de nitelendirilir, size göre. Bu durumda ezelin kendisi ezellikle nitelenmiş olur. Ezelin sıfatı olan ezelden söz etmek, ilk ezelden söz etmek gibi olur, yani sonsuz bir zincirleme durumu ortaya çıkar.

Eğer deseler ki, ezelin kaim olduğu şey, yaratıcının kendisinden başkasıdır, o zaman da yaratıcının yanında başka bir kaim ispatlamış olurlar. Dolayısıyla biçim ve taksim olayından sonra beliren aleyhte kanıt nedeniyle vahdaniyete ilişkin delili de iptal ederler. Bir diğer imkansız da ezelin kaim olduğu şeyin, ezelilikle vasfedilen şey olması ve bunun da yüce yaratıcı olmamasıdır. Çünkü anlamlar, ancak kendileriyle kaim olan şeylere hükümlerini gerektirirler. Böylece yaratıcıyı ezellikle nitelemeleri iptal olur ve ortaya çıkar ki, aslında bir ezel yoktur. Bundan sonra ben tekrar mevzuya dönüyorum ve diyorum ki: Ezel kavramı, tartışmacıların ayaklarının kaydığı bir zemindir, ama bir çok insanın bundan haberi yoktur. Oysa hak yönü ihmal etmemeleri ve Allah'ın kitabında veya peygamberinin (s.a.v.) dilinde kendisi için kullandığı isim ve sıfatlardan başka bir lafzı ve sıfatı Onun için kullanmamaları gerekirdi. Bak, ey kardeş! Allah basiretini nurlandırsın. Bu lafız ne kadar ilginçtir. Anlamı türediği köke ne kadar da uygundur. Çünkü ezel kelimesi, Zürafa gibi arka tarafı binilmeye imkan vermeyecek şekilde aşağı doğru eğik ve kaygan olan hayvanların niteliğidir ve kaydı anlamına gelen zelle kökünden türemiştir. Yani durmayan, sebat bulmayan. Ezel kavramı da buradan gelir. Çünkü sabitleşmeyen ve tartışmacıların ayaklarının kaymasına neden olan bir kavramdır, rabbinin rahmetine nail olanlar başka. Dolayısıyla bu zeminde çokça ayaklar kaydığı için ezel olarak isimlendirilmiştir.

Allah, ezelde falan şeyle mütekellimdi, diyenler, çok çirkin bir anlayış içindedirler. Bunu demekle bir ilim elde etmezler, sadece cehaletlerini sergilerler.

Bu bağlamda söylenmesi gereken şudur: Allah'ın kelamı, şekil almayan kadim bir sıfatıdır. Çünkü ilmin bu dalında keyfiyet muhaldir. Bu dalda ilim, ancak idrake taalluk edince gerçekleşir; eğer görülen bir şeyse, görmekle, işitilen bir şeyse, işitmekle ve eğer koklanabilen bir şeyse, koklamakla idrak edildikten sonra bilinir. Diğer keyfiyetler de böyledir. Allah'ın kelam sıfatına sahib olduğu ve kelamın hadis (sonradan olma) bir şey olmadığı ispatlandıktan sonra, bunu tanımlamak için ezele veya ezelden başkasına ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla diyoruz ki, yüce Allah Musa'yı (a.s) yarattıktan sonra, o, bir takım olaylar yaşadı, sonra bir ateş gördü, ateşin olduğu tarafa yöneldi ve Musa'nın (a.s.) içinde bulunduğu bu vakitte Hak teala ona seslendi. Çünkü Musa (a.s.) zamanla kayıtlıdır, ama yüce yaratıcı vakit ve zamanla ve sıfalanamaz. Musa'nın (a.s.) içinde bulunduğu bu vakitte, Hak taala kadim kelamıyla ona: nalınlarını çıkar, diye seslendi ve başka şeyler de söyledi. Musa (a.s.) da öncesinin olması gibi bir niteliği olmayan bu kelamı bizim açımızdan bir keyfiyeti ve sınırı olmaksızın, kadimde olması gereken heybet ve celaletle işitti. Diğer bir ifadeyle konuşan bir boyutta, dinleyen de bir boyuttaydı.

Bir kimse, yüce Allah kelamını, zamansal bir hareket eşliğinde sundu, diyemez. Çünkü zamanla mu-kayet olan Musa {a.s), bunun aksini söyleyen kimseye göre daha öncelikli durumdadır. Musa (a.s.), zamansız işitmiştir, çünkü konuşan bir zamanda konuşmamıştır. Yüce yaratıcıyı mahlukata benzer kıl-maktansa, Musa'yı (a.s.) tenzihe yaklaştırmak daha doğrudur. Nitekim şöyle denilmiştir:

Yokluğundan sonra baki kıldığına zahir oldun

Oluşsuz oldu, çünkü onu sen oldurdun

Burada kul tenzihe katılmıştır, çünkü sırrı hak ile gerçekleşmiş ve tenzihin hükmü uyarınca ona taalluk etmiştir. Sır, varlıklar âleminden arınıp tenzih etmiştir. Çünkü varlıklar âleminden fena bulmuş, yaratıcısında kendisine zuhur eden şeyi müşahede etmektedir. Bir diğeri de şöyle demiştir:

Kanadının gölgesine sığınarak zamanımdan gizlendim

Gözlerim zamanımı görürken zamanım görmez beni

Günlere, adım nedir? diye sorulsa, bilemez

Mekanım neresi ki, nereden bilsinler mekanımı?

Bu son beyitleri söyleyen kişi , tenzihe karışmış, zamanın üzerine çıkmış ve önceki beyitleri söyleyenin bir derece fazlasını gerçekleştirmiştir. Çünkü önceki fanidir. Bu ise " gözlerim zamanımı görürken zamanın görmez beni" diyor. Nitekim Hak bizi görür, ama biz Onu göremeyiz. Dolayısıyla bu sonuncusu hakkı ifade etmiştir.

Bu konuyu destekleyici bir husus, yüce yaratıcıyı görmemiz meselesidir. Bazılarımızın diğer bazılarına göre bir cihette olduğundan kuşku duymuyoruz. Aynı şekilde yüce yaratıcı bu gün bizi görmekte, ama biz cihetlerle kayıtlıyız. Bizi görmesi bakımından bir cihetle ifade edemeyiz Onu. Öte yandan eğer gözlerimizin önündeki perde açılsa, biz Onu cihetsiz, sahip olduğu celal ve kemal sıfatlarıyla görürüz. Biz Onu idrak ettiğimiz zaman, birbirimize göre bir cihette oluruz, ama Ona göre değil. Aynı durum zaman, mekan ve bu konuyla ilgili diğer tüm olgular için de geçerlidir. Biz, kendimize göre bir cihette değiliz, âlemin tümü de kendisine göre bir cihette değildir. Bu açıklamadan sonra, Allah ezelde, olacak bir şeyle ilgili olarak konuştu ve nalınlarını çıkar, dedi, deme ihtiyacını duymuyoruz. Vakit gelince, olacağını söyledi. Bu gün olunca da, onun olduğunu söyledi. Aslında bunların tümü bilgidir, kelam değildir. Bununla ilgili öyle çirkinlikler ve yakışıksız sözler vardır ki, aklı başında olanlara bunlar gizli değildir.

Muhakkiklere gelince, ezel kavramı, onlara göre, kadimlik hükmündedir ve öncesinin olmasının nefye-dilmesi anlamındadır. Dolayısıyla selbi bir sıfattır, temel bir sıfat değildir. Yani bu konu son derece basit, akla yakındır, âlemin yokluktan var edilmiş olması da bizim sözlerimizi açıklayıcı bir olgudur. Zayıfların vehmettikleri gibi, âlemin vakitten önce var edilmesinin caiz olduğunu vehmetmekten sakın. Bunun anlamı, âlemin varedileceği vakti takdir etmek ve de bunun ertelenebileceğidir. Dolayısıyla bir vakte tahsis edip olabileceği başka bir vakitten soyutlamak, bir tahsis ediciyi gerektirir. Yani onların önce, sonra, zaman ve zamanın takdir edilmesi gibi sözleri yersizdir. Çünkü içinde bir şey olmayanın takdir edilmesi, içindeki şeydir. Ortada Allah'tan başka bir şey de yoktur. Dolayısıyla her açıdan ve her durumda bu değerlendirme kelam kavramına aykırı olur.

Söylenmesi gerekin şudur: El-Barî (Yaratıcı) kendisiyle mevcuddur (vardır), vücudunu (varlığını) hiç kimseden almamıştır. "O" Subhanehu "AHAD" Tek'dir. Yani; O'ndan başka bir şey yoktur. Âlem ise Onunla vardır, varlığını Ondan almıştır. Âlem zati ile mümkün, başkasıyla da vacibul vücuttur. Çünkü başkasından edinmiştir varlığını. Yaratıcı ise vacisul vücuttur, varlığını başka bir şeyden edinmemiştir. Ayrıca âlem yokluktur, yokluk ise yokun aynısıdır; yokluk yoka eklemlenmiş zait bir şey değildir. Yine varlık, var olana eklemlenmiş zait bir olgu değildir. Yokluk yokun aynısı, varlık da varın aynısıdır. Eğer varlık anlaşılsa ve varın mahiyeti anlaşılmasaydı, o zaman varlığın varın aynısı olmadığı, aksine mahiyetin hallerinden bir hal olduğu tahayyül edilirdi. Ayrıca bütün yönleriyle de bilinmez ve belirginleşmez-di. Nitekim cevher için, o bir şeydir, dediğin zaman, onun bir şey olmasının mahiyetinin bir parçası olduğundan kuşku duymayız. Fakat sadece "şey" demekle herhangi bir mahiyeti anlayamayız, kendisiyle kaim, bir yer kaplayan ve araz almaya

elverişli olduğunu hissediyoruz demediğimiz sürece. Aynı durum varlık ve yokluk için de geçerlidir. Çünkü vehmedil-diği gibi Hak ile mahluk arasında bir uzantı yoktur. Mahluk da şu şu vakitler bekledi sonra var olmuş değildir. Bunların tümü hayali ve fasit vehimlerdir, dengesini yitirmeyen her salim akıl bunları reddeder. Ne Hakkın katında ne de mahlukatm yanında bir aralık vardır. Var etmede, hadisin kadime, mümkünün de vacibe veya vacibul vücudun, bizzat vacibul vücut olmayana bağlanması söz konusudur, başkası değil.

Tasavvuf muhakkikleri olmamız hasebiyle bu ezel kavramı ile ilgili bir itiraz bize yöneltilebilir. Biz diyoruz ki: hakikatler yolunda önceliği olduğuna şahitlik ettiğiniz imamlarınızdan biri "Meratibu'1-ibad ve'1-muridin ve'1-arifin ve'1-ulema" adlı eserinde yüce Allah ile ilgili olarak diyor ki: Yüce Allah ile kulları arasında inayetten başka bir münasebet, hükümden başka bir sebep ve ezelden başka bir vakit yoktur. Böylece ezel kavramını ispatlamış oluyor. , (Not. Bu sözü söyleyen İmam Şeyh İbnu'l-Arlf'tir ve Kitabu'l Mehasin adlı eserinde söylemiştir) Buna cevap olarak deriz ki: Ey itiraz eden kimse! Bu muhakkikin sözlerini iyi araştır. Belagat sahibi biri, halkın alışa geldiği kavramları kullanarak hitap eder ki, dinleyenler dilini anlasınlar ve iletmek istediği mesajı kavrasınlar. Burada da sözü edilen kişi vakti olumsuzlarken ezeli olumluyor. Ezel, önceliğin olumsuz-lanmasından ibarettir. Olumsuzlama ise salt yokluktur. Dolayısıyla orada bir şey olmadığı gibi, ora da yoktur. Böylece tıpkı kadim gibi anlamından anlaşılacağı üzere ezel de olumsuzlanıyor. İnsanların ezel kavramıyla ilgili olarak bildikleri anlamı muhakkiklerin bildiğini bildiği için bunu kullanmıştır. Eğer muhakkiklerin bundan olmayan şeyde veya mukadder zamanda uzanışı, yani halk ile Hak arasında uzak bir ayrılık anlamını ifade edeceğini bilseydi, böyle bir ifadeyi kullanmayacaktı. Çünkü o zaman ezel kavramı olumsuzlamayı, yani yokluğu ifade etmeyecekti. Bu yüzden bu tür itirazları önemsememek gerekir.

Fasıl:

Bu açıklamadan sonra dönüyor ve diyoruz ki: Ezelde Allah ile beraber bir kimse var mıydı, yok muydu? Kudemadan bir grup: dört şey vardı: Yaratıcı, akıl, nefis ve heyuli, vardı, demiştir. Yine kudemadan bir grup: : zat ve yedi sıfat olmak üzere sekiz şey vardı, demişlerdir. Bir grup da şöyle demiştir: Bir Tek Kadim vardır, "O" da Hak taaladır. O, her bakımdan birdir. Zatından dolayı "Kadir" olarak isimlendirilir. Onun için kullanılan bütün sıfatlar da böyledir.

Bir başka grup aynı görüşü savunmakla birlikte bir anlamı eklemişlerdir. Bu anlama da hakikatlerin hakikati, adı verilir. Şöyle ki, bu hakikat ne vardır, ne yoktur, ne sonradan olmadır, ne de kadimdir. Bilakis kadim içinde kadim ve sonradan olma içinde de sonradan olma (hadis)dır. Akledilir, ama bizzat var olmaz, tıpkı bilenlik ve söyleyenlik gibi. Şu halde ezelde anlam olarak sadece Bir vardı. Kendinden önceliği olumsuzlayan sadece birdir, "...benden başka..." çünkü bizim için de ezelde bir şekilde bir hüküm geçerlidir. Nitekim biliyoruz ki, bizim mevcut bir aynimiz olmadan da biz Allah için biliniyorduk. Ve çünkü eşyanın varlık itibariyle dört mertebesi vardır: ilimde varlık. Objede varlık. Sözde varlık ve yazıda varlık. Bu hükme göre, bizim ezelde iki varlık mertebemiz söz konusudur. Bu mertebelerden biriyle şu an için ilgilenmiyoruz. O da Onun ilmi kapsamında var olmamızdır. Diğeri ise, yukarıda yaptığımız açıklamalar muvacehesinde bizi ilgilendirmektedir. O da ezelde Onun söyleyen veya mütekellim olmasıyla ilgili olarak var olmamızdır. Burada bir tartışma söz konusudur. Kitabımızın önceki bölümlerinde bu hususun bir tarafını açıkladık.

Bu bölümü "el-Cedavil ve'd-devair"adlı eserimizde doyurucu ve iyice tahkik edilmiş şekilde sunduk. Oraya bakılabilir. Çünkü bu kısa değerlendirme böyle bir meseleyi detaylı olarak sunmaya elverişli değildir. Bu kitabın gayesi ise ezel kavramını ve ezeliyi açıklamaktır, başka değil. Bizler bu anlamda ezeliyiz; ama objelerimiz ezelden beri vardı anlamında değil. Hiç kuşkusuz ilim literatüründe ezel kavramıyla ilgili, fazla açıklamaya

ihtiyaç bırakmayacak değerlendirmeler yapılmıştır. O halde meseleye genişlik kazandırmak maksadıyla biz, bundaki sırların diline müracaat edelim. Diyorum ki: Ezel feleklerinin hak için olanları yedilidir. Ezel kelimesini oluşturan harflerinin terkibini geniş bölmelerine doğru karala-sak, göreceğiz ki, bu üç harfin her birinin bir huzuru vardır. Dolayısıyla üç huzur söz konusudur. Fakat bize göre "lam" harfi iki harfin terkibinden ibarettir. Bu takdirde de dört harften ibaret olur. Tıpkı "Allah" lafzı gibi. Böylece Allah lafzı açısından iki elif ve lamın varlığı isme ve sıfata tetabuk eder. Biz "lam" harfi iki harften mürekkeptir, derken, yazıyı kast ettik. Çünkü yazıda elif ve nun'dan oluşur. Çünkü "lam"ın dairesi, üzerine lam harfinin uzun kısmı da büküldüğünde tam bir dairedir. Bu kevn dairesidir. Kevnin dairesinden de sadece yarısı zahir olduğu için "za" harfi "nun" suretinde zuhur etmiştir. Yazıda "mim" ve "elif" suretinde zuhur etmemiştir. Çünkü elif ve mim yazı itibariyle Allah'ın zatı içindirler. "Allah vardı ve beraberinde bir şey yoktu". "Za" ile "lam" arasında izzet perdesi vardır ki, bu yüce Allah ile mahlukat arasındaki perdenin kendisidir. Bu yüzden "za" şekil olarak "nun" suretinde zuhur etmiştir. Ama "nun" dan biraz daha kısadır. Bunu gerektiren sebep, "lam"ın da boşluk kısmı olan "nun", ancak "za" miktarında açığa çıkar ve görünür. Bu yüzden "za" harfi "nun" kadar kemale ermemiştir. Çünkü perde-dir. Eğer "nun" gibi kamil olsaydı, bu takdirde kendisini perdeleyecek bir şey olmazdı ve perde hakikati de iptal olurdu. Oysa perdenin varlığı kaçınılmazdır. Dolayısıyla "za"nın da zuhur ettiği şekilde olması zorunludur. Eğer perde olmasaydı, belki de kevn iptal olurdu. O halde bir koruyucu lazımdır. Koruyucu olmazsa kevn olmaz. Nitekim yüce Allah, mahlukatının koruyucusu olduğuna dikkatlerimizi çekmiştir: "Ve la yeuduhu hifzuhuma / Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez." (Bakara, 255) ayette "hifzuhuma" denilmiştir. Bu kelime "hifz" kökünden gelir ve "hafız"(koruyan)ın aynısıdır. Dolayısıyla "lam"ın boyunu oluşturan "elif", "nun"un başına gelmiş. "Nun" ise "lam"ın boşluğudur. Aynı zamanda izzet perdesinin arkasından ilk "elifin de gölgesidir. Şu halde kevn gölge ile korunuyor. Bu yüzden gölgesi de onun suretinde zuhur etmiştir. Sanki o ve gölgesi rahmet-ten kinayedir. Nitekim: Biz falanın gölgesindeyiz, deriz.

Yüce Allah: "bu gün celalim için birbirlerini sevenleri, kıyamet günü gölgemin altına alırım." buyurmuştur. İlk "elif" lafızda olunca, azamet "elifi olur ve bu sırada hemze olarak belirginleşir. İzzet perdesi de ondan sadır olur. Çünkü "za" harfi "hemze"nin açılı-mındadır. Azamet "elifi olunca "lam"ın boyu gölge olmaz. Çünkü "elif" hemzeye gölge olmaz. Bunun nedeni de onun suretinden başka bir surette olmasıdır, gölgenin olmasının bir şartı surettir çünkü.. Bu yüzden arşın gölgesi ile ilgili olarak, rahmetin gölgesidir, diyorum. Dolayısıyla rahmet, arşın isimlerinden biridir. Bu durumda "lam"ın boyu emirden dolayı koruyucudur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yehfezunehu min emrillahi / Allah'ın emriyle onu koruyorlar..." (Ra'd.ll) Yani Allah onlara emrettiği için. Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur: "Ve yur-silu aleykum hafezeten /Size koruyucular gönderir." (En'am,61)

Menzillerin Anlamı:

Öte yandan âlem üç mertebeden ibarettir: Ulvî, süflî ve bu ikisinin arasında yer alan mertebe. Bir dördüncü âlem daha vardır. Seyyar ve musahhar kılınmış ruhların indiği menziller ise yirmi sekiz tanedir. Bu menzillerin isimleri şöyledir: Batin (Karıncık), Süreyya, Deberan (Süreyya ile ikizler burcu arasında bir yıldız), İysyan, Hayyetü(Yılan), Huk'a (ikizler burcunda saç ayağı şeklinde üç yıldız), Zira', Nesre, Tarf, Cebhe, Haretan, Sırfe, Ava, Semmak, Ğifr, Zebana, İklil, Kalb, Şule, Neaim, Belde, Sa'du'zzabih, Sa'du bal', Sa'du'ssuud, Sa'dul ahbi-ye, Farğu'lmukaddem, Farğu'lmuaahhar, Rişa... bu menzillerin ikisine veya üçüne birden bir burç denir. Dolayısıyla menziller burçlardan ayrıdır. Allah tarafından âlemlerin kontrolü ellerine verilen ruhlar ise yedi tanedir: Zuhal, Müşteri, Merih, Şems(Güneş), Zühre, Katib ve Kamer(Ay).

Bu gezegenlerin bu menzillerden geçirilmesiyle yüce Allah, söz konusu âlemlerdeki etkilenmeleri birbiriyle irtibatlandırmıştır. Buna göre âlemlerin toplamı otuz sekizdir. Ezel kelimesinin rakamsal değeri de otuz sekizdir. Böylece âlem, sayısal olarak ezel suretinde

zuhur etmiştir. Ezel aynı zamanda yüce Allah'ın niteliklerinden biridir, dolayısıyla O'nun suretindedir. Allah, Adem'i kendi suretinde, âlemi de Adem suretinde yaratmıştır. Böylece bütün bütüne bağlanmıştır. Bunun neticesinde de menzillerin en şereflileri olan dört menzil açığa çıkıyor: Âlem, İnsan, Ezel ve Allah. Bu da bizim açıklamamızı iyice belirginleştirerek ilâhî marifetin özü olduğunu ortaya çıkarıyor.

Sonra ezel kavramında akıl almaz bir nükte vardır. Buna göre âlem, zuhur iddiasıyla ortaya çıkınca, Hak, onu ezelîliğiyle bastırmak istedi. Böylece sonradan olma (hadis) varlık için bir iz ortada kalmadı; ezel belirginleşti. O da ezel kelimesinde âlemin zuhuru şeklindeki eliftir. Alem hakkında ise "zel" kaldı. Sanki biri, âlem nerede? diye sormuş da, ona, zatın elifinin zuhuruyla zail oldu, denilmiş gibi. Zaten ezelden istenen, teklik nedeniyle özellikle eliftir.

Tenbih / Uyarı:

Bil ki, ezel sırrı ve ezelin varoluşuna esas oluşturan ruhu, "ben"dir. Aynı durum kadimlik, öncelik, sonralık, zahirlik ve batınlık gibi ezel'in eşleri durumundaki kavramlar için de geçerlidir. Yani eğer "ben" olmasaydı, bunlardan hiçbiri olmazdı. Eğer bu nitelikler için ezel sahih olursa, "ben" ezelîyetsiz ezelim. Eğer bu nitelikler ve de benim aynim sahih değilse, ben orada yokum. İşte niteliklerin sırları ile sıfat ve isimlerin sırları arasındaki ayrılık noktası burasıdır. Çünkü isimler Allah için konulmuşlardır. Anlamdan soyutlanmış olarak şahıslara konulmuş değildirler. Eğer olsaydı, her hangi bir şahsa konulduğunda ay-nîlği dışında bu özelliklerin tümünden uzak olarak belirginleşirlerdi.

Eğer isme ait olup ismin delâlet ettiği bir anlam tesadüfen müsemmâda bulunursa, ismin konulmasının maksadı, müsemmâda bu anlamın bulunması değildir. Çünkü isimlerin konulmasında asıl maksat, bir müsemmâyı diğer bir müsemmâdan ayırmaktır. Bu arada isim tesadüfen müsemmâda bulunan bu anlama da delâlet etmiş ve müsemmâ da bu ismi böylece hakketmiş olabilir. Ama ismi koyanın maksadı kesinlikle bu değildir.

İsimlerin bazısı, insan, melek, hayvan ve at gibi türlere delâlet eden cins isim olur. Bazısı da Zeyd, Cafer ve "bu ağaç" gibi şahısların objelerine delâlet ederler. Sıfatlar ise, mevsufta bulunan anlamlar için kullanılırlar. Örneğin "alim" sıfatı, ilim sıfatına haiz olan kimse için kullanılan bir isimdir. Bu, alim kişinin sıfatıdır, ismi değil. İsmi örneğin Ali, Zeyd veya Halid olur. Bu isim, özellikle onun objesine delalet eder. Eğer baştan itibaren, Zeyd ve Ali isminin konulması gibi Alim ismi konulmuşsa, ismi koyanın maksadı, onda ilim sıfatı oluşacak veya konuşan hayvan olması hasebiyle mutlaka bir şeyi bilecektir diye bu ismi koymak değildir. Eğer maksadı bu olursa, o zaman isim değil, yine sıfat olur. Çünkü biz, bir taşa veya ağaca da alim ismini verebiliriz. Ama bunun anlamı, bu taşın veya ağacın ilim sıfatını kabul edebileceği ya da onda böyle bir sıfatın olduğu değildir. İsmi koyan kimse böyle bir şeyi vehmedip de isim koyduğunda bu gerçek anlamda bir isim olmaz. O gerçekte vasıf koymaktadır. Aynı durum, türevleri olan ve müsemmâda bulunan bir anlama delâlet eden bütün isimler için de geçerlidir. Yani böyle bir isim gerçekte sıfattır. Müsemmâ da vasıflandıran olur. Maksat, sıfat ve objeyi bu sıfat bağlamında nitelendirmektir, zatı bağlamında değil. İşte isimle sıfat arasındaki fark budur. Aynı şekilde yüce yaratıcıya özgü isimlerin de sırf zatına delâlet etmeleri gerekir. Allah ve Huve = O gibi. Bu isimlerin de bir şeyden türememiş olmaları lazımdır. Nitekim muhakkiklere göre de böyledir. Bu yüzden Allah lafzına ism-i azam= en büyük isim demişlerdir. Çünkü zatta bulunan her hangi bir anlamla veya zata ait herhangi bir hükümle kayıtlı değildir. Aksine zatın aynına delâlet eder. Örneğin Kadir isminde durum bundan farklıdır. Kadir ismi, müsemmâda kudret adı verilen bir anlama veya sıfatları nefyedenlerin görüşü doğrultusunda söyleyecek olursak zattaki hükümlerden bir hükme delâlet etmektedir. Aynı durum Hayy, Murid, Semi, Basir, Kerim ve Rahim isimleri için de geçerlidir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ve lillahi'l esma'ul Husna / En güzel isimler Allah'ındır." (Araf, 180) Böyle buyurmasının sebebi, dinleyicinin Allah'ın esmalarını(isimlerini) başka isimlerle karıştırmaması, başka

isimler düzeyinde algılamamasıdır. Allah, gaib olduğu için, dinleyiciye Allah'ın isimleri zikredildiğinde bunları başkalarından ayırt edebilsin. Varlıklara gelince, işaret ettiğimiz karıştırma nedeniyle, isimlerde ortaklık durumu ortaya çıkmıştır. Bu da isimle güdülen amacın ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu yüzden, bu ve benzeri sıfat ve kinayeleri kullanma gereği duyulmuştur. Yüce Allah, hiçbir hususta mahlukata ortak olmaz ve Ondan başka ilâh da yoktur. Olması da doğru değildir. O'nun en güzel isimleri de katındaki hükümlerle veya anlamlarla ilintili oldukları için sıfat olarak isimlendirilmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu isim, bizim katımızda, özellikle objeyi gerektiren isimden çok daha yücedir. Sonra Allah'ın güzel isimleri hakkında düşündüğün zaman, bununla O'nun kelâmını mı, yoksa bizim kelâmımızı mı kast ettiğin önemlidir. Eğer kelâmında kendisini adlandırdığı isimleri kast edersen, bunlara karşılık olacak hiçbir şey yoktur ve kendisini de zata zait olan bir şey aracılığıyla bunlarla isimlendirmez. Yok eğer indirilmiş kitablarda yer alan ve bizim varlığımızla ibareler ve lafızlar aracılığıyla kendisine ad olarak kullandığı isimleri kast edersen, bu takdirde bunların en güzel niteliklerinin olması zorunludur. Biz, O'nun isimlerinin ezelinin olduğundan kuşku duymuyoruz. Bu O'nun özellikle kelâm sahibi olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlar kelâmın hükümlerinin kapsamına girerler. İsimler üzerine uzun uzadıya konuşmak gerekir. Nitekim biz bu konuya ayrı bir kitap ayırdık.

Niteliklere, onlarla isim ve sıfatlar arasındaki farklara gelince; nitelikler, nitelenenin zatı ile kaim olan anlama delâlet eden lafızlardır, bunlar isim değildirler. Çünkü bir nitelenen için kullanıldıkları sırada bu nitelenenin, tanındığı bir isimle müsemmâ olması mümkündür. Nitelikler, izafet açısından zata delâlet eden hafızlardır. Bu bakımdan onlara izafet isimleri de deriz. Evvel (ilk) gibi. Çünkü ilkliği Allah'tan nefyetmek gereklidir, kaçınılmazdır. Eğer O'nu ilklikle nitelersek, bu durumda bizim var olmamız kaçınılmazdır. Tıpkı bizim sonradan (hadis) olmamızın karşıtı olarak O'nun kadim olması gibi. Çünkü yüce yaratıcı evveli sonu olmayan mutlak varlıktır. O, gerçekte O'dur.

Ezel de öyle. Allah'ın ezelî olarak nitelenmesi, bizimle ilgili zaman kavramıyla irtibatlıdır. Bizim "Allah vardı, beraberinde bir şey yoktu" ifadesi bağlamında bir zamansal uzanış tasavvur etmemizden kaynaklanmaktadır. O da bizim objelerimizin olmamasından ibaret bir durumdur, başka değil. Zuhur ettiği veya gizlendiği kimselerle ilgili olmak üzere zahir ve batın olması da buna benzer. Batın, bir nitelik olarak zahirden daha tamamdır. Çünkü Allah, kendisi itibariyle zahirdir, kendisi itibariyle batın olması imkansızdır. Bu gibi isimler bizim dünyamızda da kullanılır; ama muhakkiklere göre bunlar niteliktirler, isim^veya sıfat değildirler. O halde ezelî de bir niteliktir; kadim ve benzeri isim ve sıfatlar gibi herhangi bir sıfat değildir.

Akıl sahibi biri, ortada bir anlamın olmasının zorunlu olduğunu düşünebilir. Yani bu nitelik aracılığıyla mahiyete dönük bir hususun anlaşılması gerekir. Eğer mahiyet böyle bir anlamı vermiyorsa, bu niteliğin kullanılması caiz olmaz. Bu nedenledir ki, bize göre, nitelik sıfattan daha kâmildir. Çünkü sıfat mevsufun mahiyetini yansıtmaz. Nitelik ise, mahiyeti açıklar. Bu bakımdan, vurguladığımız konuları itibariyle isimlerden de daha üstündür.

İsimler lafzı, isimleri, nitelikleri ve sıfatları kapsar. İsimler daha önce gelirler. Çünkü isimler, mahiyetten bir şey yansıtmaksızın, onlarla kaim bir anlamları olmaksızın obje, şahıs için kullanılır. Nitelik ondan sonra gelir, çünkü bir şekilde mahiyete delâlet eder. En sonunda sıfat gelir, çünkü sıfat, Allah'ın sıfatlarının varlığını kabul edenlere göre, zatta bulunan bir anlama delâlet eder ve sıfatlan nefyedenlere göre de zattaki bir hükme delâlet eder. Böylece ezel kavramı hakkında doyurucu bir açıklama sunulmuş oldu. Kalb-i selim sahibi kimseler için bu kadar açıklama hiç kuşkusuz ikna edicidir.

Kitap tamamlandı ..

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

ON İKİNCİ KİTAB

KİTABU'L NAKŞİ'L FUSÛS

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

FUSÛS NAKŞI KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim

Allahumme barik aleyye ve temmimhu

Allah'ım! Üzerime bereketini indir ve tamamla.

Hakikatli

- Ademî Mesajdaki İlâhî Hikmet -

Bil ki; Allah'ın güzel isimleri (Esmau'l- Hüsna) zatları itibariyle âlemin varlığını gerektirirler. Bundan dolayı yüce Allah âlemi normal, düzgün bir beden olarak yarattı ve Adem'in (a.s.) de bu bedenin ruhu olmasını öngördü. Adem derken insanî âlemin varlığını kast ediyorum, "ve aileme ademe'l esmae kulleha / Adem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara, 31) Çünkü bedeni yönetip yönlendiren, sahip olduğu güçler itibariyle ruhtur. Nitekim isimler İnsan-ı kamil için güçler konumundadır. Bu yüzden "âlem büyük insandır" denilir. Ancak âlem, içinde insanın var olmasıyla bu niteliği kazanır. İnsan, ilâhî huzurun bir özetinden ibarettir. Allah'ın özel olarak ona suret vermesinin nedeni de budur. Hadiste "İnnallahe hale-ka âdeme ala suretini /Allah Adem'i kendi suretinde yarattı.", bir rivayette "rahman'ın suretinde" denilmiştir.

Allah onu âlemin gayesi olan öz/ayn kılmıştır. Tıpkı nefs-ı natıkanın (konuşan nefis) insan şahsının varlığının maksadı olması gibi. Bu nedenle insanın yok olmasıyla dünya harap olur ve insan ahirete taşındığı için de ümran/bayındır hayat ahiret yurduna intikal eder. Dolayısıyla insan maksat itibariyle ilk (evvel), varoluş itibariyle son (ahir), suret itibariyle açık (zahir) ve menzil itibariyle gizli (batm)dir. İnsan Allah'ın kulu, âleminse rabbi (idarecisi)dir. Bu yüzden onu (Adem'i/insanı) halife, soyunu da halifeler kılmıştır. Nitekim âlemde insandan başka hiçbir varlık rablık iddiasında bulunmamıştır. İnsanın bu iddiada bulunmasının nedeni de içinde bulunan bazı güçlerdir. Yine âlemde insandan başka hiçbir varlık kulluk vasfını nefsinde bu kadar sağlam bir yere oturtmamıştır. Varlıkların en düşük menzilinde bulunan taşlara, ağaçlara dahi kulluk etmiştir. Yani rablığı itibariyle insandan daha aziz, kulluğu itibariyle insandan daha zelil bir varlık yoktur. Eğer bunu anladıysan, insanın varlığıyla kast edilen hususu da sana anlatmışım demektir. İnsanın esmau'l hüsna ile izzet bulmasına, izzetini onlardan aramasına bak, onlarla zuhur edişi aracılığıyla onun zilletini de görürsün. Bu hususu iyice anla. O zaman anlarsın ki insan iki suretten meydana gelen bir nüshadır: Hakkın ve âlemin suretinden...

Hakikat: 2

- Şit Mesajındaki Üfleme Hikmeti -

Bil ki; Hakkın bağışları kısımlara ayrılır. Bu bağışlardan biri şudur ki, Vahhab (çok bahşeden) isminden özellikle nimetlenilsin diye verdikleridir. Bu da iki kısma ayrılır: Biri zati, biri de esmalardan (isimlerden) kaynaklanandır. Zati bağış ancak isimlere tecelli etmekle gerçekleşir. İsimlerden kaynaklanan bağış ise hicapla beraber olur, bu bağışları alan biri onları ancak sahip olduğu kapasitesi oranında alır. Nitekim buna şöyle işaret edilmiştir: "Ve a'ta külle şey'in halkahu / O her şeye hilkatini verendir." (Tâhâ,5) Nitekim bu kapasiteden kaynaklanan bir durum olarak bazen bağışlar kaçınılmaz olarak gerçekleşen

hal ile istemekten dolayı verilir, bazen de sözlü istekten dolayı verilir. Sözlü istek de iki kısma ayrılır: tabii isteme, ilâhî emre uymak suretiyle isteme. İsteme, hikmet ve marifetin gerektirdiği bir olgudur. Çünkü O emredendir, mülkün sahibidir; her hak sahibini hakkına ulaştırması onun için bir gerekliliktir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz senin ailenin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin, gözlerinin ve aklının da senin üzerinde hakkı vardır."

Hakikat: 3

- Nuh Mesajındaki Subbuhî Hikmet -

Tenzih edenin tenzihi tenzih edilen için bir sınırlandırmadır. Çünkü onu tenzih kabul etmeyen şeyden temyiz etmiş olabilir. Şu halde bu vasıfla nitelenmesi gereken için bu vasfı kullanmak kayıtlandır-madır. Şu halde mutlak olarak kayıtlanan yüce varlıktan başka bir şey söz konusu değildir.

Bil ki; kullarından kendisini tanımalarını isteyen hak, indirilen şeriatların lisanıyla vasıfları açıklanan zattır. Şeriatlar indirilmeden önce akıl marifetin bu düzeyine ulaşamamıştı. Dolayısıyla Onu bilmek, hadis (sonradan olma) özelliklerden Onu tenzih etmek demektir. Buna göre arif, Allah hakkında iki marifete sahib kimse demektir. Biri şeriatların indirilişin-den önceki marifet, biri de şeriatlardan edinilen marifet. Ama bunun şartı getirilen ilmin Allah'a döndürülmesidir. Eğer bu yolla bir ilim keşfedilirse, işte bu, ilâhî bağışların zatî olanları kapsamına girer. Şit bölümünde zati bağışlara değindik.

Hakikat: 4- İdris Mesajındaki Küddusî Hikmet

Yücelik iki kısımdır. Biri mekan (yer) yüceliğidir. "er-Rahmanu ala'l arşi'steva / Rahman arşa istiva etti." (Taha,5) ayetinde mekan yüceliğine işaret edilmektedir. Bulut ve gök, mekan yüceliğini ifade ederler. Bir de mekanet (makam) yüceliği vardır. "Kullu şey'in halikun illa vechehu / O'nun zatından başka her şey yok olacaktır." (Kasas,88) ayetinde buna işaret edilir. İnsanlar ilim ve amel bağlamında tavır sergilerler. Amel mekana (yere), ilim ise mekanete (makama) yöneliktir. Üstünlük anlamında yüceliğe ise "Ve entumu'l a'levne / Üstün olan sizsiniz." (Al-i imran,139) ayetinde buna işaret edilmiştir. "Vellahu meakum / Allah sizinle beraberdir." (Muhammed,35) ayeti zuhur ettiği yerlerdeki tecellisiyle ilgilidir. Buna göre O, öyle yüce bir tecellidedir ki "ke mislihi şey'un benzeri gibisi.", "inneni meakuma esmau ve era / İkinizle beraberim; işitir ve görürüm." (Taha,46) Ve "acıktım, beni doyurmadın." gibi tecelliler onun kadar yüce değildir.

Hakikat: 5

- İbrahim Mesajındaki Hakimiyet Hikmeti -

Kulun aynını ispat etmek zorunludur. Ancak o zaman Hakkın onun kulağı, gözü, dili, eli ve ayağı olması sahih olabilir. Hak şanına yaraşır şekilde hüviyetiyle onun bütün güçlerini ve organlarını kapsar. Bu nafile kulluk sevgisinin bir sonucudur. Farz sevgisinde ise, Hakkın seninle işitmesi ve seninle görmesi söz konusu olur. nafileler neticesinde ise sen Onunla işitir ve Onunla görürsün. Senin nafile iba-detlerdeki derecen, mahallin kapasitesinin derecesine göre belirginleşir. Farzlar aracılığıyla idrak edilen her şeyi idrak edersin. Bu hususu iyice anla.

Hakikat: 6

- İshak Mesajındaki Hak Hikmeti -

Bil ki; hayal huzuru, ontolojik anlamda şey sayılan, sayılmayan her şeyi kapsayan toplayıcı bir huzurdur. Bu huzurun her şey üzerinde, tümü de doğruluktan ibaret olan tasvir hükmü söz konusudur. İki kısma ayrılır: Bir kısmı, suretin hariçten gerçekleştirdiği tasvire uygundur ki, bunu keşif olarak ifade ederler. Bir kısmı ise uygun değildir, buna da tabir denilir. Bu bağlamda insanlar iki kısımdır: Alim ve öğrenen. Alimin rüyası tasdik edilir. Öğrenen ise, hakkın kendisinde meydana getirdiği bu suretle neyi irade ettiğini öğrenene kadar rüyayı tasdik eder.

Hakikat: 7

- İsmail Mesajındaki Yüce Hikmet -

Âlemin varlığı henüz gerçekleşmemişken var edicisinde "Mucid" bir çok nisbeti veya ismi gerektiriyordu.-bu ikisinden dilediğini kullanabilirsin- Ama bu kaçınılmazdır. Bunların tümüyle âlemin varlığı gerçekleşir. Şu halde âlem, zatlardan birinden mevcuttur ki, isimler itibariyle çokluk tekliği ona nispet edilir. Dolayısıyla âlemin varlığı ancak iki şeyden kaynaklanır: Söylediğimiz niteliklere haiz ilâhî kudret ve kabulden. Çünkü imkansız olan bir şey tekvini (varoluşu) kabul etmez. Bu yüzden yüce Allah "kun= ol" dedikten sonra "fe yekun: hemen oluverir." buyurmuştur, burada oluvermeyi, kabul etmesi itibariyle âleme nispet etmiştir.

Hakikat: 8

- Yakub Mesajındaki Ruhî Hikmet -

Allah katında din İslam'dır. İslam'ın anlamı ise boyun eğmedir. Bir kimseden bir şey istenirse ve bu kimse istediği şey hususunda isteyene boyun eğer, itaat ederse, o teslim olmuştur (müslümandır). Dolayısıyla bu boyun eğişte müslümanlıkta zorlama söz konusudur. İki türlü din vardır: Biri emredilen dindir. Bu da resuller tarafından getirilmiştir. Biri de itibaridir. Bu da hakkın tazimi esasına dayalı olarak insanlar tarafından uydurulmuştur. Bir kimse Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyla hakkıyla bu dine riayet ederse kurtulur. İlâhî emir de iki kısma ayrılır: biri vasıta ile sunulmuş emirdir. Bunda yer alan tüm ilâhî emirlerin kalıbı vasıtadır. İşte bunun muhalefeti tasavvur edilemez. Vasıtalı olana muhalefet edilir de edilmez de, bir de emredilensiz ve vasıtasız emir vardır. Aksi takdirde hususi bir şey olurdu, varlık olmazdı.

Hakikat: 9

- Yusuf Mesajındaki Nurî Hikmet-

Nur keşfeder ve keşfettirir. Nurun en tamamı ve en büyüğü, yüce Allah'ın rüyada tecelli eden ve görülen suretler aracılığıyla irade ettiği şeyleri keşfettire-nidir. Buna da tabir denir. Çünkü bir suretin değişik bir çok anlamı zuhur edebilir ve bununla da suret sahibi hakkında bir tek anlam kast edilebilir. Bir kimse bu nur aracılığıyla keşfederse o, nur sahibidir. Çünkü bir kimse çağırılır, bunun neticesinde hacca gider. Bir başkası çağırılır, hırsızlık eder. ama her iki olayda da çağrının sureti birdir. Bir diğer kimse çağırılır, bir bilgiye, basirete dayalı olarak Allah'a davet eder. Yine bir başkası da çağırılır, o da insanları dalalete davet eder.

Hakikat: 10

-Hud Mesajındaki Ahadiyet (Teklik) Hikmeti-

Bütün yollar Allah'a varır. Allah bütün yolların gayesidir. Dolayısıyla bütün yollar sırat-ı müstakimdir. Ancak bizim Allah'a kulluk etmemiz, özellikle bizi mutluluğumuza ulaştıran yolda gerçekleşir. O da Allah'ın bizim için şeriat olarak indirdiği yoldur. İlk duruma "ve rahmeti vasiet külle şey'in / Rahmetim ise her şeyi kuşatır." (Araf, 156) ayeti işaret etmektedir. Şu halde kul, nerede olursa olsun sonuç mutluluktur. Mutluluk ise, uygun olana ulaşmaktır. Bazı insanlar rahmete minnet pınarından nail olurken, bazısı vacip oluşu itibariyle nail olur. mutluluğun hasıl oluş sebebine ise; minnet pınarından nail olur. Muttakininse iki hali vardır: hallerin birinde Allah'ın koruması yerilmiş şeylerle ilgili olur, onu yerilmiş şeylerden korur. Hallerin birinde ise; Allah onun için koruma olur. Bu da malumdur.

Hakikat: 11

- Salih Mesajındaki Futuhî Hikmet -

Hakikatler bize göstermiştir ki netice ancak fer-dilikten kaynaklanır. Fertliğin ilk basamağı ise üçtür. Bu yüzden yüce Allah âlemin var oluşunu, kendisi, iradesi ve sözü ile gerçekleştirmiştir. Öz/ayn birdir, nispetleri muhtelif. Nitekim şöyle buyurmuştur: "İnnema kavluna li şey'in iza erednahu. en neku-le lehu kunfeyekun / Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir. Hemen oluverir." (Nahl,40) Cedel ilminde akli tasavvurlara dair önermeler sana perde olmasın. Çünkü bu önermeler dört gibi görünseler de aslında üçtür. Bunun nedeni de dörtte bulunan tek ferdin ilk iki önermede tekrarlanmasıdır. Bu hususu iyice anla. Dolayısıyla üçleme (teslis) sonuç almada muteberdir, âleminse bir sonuç olduğunda kuşku yoktur.

Hakikat: 12

- Şuayb Mesajındaki Kalbi Hikmet -

Bil ki; kalb Allah'ın rahmetinden var olmuştur. Ve yüce Allah, kulun kalbinde yer aldığını bildirmiştir. Rahmeti ise Onu kapsamaz. Çünkü rahmetin hükmü ancak hadis (sonradan olma) varlıklara taalluk eder. Şayet düşünülüp anlaşılırsa bu enteresan bir meseledir. Sahih rivayette de belirtildiği gibi Hakk, özü itibariyle ve kendisi olarak değişmediği halde suretler içinde değişip durmaktadır. Kalbler de Hak açısından su kapları konumundadır; Hak değişime uğramadığı halde bu kalblerin şeklini alır. Bu hususu iyi anla. Hakkın şu sözünü duymadın mı: "Külle yevmin huve fi şe'n / O her gün yaratmadadır."(Rahman, 29) İşte kalb de zihinler de dönüşüp durur. Bu yüzden: "İnne fi zalike le zikra limen kane lehu kalb: Şüphesiz bunda kalbi olan kimseler için öğüt vardır." (Kaf,37) buyurulmuştur, "aklı olan" denilmemiştir. Çünkü kalbin aksine akıl sınırlıdır, kayıt altına alınır. Bu hususu iyice anla.

Hakikat: 13

- Lut Mesajındaki Melekî Hikmet -

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ellezi halakakum min Da'fin summe veale min ba'di da'fin kuvveten summe ceale min ba'di kuvvetin dafen / Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük veren, O'dur."

(Rum, 54) Ayette geçen ilk güçsüzlükten maksat tartışmasız genel ve özel anlamda mizaç zayıflığıdır. Hemen sonrasında sözü edilen kuvvetten maksat da mizaç kuvvetidir. Özel bağlamda buna hal kuvveti de eklenir. İkinci güçsüzlükten maksat da mizaç zayıflığıdır. Özel bağlamda buna marifet zayıflığı da eklenir. Yani kişinin Allah aracılığıyla kendi zayıflığını bilmesi. Ta ki toprağa karışıncaya ve hiçbir şeye güç yetiremeyecek hale gelinceye kadar. Bu durumda kendi nezdinde bir süt çocuğunun annesinin yanındaki

durumunu yaşar. Nitekim bu yüzden Lut (a.s.) şöyle demiştir: "Ev ava ila ruknin şedid / Veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim."(Hud,80) Güçlü kale derken kabileyi kast ediyor. Resulullah (s.a.v.) ise: "Allah Lut'a rahmet etsin. Aslında güçlü bir kaleye sığınmıştı."derken marifet güçsüzlüğünü kast ediyor. Dolayısıyla güçlü kale onun hayatını yönlendiren ve onu terbiye eden Haktır.

Hakikat: 14

- Üzeyr Mesajındaki Kaderi Hikmet -

Malumlar oldukları için yüce Allah'ın mahlukatına sunduğu tartışmasız, kesin kanıtı vardır. Malum (bilinen) alime (bilene) kendisi itibariyle üzerinde bulunduğu hali verir. Buna ilim denir. İlmin (bilmenin) malum (bilinen) üzerinde bir etkisi yoktur. Ama malum hakkında ancak ilimle hüküm verilebilir. Bil ki; her Resul Nebidir. Her Nebi Velîdir ve her Resul Velidir.

Hakikat: 15

- İsa Mesajındaki Nebevi Hikmet -

Ruhun bir özelliği nereden geçerse orayı canlan-dırmasıdır. Ancak bir şey canlandığında artık tasarruf kendi mizacına ve yeteneğine göre olur, ruha göre değil. Çünkü ruh kutsidir. Görmez misin ki, şekil verilmiş, düzgün cisimlere üflenen ilâhî nefhanın, münezzehliğine ve huzurunun yüceliğine rağmen, tasarrufu üflenilen şeyin yeteneği oranında belirginleşir. Duymadınız mı, Samiri'nin ruhların etkisini öğrendikten sonra nasıl ruhun geçtiği yerden bir avuç toprak aldığını ve bunun etkisiyle buzağı heykelinin nasıl böğürdüğünü? İşte mizaçların yeteneği budur.

Hakikat: 16

- Süleyman Mesajındaki Rahmani Hikmet -

(Saba Melikesi) nereden ve nasıl geldiğini bilmediği için güçlü bir ifadeyle Hz. Süleyman'ın (a.s.) mektubu hakkında "Bu değerli bir mektuptur" demiştir. Hz. Süleyman'ın değil de Asef'in saba melikesinin tahtını getirmek suretiyle gücünü göstermesi de, Süleyman'ın şerefinin büyük olduğu gerçeğinin bilinmesi içindir. Çünkü Süleyman böyle iyilikleri olanın ancak böyle bir iktidarı olabilir. Saba melikesi tahtını görünce: "Bu sanki odur" demesi, yaratılışın her zaman yenilendiği esasında bilginin farkına varmasının ifadesidir. Bu yüzden teşbih edatı olan "Kef" harfini kullanıyor. Sonra Seba Melikesine bil-lurdan köşkü gösterdi. Melike onu derin bir su sandı, ama su değildi. Nitekim gösterilen taht da suret olarak tahtın aynısı değildi, fakat öz birdi. Bu husus bütün âlemde geçerlidir. Süleyman'a öyle bir mülk verilmişti ki, ondan sonra hiç kimsenin böyle bir mülkle zuhur etmesi mümkün değildir. Onun mülkünün bir özelliği de rüzgarların ve ateşten ruhların emrine verilmiş olmasıydı. Çünkü rüzgarlarda hesapsız ruhlar vardır. Sen bunları hesap edemezsin.

Hakikat: 17

- Davud Mesajındaki Varlık Hikmeti -

Davud'a bir lütuf olarak kendini bilme, tanıma lütfedildi ve bunu onun ameli gerektirmiş değildi. Eğer bunu ameli gerektirmiş olsaydı, o zaman bir lütuf değil, ödül olurdu. Yine ona bir lütuf olarak Hz. Süleyman (a) bahşedildi. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"ve vehebna li Davud'e Suleymane / Biz Davud'a Süleyman'ı verdik." (Sad,30) Geride şu ayet kalıyor: "Lekad ateyna Davu.de minna fadlen / Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik." (Sebe,10) Acaba bu üstünlük amelinin karşılığı mıdır yoksa bağış anlamında mıdır? Bir ayette şöyle buyurul-muştur: "ve kalilun min ibadiye'ş şekur / Kullarımdan şükreden azdır." (Sebe,13) Ayette mübalağa si-gası kullanılmıştır ki hem yükümlülük nitelikli şükrü hem de teberru (gönüllü) şükrü kapsasın. Gönüllü (teberru) nitelikli şükre Hz. Nebî'nin (a.s.) "Şükreden bir kul olmayayım mı? " şeklindeki sözünü örnek gösterebiliriz. Yükümlülük nitelikli şükre ise; "Allah'a şükredin..." "Allah'ın nimetlerine şükredin..." şeklinde emir sigasıyla sunulan ifadeleri örnek gösterebiliriz. Allah'tan gafil olanlar açısından iki şükür arasında iki şükrü eda edenler arasındaki fark kadar bir fark vardır. Davud Allah'ın halifeliğine ve imamet görevine tayin edilmiştir. Ondan başkasının böyle bir özelliği yoktur. Hilafet görevi verilen kimseye âleme hükmetme ve tasarrufta bulunma yetkisi de verilmiştir. Dağların onunla birlikte Allah'ı teşbih etmesi, kuşların ona eşlik etmesi gibi. İnsanların eşlik etmesi ise daha iyidir.

Hakikat: 18

- Yunus Mesajmdaki Nefsî Hikmet -

Yunus'un (a.s.) bereketi kavmine geri döndü, çünkü Allah onları ona eklemiştir. Bunun nedeni de ona gazap etmiş olmasıdır. Eğer ondaki hal rıza hali olsaydı ve Allah hakkında iyi bir zan besleseydi "Je neccahu nnine'l gammi ve kezalike nunci'l mu'minin / Onu kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız." (Enbiya, 88) Yani hallerinde sadık olanları. Allah'ın Yunus'a (a.s.) yönelik lütfünden biri de (balık tarafından sahile atıldıktan sonra) başının üzerinde bir kabak bitkisi gölge yapması için yeşertmesidir. Çünkü yumurtadan çıkmış civciv gibi cascavlak çıkmıştı balığın karnından. Bu halde iken sinekler başına üşüşselerdi ona büyük eziyet verirlerdi. (Gemide bulunanlarla) kura çekince, kendini onların arasına katmış oldu. böylece rahmet tümünü kapsadı.

Hakikat: 19

- Eyyüb Mesajındaki Gaybî Hikmet -

Sabretme veya durumu Allah'a şikayet etme arasında aslında bir çelişki yoktur. Eyyub, gösterdiği sabırla Allah'ın kudretine, yapabilirliğine direnmemiştir, Allah, bu özelliği sebebiyle de Eyyub'a önce sıhhatini sonra ailesini ve onlarla birlikte (elinden çıkanların) benzerini verdi... Eyyub, rabbinin emri uyarınca ayağıyla yeri eşeledi. Bu eşelemeyle bütün acıları yok oldu ve her doğal canlıya sirayet eden hayat sırrı olan su fışkırdı, sudan yaratıldı, onunla sağlığına kavuştu. Allah suyu onun için bir rahmet, bizim için de bir hatıra kıldı. Ayrıca yüce Allah, adadığı adak ile ilgili olarak da ona şefkat gösterdi, acıdı. Bununla, onun adağını yerine getirenlerden biri olarak belirginleştiğini öğretti bizlere. Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) ümmetine ise; kefareti öngörmüştür. Ki adaklarını yerine getirmemeleri durumunda uğrayacakları cezayı bununla örtsünler (ortadan kaldırsınlar). Kefaret ibadettir. Kefaret emri, adaktan daha hayırlı olması durumunda adağın bozulması emri anlamındadır. Bu bağlamda, günah içinde olsa da, iman gözetilmiştir. Çünkü Allah'ı zikretmektedir, zikreden organ da zikrinin neticesini onun için talep etmektedir. Onun günah ya da ibadet içinde olması ise başka bir meseledir, bu noktada zikredeni ilgilendiren bir husus yoktur.

Hakikat: 20

- Yahya Mesajındaki Celalî Hikmet -

Allah onu isimler alemindeki menziline yerleştirdi ve ondan önce hiç kimseyi onun adaşı kılmadı, hiç kimseye onun adını vermedi. Ondan sonra ismi itibariyle onun peşinden gidildi, isimlendirmede ona dönüldü. Babasının himmetinin de onun üzerinde etkisi vardı. Çünkü babası kalbinde Meryem'e karşı evlat sevgisi gibi bir sevgi besliyordu ve Meryem erkeklerden tamamen uzaklaştığı için, babası bu hasreti hep içinde tuttu.. Nitekim filozoflar da benzeri bir noktaya dikkat çekmişlerdir. Şöyle ki: Bir kimse eşiyle cinsel ilişkiye girerken, orgazm olduğu sırada varlıkların en üstününü hayal etsin. O zaman doğacak çocuk, o kimsenin bütün özelliklerini değilse de önemli bir kısmını üzerinde taşır.

Hakikat: 21

- Zekeriyya Mesajındaki Malikiyet Hikmeti -

Zekeriyya rabbani rahmet sayesinde rabbinin seslenişini dinleyenlerin kulaklarından gizleme başansına ulaştı. Rabbi ona gizlice seslendi ve normalde olmayan bir hadise gerçekleşti. Çünkü kısırlık engelleyicidir. Bu yüzden "riyhu'l akim: bitkileri aşılamayan, kısır rüzgar" denilmiş ve onunla "el-Leva-kih=aşılayıcı rüzgarlar" birbirinden ayırt edilmiştir. Allah, duasının bereketiyle Yahya'yı onun yanındaki şeylerin mirasçısı kıldı. Bu özelliğiyle İbrahim soyundan bir cemaatin mirasçısına benzedi.

Hakikat: 22

-İlyas Mesajındaki Nezaket, Ünsiyet Hikmeti-

Yüce Allah "Yaratanların en hayırlısı..." şeklinde bir ifade kullanır. Ayrıca "e femen yahluku kemen la yahluk / Yaratan yaratmayanla bir olur mu?" (Nahl,17) İnsanların yaratması takdir etme, planlama anlamındadır. Burada ise var etme anlamında kullanılmıştır.

Hakikat: 23

- Lokman Mesajındaki İhsanî Hakikat -

Lokman, şirkin, Allah'a şerik koşulana karşı işlenmiş büyük bir zulüm olduğunu, dolayısıyla kullara zulmetmek anlamına geldiğini bildi. Onun ilâhî tavsiyeleri, gönderilmiş resullerinkine benzeyen vasiyetleri vardır. Yüce Allah, ona hikmet verdiğine tanıklık etmektedir. O da kendisine verilen bu hikmetle hem kendisini hem de tüm hayırları hikmetli bir şekilde anlamlandırmıştır.

Hakikat: 24

- Harun Mesajındaki İmamiye Hikmeti - Musa (a.s.) için Harun, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dünyadan ayrılmasından sonra onun yerine geçen naibleri konumundadır. O halde varis, kime varis olduğuna, kimin naibi olarak tayin edildiğine baksın. Bu takdirde mirasının sahihliği gerçekleşir ve böylece malın sahibinin yerine geçebilir. Kim tasarrufları itibariyle onun ahlakı üzere olursa, sanki oymuş gibi olur.

Hakikat:25

- Musa Mesajındaki Ulvî Hikmet -

Firavun'un Musayı öldürtmek için öldürmüş olduğu herkesin hayatı Musa'ya sirayet etmişti.. Musa'nın korkup kaçması, öldürülenlerin hayatlarını kurtarmaya yönelikti. Bir bakıma başkaları hakkında atılmış bir adımdı bu. Bunun üzerine Allah ona risalet, kelâm (aracısız Allah'la konuşma) ve hükmetme yetkisi olan imamlık görevini verdi. İhtiyacı olmadığı halde Allah içindeki kederini gidermesi için onunla doğrudan konuştu. Böylece öğrendik ki topluluk etkili olur ve toplu davranış himmetle hareket etmekdir. Böyle bir şeyi bilenlerin bu bilgisini öğrenince, başkası kendisiyle yolunu bulurken o yolunu yitirdi. Bunun üzerine Allah onu bir darb-i meselde olduğu gibi Kur'an yerine koydu: "Yudillu bihi kesiren ve yehdi bihi kesiren vema yudillu bihi illa'l fasikin: /Allah onunla bir çok kimseyi saptırır, bir çoklarını da doğru yola yöneltir. Allah bununla ancak fasıkla-rı saptırır." (Bakara, 26) Fasıklar onda bulunan hidayet yolundan çıkan kimselerdir.

Hakikat: 26

- Halid Mesajındaki Samedî Hikmet -

Allah onun mucizesini, rabbine intikal ettikten sonraya bırakmıştı. Böylece işaretleri ortadan kalktı. O kavmini, ^avmi de onu yitirdi. Bu yüzden Rasulullah (s.a.v.) onun kızma: "Hoş geldin, ey kavminin yitirdiği nebinin kızı." Oysa onu yitirenler oğullarıydı. Çünkü halkın, onun mezarını açmalarına izin vermemişlerdi. Bunun nedeni de Araplar arasında mezar açmanın (nabbaşlık) bir utanç vesilesi olmasıydı. (*)

(*}Not: Rivayetlerde, Aden tarafında Halid b. Sinan isimli bir zatın zuhur ettiği, Hz. İsafa.s.) ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki dönemde Hz. Muhammed (s.a.v.)e yakın bir zaman diliminde yaşadığı, oğullarına ve kavmine ölümünden kırk gün sonra mezarını açmalarını, orada kendilerine berzahtan haber vereceğini söylediği, fakat oğullarının, halk arasında utanç vesilesi olan nabbaş damgasını yememek için babalarının mezarının açılmasına izin vermedikleri, dolayısıyla nebîlik işaretlerinin ortaya çıkmadığı, nebîliğinin bilinmediği belirtilir, (mütercim)

Hakikat: 27

- Muhammedi Mesajdaki Ferdi Hikmet

Onun mucizesi Kur'an'dır, cemiyet de bir icaz(örtü)dır. Çünkü cemiyet değişik hakikatlere dayanan bir insandır. Nitekim Kur'an da mutlak olarak Allah'ın kelamı olması hasebiyle farklı ayetlerden meydana gelmektedir. Kur'an Allah'ın kelamı ve an-latmasıdır. Mutlak olarak Allah'ın kelamı olması hasebiyle mucizedir ve cemiyettir. Bu itibarla da himmetin cemiyetidir. "Ve ma sa.hibu.kum bi mecnun / Arkadaşınız mecnun değildir." (Tekvir,22) "Ondan hiçbir şey gizlenmiş değildir, "cimri değildir..." Size ait bir şeyi de sizden esirgemez. Allah'tan aldığı ve sizin için olan bir şeyde cimrilik etmekle suçlanmaz. O sizin sapmanızdan endişe duyar. "Ma dalle sahibukum vema gava / arkadaşınız sapmadı ve batıla inanmadı." (Necm,2) Hayret içinde iken korkmadı. Çünkü hakkın son noktasının hayret olduğunu bilenlerdendir. Ona doğru yol gösterilmiştir. O hayreti ispat bakımından hidayet ve beyan sahibidir.

Efendimiz Hz. Muhammed'e, ehlibeytine ve ashabına salat ve selam, olsun.

ON ÜÇÜNCÜ KİTAB

KİTABU'L
EL – VASİYE

VASİYET
KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

VASİYET

Bismillahirrahmanirrahim

Hz. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

- Benim ve benden önceki Nebilerin söylediği en üstün kelam :"La ilahe illallah" tır.

İşlediğin hiçbir ameli hakir görme. Çünkü Allah bu ameli yaratırken ve bizim üzerimize vacip kılarken küçümsememiştir. O, bir işi teklif etmişse, bu, ona gösterilen itina ve inayetin bir göstergesidir ki, O'nun katında en büyük mertebe sahip olan sana bunu işlemeni emretmiştir. Sen, O'nun sana teklif ettiği amellerin mahallisin. Hz. Rasulullah (s.a.v.) mizah yapar, ama doğrudan başka türlü kırıcı söz söylemezdi. Ve şöyle derdi: "İnsanların dillerinin hasadından başka onların burunlarını sürten ne var ki?" Filozoflardan biri şöyle demiştir: "Dilden başka uzun süre zindanda tutulmayı hakkeden başka bir şey yoktur. Allah onu iki dudağın ve dişlerin arkasında yarattığı halde yine de kapıyı açar ve uzun uzun fuzuli yere konuşur."

Hastaları ziyaret et. Hastalık ibret alınacak bir manzaradır. Çünkü kul hastalandığı zaman Allah onun yanındadır. Hiç hasta görmedin mi, Allah'tan başka kimseden bir şey istediği, Allah'tan başka kimseyi andığı vaki midir? Onun dilinden hak konuşur. Kalbinde Ona iltica etmiştir. Hasta her zaman Allah ile beraberdir. Diğer bir ifadeyle Allah'ın yanında hazır olmasından dolayı hastadır. Dilenciye yedir, içir. Çünkü o, senden dilenmesi sebebiyle seni, kullarına yediren ve içiren hakkın menziline çıkarmıştır. Ki Hak, ihtiyacından arta kalanı infak etmeni emretmiştir. Dilenciyi boş çevirme, onun sevindirecek, gönlünü hoş tutacak tatlı bir söz, güler bir yüz dahi olsa ondan esirgeme. Hasan ve Hüseyin'den (r.a) bir dilenci bir şey istediği zaman derhal bağışta bulunmaya koşar ve şöyle derlerdi: "Hoş geldin, vallahi, sefalar getirdin. Azığımı ahirete taşıyacaksın."Kullara zulmetmekten sakın. Çünkü zulüm, kıyamet günü karanlıklara dönüşür. Kullara zulmetmek, Allah'ın verilmesini vacip kıldığı haklarını vermemendir. Kesinlikle hiçbir dilenciyi azarlama, itip kakma. Çünkü aç insan yemek ister, yolunu yitirmiş insan da rehberlik ister.

İlmiyle amel etmeyen bir alim gördüğün zaman, onun ilmiyle sen amel et, ki ilmin hakkı yerine gelmiş olsun. Sakın o alimi kötüleme, çünkü sahip olduğu ilmin Allah katında derecesi vardır. Süslenmeye, güzel görünmeye dikkat et. Çünkü bu başlı başına bir ibadettir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Huzu ziynetekum / Güzel elbiselerinizi giyin." (Araf,31) Bir adam Resulullaha (s.a.v.): "Ayakkabımın ve elbisemin güzel olmasını seviyorum" dedi. Resulullah (s.a.v.) ona şu karşılığı verdi: "Allah güzeldir, güzeli sever." Bir diğer hadiste de şöyle buyurmuştur: "Allah, kendisi için süslenmene herkesten daha layıktır." Senden aldığı ve sana verdiği şeylerde Allah'ı daima gözet. Çünkü senden bir şey almışsa, bu, senin sabretmen, dolayısıyla seni sevmesi içindir. Çünkü Allah sabredenleri sever. Seni sevdiği zaman, sevenin sevgilisine yaptığı muameleyi sana yapar. Yitirdiğin her şeyin yerini dolduracak bir karşılığı vardır, Allah hariç.

Senden ayrıldığı zaman her şeyin bir karşılığı var

Ama Allah senden ayrıldığında Onun yerine koyacağın bir şey yok.

Aynı durum, sana bağışta bulunduğu zamanda da geçerlidir. Onun sana verdikleri arasında, senden aldığı şeylere karşı sabretmen de vardır. Ayrıca sana şükretmeyi de vermiştir ve O şükredenleri sever. Musa : Ya rabbi! Şükür nedir? diye sormuş, yüce Allah şöyle buyurmuştur: Nimetin benden olduğunu gördüğün zaman bu şükrün hakkıdır."

Allah'ın hakları içinde en vacip olanı eda et. O da ona hiçbir şeyi ortak koşmamandır. Ki vaz edilmiş sebeplere güvenme ve kalben onlara meyletme demek olan gizli şirk de bunun içine girer. Bu, müminlerin başına gelen en büyük dini felakettir. Nitekim şu ayette de buna işaret edilmiştir: "Ve ma yu'minu ekseruhum billahi illa ve hum muşrikun: Onların çoğu, ortak koşmadan Allah'a iman etmezler." (Yusuf, 106) Hz. Resulullah aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir, bilir misiniz? Ona ibadet etmeleri ve hiçbir şeyi ona ortak koş mamalarıdır." Buna gizli şirkle, islamı kesip ortadan kaldırmak demek olan açık şirk dahildir. Ardından Hz. Resulullah aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Kullar Allah'ın bu hakkını eda ettikleri zaman onların Allah üzerindeki hakları nedir bilir misiniz? Allah'ın onlara azap etmemesidir." Yani sadece Allah'a yönelmek gerekir. İnsanlar sebeplere dayandıkları sırada Allah onlara azap eder, çünkü sebepler her zaman yitip gidebilecek olgulardır. Sebepler mevcutken, onların kaybolacakları vehmiyle azap eder, sebepler ortada yok iken, bu sefer de yokluklarıyla onlara azap eder. Dolayısıyla Allah'ı bırakıp sebeplere güvenip dayananlar daima azap içindedirler. Ama ortak koşmadıkları zaman rahat ederler, sebeplerin yitip gitmesiyle herhangi bir acı duymazlar.

Yeryüzünde büyüklük istemekten sakın. Çünkü büyüklenme isteyen, baş olmayı ister. Hz. Nebî (s.a.v.) bunun "kıyamet günü hasret ve pişmanlık" olduğunu buyurmuştur. Adı sanı bilinmeyen silik bir kişi olmaktan ayrılma. Allah'tan zillet, miskinlik, huşu ve itaat ehli olmayı iste. Sana, yerine getirmen durumunda mutlu olacağın bir şeyi tavsiye eden kişi Allah tarafından sana gönderilmiş bir elçidir. Rabbin katında ona şükret. Bilen ve bildiğiyle amel eden ol; bilen, ama bildiğini yapmayan olma. Aksi takdirde insanları aydınlatırken yanıp giden bir çıra gibi olursun. Müminleri sev. Çünkü müminler bir beden gibidirler, bedenin bir uzvu ağrıdığı zaman diğer uzuvlar hemen hareket geçer, aynı acıyı duyarlar.

Hz. Resulullah aleyhisselam şöyle buyurmuştur: "Salih arkadaş misk gibidir, miskin kendisi sana ulaşmasa bile kokusu ulaşır. Kötü arkadaş da körük gibidir, kıvılcımları sana ulaşmasa bile dumanı ulaşır." Senin velayetin altında bulunan kimselere karşı Allah'ın koyduğu sınırları ikame et. Çünkü sen bundan sorumlusun. Nefsinin velayetini boz ve ona Allah'ın hadlerini hakim kıl. Aklına bir iyilik gelirse, bu, meleğin ilhamıdır. Şayet içinden bir iyiliğin engellenmesi geçiyorsa, bu da şeytanın telkinidir. Hayır ve şerri şeriatın tanımladığı ölçülerde tanı. Bu da seri ilimleri öğrenmenin gerekliliğini göstermektedir. Çünkü Allah'ın sınırlarını ikame etmek bununla mümkündür. Abdesti kusursuz bir şekilde tamamla, özellikle soğuk havalarda. Çünkü Hz. Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın hataları neyle sildiğini ve dereceleri neyle yükselttiğini size bildireyim mi? zorluklara rağmen abdesti eksiksiz bir şekilde almak." Her Cuma mutlaka yıkan, gusül al. Çünkü haftada bir yıkanmak bedeni temizler, ve rabbi razı kılar. Bir kul, Allah emrettiği için Allah'ı razı eden bir fiil işlediğinde Allah'ın emrini yerine getirmiş olur. Farz namazları cemaatle kılmaya devam et. Namazları cemaatle kılmanın amacı, topluca dini ikame etme kararı almadır, bu hususta icma etmedir. Teheccüt namazına da devam et. Gecenin başında uyu sonra uyanıp namaz kıl, sonra uyu ve tekrar sabah namazını kılmak üzere uyan.

İbni Rahveyhi tesbihatı çekmeyenin namazının sahih olmayacağı kanaatindedir. Elinden geldiğince ihtilaflardan, tartışmalardan uzak dur. En büyük cihada devam et. En büyük cihad hevana karşı verdiğin mücadeledir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Katilullezine yelu.neku.rn mine'l kuffari / Kafirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın." (Tevbe,123) Nefsinden daha büyük kafir de olmaz., çünkü nefis, Allah'ın kendisine bahşettiği nimetleri inkar eder.. Nefsine karşı bu cihadı verdiğin zaman en büyük cihadı gerçekleştirmiş olursun, ki bu esnada öldürülürsen, rablerinin katında rızıklanan, Allah'ın kendilerine bahşettiği fazlından dolayı sevinen diri (şehid)lerden olursun. Kul, her zaman en büyük cihadı sürdürmek durumundadır. Çünkü yaratılışının bir yönü, onu Hakkın kendisini davet ettiği şeye muhalefet etmeye çağırır. İnsan, temel yaratılışı itibariyle hevasına tabidir. Bu bakımdan heva, hakkın hakkı ile ilgili olarak irade konumundadır. Hak, nevasının yapmasını istediği şeyi irade ettiğinde hak onu yapar. Komşu ve komşuluk

haklarına riayet et. Evlerinin sana yakınlıklarına göre komşularına öncelik tanı. Hiçbir kulu küçümseme. Çünkü Allah onu yaratırken küçümse-memiştir. Denilir ki: Hz. İsa (a.s.) bir domuzun yanından geçti. Domuza, mutlulukla geç, dedi. Orada bulunanlar bu tavrını garipseyerek söylendiler. Bunun üzerine İsa (a.s.) şöyle dedi: Ben dilimi hayır söylemekten başka bir şeye alıştırmam.

Şair şöyle der:

İnsanlar, sayılarınca sözlerden ibarettirler

O halde sen duyulan en güzel söz ol

İnsanlardan bir diken seni incitirse

Sen onu savan en güçlü kalkan ol

Onlar arasında bu şekilde kaldığın sürece

Sen, vallahi yararlı bir imamsın

Böbürlenmekten sakın. Elbisenin eteğinin topuklarından aşağı olmamasına dikkat et, ya da bacağının ortasına kadar uzasın. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin izan bacağının yarısına kadar uzanır." Hz. Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali'ye (r.a) şöyle buyurmuştur: "Elbiseni kısaltman haktır. Bu elbisenin daha dayanıklı, daha korunaklı ve daha temiz olmasını sağlar." Pejmürde ol, çünkü tevazu imandandır ve dünyada refah içinde olmamaktır. Kaba, sert elbiseler giyinin, şeklinde bir nass varit olmuştur. Bu hacıların ve kıyamet ehlinin sıfatıdır. Çünkü kıyamet ehli saç baş dağınık, doz duman içinde, yalın ayak ve çıplak olurlar. Bu hal, kibiri yok eder, kendini beğenmişlikten, böbürlenmekten, kibirden ve zeki görünmekten uzaklaştırır. Hiç kuşkusuz bunlar müminin mutluluk yolunda yer alan eziyet verici engellerdir. Bu eziyetler de ancak gösterişsiz giyinmekle yani pejmürdelikle bertaraf edilebilirler. Bu yüzden Hz. Resulullah (s.a.v.) pejmürdeliği imandan saymıştır. Hayalı ol. Çünkü Allah, hayalıdır ve Allah'tan haya etmek de Allah'ın razı olmadığı şeyi terk etmektir. Başkalarına nasihat et. Çünkü Hz. Nebî (s.a.v.) "Din nasihattir." buyurmuştur. Allah'ın dininde nasihat eden kimse, Allah'ın kulları ile onları mutlu kılacak şeyleri buluşturan, kaynaştıran kimsedir. Bunun için de büyük bir ilme, kuşatıcı bir akla, sahih bir fikre, güzel bir bakış açısına ve ılımlı, mutedil bir mizaca gerek vardır. Bunlara da herkes sahip olamaz. Yeme ve içmede verayı/haram şeylerden, fazlalıktan sakınmayı esas aldığın gibi konuşmada da fazlalıktan, haramdan sakın. Vera; haram ve şüpheli şeylerden sakınmak demektir. Emredilen şeyler hariç acele etmekten sakın. Acele edilmesi emredilen şeylerse, vaktin başında namaz kılmak, misafiri ağırlamak, ölüyü bir an önce defnetmek, buluğ çağma gelmiş bakireyi evlendirmek ve ahiret için yapılan her ameldir. Akrabalık bağlarına riayet et. Çünkü akrabalık bağı rahmandan bir daldır. Bizimle Allah arasındaki bağ da bununla kurulur. Kim akrabalarıyla bağlarını sürdürürse Allah da onunla bağlarını sürdürür. Kim akrabalarıyla bağlarını keserse Allah da onunla bağlarını keser. Allah'a muhtaç olduğun gibi, ondan yana fakir ol. Tıpkı Efendimiz (s.a.v.)in buyurduğu gibi " Euzu bike minke / Senden sana sığınırım." . Allah'tan yana fakır olman, rablık kokusunun senden gelmemesi, aksine sırf kulluk sergilemen demektir. Nitekim Hak'ta da kulluktan bir eser olmaz. Zaten Onun açısından bunun olması imkansızdır. O sırf Rab'dir. Sen de sırf kul ol. Karnını tıka basa doldurup çok yemekten sakın. Çünkü çok yemek insanın zekasını etkisizleştirir, aklının keskinliğini köreltir.

Yaşamak için ye, rabbine itaat etmek için yaşa.

Yemek için yaşama, semizlemek için yeme.

Arkadaşlık ettiğin ve seninle arkadaşlık eden herkese mertebesinin gerektirdiği

şekilde muamele eyle. Şu halde Allah'la, rablığını ikrar etmek suretiyle verdiğin sözü eksiksiz yerine getirerek muamele et. Resullere uymakla muamele et. Meleklere temizlikle muamele et. Hz. Nebi aley-hisselâmın şu sözü de buna işarettir: "Ey Ali! Yemeğe tuzla başla, tuzla bitir. Çünkü tuz yetmiş hastalığın şifasıdır. Bunlar arasında delilik, cüzam, alaca hastalığı, diş ağrısı ve karın ağrısı vardır. Ey Ali! İçeri girdiğin zaman: Bismillah ve billah (Allah'ın adıyla ve Allah ile). Eşhedu en la ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh" de. O zaman Allah buyurur ki: İnsanlar gafil oldukları bir sırada kulum beni andı."

Şeyhlerden biri şöyle anlatır: Şeyhime, bana tavsiyede bulun, dedim. Dedi ki: "Oğlum! Kapıyı kapat, sebepleri kes, Vahhab olan Allah'la otur. O seninle arada perde olmaksızın konuşur."

Şeyhlerden birine sorulmuş: En sevdiğin ihvan hangisidir? diye o da şu cevabı vermiş: "Sürçmelerimi affeden, açığımı kapatan ve gerekçelerimi kabul eden."

Yüce Allah Musa'ya (a.s.) şöyle vahyetti: Yükseklerde tek başına uçan, ağaçların en uçlarındaki meyveleri yiyen, berrak sulardan içen, gece bastırınca bir mağaraya sığınıp, benimle ünsiyet kurup bana isyan edenlerden uzaklaşan kuş gibi ol."

Kimin içi güzel olursa Allah onun dışını da güzel yapar. Ahiretini ıslah edenin Allah dünya işlerini de ıslah eder.

Kendisiyle Allah arasındaki ilişkilerini ıslah eden in Allah, onunla diğer insanların arasını ıslah eder. Ebu Hazım el-A'rac'a soruldu: Aklından hangi düşünce geçer? Dedi ki: Allah'tan razı olmak ve insanlardan müstağni olmak.

Harun er-Reşid, bozduğu bir yeminin kefareti olarak yaya hacca gitti. Yolculuk esnasında sık dallı ağaçların gölgesinde dinlenirdi. Bir yerde dinlenirken Behlul oradan geçti ve şöyle dedi:

Diyelim ki dünyada bolluk içinde yaşadın

Ölüm sana gelmeyecek mi?

Ey dünyanın talibi olan!

Bırak dünyayı, istediği gibi davransın sana

Nereye kadar dünyanın talibi olacaksın

Bir ağacın gölgesi sana yeteceği halde

Doğru (isabetli, hatasız, şeriat ve adalete muvafık) yolu izleyen, muradın künhüne varır.

Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

ON DÖRDÜNCÜ KİTAB

KİTABU
İSTİLAHİ'S SUFİYYE

TASAVVUF ISTILAHLARI
KİTABI

Şeyhu'l Ekber
MUHYİDDİN İBN. ARABÎ K.S.

TASAVVUF
ISTILAHLARI KİTABI

Bismillahirrahmanirrahim..

Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. Selam seçtiği kullarının üzerine olsun, ey samimi dost, seçkin cömert kişi Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin de üzerine olsun.

İmdi... Allah ehli muhakkik sufilerin kendi aralarında kullandıkları ıstılahları şerh etmemizi istedin. Çünkü zahir ve rüsum alimleri size bizim eserlerimizden, tarikatımızın mensuplarının yazdığı eserlerden sorular soruyorlar. Bununla beraber onlar, bizim kendi aramızda kullandığımız lafızları bilmezler. Biz bunları kullandığımız zaman birbirimizi anlarız. Nitekim her ilim dalının kendine has bir terminolojisi vardır. Ben de senin bu talebine cevap verdim. Fakat bütün lafızları açıklamadım. Bunların içinde bazılarını önemlerine binaen seçtim. Bu açıklamaların ışığında anlaşılacak başka ıstılahları ayrıca açıklamadım. Nitekim bunlara kısaca göz atanlar istiare ve teşbih boyutlarını derhal fark eder. bu ıstılahları maddeler halinde sunduk. Allah'ın lütuf ve keremiy-le destek ve faydayı Ondan bekliyoruz ve Ondan başka Rab yoktur.

El-Hacis: Bunu akla ilk gelen düşünce olarak açıklarlar. Rabbani bir düşüncedir. Kesinlikle yanlış olmaz. Sehl buna ilk sebep ve düşüncenin kalıbını kırması adını verir. Bu ilk düşünce nefiste tahakkuk ettiği zaman irade; üçüncü kez vuku buluşuna hemm (akıldan geçirilen şey); dördüncü vuku buluşuna azim adı verilir. Fiile yöneldiğinde, fiili işleme niyeti aşamasında kast etme, fiile başlama aşamasında ise niyet olarak isimlendirilir.

El-İrade: Kalpte hüzün. Bu ıstılah mutlak olarak kullanılır ve bununla temenni etme anlamında irade anlamı kast edilir ki, temenni de ondan bir parçadır. Tabiatın ve taalluk eden hususların iradesine nefis payı, hakkın ve taalluk ettiği şeylerin iradesi de ihlas olarak isimlendirilir.

El-Mürid: İradeden tamamen soyutlanmış kimse. Ebu Hamid şöyle tanımlar: Kendisi hakkında isimler sahih olan ve isim aracılığıyla her şeyden kopup Allah'a yönelen kimse.

El-Murad: İradesinden çekilip koparılan ve her işi hazırlanan kimse. Bu kimse bütün şekilleri ve makamları zahmetsiz aşar.

Es-Salik: Makamları ilmiyle değil, haliyle geçen kimse. İlim onun aynıdır.

El-Musafir: Fikriyle manevi alanlarda yolculuğa çıkan kimse. Bu yolculuk ibret alma mahiyetindedir. En yakın uçtan en uzak uca yolculuk eder.

Es-Sefer: Kalbin zikirle Hakka yönelmesinden ibarettir.

Et-Tarik: Hak tarafından ruhsatsız meşru kılınmış merasimleri demektir.

El-Vakt: Hal zamanındaki halinden ibarettir. Geçmiş ve gelecekle bir ilgisi yoktur.

El-Edeb: Bazen şeriatın edebi, bazen hizmet edebi, bazen hakkın edebi anlamında kullanılır. Şeriatın edebi, şeriatın belirlenmiş şekillerinin ötesine geçmemek; hizmet edebi, görüntüsünde fena bulup ileri gitmek; hakkın edebi, kendi görevlerinle onun hakkını bilmen demektir. Edib, faaliyet, çalışma ehlidir.

El-Makam: Zahiri merasimlerin hakkını tam anlamıyla ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmek demektir.

El-Hal: Çalışma yapılmaksızın ve celbetme çabası vermeksizin kalbe varit olan durum. Bunun şartı, ortadan kalktığında onun yerini birbiri ardına misallerin almasıdır, ta ki kalb saflaşıncaya kadar. Bazen yerini bir misal almayabilir. Bu noktada ihtilaf baş göstermiştir. Kendisini misal takip eden kimseler onun devamlılığını, kendisini misal takip etmeyen kimse de devamlı olmayışını savunmuştur. Bazıları şöyle demişlerdir: Hal, vasıfsız bir şekilde kulun zerinde olur.

et-Tahkim: Velinin mertebesinden dolayı gördüğü bir hususta hareketle gördüğünü izhar etmeyi tercih etmesi demektir.

El-İnziac: (Endişelenme/huzursuzluk) Va'zm müminin kalbi üzerindeki etkisine denir. Bazen mutlak olarak kullanılır ve bununla vecd ve üns maksadıyla harekete geçme anlamı kast edilir.

Eş-Şeriat: Kulluktan ayrılmamaya başlamak demektir.

Eş-Şath: Ciddiyetsizlik ve iddia sezilen söz demektir. Muhakkiklerden nadiren böyle ölçüsüzlükler sadır olur.

El-Adl ve Yaratılış Aracı Hakk: Yüce Allah'ın yarattığı ilk mahluktur ve buna bir ayette şöyle işaret edilmiştir: "Ve ma halakna's semavati ve'l arde ve ma beynehuma illa bil hakki: Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan varlıkları hakk ile yarattık."

El-Efrad: Kutbun nazarının dışında kalan adamlara denir.

El-Kutb (Gavs): Bütün zamanlarda âlemde Allah'ın nazarının yeri olan tek kimsedir. İsrafil'in (a.s) kalbidir.

El-Evtad: Dört kişidirler. Menzilleri âlemdeki dört rükün menzil üzeredir. Doğu, batı, kuzey güney. Her birinin makamı bu yönlerden biridir.

El-Budela: Bunlar yedi kişidir. Bir kavimden ayrılan kimse, yerinde kendi suretinde canlı bir beden bırakıyorsa ve kimse onun kaybolduğunu anlamıyor-sa, işte bu kimse Bedil'dir, başka değil. Bunlar İbrahim'in (a.s.) kalbi üzeredirler.

En-Nukaba: Nefislerin gizliliklerini ortaya çıkaran kimselerdir. Üç yüz kişidirler.

En-Nuceba: Kırk kişidirler. Halkın yüklerini taşımakla meşguldürler. Sadece başkasının hakkı ile ilgili tasarrufta bulunurlar.

El-İmaman (İki İmam): Bunlar iki kişidirler. Birisi Gavsın sağında oturur ve melekuta bakar. Diğeri ise solunda oturur ve mülke bakar. Bu arkadaşından daha üstündür. Gavsın yerini bu alır.

El-Umena: Bunlar Melamilerdir. (İç âlemlerini dışlarında sergilemeyen kimseler)

El-Melamiyyetu: İçlerindeki hallerinden zahirlerine bir tek etki yansımayan kimselerdir. Taifenin en üstünleridirler. Öğrencileri yiğitliğin çeşitli tavırlarını sergileyip dururlar.

El-Mekan: Sergilerde bulunan menzile denir. Bu da sadece makamları ve halleri gerçekleştiren, orayı aşıp celal ve cemal üstündeki makama geçen kemal ehli olanlar içindir. Onların ne sıfatı vardır, ne özelliği.

El-Kabz: Vakitte korku haline denir. Bazılarına göre kalbe varit olan ve onu azar ve edeblendirmeye işaret etme durumunda bırakan olgudur. Bazılarına göre de vaktin varitlerinden biridir.

El-Bast: Bize göre her şeyi içine alan, ama hiçbir şey tarafından içine alınamayan kimsenin halidir. Bazılarına göre reca (umut) halidir. Bazılarına göre kabul, rahmet ve ünsiyete yönelik işaretin gerektirdiği bir durumdur.

El-Heybet: Allah'ın celalini müşahede etmenin kalb üzerindeki etkisidir. Bazen cemalden de kaynaklanabilir. Yani celalin cemalinden.

El- Üns: İlâhî huzurun cemalini müşahede etmenin kalb üzerindeki etkisine denir. Bu da celalin ce-milidir.

Et-Tevacud: Vecd halini isteme. Bazılarına göre , vecd olmadığı halde vecd halini izhar etmeye denir.

El-Vecd: Kalbin müşahedesinden kaybolmuş hallerden bazısına rastlaması hali.

El-Vücud: Vecd'de hakkı bulma.

El-Celal: İlâhî huzurdan yansıyan kahır özellikleri.

El-Cemal: İlâhî huzurdan kaynaklanan rahmetin özellikleri ve lütufları.

El-Cem: Halksız hakka işaret etme.

Cem'ul Cem: Bütünüyle Allah'ta tükenme isteği.

El-Fark: Hak olmaksızın halka işaret etmek. Bazılarına göre kulluğu müşahede etmektir.

El-Beka: Kulun, Allah'ın her şey üzerinde kaim olduğunu görmesi.

El-Fena: Kulun, Allah'ın bir illet üzerine kaim olduğunu görmesi.

El-Gaybet: Hissin kendisine varit olan şeyle meşgul olmasından dolayı kalbin, halkın halleriyle ilgili olarak gelişen olaylara dair bilgiden uzaklaşması.

El-Huzur: Gaybeti esnasında kalbin Hakk ile huzurda olması.

Es-Sahv (Uyanış): Hassaların, gaybetten sonra güçlü bir vürutla kendilerine dönmesi.

Es-Sekr (Sarhoşluk): Güçlü bir varitle yitip gitme, kaybolma.

Ez-Zevk (tatma): İlâhî tecellilerin görünmeye başlamasının ilk anı.

Eş-Şurb (içme): Tecellilerin ortası.

Er-Rey (kanma): Tecellilerin her makamdaki son merhalesi.

El-Mahv (Silinme): Adet vasıflarının ortadan kalkması. Bazılarına göre illetin zail olması demektir. Kimine göre, hakkın gözlediği ve nefyettiği şey anlamındadır.

El-İsbat: Kulluk hükümlerini ikame etme. Kimine göre bağların ikamesi anlamındadır.

El-kurb (yakınlık): İtaatle kaim olmak. Kabe Kav-seyn hakikatine de kurb denir.

El-Bu'd (uzaklık): Muhalefetler üzerine kaim olmak. Bazen uzaklık senden kaynaklanır ve hallere göre değişiklik gösterir. Hallerin karinelerinin irade ettiği şeylere delalet eder. aynı durum kurb (yakınlık) için de geçerlidir.

El-Hakikat: Senin vasıflarının etkilerinin, Onun vasıfları aracılığıyla senden uzaklaştırılması demektir. Çünkü seninle sende ve senden olmak üzere fail olan Odur, sen değilsin. "M amin dabbetin illa huve ahizun bi nasiyetiha: Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın."

En-Nefes: Yüce Allah'ın, kıvılcımlarını söndürsün diye kalbin ateşine musallat kıldığı bir ruhtur.

El-Hatır: Kalbe ve vicdana varit olan rabbani, melekî, nefsanî veya şeytanî telkin. Ki kalıcı değildir. Bu telkinler, bazen senin hiçbir çaban olmadan varit olurlar.

İlme'l Yakin: Delilden anlaşılan ilim.

Ayne'l Yakin: Müşahede ve keşiften anlaşılan ilim.

Hakka'l yakin: Gözlemlenen şeyden irade edilen hususun ilimde hasıl olması.

El-Varid: Kişinin çabası olmaksızın kalblere varit olan övgüye değer telkinler. Kalbe varid olan her telkine karşılık olarak kalbe bir isim verilir.

Eş-Şahid: Müşahede sonucu, müşahede edenin kalbinde meydana gelen etki. Gerçekte kalbin müşahede edilenin sureti olarak algıladığı, zaptettiği şeydir.

En-Nefs: Kulun vasıflarından malum olanlar.

Er-Ruh: Gayb ilminin özel bir surette kalbe ilka edilmesinin karşılığı olarak kullanılır.

Es-Sırr: İlmin sırrı denildiği zaman, bu ilmi bilen alimin hakikati , halin sırrı denildiği zaman , bundaki Allah'ın muradını bilme, hakikat sırrı denildiği zaman da işaret edilen şey kast edilir.

El-Veleh (kendini kaybetmek): Aşırı vecd.

El-Vakfe (Duruş): İki makam arasında hapsedilme.

El-Fetret: Başlangıçtaki yakıcı ateşin sönmesi hali.

Et-Tecrid: Masivanın ve kevnin kalbten ve sırdan uzaklaştırılması.

Et-Tefrid: Hak ile kendinle beraber durman.

El-Latife: Zihinde parlayan anlamı ince her işaret. İbareye sığmaz. Bazen nefs-i natıka'nın karşılığı olarak kullanılır.

El-İllet: Hakkın kulunu bir sebepten dolayı veya sebepsiz uyarması.

Er-Riyazet: Edeb riyazeti, nefsin tabiatının dışına çıkmaktır. Taleb riyazeti, irade edilenin şahinliğinin ifadesidir, kısacası, nefsi ahlakın arındırılmasından ibarettir.

El-Mücahede: Nefsi bedenî meşakkatlere ve her durumda hevaya muhalefet etmeye zorlamak demektir.

El-Fasl (ayrılık): Sevgilinden ümit ettiğin gıdadır. Bize göre, birlik halinden sonra ondan ayrılman demektir.

Ez-Zihab (gidiş): kalbin, kim olursa olsun sevgilisi müşahede etmesinden dolayı hissedilme özelliğine sahip olan hiçbir şeyi hissedemeyecek şekilde kaybolmasıdır.

Ez-Zaman: Sultan, hakimiyet, delil.

Ez-Zacir (meneden): Müminin kalbindeki hakk öğütçüsü. Davetçi.

Es-Sahk (ezilme): Senin terkibinin kahır ve baskı altında dağılıp gitmesi.

El-Mahk (iptal edip belirsiz kılma): Seni yok eden şeyden seni gizleyen her şey. Bazılarına göre, kevnin bahsedilmesi demektir. Bazen adetlerle beraber olmaya da denir. Ya da amellerin neticeleriyle beraber oluşa da denir.

Et-Tecelli: Kalblere açılan gaiblerin nurları.

El-Muhazara: Kalbin daima burhan akışının huzurunda oluşu. Bize göre, isimlerin üzerinde bulundukları hakikatlerle kalblerde cari oluşu demektir.

El-Mukaşefet: Kahır sonucu tevbenin tahakkuk edişinin karşılığı olarak kullanılır. Halin fazlasıyla tahakkuk edişinin karşılığı anlamında da kullanılır. Ya da işaretin tahakkuk edişinin karşılığı olarak.

El-Müşahede: Eşyayı tevhid delilleriyle görmek demektir. Hakkı eşyada görmeye de denir. Şüpheden uzak bir şekilde gerçekleşen yakin hakikati anlamında da kullanılır.

El-Muhadese: Hakkın mülk ve şehadet âleminde ariflere hitab etmesi. Ağaçtan Musa'ya seslenilmesi gibi.

El-Müsemere: Hakkın sırlar ve gaibler âleminden ariflere seslenmesi. "Onu ruhu'l emin senin kalbine indirdi."

El-Levaih (görüntüler): Zahiri sırlarda görülen halden hale yüceliş özelliği, görüntüsü. Bize göre, görme organıyla sınırlı olmamak kaydıyla, ama selbi özellikte olmaksızın göze görülen zati nurlardır.

Et-Tavali (doğuşlar): Marifet ehlinin kalblerine doğan ve başka nurları söndüren tevhid nurları.

El-Levami (parıldayışlar): İki vakitte ve bundan daha yakın bir zaman diliminde ispat edilen tecelli nurları.

El-Bevade (açığa çıkma): Kalbin, bir ilk çarpılma mahiyetinde birden gayb ile yüz yüze gelmesi. Bu, sevinme sebebi de olabilir, üzülme sebebi de.

El-Hücum: Senin bir etkin olmaksızın vaktin gücüyle kalbe varid olan hal.

Et-Telvin: Kulun hallerinde intikal edişi. Bir çoğuna göre bu eksik bir makamdır. Bize göre makamların en mükemmelidir. Kulun bu makamdaki hali yüce Allah'ın şu sözünde işaret ettiği hal gibidir: "Külle yevmin huve fi şe'n: O her gün yaratma halindedir."

Et-Temkin: Telvin (çeşitlilik) halinde yerleşiklik kazanma demektir bize göre. Bazılarına göre ise vusul ehlinin halidir.

Er-Rağbet: Nefsin rağbeti sevaba, kalbin rağbeti hakikate sırrın rağbeti hakka yöneliktir.

Er-Rahbet (çekinme): Zahiri çekinme, tehdidin tahakkuk etmesinden, batının korkup çekinmesi ilmin değişmesinden, sırrın korkup çekinmesi önceden bilinenin tahakkuk etmesinden kaynaklanır.

El-Mekr: Allah'ın emirlerine muhalefet eden kimsenin bu halinin devamına rağmen nimetlerin ard arda gelmesi. Kötü edebin varlığına rağmen halin devam etmesi. Emir ve sınır olmaksızın işaret ve kerametlerin izhar edilmesi.

El-İstilam (kökten kesilme): Hüznün derin üzüntünün özelliği. Kalbe varid olur ve kalb onun hakimiyeti altında sakin olur.

El-Gurbet: Maksudun peşinde vatandan ayrılmak anlamında kullanılır. Bazılarına göre, içinde hakiki nüfuz olması nedeniyle halden gurbet vardır. Yine marifetten kaynaklanan dehşetten dolayı haktan gurbet vardır.

Et-Telvin: Kulun hallerinde intikal edişi. Bir çoğuna göre bu eksik bir makamdır. Bize göre makamların en mükemmelidir. Kulun bu makamdaki hali yüce Allah'ın şu sözünde işaret ettiği hal gibidir: "Külle yevmin huve fi şe'n: O her gün yaratma halindedir."

Et-Temkin: Telvin (çeşitlilik) halinde yerleşiklik kazanma demektir bize göre. Bazılarına göre ise vusul ehlinin halidir.

Er-Rağbet: Nefsin rağbeti sevaba, kalbin rağbeti hakikate sırrın rağbeti hakka yöneliktir.

Er-Rahbet (çekinme): Zahiri çekinme, tehdidin tahakkuk etmesinden, batının korkup çekinmesi ilmin değişmesinden, sırrın korkup çekinmesi önceden bilinenin tahakkuk etmesinden kaynaklanır.

El-Mekr: Allah'ın emirlerine muhalefet eden kimsenin bu halinin devamına rağmen nimetlerin art arda gelmesi. Kötü edebin varlığına rağmen halin devam etmesi. Emir ve

sınır olmaksızın işaret ve kerametlerin izhar edilmesi.

El-istilam (kökten Kesilme): Hüznün, derin üzüntünün özelliği. Kalbe varid olur ve kalb onun hakimiyeti altında sakin olur.

El-Gurbet: Maksudun peşinde vatandan ayrılmak anlamında kullanılır. Bazılarına göre, içinde hakiki nüfuz olması nedeniyle halden gurbet vardır. Yine marifetten kaynaklanan dehşetten dolayı haktan gurbet vardır.

El-Himmet: Kalbin arzulara yönelip her şeyden soyutlanması anlamında kullanılır. Mürid sıddıkıyetine(doğruluğuna) sahib kimse için kullanılır. Yine ilhamların saflığı ile beraber gerçekleşen himmetlerin cemi için de kullanılır.

El-Gayret: Hadler aşıldığı zaman hakkın bir gayreti vardır. Sırları ve gizlilikleri saklamanın karşılığı olarak kullanılan bir gayret de vardır. Hak gayretini evliyasına has kılmıştır. Veliler has kılınanlardır.

El-Hürriyet: Kulluk hukukunu Allah için ikame etmek. Bu hukuku ikame eden kimse Allah'tan başkasından azadedir, hürdür.

El-Mutalaa: Hakkın doğrudan veya onların isteği üzerine kevndeki hadiselere ilişkin olarak ariflere ilham ettiği şeyler.

El-Futuh: Bir, zahirde gerçekleşen ibare açılışı (futuhu), batında gerçekleşen halavet futuhu ve mükaşefe futuhu vardır.

El-Vasl: Kaçanı yakalamak.

El-ism: Vakit içinde ilâhî isimlerden kulun haline hakim olan isim.

El-Vesm: Ezel olanla ebede cari olan özellik, sıfat.

Ez-Zevaid: Gabya iman ve yakin fazlalığı.

El-Hıdır: Bununla bast (açılma) hali ifade edilir.

El-Ye's: Bununla kabz (tutulma) hali ifade edilir.

El-Gavs: Ayniyle zamanın bir tanesidir. Ancak vakit geldiğinde onun inayetine iltica duygusu verilir.

El-Vakıa: Hangi yolla olursa olsun, hitap ya da misalle o alemden kalbe varit olan şey.

El-Anka: Yüce Allah'ın içinde yine kendisi aracılığıyla alemin bedenlerini açtığı hava.

El- Varka: Küllî nefis. Levh-i Mahfuz.

El-İkab: Kalem. Akl-i evvel (İlk akıl)

El-Gurab: Küllî cisim.

Eş-Şecere: İnsan-i Kamil.

Es-Semseme: İbareden sızan ince marifet.

Ed-Durretu'l Beyda (Beyaz inci): Akl-i Evvel.

Ez-Zumurrede (Zümrüt): Küllî nefis.

Es-Sebhe: Heba. Rüzgarın savurduğu toz.

El-Harf: Dil. Hakkın sana hitap ederken kullandığı ibareler.

Es-Sekine: Gaybin inişi esnasında içinde hissettiğin mütmainlik hali.

Et-Tedani: Mukarrebinin (Allah'a yakın olanların) miracı.

Et-Tedella: Mukarrebinin inişi. Ayrıca tedani sırasında hakkın onlara inişi anlamında da kullanılır.

Et-Terakki: Hallerde, makamlarda ve marifetlerde intikal etme.

Et-Telakki: Haktan sana varid olan şeyleri alman.

Et-Tevella: Ondan kendine dönmen.

El-Havf (korku): Geçmişteki menfi şeylerden sakınman.

Er-Reca (umut): Gelecek ümidi, beklentisi.

Es-Saik (Bayılma): Rabbani tecelli esnasında fena bulma başka biri

El-Halvet: Arada melek veya olmaksızın gizlici hak ile konuşmaközelliklerle

El-Cilve: Kulun halvetten ilâhî çıkması vasıl olmuş

El-Mahda'(aldanma yeri): Kutbun fertlerden gizlendiği yer gizleyen,

El-Hicab: Matlubunu gözünden perdeleyen şey.

En-Nevale (Misafire takdim edilen ilk lokma): Fertlere (efrad denilen zatlar) has hil'atlar. Mutlak Hil'at anlamında da kullanılır.

El-Ceres (Zil): Hitabın bir tür zorlamayla icmal edilmesi.

El-İttihad (Birleşme): İki zatın bir olması. Bu ancak sayıda olabilir. O da haldir.

El-Kalem: Tafsil bilgisi.

El-Enaniyet (Benlik): "Ben" demen.

En-Nun: İcmal ilmi.

El-Hüviyet: Gayb alemindeki hakikat.

El-Levh: Bilinen bir sınıra kadar ertelenmiş tedvin ve yazı mahalli.

El-Aniye (kap): İzafe yoluyla elde edilen hakikat.

Er-Ruhune (hafiflik/düşüncesizlik): Tabiatla beraber olma, ötesine geçememe.

El-İlâhîyye: Beşere nispet edilen tüm ilâhî isimler.

El-Hatem: Ariflerden bazılarının kalblerinin üzerindeki hakkın alameti.

Et-Tab'u: Her şahısla ilgili olarak önceden malum olan bilgi.

El-Aliye: Bir meleğe veya ruhaniye izafe edilen tüm ilâhî isimler.

El-Menesse (Gerdek evi): Düğünlerin, ziyafetlerin düzenlendiği mekan. Ruhanî tecellileri.

Es-Siva: Öteki, (Allah'tan) başkası.

El-Cesed: Ateş veya nur menşeli bir cisimde zuhur eden her ruh.

En-Nur: Kevni kalpten kovan her ilahî vürut.

Ez-Zulmet (Karanlık): Bzzat bilme için kullanılır. Çünkü bu bilgiyle beraber başkası keşfedilmez.

Ed-Diya (Ziya, ışık): Hakkın gözüyle aynları görme.

Ez-Zillu (gölge): Hicabın gerisinde rahatlığın varlığı.

El-Kişr: Muhakkik'in özünü kendisine tecelli eden şeylerin etkisiyle bozulmaktan koruyan her ilim.

El-Lubb (öz): Kevnle ilgili olan kalplerden saklanan ilimler.

El-Umum: Sıfatlar hususunda vaki olan ortaklık.

El-Husus: Her şeyin tekliği.

El-İşaret: Kalbin huzuru ile birlikte yakınlıkla beraber olduğu gibi uzaklıkla da beraber olur.

El-Gayb: Hakkın kendisiyle ilgili değil, seninle ilgili olarak senden gizlediği her şey.

Alemu'l emr (emir alemi): Haktan bir sebep olmaksızın var olan varlıklar. Melekut karşılığı olarak kullanılır.

Alemu'l Halk (Halk/yaratma alemi): Bir sebep neticesinde var olan varlıklar alemi. Şehadet (görünen) alemi anlamında kullanılır.

El-Arif ve'l Ma'rife (Arif ve Marifet): Rabbin kendisini gösterdiği ve bunun neticesinde üzerinde bir takım haller zuhur ettiği kimseye arif, onun haline de marifet denir.

El-Alim ve'l İlm (Alim ve ilim): Allah'ın uluhiyetini ve zatını gösterdiği ve üzerinde herhangi bir hal izhar etmediği kimseye alim, onun haline de ilim denir.

El-Hak: Allah ile ilgili olarak kulun üzerine vacip olan şey ve hakkın kendisi için gerekli kıldığı şey.

El-Batıl: Yokluk.Adem.

El-Kevn: Varlık sahibi her olgu.

Er-Rida: Hakkın sıfatlarıyla zuhur etme.

Er-Reyn (Kalın örtü) : Eşyada itidal mahalli. '

El-Kemal: Sıfatlardan ve sonuç ve etkilerinden münezzeh olma.

El-Berzah: Manalar alemiyle cisimler alemi arasında görülen alem.

El-Ceberut: Ebu Talib'e göre azamet alami demektir. Bir çoğu ise orta alem anlamında olduğunu söylemiştir.

El-Mülk: Görülen maddi alem.

El-Melekut: Gayb alemi.

Maliku'l Mülk: emrettiği şeylere dayalı olarak kula karşılığını verme makamında Hak taala.

El-Muttali: Kevn âlemine bakış. Hakkın gözüyle bakan.

Hicabu'l İzzeti (İzzet perdesi): Körlük ve şaşkınlık hali.

El-Misl (Benzer): İnsan. İnsanın yaratılışına esas olan suret.

El-Arş: Mukayyet isimlerin istiva ettiği yer.

El-Kursi: Emir ve yasak yeri.

El-Kıdem (öncesizlik, ezel): Hak ilmi kapsamında kul ile ilgili olarak sabit olan şey.

El-İyd (bayram/yıldönümü): Amellerin tekrarlan-masıyla kalbe tekrar dönen tecelliler.

El-Had: Seninle onun arasındaki fasıl, aralık.

Es-Sıfat: Anlamın gerektirdiği nitelik. Alim gibi.

En-Naat: Nispetin gerektirdiği nitelik. Evvel gibi.

Er-Ru'yet: Onu olduğu yerde gözle görme, basiretle değil.

Kelimetu'l Hadra (huzur sözü): Kun (ol) kelimesi.

El-Lusun (Lisanlar/diller): İlâhî açıklamanın ariflerin kulağına ulaşmasında kullanılan araç.

El-Huve (O): Müşahedesi sahih olmayan (görülmesine imkan bulunmayan) mutlak gayb.

El-Fehvaniye: Hakkın misal aleminde bizzat yüzleşme yoluyla gerçekleştirdiği hitap.

Es-Seva (Benzer/derk): Hakkın halkta ve halkın hakta gizlenmesi.

El-Ubude (ubudet): Kendini rabbine gösteren kimsenin makamı ubudettir.

El-İntibah (Uyanma): Hakkın inayet yoluyla kulu sevketmesi.

El-Yakaza (Uyanıklık): Hakkın sevketmesi esnasında Allah'ın muradını anlama.

Et-Tasavvuf: Zahiren ve batınen şeriatın adabına riayet etme. Bu, ilâhî ahlaktır. Güzel ahlaka sahip olmaya ve kötü, bayağı ahlaktan uzak durmaya da denir.

Et-Tecelli: İlâhî ahlakla vasıflanma. Bize göre, kulluk ahlakıyla vasıflanma. Bu tanım daha doğrudur. Çünkü daha tamam ve daha temizdir.

Sırru's Sırri (Sırrın sırrı): Hakkın kuldan ayrı olarak tek başına bildiği hakikat.

Bu kelimelerin toplamı yüz doksan sekiz (198)'dir. Müellif *(Allah ondan razı olsun)* ***Malatya şehrinde hicri altı yüz on beş (615) senesinde Safer ayının onunda yazdı. Allah'ın salat ve selamı efendimiz Hz. Muhammed'in, ehlibeytinin ve ashabının üzerine olsun.***

Allah'ın hamdederek ve Onun yardımıyla hicri (Hz. Resulullaha salat ve salam olsun) dokuz yüz doksan yedi yılının rebius-sani ayının üçünde, yani Pazar gününün öğlen vaktinde yazımı tamamlandı. Âlemlerin rabbi olan Allah'a nimetlerine denk, açık ve gizli fazla bağışlarına eşit şekilde hamdolsun. Değiştirme gücü ve kudret ancak ulu ve azamet sahibi Allah'tandır.